علوم

5

1992

ئەدەب ۋە يول

نۇتۇق ئەدەبىياتىمىزنىڭ يولىنى يورۇتماقتا، ئەدىبلىرىمىز نۇتۇق كۆرسەتكەن يولدا ئۆزلۈكسىز ئىلگىرىلەمەكتە، ئەدەبىياتىمىز بارغانسېرى گۈلەپ ياشنماقتا.

1956 - يىلى نۇيجى نۇۋەتلىك مەملىكەتلىك ياش ئىجادىيەتچىلەر يىغىنىغا قاتناشقان ۋەكىللەر

1 - رەت ئوگدىن سولغا: ئەلقەم ئەختەم، لۇ يەنيۇي، جۇ يالك، جياۋ شۇلى، ساۋ كۆگلىا

2 - رەت ئوگدىن سولغا: 1 - رەھىمئۇللا ئەيسا، 3 - ئۇمەر ئىمىن، 4 - تىيىجان ئىلىيۇ،

6 - ئەرشىدىن تاتلىق، 7 - ئۇمەر عارى. 3 - رەت سول تەرەپتىن 2 - مەھەممەتجان سا

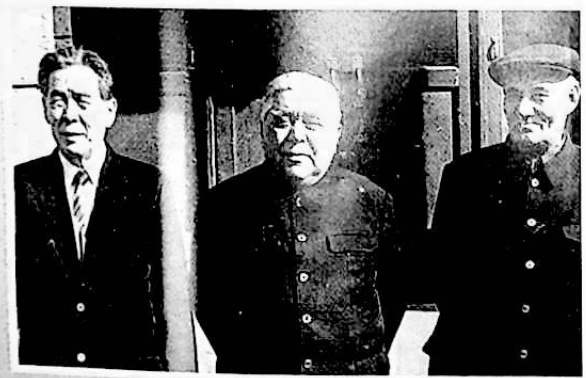
نىمىشېھىت ئارمىيە (سولدىن 1 - كىشى) مۇقامچى نۇردى
ناخۇن ئاكا، تىيىجان ئىلىيۇ ۋە سىراجىدىن زۇپەر يىلەن بىللە.

ئەھمەت زىائى (سولدىن 2 - كىشى) ئابدۇرېھىم
ئۇيغۇر، ھەمىلى زۇنۇن قاتارلىق ئەدىبلەر بىللە.

زۇنۇن قادىر (سولدىن 2 - كىشى) ياش ئەدىبلەر بىلەن بىللە.

ئەلقەم ئەختەم، ياسىن خۇدايبەردى، ئابلىز نازىلار.

تلاش

(عمایلق عربی ژورنال)

5

1992

42-یل نه شری

ئەسرىي ئەسەرلەر

ئا. ئوسمان..... ئۇزۇلمەس ئېقىن (ئەدەبىي ئاخبارات) 12
پ. قادىر..... تاغ ئىچىدىن چىققۇچە (ھېكايە) 23
م. مۇھەممەت..... ئىككى ھېكايە 26
ئە. ئەھەت..... بولۇمسىز ئەر (ھېكايە) 31
ئو. قاۋۇل..... ئەپيۇنگۈل (نەسىر) 45
پ. ئىلياس..... ئارمانلار يېلىنجايدۇ (پوۋېست) 57

شېئىرلار

ت. داۋامەت..... جۇخەي ئۇنچىلىرى 4
ئا. تۇنىياز..... كەتتى بىر قىز نىلۇپەر بولۇپ 5
س. كېرىم..... ناخشامغا قېتىۋالدىم 8
ت. تۇرسۇن..... ئانا سەھرا، سۆيىمەن سېنى 9
ئە. پەتتارى..... سېنىڭ سۈرىتىڭ 10
ئا. ئابدۇخېۋىر..... مەنزىلىڭ قاراشلار 10
ر. سايىت..... غەزەللەر 49
ھ. رەجەپ..... ئوخشاپ قالدىم قەلبىمدىكى ئۆزۈمگە 52
ن. ئىلاخۇن..... ئەجداد ۋە ئەۋلاد 53
ج. مەھەممەت..... جاۋاب 55
ئۆ. شاۋۇدۇن..... چاكىقغان يۈرەك 55
ئە. داۋۇت..... گۈزەللەنسۇن تەبىئەت 55
ت. ناسىرى ..... ئاي ۋە ياپراق 56
ئۆ. مۇھەممىدى..... سۆيگۈ ۋە ياشلىق 56

مۇھاكىمە ۋە تەقرىز

ئە. ئابدۇرېھىم..... ئەدەبىيات ۋە خەلق 120
ئارسلان..... لاۋۇلداپ يېتىۋاتقان ھايات مەشئىلى 130
م. ئىمىن..... چىنلىق، ماھىيەت ۋە خاھىش 141
ئە. قاسىم..... «ئاقساق بۇغا» ھەققىدە مۇلاھىزە 148

چەت ئەل ئەدەبىياتىدىن

ف. كارگو ..... گۈل ساتقۇچى قىز (ھېكايە) 156
س. مولۇسېكو..... بىر پۇقرانىڭ تەقدىرى (ھېكايە)..... 157

* * *

بۇ سانىنىڭ رەسىم ۋە ھۆسىن خەتلىرىنى م. ئايۇپ ئىشلىگەن.

باش مۇھەررىر: مەھەممەت شاۋۇدۇن
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: ئارسلان
مەسئۇلمۇھەررلەر: ئابلىز نازىرى، ئەلقەم ئەخمەت

تەھرىر ھەيئەتلەر (ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە):
ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن، ئارسلان، ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر، ئابلىكىم باقى، تۇرغان شاۋۇدۇن، تۇرسۇنئاي دۇسەيىن، ئەيۋۇم تۇردى، مەھەممەت شاۋۇدۇن، مەھەممەت زونۇن، مەھمۇد زەيىدى، ئىمىن تۇرسۇن، ئىمىن ئەخمىدى، زوردۇن سابىر.

تۆەۋر داۋاەت

جۇخەيِ ئۇنچىلىرى

جۇخەي نەزمىسى

ۋەتەننىڭ شەرقىدىكى
گۆھەرسەن جۇخەي،
پارلىغان نۇرلىرىڭ قىلار مەھلىيا.
ساياھەت ـ سەيلىنىڭ قۇتلۇق جايى سەن،
پاراغەت بېغىسەن شەھەرلەر ئارا.

جۇخەي سەن
دىللارنى مەست قىلغان دېگىز،
نەم خۇش، ساپ ھەم خۇش بۇي سەندىكى ھاۋا.
كۆچىلار ـ رەستىلەر سۇرەتتەك گۈزەل،
دېگىزغا ياندىشىپ تۇرار تاغ ـ قىيا.

جۇخەي سەن
پورۇقلاپ قاينىغان دېگىز،
بىنالار قەد كۆتەرگەن يۆلىنىپ تاغقا.
ئۇ گويا قاراۋۇل تاغ بېلىدىكى
ھەم ئاسمان شوتىسى تۇرغان قىرغاقتا.

جۇخەي سەن
قۇچىقى بىپايان دېگىز،
چەت ئەللىك دوستلارغا ئوچۇق دەرۋازاڭ.
شىياڭگاڭنى، تەيۋەننى، ئاۋمېننى باغلار
قاتناش تەڭ تۇتىشىپ ھەر ياققا راۋان.

جۇخەي سەن
كەشتىدەك چاقنىغان دېگىز،
ئىسلاھات، ئېچىشنىڭ مەزمۇت قەدىمى
ياشلىقنىڭ كۈچىنى ئەيلەر ناماياں.
داڭقىڭ ھەر تەرەپكە كەڭرى تارالغان.

جۇخەي مەن
سۆيىمەن قەلبىمدىن سېنى،
كۆيلەيمەن شەنىڭنى يېزىپ كۆي ـ داستان.
گۈل كەبى گۈزەللىك بارىكەن ئۆزۈڭدە،
دېگىزدەك كۆڭۈل بار ئادەملىرىڭدە،
ياغاركەن ئىشىكىدىن زەپەر، شەرەپ ـ شان.

ئۆزگەرگەن ھۆسنۈڭگە ئېيتتىم ئاپىرىن!
بۇرغۇدى قوينۇڭغا كەلسەم ھاياجان.
ئىشەندىم ئەتەڭنىڭ پارلاقلىقىغا،
سەن ۋەتەن دەرۋازىسى،
بەستىكدە مەڭگۈ
سوتسىيالىزم نۇرلىرى قىلبىدۇ جەۋلان.

سۆپسۆزۈك دېگىز

يۈز ئاچتىك ئالدىمدا سۆزۈلۈپ دېگىز،
دولقۇنلار قىلىدۇ تەزدم قاتلىشىپ.
شامىلىك يەلپۈيدۇ تاراپ چېچىمنى،
سەكرەر كۆن نۇرلىرى دولقۇن ئاتلىشىپ.
چۆللەرنىك سالقىنى ئەپكەلدىم ساڭا،
قۇملارنىك جىلۋىسىنى، غەملىرىنى ھەم.
ئۇ جىلۋە رەڭگارەڭ دۇنيا مىسالى،
ئۇ غەمگە چاڭقاشلار، ئىنتىلىشلەر جەم.
ئاستىغا مۆكۈنگەن بايلىقى چەكسىز،
تەشنالىق شۇ كۆچتىن كەلگەندۇر بەلكىم.
بېلىقنىك ھىدى يوق، گۈلنىك ھىدى بار
بار نېمىت ئوكيانى ئاققان بىتىنىم.
قۇملۇقلار ئالتۇنلۇق، كۆمۈشلۈك ھېكمەت،
بىپايان يۇلغۇنلۇق، توغراقلىقمۇ بار.
ئۇنىڭمۇ بوراندا كېلەر غەزىپى،
قۇملارنىك كۆچۈشى دەھشەت بىقارار.
سەندىنمۇ كۆردۈمەن ئاشۇنداق كۆچنى،
ئىلگىرلىمەش نەرسى تارتقان چوك دېگىز.
سەھەردە پارلىدىك سەنمۇ غايەمدەك،
ئەركىن، پاك، سۆپسۆزۈك، كەڭرى، تىنىمسىز.

1992 - يىل 1 - يانۋار، جۇخەي.

ئادىل تۇنىياز

كەتتى بىر قىز نىلۇپەر بولۇپ

مۇزىكىنىك سۆرىتى

لەيلەپ چۈشتى ئالتۇن رەڭ ئاۋاز،
شىلدىرلايدۇ تامدا بۇلاقلار،
قالدى بىر قىز نىلۇپەر بولۇپ.

قاراپ باقساڭ بولماي تۇرۇپ مەست،
دۇنيا ئۇنچە چىرايلىق ئەمەس.
ھايات بىزنى چارچاتتى بەكمۇ،
كەل، مۇزىكا تىڭشايلى بىر پەس.
بىز ئەسلىدە دىلداش ئىكەنمىز،
بىلىشمەستىن يۇرۇپتۇق سەن، مەن.
شەرتى ئەمەس مەيلا كۆڭۈلنىڭ،
مەيدە ئەمەس كەيپلىك دېگەن.

ئۇنىڭ الغۇدىن تونۇش بىرسىنىڭ
بارماقلىرى سىيلار يۈزۈمنى
كىم ئۇ كەلگەن ئاي شولىسىدەك؟
ئەپقاچقىنى كىم ئۇ كۆزنى؟
پۈت - قولۇمغا قاراپ باققىنە،
قانات چىقىپ قالدىمۇ نېمە،
ئۇچۇپ كېتىپ قالماي ئاسمانغا.

ئەتىيازنىك ئاۋازى بىلەن
قىمچىقارماقتا سازلار بىزنى.
شەھەر بىر تال نۇر تامچىسىدۇر
كۆز يامغۇرى توختىغان كۈنى.

كەل مۇزىكا، كەلگىن، قاراپ باق،
پورەكلەپتۇ شەپەق ئوتلاقتا،
مايا قلايدۇ قوزىلار ئوماق.
پەرىزاتلار چۈشسە مۇنچىغا،
قويۇپ كېتەر خۇش پۇرىقىنى
قەلبىمزدە قىزلار ياشايدۇ،
كۆرسەتمىدۇق ھېچكىمگە ئۇنى.

مۇزىكىلار تولماقتا ئۆيگە،
سەنمۇ، مەنمۇ بولدۇق پەرىشتە.

ئىككىمىزلا قالدۇق دۇنيادا،
قالدى پەقەت ئىككى مۇزىكا،
مەۋجۇت ئەمەس باشقا ھېچنېمە!

كەتتى بىر قىز ئىلھۇپەر بولۇپ،
شىلدىرلايدۇ تامدا بۇلاقلار،
ئۇرۇمچى،
مەن ئۇچۇن ئەڭ يېقىملىق
مۇزىكا سەن يەر شارىدىكى.

قار ياغقان كۇنى

ئاق گۇل دەستە كۆتۇرگەنچە قىش
ئورمانلىقتا كۇتىمەكتە بىزنى.
يۇر، باشقىلار كۆرۇپ قالمىسۇن،
چۆچۇپ تۇرغان كۆزلىرىمىزنى.

ئىككى قۇلان ماڭدى ئوتلاققا،
ئىككى قەلئە چاقنار ئۇزاقتا.
قانداق قىلار كەمبەغەل شائىر
ئۇچراپ قالسا قار ياغقان كۇنى
ئوۋدىسن قايىتقان گۇزەل خانىشقا.

يۇمشاق تاشلىق يەللىق چىغىريول،
ئېھ، نەقەدەر ئامراق مەن ساڭا.
ئامراق بولۇپ قالدىم مەن بۇگۇن،
قىش پەسلىدەك سوغۇق ھاياتقا.
قار ئۇستىدە قىزچاقتەك شەھەر،
قار ئۇستىدە ئۇخلايدۇ گۇللەر.
سەن قەيەردە، ئەي چىرايلىق مەست،
سەن قەيەردە ئالمىلىق كەنتىم،
ئاي شولىسى پارلىغان مەسچىت،

سېغىنغۇم بار خۇداغا جىمجىت.
كەل تەبىئەت، ساقى بولۇپ بەر،
ئىچكۇم كەلدى ئۇلپەت بولۇشۇپ،
ئىت ۋە يۇلتۇز بىلەن ئولتۇرۇپ
ئىچىشەيلى مەست بولغۇچە تۇن،
جېنىم ساقىي، قۇيغىن تولدۇرۇپ!

قارىغىنا ئۇچماقتا شارپاڭ،
كەلمەكتە قىش دەسسەپ ئاق قارغا.
ئېسەددىسۇن مۇزىكا مەيلى،
ئۇنىڭالغۇنى ئېچىپ قوي چوڭراق.
كۆڭلىمىزدە بىر يىغا بارغۇ،
قېنىپ - قېنىپ يىغلىمىغىلى
بولۇپ قاپتۇ بىزگە بەك ئۇزاق.

ئارىمىزدا تىنىق جىمجىتلىق،
ھېچ كىشى يوق قار ياغقان كۇنى.
دەل - دەرەخلەر ئوراپ ئاق شارپا،
قارلىق يولدا كۆتىمەكتە بىزنى.

لىپاپ ئىچىدە

ئادرىسىنى يازدىم قۇياشنىڭ

كەچكى قۇياش پاتتى ئورمانغا،
ئۇ تولىمۇ ئوخشار دادامغا.
ئۇزۇن - ئۇزۇن خەت يازغۇم كېلەر،
بېقىپ تۇندە يىغلاۋغۇ شامغا.

ئەپەندىلىك قىلىپ ئۇزۇن يىل
چۈشۈپ قالدىڭ ھاسىغا ھازىر.
كۆز پەسلىمۇ كەتتى پەرۋاسىز،
يوق قېشىڭدا ئوغلۇڭمۇ ئاخىر.

ساقاللىرىڭ ئۆسۈپ كەتكەندۇ،
ھويلىمىزنى كۆمگەندۇ ئاق قار.
جىمجىت تۇندەك، توپىلىق يولدا
سەھەر كەبى مېڭىپ كېلەتتىڭ،
ئەكىلەتتىڭ كەنتكە باھار.

قىش پەسلىدەك جىمغۇرسەن بۈگۈن،
ئۈمىدۋار سەن ھاياتتىن ئەمما.
جېنىم دادا، ئىزدەر باغرىم،
نېچۈن دەردىمەن يارالدىم مەنلا؟

ئۇزۇن بولدى پوچتالىيون يوق،
ئۇزۇن بولدى چۈشۈم قۇيقۇرۇق،
يۈرىكىمنى سالدىم لىپاپقا.

ھۇجرامدىكى سەھەر

ئېرىپ كەتتى سۇزۇك بۇز قەغەز
ئۆي ئارقىسىدىن ئاڭلىنار تېخى
چۈشۈمدىكى قىزنىڭ تىۋىشى.

تۆشۈكىمدە ئۇ تاشلاپ قويغان،
بىر تال ئوتنىڭ خۇش پۇراقلىرى.

مۇشۇ يولدىن قايىتقان بايىلا،
ساتالمىغان چامغۇرنى بېسىپ،
توختىمىكامنىڭ ئىشەك ھارۋىسى.

جىگدىلىكتىن تۇل چوكان،
چىققان ئىدى پەم بىلەن ئايدەك.
قېقىۋېتىپ كۆڭلەكلىرىنى.

يۇلتۇزلاردىن تىزىپ گۈل دەستە،
قويۇپ قويغان تەكچەمگە كېچە.

ئانام ئۇزۇپ سالدى سېۋەتكە،
گۈھەر كەبى نۇر چېچىپ تۇرغان
مېۋىسىنى تۈن دەرىخىنىڭ.

پەنجىرىدىن كىرىپ ھۇجرامغا،
چاڭگا تىزدى مەرۋايىت قۇشلار.

فابرىكا

ئۆمۈچۈكلەر توقۇيدۇ كەشتە،
قۇياش موماي توقۇيدۇ كەشتە.
شەھەردىكى توقۇمىچى قىزچاق،
كەپ باقمىدىڭ بىزنىڭ كەنتكە.

ئېھ، ئەتىرگۈل ئەكىنىڭ چىرايلىق،
بېرەلمەسەن كەيىشكە بىردەم،
بېرىدۇ السۇن تويلارغا ھەدەم.
يۈمشاق چاپان كىيىپتۇ قۇشلار،
ئۆتكۈزىدۇ سوغۇقنى بىغەم.

بۇرۇن - بۇرۇندا
يېڭى كىيىم كىيىپ پادىشاھ،

تۇتۇپ كەتمەك بولغان ۋاقىتتا،
كەنىتتىكى توقۇمنچى قىزلار
چىقىپ كەتكەن ئىكەن ئاسمانغا.

تۆت پەسىلنىڭ فابرىكىسىدىن
ساڭا كۆڭلەك چىقتىمۇ ئانا؟
شەپەق بۇ رەت بەرسە رەڭدار يىپ،
توقۇپ بەرگىن پوپايكا ماڭا.

كۈن چىققاندا

ماشىنىسى فېزمىنىڭ
ئېلىپ كەلدى سۈتتەك كۈندۈزنى.

ئۇچرىشىمىز كۈن پاتقان چاغدا.

كۆنۈپ كەتكەن قوللىرىم بۇگۈن
گالستۇكنى چىگەلمەس ئەپلەپ.
نېمە بولدى ئۇستىلىم ئەجەب،
ئۆي ئىچىدە يۈرىدۇ لەيلەپ.
ئاپلا،
پارۇاي توغرا ئورنىتىلماپتۇ،
تەشتەك ئەسلى بۇ يەردە ئەمەس،
ئىشىك دېرىزە ئالمىشىپ قاپتۇ.
قانچە ئالساڭ ساتقۇچى ئايال

سېتىۋالدى كېرىم

سېتىپ بەرگىن ئەڭ خۇش پۇراق چاي.
ئويلىمىغان كىنو چولپىنى،
كۆرەرمەن دەپ كوچىدا سېنى.
چوقۇنسامۇ ساڭا ئەزەلدىن،
بۇگۈن پېقىر سەندىن ئالدىراش،
بۇگۈن مەنمۇ ئاتاقلىق ئەرباب.
پۇلا ئاداش، كەچۈرگىن مېنى،
مەست بولغىلى مەيلىم يوق ھازىر.
ئېھە، جاڭگالدا قالغان قويلىرىم،
قورۇنماڭلار، ئەمەسمەن شائىر.
مەن ھېلىمۇ پادىچى ئادىل.

خۇش بۇي ئەتىر چېچىۋالغان قىز
ئالما ئەمەس، ئالۇچىغۇ سەن.
گۈل سەيلىسى قىلىمىز بىرگە،
قىش شەھەردىن كېتىش بىلەن تەڭ.

كۆزلىرىمدە ئاڭلاپ تۇرىمەن،
قۇلىقىمدا كۆرۈپ تۇرىمەن،
ماشىنىلار ماڭار توختىماي.
كەچ كىرگۈچە ئېچىلىپ تۇرار
يېشىل گۈلدەك كوچا چىرىغى.

كۈن شەرقە پاتقان ۋاقىتتا،
سەن كېلىسەن گۈگۈمدەك ئاستا،
ھەممە نەرسە تاپار تۇرنىنى.

ناخشامغا قېتىۋالدىم ناخشىلارنى

يۈرەككە مۇڭلۇق ناخشا ئۇرۇلغاندا،
تومۇردا شىلدىرلىدى لىرىك ئېقىم.
يۈرىكىم ناخشىلارغا جور بولغاندا،
ناخشىدەك چىنقتى گويا تىنىقلىرىم.

ناخشامغا قېتىۋالدىم ناخشىلارنى،
كۆيلىرى ئېقىپ يۈرگەچ تومۇرۇمدا.
كوچىغا چىقتىم مەنمۇ ھەرئاخشىمى،
ناخشىلار كېزىپ يۈرەر دالىلاردا.

* *

«تۆگىمەس ناخشا» توۋلاپ كەلدى بىرى،
ناخشىسى يۈرەكلەرگە كىردى ئېقىپ.
كېلىدۇ بۇ كوچىغا ھەر ئاخشىمى،
ئۆتىدۇ دېرىزىنى چېكىپ - چېكىپ.

بۇگۈنمۇ كەلدى ناخشا جارانلىتىپ،
ئۇ تېخى مەنزىلگە يېتەلمىگەچ.
كوچىغا چىقتىم مەنمۇ ناخشا ئېيتىپ،
بولسىمۇ تىلىم كېكەچ، تىلىم كېكەچ.

ئۇنۇگۈن كەلگەن ئىدى ناخشا ئېيتىپ،
بۇۋامنىڭ ئىشىكلىرى قىلدى غىچ - غىچ.
كوچىغا چىقتى بۇۋام پەشىنى قېقىپ
ۋە لېكىن بىرەمدىلا بولدى تىنچ.

چىقمىدى بۇگۈن بۇۋام ئىشىك ئېچىپ،
بارمۇ دەپ ماراپ باقتىم پەنجىرىدىن.
بۇۋامۇ ئولتۇرۇپتۇ ئاستا غىڭشىپ،
بىر مۇڭلۇق كۈي تارايدۇ كونا ئۇيدىن...

تاھىر تۇرسۇن

ئانا سەھرا، سۆيىمەن سېنى

شېرىن ئەسلىمە

مەھەللىدىكى كونا سوقما تام
بۆلەكچىلا تۇرىدۇ مەزمۇت.
بالىلىقنى ئەسلىتىپ ماڭا
تۇتاشتۇرۇدى يۈرىكىمگە ئوت.

مەن ئوينىغان شۇ تام تۈۋىدە
قوشنىمىزنىڭ شوخ قىزى بىلەن،
ياسىشاتتۇق كۈندە يېڭى «ئۆي»،
ئۇ ئەقىللىق ئىدى ھەم لېۋەن.

بىز ياسىغان «ئۆي» نىڭ تۆرىگە
ئۇ سالاتتى بەقەسەم «كۆرپە».
دەيتتى مېنى ئەتىۋار قىلىپ،
ھېرىپ كەتسە، ئۇيقۇسىلە تۆرگە.

ھەي دادىسى بالىنى بېقىپ،
تۇرسىلىچۇ مەن ئاش - پاش ئېتەي.
ئاپئاق قوزام يىغلىسا بىر دەم،
باش - كۆزۈڭدىن ئۆرگۈلۈپ كېتەي.

دەپلا ماڭا لاتا قورچاقنى
تۇتقۇزاتتى ئاستا ئاۋايلاپ.
تېگىپ قويسام بەزەن زىتىغا،
كېتەر ئىدى «ئۆي» دىن يامانلاپ.

ھەر رەت قورچاق ئوينىغان چاغدا
ئۇ ئانىسى، مەن دادا بولغان.
راست بولدى ئۇ مېھرىبان ئانا،
دادا بولۇش ئەمەسكەن يالغان.

شۇنداق قىلىپ بىزگە سوقما تام
ئۇۋا بولۇپ قانات قاققۇزدى.
ئالداپ ئېلىپ بىزنىڭ «ئۆي» لەرنى،
بالىلارغا تەڭلەپ تۇتقۇزدى.

بىز چوڭ بولدۇق ھەم بولدۇق ئۆيلۈك،
ئەمما باشقا - باشقا ئۆيىمىز.
گەرچە ئۇچراشساق ئانا سەھرادا،
سەبىيلىكنى ئەسلەپ كېتىمىز.

تۇرار مەزمۇت كونا سوقما تام
بىزگە بولۇپ شېرىن ئەسلىمە.

تەگمە بوران، ئۇپراتما يامغۇر،
ئۇنى ئۆرۈشنى ھەرگىز قەسلىمە.

سەھرا قىزى، سۆيىمەن سېنى

قۇياش سۆيگەن ئالمىدەك يۈزۈك
يۇرىكىمنى قاچان يايرىتار.
ئىگاھىڭدىن سۆيگۈ سورىسام،
ئوت چاقنىتىپ يەرگە قارىتار.

سەھرا قىزى گۈزەلسەن شۇنچە،
ئىشچان ھەمدە باتۇر، ئەقىللىق.

پېشانەڭدىن تۆككەچكە ئۇنچە،
كۆرۈنسەن گۈلدەك يېقىملىق.

شۇڭا دىلدىن سۆيىمەن سېنى،
ئوتۇڭدا مەن ئاشتىق - پەرۋانە.
گۈللىتەيلى ئانا سەھرانى
ئىش - ئەمگەكتە بولۇپ مەردانە.

ئەكبەر نىياز پەتتارى

سېنىڭ سۈرىتىڭ

ــ جۇدالىقتا ئەسلەپ تۇرارسەن،ــ
دېدىڭ، سۈرەت بەرمەكسەن ماڭا.
سۈرىتىڭنى ئالماستىن بۇرۇن
ئەسلى كۆڭلۈم چۈشكەنتى ساڭا.

بىز ئايرىلغان قىسمەت تۈپەيلى،
خەير - خوش، دەپ كۆزلەرنى ياشلاپ.
ئاھ، سۈرىتىڭ بولدى سىرداشىم
ماڭا ئاشۇ ھېسسىياتتىن باشلاپ.

زەنجىرسىمان ئۆتتى بۇ كۈنلەر،
خىيالىمدىن كەتمىدىڭ ھەرگىز.
كۆلۈپ تۇرغان ھۆسنۈڭگە باقسام،
قىينار مېنى بىر ئازاب چەكسىز.

ئېيتالمىغان يۈرەك سۆزۈمنى،
ئەينى چاغدا قىزچاق مەن ساڭا.
سۈرەت ئەمەس قەلبىڭنى ئۇچاغ
زادى ئايان قىلمىغان ماڭا.

ئابدۇخېلىل ئابدۇخېۋر

مەنزىلىڭ قاراشلار

ئاتامغا ئىلتىجا

يىللار ئۆتتى چاچلىرىڭنى ئاقارتىپ،
كۆزلىرىڭنىڭ نۇرى كۆچتى كۆزۈمگە.
قەددىم ھەتتا قەددىڭ بىلەن تەڭشىلىپ،
مەنە تاپتىم سۆزلىرىڭدىن سۆزۈمگە.

مەندىن ۋايىم يېمەي ئەمدى ئارام ئال،
ئاشسۇن ماڭا ئۈمىدلىرىڭ، ئىشەنچىڭ.

قېرىلىقتىن ئاستىلىدى قەدىمىڭ،
ماڭا ئۈمىد، يۈرۈشۈمگە يول بەرگىن.
سەن كۆزلىگەن نىشان ئۈچۈن ياشايمەن،
ساڭا سادىق يۈرىكىمنى چۈشەنگىن.

پەرۋىشىڭدە يەتتىم قىران پەسلىمگە،
دېمەك، ئۆتتى ماڭا جەسۇر ياشلىقىڭ.

لەۋلەردىن لەۋلەرگە ئاقتى مۇھەببەت

ئىگاھلار ئۇچراشتى ئوتلۇق بېقىشتا،
سۆيگۈك بار، ئۈيۈلۈپ تۇرىسەن مېنى.
تارتىنىش ئۈيغۇسى نېمانچە دەھشەت،
سۆيەلمەي تۇرىمەن مەنمۇ ھەم سېنى.

ئۇنسىز شۇ سىردىشىش قىلماقتا داۋام،
كۆزلەردە ئىشقنىك نۇرلىرى چاقنار.
ئېچىلىپ شادلىقتىن زىناقلاردا گۈل،
قەلبىمىز ۋىسالدىن قۇچماقتا باھار.

مەنىلىك قاراشلار تاقەت قىلالماي،
لەۋلەردىن لەۋلەرگە ئاقتى مۇھەببەت.
تۇيۇندى سۆيگۈگە تەشنا كۆڭلىمىز،
تۆكۈلدى كۆكتىنمۇ سۆيگۈدىن شەربەت.

ئاقماقتا شاۋقۇنلاپ دەريا مۇشۇ تاپ،
شوخ كۈيلەر ياڭرىتىپ، بىزگە قۇت تىلەپ.
ھەر گىياھ، ھەر ياپراق يېنىك تەۋرىنەر
پاك سۆيگۈ ئەۋجىگە ئاپىرىن ئېيلەپ.

يېشىللىق كۈيى

كۆز ئوڭۇمدا يېشىللىقنىك جۇلاسى
زېمىن ياتار يېشىل نۇرغا پۈركۈنۈپ.
سۆيۈپ ئۆتەر گۈللەرنى تاك ساباسى،
ياپراقلاردىن تۇرار زىيا تۆكۈلۈپ.

شەردىن ئۈيقۇ قاچقان پەقەت ئورماندىن،
ئىزگۈ كۈيلەر ئەگىپ يۈرەر باغلاردا.
ۋىسال تاپقان يېشىللىقمۇ ئارماندىن
كەلگە تەبىئەت باھار تۇغقان چاغلاردا.

يېشىللىقتىن كىيىدى دالا يېشىل تون،
يېشىل تۈيغۇ بەرىپ كۆڭۈل قېتىغا.
خۇشاللىقتىن كەتتى ياڭراپ يېشىل ئۇن
قوشۇپ مەزمۇن ھاياتلىقنىك ئېڭىغا.

ئاھ، يېشىللىق ھۆزۈرىغا بارچە جان،
ئىنتىزارلىق كۆزلىرىدە تېكىلگەن.
بۈلبۈللارمۇ چېكىپ ھەتتا مۇڭ پىغان،
يېشىل دۇنيا بەزمىسىگە ئىنتىلگەن.

بۇلاق ۋە قىز

ئەگەشتۈرۈپ تالاي نۇرلۇق يۇلتۇزنى،
ئۇزەر زۇمرەت بۇلاق ئىچرە تۇلۇن ئاي.
بۇلاقتىكى ئايغا بېقىپ مۇڭلىنار
شەھلا كۆزلۈك بىر گۈزەل قىز توختىماي.

ئۇ خىيالدىن ئۇزمەي پەقەت مېھرىنى،
ئاھلىرىنى تۆكەر شۇدەم بۇلاققا.
ئوقچۇپ تۇرغان بۇلاق غەمكىن پىچىرلار،
ئۇرۇپ كۆكرەك قىرغاقتىكى قىياققا.

قىز بۇلاقتىن تېپىپ كۆپلەپ تەسەللى
ئاستا مېڭىپ كەتتى مەشرىق ئۇپۇققا.
ئاخشامقى توي ناۋاسىنى ئۇنتۇپ ئۇ،
قەدەم باستى شادلىق ئىزدەپ پىراققا.

ئەل قەلبىگە يېزىلدى ئېتىم

ئۇمىدلەردىن ياڭراتتىم ناۋا،
مەنزىلسىرى قۇشتەك ئىنتىلىپ.
ئۇرۇپ توسقۇن بىلىگە پەشۋا،
يوللىرىمنى كېڭەيتىپ ئېچىپ.

سۆكۈتلەرگە بەرىپ خاتىمە
توسقۇن بولغان ھېستىن قۇتۇلدۇم.
چۈشكۈنلۈكتىن ئارتىلغان يۈكنى،
ھورۇنلارغا پەقەت ئۆتۈندۈم.

ئىرادىنى قىلىپ تىل تۇمار
چىلىشلاردىن قاچمىدىم ئۇرکۈپ.
پاتقاقلارغا قالسامۇ كىرىپ،
يۈردۈم ئارمان ۋەسلىنى كۈتۈپ.

يىقىلمىدىم ئۇرسىمۇ ھەسەت
تولدى كۆچكە ياشلىق قامىتىم.
ئۇمىد بېغىم گۈللىنىپ ئاخىر
ئەل قەلبىگە يېزىلدى ئېتىم.

ئابلىز ئوسمان

ئۇزۇلمەس ئېقىن

(ئەدەبىي ئاخبارات)

ئايرىلىش ئالدىدا ئۇ ئۆزىنى دەرۋازا ئالدىغىچە ئۇزىتىپ چىققان يېزا ئىگىلىك 1 ـ دېۋىزىيە دوختۇرخانىسى بەش ئەزا بۆلۈمىنىڭ باشلىقى لاۋجاڭ بىلەن مەسئۇل دوختۇر لاۋمانىڭ قولىنى مەھكەم سىقتى، كۆزلىرىدە غىل ـ غىل ياش ئەگىيىتتى.

ـ خەير ـ خوش، ئۆزىڭىزنى كۆپ ئاسراڭ، ـ دېدى لاۋجاڭ.

ـ سالامەتلىك ئەھۋالىڭىزدا ئۆزـ گىرىش بولۇپ قالسا بىزنى ئىزدەشنى ئۇنۇتماڭ جۇمۇ، ـ دەپ ئەسكەرتتى لاۋمامۇ.

شۇ تاپتا ھايات ئۇنىڭغا ئاجايىپ سۆيۈملۈك تۇيۇلماقتا ئىدى. ئۇ يىللىق باھار شامىلىنى قېنىپ ـ قېنىپ سۈمۈرـ گىنىچە ئەتراپتىكى ياپيېشىل ئارچا ـ قارىغايلارغا، ھۆپپىدە ئېچىلىپ

تۇتاش يىلتىزلار

1

1991 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈـ نى، ھاۋا تولىمۇ سوغۇق بولۇپ، نەچچە كۈن ئاۋۋال ياغقان قارنىڭ ئاچچىق سوـ غۇقى جاندىن ئۆتەتتى. ئۇ جىلمىدىن كەتكەن گۈللەرگە تويماي قارايتتى. ئىككى ئاينىڭ ئالدىدا ئەجەل ئۇنىڭغا خىرىس قىلىپ كەلگەندە ئۇ مۇشۇ مەنزىرىلەرنى ـ ئاسمانىنى، قۇياشنى، ئاي، يۇلتۇزلارنى، ئۆزى ئۆسۈپ يېتىلگەن ئانا يۇرتىنىڭ ھەر بىر تۇپ گۈل ـ گىياھىنى، ئوچار قۇشلىرىنى بىرمۇ بىر كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن، كېسىلى ئېغىرلىشىپ، ھاياتتىن ئۈمىدى ئۈزۈلگەن چاغدا ئۆزىنى يوقلاپ كەلگەن ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا، خىزمەتداشلىرىغا، دېھقانلارغا يۈرەك سۆزلىرىنى ئىزھار قىلىپ، ۋەسىيەت قالدۇرغانىدى. بىراق ئۇ ئۆلمىدى. ھايات ئۇنىڭغا يەنە كۆلۈپ باقتى. تومۇرلاردىن ـ تومۇرلارغا تۇتىشىپ كەتكەن قېرىنداشلىق مېھرـ مۇھەببىتىنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتى ئەزرائىل ئۈستىدىن غالىب كەلدى...

بەرى ئەتىيازلىق تەرىلغۇ ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن كەنتىمۇ ـ كەنت، مەھەللىمۇ ـ مەھەللە قاتناپ ھەرىپ ھالىدىن كەتتى. مانا، ئىككى كۈندىن بەرى قان بەسمىنى ئۆرلەپ بېشى زىگىلداپ ئاغرىپ تۇرۇۋاتىدۇ، شۇ تاپتا ئۇ دوختۇرخانىغا بېرىپ كۆرۈنۈپ، بەرەر ھەپتە ئوبدان ئارام ئېلىشى كېرەك ئىدى. بىراق ئۇنىڭ قان ـ قېنىغا سىڭىپ كەتكەن كوممۇنىستلىق بۇرچى ۋە كوچلۇك مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسى ئۇنى لېۋىنى چىشلەشكە مەجبۇر قىلدى. شۇ كۈنى ئەتىگەن سائەت 11 دە ئۇ ناھىيىدىن كەلگەن ئاساسىي قاتلام پارتىيە قۇرۇلۇشىنى تەرتىپكە سېلىش ۋە كەنتلەردە مەدەنىيەت بازىرلىرى قۇرۇلۇشىنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش ئۈچىكىدىكىلەرگە ھەمراھ بولۇپ، يېزىلارغا قاراپ يولغا چىقتى.

يېڭىئاۋات يېزىسى ئۈچتۇرپان ناھىيىسىنىڭ شىمالىي قىسمىغا جايلاشقان بولۇپ، ئۇ تەرەپنى تەگرى تېغى، بۇ تەرەپنى تۇشقان دەرياسى ئوراپ تۇرىدۇ. يەر شەكلى تولىمۇ ئېگىز ـ پەس بۇ يۇرتنىڭ كەنت ـ مەھەللىلىرى تارقاق ئورۇنلاشقان بولۇپ، يوللىرىمۇ دېگەندەك ياخشى ئەمەس ئىدى. ئۇلار چۈشكەن ماشىنا ئىككى قاسىنقىدا دەل ـ دەرەخلەر قەد كۆتۈرگەن يېزا يوللىرىنى ئارقىدا قالدۇرۇپ، يېزىنىڭ شىمالىدىكى تاغ ئېغىزىغا جايلاشقان چارۋىچىلىق كەنتى ـ يېكارتەقا قاراپ ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. مانا، بۇككىدە باغلار بىلەن قاپلىنىۋ قات تاغلار ئارىسىدىكى پايانسىز كەتكەن كەڭ سايلىق، ماشىنا سايى يولىدا ئېگىزلىككە قاراپ تىنىمسىز ئالغا سىلجىيىتتى. بىر پەستىن كېيىن ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا كۆمۈش لېنتىسىدەك پارقىراپ تۇرغان سۈپسۈزۈك بىر ئېقىن پەيدا بولدى.

ئۇلار ئېقىن بويىغا كېلىپ ماشىنىدىن چۈشتى. يىراقتىن يېپىنچىكە ئۇچىسكە ئۇزۇن كۆرۈنگەن بۇ ئېقىن شۇنچە شاۋقۇنلۇق ۋە چېپىپ كېتىۋاتقان ئاتنىڭ يالدەك دولقۇنلۇق ئىدى.

ـ ۋاھ، نېمىدېگەن تاتلىق سۇ بۇ، ھەرەمدىكى زەمزەم سۈيىمۇ بۇنچىلىك ئەسەستۇ، ـ دەۋەتتى ئاربىدىن بىرى ئوچۇملاپ سۇ ئىچىپ تۇرۇپ. ئۇلار بىر پەس ئارام ئېلىۋالغاندىن كېيىن، سۇ سەل يېيىلىپ ئاققان كېچىك بىلەن ئۇ تەرەپكە ئۆتۈشكە باشلىدى. ماۋۇ چاتاقنى كۆرۈڭ، دەل سۇنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە ماشىنا نىڭ چاقى ئۆز ئورنىدا پىرقىراشقا باشلىدى. شوپۇر بار ھۈنىرىنى ئىشقا سالغان بولسىمۇ، خودىدى كۆچلۈك بىر ماگنىت مەيدانى ئۆزىگە مەھكەم تارتىپ تۇرۇۋالغاندەك ماشىنا ئازراقمۇ ئالغا سىلجىمىدى. ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ ھەممەيلەن تەڭلا بىر ـ بىرىگە قارىشتى.

ـ چۈشۈپ ماشىنىنى ئىتتىرمەكتىن باشقا ئامال يوق، يولداشلار، ـ دېدى ئۇ ئايىغىنى سېلىپ، پۇشقىقىنى تۇرۇۋېتىپ، ـ شالغۇن سۇ ماشىنىنىڭ كۆشەندىسى، چاق پىرقىرىغانسېرى ئورنىغا پېتىۋېرىدىغان گەپ...

سۇنىڭ سوغۇقى جاندىن ئۆتەتتى، بىراق ئۇنىڭ قەلبىمىدە بىر ئوت يانىاتتى. بۇ ئوتنى ھەرقانداق جۇدۇن، سوغۇقمۇ ئۆچۈرەلمەيتتى. ئۇ لېۋىنى چىشلەپ، تىزغىچە سۇ كېچىپ ماشىنىنىڭ ئارقا تەرەپىگە ئۆتتى ھەم ئاپتاپتا كۆيۈپ قاريداپ كەتكەن چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ چاقچاق قىلدى

— قهنی یولداشلار، ئاتوزنىڭ سۆيـ
گه ئوبدان بىر چىلىشۇالايلى، يېڭارتـ
نىڭ هاۋاسى سوغۇقراق، توڭلىماسلىققا
پايدىسى بار!
— ها...ها... ها...

كەيپىيات بىردىنلا كۆتۈرۈلدى. شوـ
پۇردىن باشقا قالغان بەشەيلەنمۇ بىرـ
بىرلەپ ماشىنىدىن چۈشتى. ماشىنا ماتوـ
رى گۈركىرىمەكتە، كۆپچىلىك «هه - هـۇ»
دەپ چۇقان سېلىشقىنىچە بار كۈچى بەـ
لەن ماشىنىنى ئىتتىرمەكتە ئىدى. ئۇ ئۆزىنى
ئوبدان جايلاشتۇرۇپ، بېشىنىڭ چىگىلىپ
ئاغرىۋاتقىنىغا قارىماستىن «بىر - ئىككى -
ئۈچ» دەپ ۋارقىرىغىنىچە جان - جەهلى بىلەن
كۈچەپ ئىتتىرەتتى. قوشۇمىسى مەهكەم
تۇرۇلگەنلىكتىن، قاش - كۆزلىرى بىر - بى
رىگە قوشۇلۇپ كەتكەنىدەك كۆرۈنەتتى.
ماشىنا ئورنىدىن قوزغالدى. شۇ پەيتته
ئۇ گۈرەن قىسمىنىڭ «زىڭگىدە» قىلىپ
قالغانلىقىنى سەزدى. چىدىغۇسىز ئاچچىق
بىر سېزىم پۈتۈن ۋۇجۇدىنى چۈلغاپ، مېـ
ڭىسىگىچە ئۆرلىگەن بولسىمۇ غىڭ
قىلمىدى...

2

ئۇچتۇرپان ناهىيىسىنىڭ يېڭىئاۋات
يېزىسى بىلەن يېزا ئىگىلىك 1 - دېۋىزىيە
4 - تۈەنى بىر - بىرىگە گىرەلىشىپ جايـ
لاشقان قوشنا ئورۇنلاردىن ئىدى. ئازادـ
لىقتىن بۇيان بۇ ئىككى ئورۇندىكى ئۇيـ
غۇر - خەلقنۇ خەلقلىرى ئۆزئارا ئىتتىپاقلـ
شىپ، مۇرىنى - مۇرىگە تىرەپ كۈرەش
قىلىپ، ئىگىلىك يارىتىشتا ئۆزئارا هەمـ
دەمدە بولۇپ كەلگەنىدى، بولۇپمۇ 4 -
تۈەننىڭ يېڭىئاۋات يېزىسىنىڭ يېزا ئىگـ
لىكىدە ماشىنىلىشىش ۋە پەن - تېخنىكىغا
تايىنىپ دېھقانچىلىق قىلىشىغا كۆرسەتكەن
ئاكتىپ تەسىرىنى تۆۋەن چاغلىغىلى بولـ
مايتتى. بۇنىڭدىن 10 يىل بۇرۇن يېڭـ
ئاۋات يېزىسى ئېغىر كەلكۈن ئاپىتىنىڭ
هۇجۇمىغا ئۇچرىغاندا، 4 - تۈەندىكى خەنزۇ
قېرىنداشلار يېتەرلىك ئادەم ۋە ماددىي
كۈچ ئاجرىتىپ، ئۇلارغا ياردەم قىلدى.

يېڭىئاۋات يېزىسى ناهىيە بازىرـ
غا يېراق، ئۇنىڭ ئۈستىگە يېزا دوختۇرـ
خانىسىنىڭ داۋالىنىش شارائىتى ناچار
بولغانلىقتىن، بۇ يەردىكى ئۇيغۇر بىمارـ
لارنىڭ كۆپىنچىسى 4 - تۈەن دوختۇرخاـ
نىسىدا كېسەل كۆرسىتەتتى. هايا تى خەۋپ
ئاستىدا قالغان نۇرغۇن كېسەللەر
بۇ دوختۇرخانىدىكى شەپقەت هەمشىرىلىرى
تەرىپىدىن ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ
قېلىنغانىدى.

4 - تۈەن خەلق دوختۇرخانىسى
ئۆزىدىكى ئەۋزەل شارائىتتىن پايدىلىنىپ،
تەسىرلىك ئىش - ئىزلىرى بىلەن هەر
مىللەت خەلقىنىڭ قەلبىدە ئۆچمەس تەسـ
راتلارنى قالدۇردى. تېخى يېقىندىلا قوـ
چى كەنتىنىڭ مەخسۇس بۇلۇت ئاتىدىغان
خادىمى زەمبىرەكتىن كاشىلا چىقىپ ئوق
پارتلاپ كېتىش نەتىجىسىدە ئىككى قولـ
دىن ئايرىلىپ هايا تى قىل ئۇستىدە قال
غاندا، دەل مۇشۇ دوختۇرخانا ئۇنىڭغا يەنە
بىر قېتىم هايات ئاتا قىلدى.

قىرتاغ بويىدىكى بۇككىدە ئورمانلىق
ئىچىگە جايلاشقان بۇ هاۋالىق، خىلۋەت
دوختۇرخانا 1991 - يىلى 3 - ئاينىڭ 26-
كۈنى كەچتە بىردىنلا جىددىي هالەتكە
كۆچتى. شۇ كۈنى ئۇلار يەنە بىر ئۇيغۇر
بىمارنى كۈتۈۋالدى. ئوتتۇرا بوي، قارامتۇل

كەلگەن بۇ بىمارنىڭ كېسەللىرى قېتىم قېزىل قان بىلەن بويالغان بولۇپ، قان بۇرنىدىن گويا تۇرۇبا سۇيىدەك كوركىراپ ئېقىۋاتاتتى. ئۇ تۇنۇگۈن ئاتۇز ئېقىندا ماشىنا ئىتتەرگەن ئەزىمەت — يېگىنىۋات يېزىسىنىڭ باشلىقى ئېزىز جامال ئىدى.

بىمار دەرھال ياتاقتا ئېلىندى، ھەش - پەش دېگۈچە يوتقان - كۆرپە، يەر، كېيىم - كېچەك قېزىل قان بىلەن بويالدى. ئاپئاق خالاتلىق جان ھامىلىرى — دوختۇرلار ئۇنىڭ بېشىدا پەرۋانىدەك چۆگىلەيتتى.

دوختۇرلار جىددىي تەكشۈرۈش ئارقىلىق بىمارنىڭ بۇرنىنىڭ ئىچىدىكى قان تومۇرنىڭ قاتتىق چىكىلىش سەۋەبىدىن ئۈزۈلگەنلىكىنى ئېنىقلاپ چىققان بولسىمۇ، ئۈزۈلگەن تومۇرنىڭ ئۇزۇنى تېپىشقا ئامالسىز قالدى. شۇنداقتىمۇ ئۇلار پۈتۈن ھۈنىرىنى ئىشقا سېلىپ، بىمارنىڭ بۇرۇن، ئېغىز قىسمىنى ھالقىسىمان بوغۇش ئارقىلىق قانىنىڭ ئېقىشىنى كونترول قىلدى. ئىككىنچى كۈنى ئەتىسىگەن سائەت 6 دە تىكىلگەن يېپ ئۈزۈلۈپ كېتىپ قان يەنە ئېقىشقا باشلىدى. دوختۇرلار ئاخىرى ئامالسىز قالغانلىقىنى، بىمارنى دەرھال چوڭ دوختۇرخانىغا يۆتكەش لازىملىقىنى ئېيتتى. بۇ خەۋەر ئۇنىڭغا چاقماق چاقىلىدەك دەھشەتلىك تەسىر قىلدى. ئۇنىڭ نەزىرىدە 4 - تۇمەن دوختۇرخانىنىڭ ئامال قىلالماسلىقى ئۈلۈم بىلەن باراۋەر ئىدى. بۇ يالغۇز ئۇنىڭلا ئەمەس، بەلكى خېلى كۆپ يېگىنىۋاتلىقنىڭ ئېگىدا شەكىللەنگەن ھەقىقەت ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ چاغدا يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ ماشىنىسى سەرتقا خىزمەتكە چىقىپ كەتكەن، 4-تۇمەن دوختۇرخانىسىنىڭ ماشىنىسى بۇزۇلۇپ قالغان بولۇپ، ۋىلايەتلىك دوختۇرخانىغا تېزدىن يۆتكەشمۇ قىيىن بىر مەسىلە ئىدى. قانداق قىلىش كېرەك؟ ئەتىگەندىن بېرى ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇۋاتقان مۇئاۋىن يېزا باشلىقى توختى جىددىيلەشكەن ھالدا ئۇياقتىن - بۇياققا پىرقىرايتتى. خىزمەتداشىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ ئۇنىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كۆز چاناقلىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى. شۇ تاپتا ئۇ دەرھال بىر ماشىنا تېپىپ، يېزا باشلىقىنى ۋىلايەتكە يۆتكەشنىڭ ئامالىنى ئىزدەۋاتاتتى، توساتتىن ئۇنىڭ ئېسىگە بىر ئىش كەلگەندەك بولدى - دە، ئالدىراپلا سىرتقا چىقىپ كەتتى ...

قان چېپىلداپ ئاقماقتا. سېستىرالارنىڭ بىرقانچىسى بۇ ئەھۋالغا تاقەت قىلالمىغاندەك باشلىرىنى تۆۋەن سېلىپ چىقىپ كېتىشتى، ھەمراھ بولۇپ كەلگەنلەرمۇ بەزىلىرى ئۆزىمەي ياشلىرىنى ئېرتاتتى، ئاياللار توختىماستىن مىشىلداپ يىغلىشاتتى. ئۇ بولسا، ھېچنېمىگە پەرۋا قىلمىغاندەك بىر نۇقتىغا تىكىلگىنىچە كارىۋاتتا ياتاتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئۆزىنىڭ پارتىيەگە كىرگەن كۈنى كەلدى. شۇ كۈنى ئۇ جۇلالىنىپ تۇرغان قېپقىزىل پارتىيە بايرىقىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ: «ئۆمۈرۋايەت كومۇنىزم ئىشلىرى ئۈچۈن كۈرەش قىلىمەن» دەپ قەسەم بەرگەنىدى، بىردىنلا ئۇنىڭ چىرايىدا يىللىق تەبەسسۇم پەيدا بولدى. ئۆلۈمۇ بىر پەستىلا ئەرزىمەس بىر نەرسىگە ئايلىنىپ قالدى. چۈنكى ئۇ شۇ تاپتا ئۆز قەسىمىگە يۈز كېلەلمەيدىغان ئىش قىلمىغانلىقىدىن ئېپتىخارلىق تۇيغۇسىغا چۆمگەنىدى. خىيال ئۇنىڭ كاللىسىنى چۈلغىۋالدى، ئۇ ئۆزىنىڭ پۈتكۈل ھايات

مۇساپىسىنى، ئۆزى قىلغان ۋە قىلماقچى بولغان نۇرغۇن ئىشلىرىنى ئويلىدى. ئايالى ۋە چۆچۈرىدەك ئۇششاق بالىلىرى كۆز ئالدىغا كەلگەندە، بوغۇزىغا بىر نەرسە كەپلىشىپ قالغاندەك، ۋۇجۇدى ئىختىيارسىز سىلكىندى. خىيال، يەنە خىيال، ئۇنىڭ خىيال ئېكرانىدا ئۆزى تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان يۇرت، دائىم ماڭىدىغان توپىلىق يوللار، ئاق كۆڭۈل دېھقانلار بىر-بىرلەپ ئامايان بولۇشقا باشلىدى. ئۇ سۈيىنى ئىچىپ چوڭ بولغان، تاغ بىلەن مەھەللىسى ئارىسىدا ئەسىرلەردىن بېرى توختىماي ئېقىپ تۇرىدىغان ئاتۇز سۈيىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەندە، ئىختىيارسىز ھالدا ئىككى ئوننىڭ ئالدىدا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ويلاپ قالدى.

شۇ كۈنى ئۇلار شالغۇن سۇغا چېتىپ قالغان ماشىنىنى مىڭ تەستە ئىتتىرىپ چىقارغاندىن كېيىن كەچ سائەت 4 لەر بىلەن يېڭارت كەنتىگە يېتىپ كېلىشتى. يول بويى ئوننىڭ سالامەتلىكى ياخشى بولمايۋ، قاتتىق بىئارامليق ھېس قىلغان بولسىمۇ، كېلىپلا خىزمەتنى باشلىۋەتتى. يېڭارت كەنتىنىڭ پارتىيە قۇرۇلۇشىنى تەرتىپكە سېلىش ھەم مەدەنىيەت بازىسى قۇرۇش خىزمىتىنى ئەستايىدىل تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئەلا بولۇپ باھالاندى. شەكشۇبھىسىزكى، بۇ ئوننىڭ ئىلگىرى ئىشلىگەن خىزمەتلىرىنىڭ نەتىجىسى ئىدى. شۇ ئاخشىمى ياتقان چاغدا ئوننىڭ بۇرنى قانىغاندى. بىراق ئۇ ئانچە ئىرەن قىلمايلا ئۇخلاپ قالدى. ئەتىسى ئۇلار بۇ يەردىكى تەكشۈرۈشنى ئاخىرلاشتۇرۇپ قاراباغ كەنتىگە قاراپ ماڭغاندا، قانىتاش يەنە باشلاندى. ئۇ بىر ئاماللارنى قىلىپ روھىي كەيپىياتىنى ئۇستۇن تۇتۇشقا تىرىشتى. قاراباغ كەنتىنىڭ كىچىككىنە يېغىن زالىدىكى دوكلات يىغىنىدا ئوننىڭ كۆڭلى ئېلىشىپ، قان تېخىمۇ بەك ئېقىشقا باشلىدى. بۇ چاغدا تەكشۈرۈش ئۆمىكىدىكىلەر ئوننىڭ ئوننىمغىنىغا قارىماي، ئوننى دەرھال دوختۇرخانىغا بېرىشقا كۆندۈردى. شۇ كۈنى چۈشتە ئۇ جېپ بىلەن 30 نەچچە كىلومېتر ئېگىز - پەس يولنى بېسىپ، يېزا دوختۇر خانىسىغا بارغاندا ئۇلار ئامال قىلالمىغانلىقتىن، 4 - تۆەن دوختۇرخانىسىغا كەلگەندى...

سىرتتىن كىرگەن ماشىنىنىڭ گۈركىرىگەن ئاۋازى ئوننىڭ خىيالىنى بۆلدى. مۇئاۋىن يېزا باشلىقى توختى بىر خەنزۇ شوپۇرنى باشلاپ كىرگەندە، ئۇ ھەممىنى چۈشەندى. ئەسلىدە 4 - تۆەنىڭ باشلىقى لاۋچىن ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن شوپۇرى بىلەن ماشىنىسىنى ئەۋەتكەندى. ئۇ ناھايىتى تېزلا ماشىنىغا جايلاشتۇرۇلدى. تۆەن دوختۇرخانىسى تەجرىبىلىك دوختۇردىن بىرنى ھەمراھ قىلىپ ئوننى يولغا سالدى. ئۇلار چىققان ماشىنا سىگنال بەرگىنىچە توسۇن ئاتتەك تېز سۈرئەت بىلەن يۈز نەچچە كىلومېتر يىراقلىقتىكى نىشانغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. شۇ تاپتا ئۇلار ھايات - ماماتلىق مۇساپىسىدە ئەزرائىل بىلەن مۇسابىقىگە چۈشكەندەك قىلاتتى. چىپىلداپ ئېقىۋاتقان قان توختاي دېمەيتتى. بىرنەچچە لۆڭگە چىلىق - چىلىق قان بولۇپ قىزىل گۈشكە ئوخشاپ قالدى. ئوننىڭ كىيىملىرى، ماشىنىنىڭ ئورۇندۇقلىرىمۇ بىردەمدىلا قىزىل رەڭگە كىردى. ھەمراھ بولۇپ ماڭغان دوختۇر ئاسما ئوكۇلىنىڭ نورمال چۈشۈشىگە كاپالەتلىك قىلغاچ ئارىلاپ - ئارىلاپ مۇداپىئە ئوكۇلىنى ئۇرۇپ

تۇراتتى. ئۇلار سائەت بىردە يېزا ئىگىلىك 1 - دېڭىزىيە دوختۇرخانىسىغا يېتىپ كەلدى.

كېيىنكى ئىشلارنى ئۇ ئۆزى بويىچە ئۇنتالمايدۇ. ئۇ ھەر قېتىم شۇلارنى ئويلىغىنىدا ھايات ئۇنىڭغا تېخىمۇ گۈزەل ۋە قەدىرلىك تۇيۇلىدۇ، پۈتۈن ۋۇجۇدى يىللىق مۇھەببەتنىڭ تەسىرىدە ئېرىپ، كۆزلىرىدە ھاياجان ياشلىرى لىغىرلايدۇ. ئۇ، دېڭىزىيە دوختۇرخانىسىغا كەلگەن كۈنىلا بەش ئەزا بۆلۈنمىنىڭ باشلىقى لاۋجاڭ ئەھمەتجان ئىسلىك خەتىرلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىدى - دە، ئۇنىڭ كېسىلىگە جىددىي مۇئامىلە قىلدى. دوختۇرخانىدا ياتاق تولمۇ قىس ئىدى. ئۇ، بىر ئامال قىلىپ كاربۇرات ھەل قىلىپ، ئۇنى دەرھال بالىنىتسا ئالدى. ئىككى سېستىرانى ئاجرىتىپ، ئۇنىڭغا كېچە-كۈندۈز ھەمراھ قىلدى. مەسئۇل دوختۇر لاۋ ما باشچىلىقىدىكى داۋالاش گۇرۇپپىسى پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۇنى قۇتقۇزۇشقا كىرىشتى. بىراق ئۇزۇلگەن تومۇرنى تېپىش ئاسانغا چۈشمىدى. ئۇلار يۈكسەك مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى ۋە تاغدەك ئىشەنچ بىلەن تۇرلۈك ئامىللارنى قوللىنىپ ئۇنى قۇتقۇزۇپ قېلىشقا تىرىشىڭاتاتتى. ئاردىدىن ئون نەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇرنىدىن يەنىلا ئاربلاپ - ئاربلاپ قان ئېقىپ تۇراتتى. دوختۇرلار ئۇنۇمى يۇقىرى بولغان دورا-ئوكۇللار بىلەن خەتەرنىڭ ئالدىنى ئېلىپ تۇرغاچقا،ئۇنىڭ ھاياتى ھېچقانداق خەۋپكە دۇچ كەلمىدى. 4 - ئاينىڭ 12 - كۈنىگە كەلگەندە قايتا - قايتا تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش ۋە ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىش ئارقىلىق ئۇزۇلگەن تومۇر ئاخىرى تېپىلدى. بىر-نەچچە كۈندىن كېيىن ئوپېراتسىيە قىلىنىپ، ئۇزۇلگەن تومۇر بىر - بىرىگە تۇتاشتۇرۇلدى. شۇ چاغدا دوختۇر ئۇنىڭ تېنىدىن ئىلگىرى - ئاخىرى بولۇپ چىقىپ كەتكەن قانىنىڭ ئۈچ كىلو يەتتە يۈز گىرامغا يەتكەنلىكىنى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇنىڭغا 500 گىرام قان بېرىلگەنىدىن تاشقىرى، قان كۆپەيتكۈچى نۇرغۇن قىممەت باھالىق ئوكۇل - دورىلار سېرىپ قىلىنغانلىقىنى ئېيتتى. ئادەتتە تەن سالامەتلىكى نورمال بىر ئادەمدە يەتتە كىلوگرام ئۆپچۈرىسىدە قان بولىدىغانلىقىنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ، دېمەك، ئۇنىڭ بەدىنىدىكى قاننىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى ئېقىپ تۆگىگەنىدى.

ئۇ، بۇ دوختۇرخانىدا تۇپىتوغرا ئىككى ئاي يېتىپ داۋالاندى. بۇ جەريانىدا ئۇنى يوقلاپ كەلگەن خىزمەتداش، ئۇرۇق-تۇغقان ھەم دېھقانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى. ھاكىم مويدۇن سادىق ئۇچتۇرپان ناھىيىلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتىگە ۋەكالىتەن ئۇنى يوقلاپ كېلىپ: «قانچىلىك چىقىم كېتىشىدىن، قانداق دوختۇرخانىدا يېتىشىڭىزدىن قەتئىينەزەر، سالامەتلىكىڭىز ئەسلىگە كەلگۈچە داۋالىنىڭ» دەپ تاپىلىغاندا، ئۇ، ئۆز قەدىر - قىممىتىنى ۋە ئۇستىدىكى مەسئۇلىيەتنى تېخىمۇ ئېنىق تونۇپ يەتتى. ئۇنىڭ خىيالىدىن مۇنۇلار كەچتى: نېمىشقا بۇك - باراقسان ئورمانلار ئاسانلىقچە قۇرۇپ قالماي، ئەسىرلەر بويى ياپيېشىل كۆكىرىپ تۇرالايدۇ؟ چۈنكى ئۇلارنىڭ يىلتىزلىرى مەھكەم تۇتىشىپ، ئانا تۇپراقتا چوڭقۇر ئورناشقان. ئەگەر مېنىڭ ھاياتىم خەۋپ ئاستىدا قالغان ئاشۇ مىنۇتلاردا ھېلىقى قېرىنداشلىرىم بولمىغان بولسا...» شۇ ھامان ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا مەھەللىنىڭ سىرتىغىراق جايلاشقان سۇزلۇك قەبرىستانلىق ھەم ئۇنىڭغا يېڭىدىن قوشۇلغان قەبرە يېنىدا يىغا - زارە قىلىشىۋاتقان ئايالى بىلەن چۆچۈرىدەك ئوششاق بالىلىرى كەلدى.

تۇپراق مەجەز ئادەم

بىر چاغلاردا بىرسىنىڭ «ئادەمنىڭ مەجەز - خاراكتېرى تەبىئەت دۇنياسىدىكى ئوت، سۇ، ھاۋا، تۇپراققا ماس ھالدا، ئوت مەجەز، سۇ مەجەز، ھاۋا مەجەز ۋە تۇپراق مەجەز دەپ ئايرىلىدۇ» دېگەنلىكىنى ئاڭلاپ قالغانىدىم. ئىدراك نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، بۇنداق ئېيتىش ئىدېئالىستىك قاراش ھېسابلانسىمۇ، ھېسسىيات جەھەتتىن بۇلارنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق ئىجابىي، سەلبىي مەنىلىرى بار. بۇ يەردە ئۇنى تەپسىلىي شەرھىلەشنىڭ ھاجىتى بولمىسىمۇ، تۇپراق مەجەزگەن بىرىكمىنىڭ ئىجابىي تۈسى تېخىمۇ يۇقىراق. ئۇ دەل مۇشۇنداق تۇپراق مەجەزلىك ئادەملەر تىپىدىن ئىدى. ئۆمۈر بويى توپا - چاڭ ئىچىدە يەر بىلەن ھەپىلىشىپ ئۆتىدىغان دېھقانلاردىكى تۆز-قوپال، سەمىمىي، ئاق كۆڭۈللۈك ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا سىڭىپ كەتكەنىدى. دېڭىزنىيە دوختۇرخانىسىغا كېتىۋېتىپ ماشىنا ئورۇنىدۇقلىرى قان بىلەن بۇلغىنىپ كەتكەنىدە، ئۇ، جەنىنىڭ قايغۇسىنى قىلماي خىجىللىق ئىلكىدە دەرھال تازىلىۋېتىشنى ئېيتقاندا، خەنزۇ شوپۇر يىگىت ھەيرانلىق ئىلكىدە ئۇنىڭغا قاراپ قالغانىدى. ئۇ، كىچىكىدىنلا ھاياتنى، ياشاشنىڭ ئەھمىيىتىنى ھەم ئۆزىنى ئوبدان چۈشىنەتتى. يۇرتداشلىرىنى بېسىپ تۇرغان نادانلىق، نامراتلىق ھەم ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ يولى ھەققىدە دائىم ئىزدىنەتتى. 1974 - يىلى ئۇ، ئەمدىلا 20 ياشقا كىرگىنىگە قارىماي قوچى داۋۇي ئاقسەسچىت شاۋدۇيىنىڭ باشلىقى بولدى. بۇ ئانچە چوڭ ھوقۇق ھېسابلانمىسىمۇ، بىرنەچچە يۈز ئادەمنىڭ قورسىقى، كىيىم-كېچىكى ھەم ئىشلەپچىقىرىشقا مۇناسىۋەتلىك بولغان ئىنتايىن مۇھىم ھوقۇق ئىدى. ئىلگىرىكى يىللاردا مەھسۇلات يىلمۇ - يىل كېمەيىپ، دېھقانلار قەرزدىن قۇتۇلالماي كەلگەن بۇ مەھەللە، ئۇ باشلىق بولۇپ بىرنەچچە يىلدىلا كەينى - كەينىدىن مول-ھوسۇلنى قولغا كەلتۈردى. 1977 - يىلى 7 - ئايىنىڭ 1 - كۈنى ئۇ شەرەپ بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىردى. كېيىنكى يىلى دادۇى پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىلىقىغا تەينىلەندى. ئۇ، زىممىسىدىكى يۈكنىڭ تېخىمۇ ئېغىرلاشقانلىقىنى ھېس قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆز ۋۇجۇدىدا يېتىلدۇرگەن يۈكسەك سىياسىي ئاڭ ۋە تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق بىلەن يېڭى مۇساپىگە قەدەم قويدى. 1979 - يىلى 12-ئايدا دادۇيىجاڭ كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغان ئەھۋالدا ئۇ بىر تەرەپتىن، كەنتنىڭ ئومۇمىي ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن، قوچى كەنتىنىڭ يۇقىرىقى مەھەللىسىگە يۆتكىلىپ بېرىپ نۇقتىدا تۇردى. 260 نوپۇس، 97 ئەمگەك كۈچىگە ئىگە بۇ مەھەللىدە كىشىلەرنىڭ تەشكىلىي ئېڭى ئاجىزلاپ، ھورۇنلۇق، چېچىلاڭغۇلۇق يامراشقا باشلىغانلىقتىن، مەھسۇلات يىلمۇ-يىل كېمەيىپ، دېھقانلار تېخىمۇ نامراتلىشىپ «يۇلتۇز جۇڭلىقلار مەھەللىسى» دەپ لەقەم ئېلىپ قالغانىدى. شۇڭلاشقىمۇ بەزى كادىرلار بۇ يەردە خىزمەت ئىشلەشنى تەس دەپ قاراپ، ئۆزىنى قاچۇراتتى. بىراق بۇ ئەك جاپالىق مۇھىتنى ئۆزىنى سىناشتەكى مەيدان دەپ قارايدىغان ئېزىز جامال ئۇچۇن ئوبدان نىشان ئىدى. ئۇ دائىم:

كۆپچىلىك بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ بىرلىكتە كۈرەش قىلسا يەڭگىلى بولمايدىغان قىيىن-چىلىق يوق، دەپ ئويلايتتى. ئۇنىڭدا ئەنە شۇنداق ئىشەنچ ۋە پۇختا ئىدىيەۋى تەييارلىق بولغانلىقتىن، بۇ يەرگە كېلىپلا تەمكىنلىك ۋە دادىللىق بىلەن ئىش باشلىدى. ئۇ ئالدى بىلەن مەھەللىدىكى پارتىيە ئەزالىرىنى يىغىپ، ئۇلارنى ئۆزىنىڭ ئاۋانگارتلىق، جەڭگىۋارلىق رولىنى جارى قىلدۇرۇشقا سەپەرۋەرقىلدى هەم ئىش ئۇنۇمىنى ئۆستۈرۈشكە، دېھقانلارنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى قوزغاشقا پايدىلىق بولغان بىر يۇرۇش تۈزۈم - قائىدىلەرنى بېكىتىپ چىقتى، يەنى دادىللىق بىلەن گۇرۇپپا ھۆددىگەرلىك تۈزۈمى ئورنىتىپ مەسئۇلىيەتنى كۆچەيتىش بىلەن بىرگە ئىختىيار - ئىرادىق ئاساسىي قۇرۇلۇشىنى چىڭ تۇتۇپ، تۈپراقنىڭ ئۇنۇمىنى ئۆستۈرۈشكە ۋە پەن - تېخنىكىغا تايىنىپ تېرىقچىلىق قىلىشقا ئەھمىيەت بەردى. يەنە بىر تەرەپتىن، مەھەللىدىكى ئەزالارنى ياش پەرقى، سالاھىيەتلىك ئەھۋالى، كەسپىي ئالاھىدىلىكى قاتارلىقلارغا ئاساسەن باغۋەنچىلىك، كۆكتاتچىلىق، باقمىچىلىق، سۈتچىلىك ۋە بۆز چىقىرىش قاتارلىق گۇرۇپپىلارغا بۆلۈپ، كۆپ خىل ئۇششاق ئىگىلىك بىلەن شۇغۇللىنىشقا يېتەكلىدى. بۇنىڭ بىلەن دەسلەپكى قەدەمدە دېھقانلارنىڭ ئاكتىپلىقى قوزغىلىپ، ئۇلاردا ئۈمىد تۇغۇلدى. بىراق ئىش ھەر دېگەندىلا ئوڭۇشلۇق بولۇپ كەتمىدى. ئۆزگىرىشچان سىياسەت، پىلانسىز ھەم بۇنۇمسىز ئەمگەك دولقۇنلىرىنىڭ دەردىنى يەتكۈچە تارتقان دېھقانلار ھەرقانداق ئىشقا گۇمان ھەم ئەندىشە بىلەن قارايدىغان بولۇپ قالغانىدى. بۇ قېتىم ئېزىز جامال قوزغىغان دولقۇنمۇ بەزىلەرنىڭ نارازىلىقىنى، ھەتتا ئوچۇق - ئاشكارا قارشىلىقىنى قوزغىدى.

مەھەللىنىڭ غەربىي قىسمىدا كۆلىمى 120 مو كېلىدىغان بىر پارچە يەر بولۇپ، كۆپ يىللاردىن بېرى «گىياھ ئۇنمەس قاقاسلىق» دەپ قارىلىپ تاشلاۋېتىلگەنىدى. ئۇ بۇ يەرگە كەلگەن كۈنلا شۇ قاقاسلىققا دىققەت نەزىرىنى ئاغدۇردى. ئىنچىكىلىك بىلەن تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئۇنى ئېچىشنى قارار قىلىپ، نوپۇس كۆپ، تېرىلغۇ يەر ئازلاپ كېتىشىتەك زىددىيەتنى ھەل قىلماقچى بولدى. بىراق بۇ نۇرغۇن ئەمگەك كۈچى ۋە ئېغىر جىسمانىي ئەمگەك تەلەپ قىلاتتى.

ئاۋۇت جامال ئىسمىلىك ئاچچىقى يامان بىر دېھقان غەزەپلەنگەن ھالدا قاينىاپ كەتتى:

— نېمە، شۇ قاقاسلىققا ئىشلەيدىكەنا مىزما؟ بۇ ئۇخلىماي چۈش كۆرگەنلىك! ئۆمرىمىزدە ئىشلەپلا كېلىۋاتىمىز، لېكىن ئېرىشكىنىمىز نېمە بولدى؟ ئەمدى - زە بىز جاپاسىنى تارتىمغان ئاشۇ قاقاسلىق قاپتىمۇ؟ بىزنى زادى نېمە قىلماقچى؟ بولدى، بۇ كۈننى كۆرگىچە ئاستا ياقا يۇرتلارغا كەتكىنىم تۈزۈك!

ئېزىز جامالنىڭمۇ ئاچچىقى يېتىپ ئاشقۇدەك بار ئىدى. ئەگەر بىرەرى كۆكەمسلىك قىلسا، قاراپ تۇرىدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى. بىراق بۇ قېتىم ئۇنىڭ ئاچچىقى كەلمىدى. ئۇ شۇ كۈنى كەچتە ھېلىقى دېھقاننىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئۇزۇنغىچە سىرداشتى ۋە كۆڭلىدە ئويلىغانلىرىنى ئېيتىپ ئۇنى قايىل قىلدى. ئەمەلىي ئۇنۇمىنى يىل ئاخىرىدا كۆرۈپ بېقىشقا دەۋەت قىلدى.

دەرۋەقە دېھقانلارنىڭ ئەجرى ۋە جاپالىق ئەمگىكى بىكارغا كەتمىدى، يىل ئاخىردا ئاشلىق ۋە مايلىق داندىن ئومۇمىي يۈزلۈك مول - ھوسۇل ئېلىنىپ، ئومۇمىي مەھسۇلات 128 مىڭ جىڭ ئاشتى. قوللىرىغا تۇتام - تۇتام پۇل كۆتۈرۈۋالغان دېھقانلار كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئالغان ھالدا ئۆز غەلبىسىگە تەنتەنە قىلىشتى. ئىلگىرى نارازى بولغان ھەم قارشى چىققان بەزى كىشىلەر خجىللىق ئىچىدە ناۋات، قەنت - گېزەكلەرنى كۆتۈرۈشۈپ ئېزىز جامائىنى ئىزدەپ كېلىپ ئۇنىڭدىن ئەپۇ سورىدى. ئىقتىسادىي ئەھۋالى ياخشىلانغانلىقتىن شۇ يىلى مەھەللىگە 55 ئات كۆچىگە ئىگە اكتۇر ۋە تۆت ئاتلىق چوڭ ھارۋىدىن رى سېتىۋېلىنىپ دەسلەپكى قەدەمدە «يۇلتۇز جۇۋا» دېگەن لەقەم چۈرۈپ تاشلاندى.

1980 - يىلى يېڭىئاۋات يېزىسىدا نەچچە يۈز ئادەم قاتناشقان چوڭ يىغىن ئېچىلدى. ناھىيىلىك پارتكوم بىۋاستە ئۈيۈشتۇرغان بۇ يىغىندىكى ئۆزگىچە مۇكاپاتلاش ئۇسۇلى كىشىلەرنى ئۆزىگە جەلىپ قىلدى. شۇ قېتىم ئېزىز جامائىل 1000 جىڭ بۇغداي، 1000 جىڭ قوناق ۋە 500 جىڭ زىغىر بىلەن مۇكاپاتلاندى. چۈنكى شۇ يىلى ئۇ مەسئۇل بولۇپ تۇرغان قوچى كەنتىنىڭ ئاشلىق مەھسۇلاتى ئىلگىرىكى يىلىغا قارىغاندا 370 مىڭ جىڭ ئېشىپ، ناھىيىدىكى ئوخشاش دەرىجىلىكلەر ئىچىدە ئالدىنقى قاتارغا ئۆتكەنىدى. ئۇنىڭ سەپدىشى، دادۇي پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ شۇجىسى ئىككى يىلدىن بېرى كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغانىدى. ئېزىز جامائىل شۇنى ئويلاپ تىنارام بولۇۋاتاتتى، ئۇ ئانچە ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا ئۆزىگە ئېرىشىلگەن مۇكاپاتنىڭ يېرىمىنى ئۇنىڭغا بۆلۈپ بەردى، شۇندىلا ئۇ پۈتۈن ۋۇجۇدى يەڭگىللەپ، راھەتلىنىپ قالغاندەك بولدى.

ئۇ 1981 - يىلى يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ كادىرى بولغاندىن كېيىنمۇ داۋاملىق يۇقىرىقى مەھەللىنى نۇقتىلىق تۈتۈپ ئىشلىدى. تونۇش ئايدىڭلاشتۇرۇلغىلىقتىن دېھقانلارنىڭ روھىي كەيپىياتى ۋە ئاكتىپ چانلىقى ناھايىتى يۇقىرى ئىدى. شۇ يىلى ئۇ قوناق سورتىنى ياخشىلاشقا ئەھمىيەت بېرىپ «قوش شالغۇت 156» نى كېڭەيتىپ، پۈتۈن يېزىنى تەمىنلىگەندىن تاشقىرى ناھىيىگە 28 مىڭ جىڭ ئۇرۇق يۆتكەپ بەردى. ئاشلىقتىن يەنە مول - ھوسۇل ئېلىنىپ، ئومۇمىي مەھسۇلات 103 مىڭ جىڭ ئاشتى. ھۆددىگەرلىكتىن ئاشقان 28 مىڭ جىڭ ئاشلىقنى مەھەللىدىكى 97 ئەمگەك كۈچىنىڭ ئىش كۈن سانىغا قاراپ تەقسىم قىلىپ بېرىپ، ئۆز لەۋزىنى ئەملىيەتتە كۆرسەتتى.

1982 - يىلى 1 - ئايدا ئۇ يەنە ناھىيە بويىچە ئەڭ نامرات كەنتلەرنىڭ بىرى بولغان ياقا ئېرىق كەنتىگە ئەۋەتىلىدى. بۇ چاغدا بەزىلەر: «ئۇ يەرنىڭ ئاھالىرى بەك قالاق ھەم مۇرەككەپ، بىرەر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش مۇمكىن بولماسمىكىن؟» دېيىشتى. دېمىسىمۇ ياقا ئېرىق كەنتى يېزا مەركىزىدىن يىراق، قاتنىشى قولايسىز، ئاھالىرى نادان بىر جاي ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، سۇ مەنبەسى كەمچىل بولغاچقا يەرلەر قاغجىراپ، ئورمانلار قۇرۇپ كەتكەنىدى. شۇڭلاشقىمۇ بۇ يەرده خىلى يىللاردىن بېرى قەلەمچە كۆچەت تۈتىمايدۇ، دېگەن ئەپسانە ھۆكۈم سۈرۈپ كېلىۋاتاتتى.

ئېزىز جامال بۇ يەرگە كېلىپلا ئۆز تەجرىبىسى بويىچە ئالدى بىلەن ئەمەلىي ئەھۋالنى چوڭقۇر تەكشۈرۈپ زىددىيەتنىڭ تۈگۈنى ــ سۇ مەسىلىسى ئىكەنلىكىنى ئېنىق-لاپ چىقتى ھەمدە دەرھال ئادەم تەشكىل-لەپ ئۇنى ھەل قىلىشقا ئاتلاندى. بۇ جەريانداا ئۇ باشتىن - ئاخىر دېھقانلار بىلەن بىرگە بولۇپ، ئۆزى باشلامچىلىق بىلەن ئىشلىدى. ھەتتا 20 كىلومېتر ئارىلىقتا پىيادە يول يۈرۈپ ئىشلەپ، كۈنا سۇ يوللىرىنى ئاچتى ۋە رېمونت قىلدى، ھەر خىل تەييارلىق ئىشلىرىنى پۈختا ئىشلىدى. شۇنداق قىلىپ 1983 - يىلى تۇرلۇك تەبىئىي ئاپەتلەرنىڭ ھۇجۇمى بولغان ئەھ-ۋال ئاستىدىمۇ بۇ يېزىنىڭ ئومۇمىي مەھ-سۇلاتى 190 مىڭ جىڭ ئاشتى. ئورمان بىلەن تورلاشتۇرۇش ۋەزىپىسىمۇ 90% ئورۇندالدى. كېيىنكى يىلى ئۇ، خىزمەت ئېھتىياجى بىلەن بۇ كەنتتىن ئايرىلىش ئالدىدا دېھقانلار: «بىزگە مانا مۇشۇنداق ئىشلەيدىغان كادىر كېرەك» دەپ چۇقان سېلىشىپ، ئۇنىڭ يەنە بىرەر يىل ئىشلەپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدى. شۇ چاغدا دېھ-قانلار ئارىسىدا مۇنداق بىر قوشاق پەيدا بولدى.

يازدا جامان سورۇيمىز
سالقىن شامالغا.
تەشەككۇر كۆپ يۇرەكتە
ئېزىز جامالغا.

شۇنداق، خەلق ئەڭ ئاددىل ساھالىلە-ھۇچى، ئۇ ئۆزىنىڭ تۆھپىكار پەرزەنتلىرىنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايدۇ. كىمنىڭ ئاۋام ئۈچۈن جان كۆيدۈرسە، يۇرەك قېتىنى سەرپ قىلسا، مەيلى ئۇ قانداق يەردە ئىشلىشىدىن قەتئىينەزەر، ھامان ھۆر-مەتكە، شان - شەرەپكە نائىل بولىدۇ. ئېزىز جامال ئون نەچچە يىللىق خىزمەت ھايا-تىنى ئەنە شۇنداق زور قىزغىنلىق بىلەن ئۆزىنى ئۇنۇتقان ھالدا ئەڭ جاپالىق مۇ-ھىتتا ئون - تىنىمسىز ئۆتكۈزدى. ئىلھامات، ئېچىۋېتىش دولقۇنى قوزغالغاندىن كېيىن ئايرىم كىشىلەر بەزى يوچۇقلاردىن پايدا-لىنىپ ئومۇمنىڭ مال - مۈلكىنى قاقتى-سوقتى قىلىش، ئىسكى يۇزلىمىلىك بىلەن خەلقنى ئالداپ، يۇقىرىغا خۇشامەت قىلىش ھېسابىغا جان بېقىش يولىغا كىرىۋالغان ئەھۋال ئاستىدىمۇ بۇ قىلچە تەۋرىنىپ قالمىدى. ھامان كوممۇنىستىك بۇرچىنى، خەلق ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتىنى ئۇنتۇپ قالمىدى. مەيلى نەگە بارمىسۇن، ئامما بىلەن ئىچىقىيۇن - تاشقىيۇن بولۇپ، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىپ، ئەمەلىي ئىش قىلىش پىرىنسىپىدا چىڭ تۇرغانلىقتىن دېھقانلارنىڭ ئالاھىدە ئىشەنچىسىگە ئېرىشتى. ئۇنىڭ تۆۋىكەن ھالال تەرلىرى، سىڭدۈرگەن جاپالىق ئەجرى خەلق تەرىپىدىن قەدىر-لىنىپ، ئۇنى تېگىشلىك ئورۇنغا ئىگە قىلدى. ئۇ، ھەر يىلى دېگۈدەك «ئىلغار خىزمەتچى»، «مۇنەۋۋەر كومپارتىيە ئەزا-سى» بولۇپ باھالىنىپ، كۆپ قېتىم ناھىيىدە ئېچىلغان قەھرىمانلار ئۇچرا-شىش يىغىنىغا قاتناشتى.

1990 - يىلى 3 - ئايدا خەلق ئۇنى يېزا باشلىقى قىلىپ سايلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئادەتتىكى بىر دېھقان بالىسى 15 مىڭغا يېقىن نوپۇسقا ئىگە يېزىنىڭ ئىش-لەپچىقىرىشىغا قوماندانلىق قىلىدىغان

قابىل ئاساسىي قاتىلام رەھبىرىي كادىرلىغا ئايلاندى، شۇ چاغدا ئۇ يەنە نېمىلەرنى كۆڭلىگە پۈكتىكىن؟

مەن ئۇنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن يېڭىشاۋات يېزىسىغا بارغىنىمدا ئۇ، دوختۇرخانىدىن چىقىشىغا ئەمدىلا ئون نەچچە كۈن بولغىنىغا قارىماي خىزمەتكە چۈشۈۋالغانىكەن. ئۇنىڭ چىرايلىرى ياپ-ياپ، گۈس-گۈس دەسسەپ ماڭىدىغان قەدەملىرى سەل سپايىلىشىپ قالغان بولسىمۇ، قويۇق قوشۇما قاشلىرى ئارىسىدىكى يوغان كۆزلىرىدە ئىشەنچ، ئۈمىد نۇرلىرى چاقناپ تۇراتتى. بىز ئۇنىڭ ئىشخانىسىدا يېزىنىڭ ئەھۋالى توغرىلىق ئەمدىلا پاراڭلىشىمىزنى باشلاپ تۇرۇۋىدۇق، سىرتتا ماشىنىنىڭ گۈركىرىگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ، بىرى ئۇنى چاقىرىپ قالدى.

ئۇ سىرتقا چىقىپ قايتىپ كىرىپ چاقچاق ئارىلاش:

— ئۇكام، بىزگە يەنە ئامەت بار ئوخشايدۇ، نېفىت قىدىرىپ تەكشۈرۈش ئەترىتىنىڭ قەدىمى يېزىلىرىمىزغىمۇ يېتىپتۇ، دەرھال بارمىسام بولمىغۇدەك، — دېدى ئۇزۇردىخاھلىق ئېيتىپ، ئەسلىدە يېزىنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى كەڭرى كەتكەن سايلىققا كەلگەن نېفىت قىدىرىپ تەكشۈرۈش ئەترىتى نەق مەيدانداپ مەسلىھەتلىشىش ئۈچۈن ئۇنى ئىزدەپ كەلگەنىكەن.

ماشىنا ئاپئاق چاڭ - توزان توزۇتۇپ يۈرۈپ كەتتى، مېنىڭ كۆز ئالدىم پاللىدە يورۇغاندەك بولۇپ، خىيال ئېكرانىمدا ئاجايىپ ھەيۋەتلىك بىر مەنزىرە — مەرۋايىتتەك تامچىلارنى چاچرىتىپ، دولقۇنلاپ ئېقىۋاتقان سۈپسۈزۈك بىر ئېقىن پەيدا بولۇشقا باشلىدى. يۈرەك بىلەن يۈرەك، زېمىن بىلەن ئۇپۇق ئارىلىقىدا ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان بۇ ئېقىندا ئېزىز جامالىغا ئوخشاش مىليونلىغان ئەزمەتلەر مۇرىسىنى-مۇرىگە تىرەپ دولقۇن يېرىپ ئۇزۇمەكتە ئىدى. بۇ، مەڭگۈ قۇرۇمايدىغان ئۇزۇلمەس ئېقىن...

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

(بېشى 25 - بەتتە)

ئەمدىلا خەت تارتقان بۇرۇتلىرى، قىز بالىنىڭكىدەك نېپىز، ھىملەشكەن لەۋلىرى ئۇنىڭغا تېخىمۇ سەبىي ۋە غۇۋا-رسىز تۇس بەرگەنىدى. تۇرغۇن خەتكە يەنە بىر قېتىم كۆز يۈگۈرتتى.

«مېنى ئۇ ئۆلتۈرمىدى، تاغدىن تاش ئۆلاپ...»

تۇيۇقسىز ئەجەل ئۇنىڭ بۇ خەتتىكى ئىككىكى جۈملە سۆزنى يېزىپ تۈگىتىشىگىمۇ يار بەرمىدى.

«تووا، ھېلىلا مەن بىلەن شۇنچە قاتتىق ئېلىشقان بۇ يىگىت ئۆلۈش ئالدىدا يەنىلا مېنى ئويلاپتۇ، مېنىڭ ھاياتىمنى ئويلاپتۇ، نېمە ئۈچۈن؟ ئاھ، خۇدا!»

تۇرغۇن ئەسەبىيلەرچە ۋارقىرۋەتتى، ناله قىلدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى قىزىشقا، يۈرىكىدىن يىللىق بىر ھارارەت ئۆرلەشكە باشلىدى. كۆزلىرىدىن توختىماي ئېقىۋاتقان ياش بىلەن ۋۇجۇدىدىكى شەپقەتسىزلىك يۈيۈلۈپ، ئۇنىڭ ئورنىغا يىلىلىق مېھىر - شەپقەت پەيدا بولۇۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ شۇ ئان ھېچبىر ئىككىلەنمەي ئەخمەتنىڭ كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ يۇمدۇرۇپ، ئۇنى ئاۋايلاپ ھاپاش قىلدى - دە، قەدەملىرىنى تېز - تېز يۆتكەپ شەھەر تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى.

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

پازىل قادىر

تاغ ئۆچىدىن چۈشكەن چۈچە

(ھېكايە)

تاڭ سۈزۈلگەن چاغ. كىچىكچە ياغ-قان يامغۇر ئەمدىلا توختىغان، تاغ شامىلى ھەيۋەت بىلەن گۈرۈلدىمەكتە ئىدى. 19 - نومۇرلۇق تاشيولدا ئۇچقاندەك كېلىۋاتقان ئۇچ چاقلىق ساقچى موتسىكلىتى تاغنىڭ دوقمۇشىدىكى ئايلانمىدا چىپچىدە توختىدى. بىر جۈپ ئايىغ دەل مۇشۇ يەردە يوغان - يوغان ئىز قالدۇرۇپ تاغ ئېتىكىدىكى سايلاقتىن تاغ چىلغىسىغا كىرىپ كەتكەنىدى.

ساقچى ئەخمەت موتسىكلىتىنى سەكرەپ چۈشتى. ئۇ قانلىرىنىڭ قىزىپ، كۆزلىرىنىڭ چاقنىپ، يۈزىنىڭ ئوتتەك يېنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. شۇ تاپتا ئۇنى شىددەتلىنىڭ بىر مەيدان يەكمۇ يەك ئېلىشىش كۈتۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ رەقىبى سەل چاغلىغىلى بولىدىغان ئادەمدى. رەقىبىلەردىن ئېمەس ئىدى. ئۆزى بىلەن ھازىرلا ھايات - ماماتلىق ئېلىشىشقا چۈشىدىغان بۇلاڭچى جىنايەتچى قاپلانىدەك قاۋۇل، يىلپىزدەك چاقچان، ھېيلىگەر ئەبىلەخ ئىدى. ئۇنىڭ قەدىمى يەتمىگەن جاي قالمىغان، نەچچە قېتىم توتۇلۇپ، نەچچە قېتىم قاچقان، ھەتتا بىر قېتىم مەخسۇس تەربىيىلەنگەن ساقچىلار نىڭ قورشاۋىدىن قاۋانغا ئوخشاش بۆسۈپ چىقىپ كەتكەنىدى.

ئەخمەت مۇشۇ خىياللار بىلەن تاغ جىلغىسىغا ئۆرلەشكە باشلىدى. تۇيۇقسىز بىر قوۋرام تاش قومۇرۇلۇپ، تاش، شېغىللارنى سېيرىغىنىچە پەسكە چۈشۈپ كەتتى. ئەخمەت بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۈستى تەرەپكە قارىدى. خۇددى ئېيىقنى ئەسلىتىدىغان تۇرغۇن قان تولغان كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇراتتى. ئىككى رەقىب شۇ تەرىقىدە بىر ھازا ئۇن - تىنسىز قارىشىپ قالدى.

— ھەي سويىمەك، — دېدى تۇرغۇن سۆزىگە ساپلىق پىچىقىنى ئەخمەتكە كۆرسىتىپ، — مەن بىلەن تولا ھەپىلەشمەي، ئاستا جېنىڭنى چەتكە ئالساڭ ولا رمىكىن؟!

— ياۋاشلىق بىلەن ئالدىمغا چۈش! — دېدى ئەخمەت ئۇنىڭغا نەشتەردەك تىكىلىپ تۇرۇپ، — قېچىپ قۇتۇلمەن دەپ خام خىيال قىلما، ياۋاش بولساڭ كەڭ چىلىككە ئېرىشىسەن!

— ئەگەر يەنە يېقىنلاشساڭ پاقىلانى سويغانىدەك سويۇۋېتىمەن. ھەقىچان ھازىر ماڭا شىڭغا گازىرمۇ كەلمەيدىغاندۇ، ماۋۇ مىڭ يۈەننى ئېلىپ ئۆز يولۇڭغا ماڭ! — تۇرغۇن خورۇم چاپىنىنىڭ قويىنىدىن بىر باغلام پۇلنى ئېلىپ ئەخمەتنىڭ ئالدىغا تاشلىدى.

— ماڭا پۇل ئەمەس، ئۆزۈڭ لازىم. ئالدىمغا چۈش! — ئەخمەت تاپانچىسىنى چىقاردى. تۇرغۇن كىنايە بىلەن:

— ھەي شۇمتەك، قولۇڭدىكى ئويۇنچۇق ئەمەس، بىلەمسەن، مېنى ئۇنداق ئاسانلا ئېتىۋېتەلمەيسەن، ساڭا ئۆلۈكۈم ئەمەس، تىرىكىم كېرەكقۇ دەيمەن؟ — دېدى.

غەزەپلەنگەن ئەخمەت ئەدىلا بىر- نەچچە قەدەم ئۆرلىۋىدى، تۇرغۇن يىرتقۇچلارچە ۋارقىراپ ئەخمەتنىڭ ئۈستىگىلا سەكرەپ چۈشتى. قۇچاقلاشما جەڭ باشلاندى. ھە دېگەندىلا تۇرغۇن ئەخمەتنى ئاستىغا ئېلىۋالدى. ئۇ پىچىقىنى ئەخمەتنىڭ دەل كۆكسىگە ئۇرۇشقا تەمشىلىۋاتقاندا، ئەخمەت ئۇنىڭ ئاستىدىن پۇتىنى چىقىرىپ جان يېرىگە شۇنداق قاتتىق تېزلىدىكى، تۇرغۇن بوشقىنە ئېگىراپ ئەخمەتنىڭ ئۈستىدىن سېيرىلىپ چۈشتى. ئەخمەت ئىرغىپ قوپقىنىچە دۇم ياتقان تۇرغۇنىنىڭ بېشىغا تاپانچىنىڭ پاينىكى بىلەن بىرنەچچىنى ئۇرۇۋەتتى - دە، دەرھال ئۇنىڭ قولىلىرىغا كويزا سالدى. لېكىن تۇرغۇننى ماڭغۇزۇش مۇمكىن بولمىدى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن كۆپۈك قايناپ، كۆزىنىڭ قارىچۇقى تارتىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ بىر پەستىن كېيىن ھوشىغا كەلدى. ئۇ نېمە ئىشلارنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى دەرھال ئەسلەيەلمەي، بىردەم ئۈياق - بۈياققا ئەلەڭلەپ قارىدى. قولىدىكى كويزىغا ۋە ئالدىدا قاراپ تۇرغان ساقچى يىگىتكە ھەيران بولۇپ ۋە ئەلەم بىلەن تىكىلىدى. ئۇ ئۆزىگە غودۇرىدى:

— تووا، نېمە بولدۇم، مېنى قارا باستىمۇ نېمە؟ مۇشۇنداق بىر سويىمىنىڭ قولىغا چۈشتۈممۇ - ھە؟

تاغ شامىلى ئەدەپ، تېخىمۇ قاتتىق گۈرۈلدەشكە باشلىدى. ئەخمەت تۇرغۇننى كەينىدىن يالاپ تاغدىن چۈشۈۋاتاتتى. تۇيۇقسىز كۆتۈرۈلگەن بىر سادا تاغ جىلغىلارنى زىلزىلىگە كەلتۈردى. كېچىچە ياغقان يامغۇر ۋە سەھەردىن تارتىپ كۆتۈرۈلگەن شۇنىڭغاندا

بوشاپ قالغان بىر قورام تاش تاغ ئۈستىدىن جىلغا بويلاپ غۇلاپ، دەل ئۇلارنىڭ ئۈستىگە شىددەت بىلەن چۈشۈپ كېلىۋاتاتتى. تۇرغۇن تاغ ئۈستىدىن چۈشۈپ كېلىۋاتقان تاشقا قاراپ قەستىپ قالدى. ئەخمەت «قاچ!» دېگىنىچە ئۇنى ئىتتىرىۋەتتى. تۇرغۇن ياندىكى ئويمانلىققا دومىلاپ چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ يۈزى ۋە بىلىكى سۈرۈلۈپ كەتتى. ئۇ ئالاقزادە بولغان ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەخمەتنىڭ يۈز-كۆزى قانغا بويالغان ھالدا سۇنايلىنىپ ياتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ ئىتتىك ئۇيان-بۇيانغا قاردى. ئەتراپتا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى.

— ياپىسىر، يەنە قۇتۇلۇپ قالدىما، ئاتا-بوۋامنىڭ روھى يۆلىدى مېنى!— دېدى تۇرغۇن قېچىپ كېتەلەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ.

ئۇ بىھوش ياتقان ئەخمەتنىڭ يانچۇقىنى ئاختۇرۇپ ئاچقۇچنى ئالدى ۋە ئۇنى چىشلەپ تۇرۇپ قولىدىكى كويزىنى ئاچتى. ئۇ قېچىش مەقسىتىدە ئون قەدەمچە يۈگۈرگەندىن كېيىن نېمىشقىدۇر كەينىگە ئۆرۈلۈپ، ھوشسىز ياتقان ئەخمەتكە قاردى ۋە شۇ ھامان پۈتلىرى تىترەپ، يەرگە چاپلىشىپ يېتىۋالدى. بۇ چاغدا ئەخمەت تەسلىكتە مىدىرلاپ، ئۆز يېنىدىن بىر نېمە ئېلىۋاتاتتى. «جان ئاچچىقىدا مېنى ئېتىۋېتىدىغان بولدى، ئۇ تاپانچىسىنى ئىزدەۋاتىدۇ چوقۇم» دەپ ئويلىدى تۇرغۇن. ئۇ مۇشۇ ۋەھىمە بىلەن ئەخمەتتىن كۆزىنى ئۈزمەي مۇشۇكتەك مارلاپ ياتتى، لېكىن تاپانچىدىن ئوق چىقمىدى. ساقچى تولىمۇ تەسلىكتە ھالسىز مىدىرلاپ بىر نېمىلەرنى قىلىۋاتاتتى. بىر چاغدا ئۇ بوشقىنە بىر سىلكىنىپ، بېشى بىر ياقتا قىيسايغان ھالدا جىمىپ قالدى.

— ئاپلا! ئۆلدىمۇ نېمە؟— تۇرغۇن ئاۋازىنىڭ قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىنى بىلەلمەي قالدى. ئۇنىڭ بەدىنىگە تىتىرەك ئولاشتى.

ئۇ، مەن ھازىرغىچە نۇرغۇن جىنايەتلەرنى ئۆتكۈزگەن بولساممۇ، بىر قېتىممۇ قاتىللىق قىلمىغانىدىم. ئەمدى... بۇ ساقچى ئۆلۈپ كەتسە مەن ئۆزۈمنى قانداق ئاقلايمەن، مېنىڭ قاتىل ئەمەسلىكىمگە كىم ئىشىنىدۇ؟ مېنى ھامان تۇتىدۇ. ئەمدى تۇڭگەشتىم. ئاھ، خۇدا! ساقچى بۇ يەردە ئۆلمىسە بولاتتى. ئۇ ھوشىدىن كېتىپ قالدىمۇ-يا؟ ئەگەر راستىنلا شۇنداق بولسا، قولۇمغا كويزا سېلىپ قاچاي، قولىغا كويزا سېلىنغان كىشىنىڭ ئادەم ئۆلتۈرەلىشىگە ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ، دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى ۋە ساقچىنىڭ ئۆلۈك-تىرىكلىكىنى بىلىش ئۈچۈن، يەر بىغىرلاپ ئۆمىلەپ ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى. ساقچىنىڭ قولىدا مەھكەم سىقىمىدالغان بىر قەلەم تۇراتتى. يېنىدا قىڭغىر-قىيسىق خەت يېزىلغان بىر پارچە قەغەز تاشقا بېسىلىپ تۇراتتى. تۇرغۇن خەتنى تىترەپ تۇرغان قوللىرىغا ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى:

«مېنى ئۇ ئۆلتۈرمىدى. تاغدىن تاش غۇلاپ...» تۇرغۇننىڭ ئېگىكىلىرى جاقىلداپ كەتتى. ئۇ ساقچىغا قاردى. 23-24 ياشلاردىكى ئەخمەت كۆزىنى يۇمۇشقىنىمۇ ئۆلگۈرەلمەي بىپايان ئاسمانغا قاراپ خىيال سۈرۈۋاتقان قىياپەتتە قەتىپ قالغانىدى. قويۇق قوشۇما قاشلىرى

(ئاخىرى 22 - بەتتە)

ماخموت مۇھەممەت

ئەكسى سادا يە

غەمخورلۇق

يېشى ئاتىمىشتىن ھالقىپ، ئالدىغا سەل مۇكچىيىپ قالغان، قاشلىرىنى چاتقان باسقان تۇرۇق بىر بوۋاي دەرۋازا ئالدىدا تۇرغان رەسۇلۇپنىڭ يېنىغا كېلىپ سورىدى:

— ئوغلۇم، گېزىتخانا مۇشۇمۇ؟

— مۇشۇ تاغا، كىمنى ئىزدەيتتىڭىز؟

— كىمنى ئىزدەيتتىم،— بوۋاي بىردىنلا چېچىلىدى،— مۇشۇ يەردىكى بىر زۇۋاندا مۇخبىرنى...

— ئىسمىنى بىلەمسىز؟— ئەزەلدىن سېلىق قاپاق يۈرۈيدىغان رەسۇلۇپ كۈلۈمسىنى تەستە باستى.

— ئىسمى قۇرۇمامدۇ،— بوۋاي كەينىگە قوۋۇشتۇرۇلغان قوللىرىنى كەڭ يايدى،— ئەيتاۋۇر دوغلاققىنە، چوتكىسى باش بىر بالا.

رەسۇلۇپ بىر پەس تېڭىرقاپ تۇرۇپ كەتتى.

— كىم بولدى بۇ...— دېدى ئۇ ئۆز-ئۆزىگە ۋە بوۋايغا قاراپ،— نېمە بولدى تاغا، ئۇ بالا سىزگە بىرەر زىيان-زەخمەت يەتكۈزۈپ قويمىغاندۇ؟

— زىيان-زەخمەتسىز نېمىسى، غەمخورلۇق قىلدى، غەمخورلۇق!— دېدى بوۋاي سەپراسى تېخىمۇ ئۆرلەپ بوغۇلغان ھالدا.

رەسۇلۇپ بولۇۋاتقان گەپلەردىن بېشى تۆرىگەندەك ئالدىغا بىز، كەينىگە بىر قەدەم باستى— دە، كېيىن بوۋاينىڭ قۇلىتۇقىدىن تۇتۇپ، يېنىدىكى تامنىڭ تۈۋىگە تارتتى.

— تاغا، چېچىلمايلا بىر باشتىن سۆزلەڭا قېنى، زادى نېمە ئىش بولدى؟

— ماقۇلە سۆزلەي،— بوۋاي تام

تۇۋىگە زوكزىيىپ، بېشىدىن ئۆكۈپ كەتكەن بىغەررەك مالچىستىز دوپپىسىنى ئېلىپ، تىزىغا كىيىدۇردى - دە، ئۇقارەك شالاك چاچلىق بېشىنى ئارىدەك بارماق لىرى بىلەن تاتىلاپ تۇرۇپ گېپىنى باشلىدى:

— قاراك، مەن بارغۇ ئۇكا، ئاۋۇ پاختا بازىرىنىك بېشىندىكى ياشلار ماگىزىنى بارغۇ، بىلەمسىز، ھە، شۇ يەردە كۆزەتچىلىك قىلاتتىم. ئۇچ يىلدەك بولۇۋېدى دەك، خاتىرجەم جاھاندارچىلىق قىلىۋاتقىلى. ياشلىتىمىزدا بىرەر ئوقەتنىك پېشىنى تۇتماپتىكەنمىز. باقالچىلىق بىلەن ئۆمرۇم ئۆتۈۋېدى. قېرىغاندا بارغۇ، ئوقەتتىن قالدىغان گەپكەن. ياشلاردىن ئوقەت ئاشامدۇ دەيسىز ئۇكا...

بوۋاي بىر يولى شۇنچىۋالا جىق گەپ قىلىۋەتكەنلىكتىن ھاردىمۇ ياكى ئاچچىقى يەنە غۇژۇيدە تۇتتىمۇ، تىز - تىز ھاسىراپ، جىم بولۇپ قالدى. رەسۇل ئوپ چاپاكەش بوۋاينىك قورۇقلار بىلەن تولغان يۈزىگە ھېسداشلىق بىلەن سەپ سالدى. شۇ تاپتا ئۇ ساقلاۋاتقان ئادىمى، قىلماقچى بولغان ئىشىنىمۇ ئۇنتۇغانىدى.

بوۋاي گېپىنى داۋام قىلدى:

— شۇنداق قىلىپ ئۇكا قاراك، كەمپىر بىلەن ئىككىيلەن بىر ئوبدان تۇرمۇشلىك قىلىپ كېتىپ باراتقۇق دەك، ھېلىقى چوتكىباش ئالدىراڭغۇ نەدىن ئارا پەيدا بولدى، پېشكەلچىلىك باستى.

— ئۇ نېمە ئىش قىلدى؟— رەسۇل ئوپنىك ئاۋازىدا قىزىقىشتىن كۆرە تولراق ئالدىراشلىق سېزىلەتتى.

— نېمە قىلاتتى، ئاۋۇ كۆنى شەيتانچىتنى غېرقىرىتىپ ماگىزىنىغا كەپتۇ دەك، جۇرنىلى سوردى، ماگىزىنىكىلارنىك بۇ يىلقى كەرىمى ئېشىپتۇ، دەپ ئاڭلىدىم، يازمەن دېدى، ھە دېدىم، جۇرنىل ئىدارىدە يوق ئىدى، سەل ساقلاپ تۇرامسىز - يا؟ دېسەم، ماقۇل دېدى. كۆزەتچىلىك ئىدا ئولتۇرۇپ ئۇياق - بۇياقتىن گەپ ئېچىپ، ئەھۋالىمنى سوردى، مەنمۇ ماگىزىنىكىڭ ئىشىنى بىرەر قۇر ماختىغان بولدۇم، ئاندىن ئۆزۈمنىك كېچىسى كۆزەتچىلىك قىلىدىغانلىقىمنى، كۈندۈزى مال توشۇيدىغانلىقىمنى دەپ بەردىم، يار گەپنى دېدىم، «ئىشىكىمىز جاپالىقكەن چوك دادا، سىزگە غەمخورلۇق قىلىش كېرەك» دەكەن» دېدى، «ھە» دېدىم. بولغان گەپ شۇ. ئەتىسى ئىشقا كەلسەم جۇرنال مەسلاخۇن: ئاكا، سىزنى كۆزەتچىلىككە قويىمىز دەپ بېشىمىزغا بالا تېپىۋالىدىغان ئوخشايمىز، خاپا بولماي ئۆيگە بېرىپ دەم ئالسىڭىز، ئورنىڭىزغا ياشراق بىر كۆزەتچى تېپىۋالارمىز، دەيدۇ قاراك. يۈرىكىم جىغىدە قىلىپ قالدى...

— ماۋۇ گەپنى قاراك،— دېدى رەسۇلۇپمۇ چۆچۈگەندەك،— نېمىشقا دېدىڭىزمۇ؟

— نېمىشقا دېمەي قالامدۇ دەيسىز ئۇكا،— دېدى بوۋاي تىزىغا كىيگۈزۈك لۇك دوپپىسىنى بېشىغا شارتتىدە كۆمتۈرۈپ كىيگىنىچە چېكىلىپ،— دېمەي قالامدۇ، ئۇقسام بايىقى مۇخبىر جۇرنىلىغا ياشلار ماگىزىنى تۇرۇپ، كۆزەتچىلىك، مال توشۇشتەك ھەممە ئىغىر ئىشنى بىر قېرىغا ئارتىپ قويغىنىڭىز نېمىسى، گېزىتە كە يازمەن، دەپ پوپوزا قىپتۇدەك. ھوي، ماكا قىلغان غەمخورلۇقى شۇما؟ ئەمدى كەمپىر ئىككىيلەنىنىك قارىنىنى قانداق

باقمەن دەيمەنا! ئۇكا، ئاشۇ چوتكىباش زادى مەشەدە بارمۇ - يوق، بولسا بىر تېپىشىپ بېرىڭا. گېزىتخانا دېگەندىن بىر شەھەردە بارمىلا بولار؟...

رەسۇلۇپنىڭ يۈرىكى ئاللىقاندىق ھېسلار تۈپەيلى سىقىلىپ كەتتى. ئۇ چاغدا ئاجايىپ غەمخورلۇققا مۇيەسسەر بولغان ئاق قاشلىق، مۇكچەيگەن بوۋاي يەنە دەيدىغان نۇرغۇن گەپلىرى باردەك ئۇنىڭغا قاراپ، ئاغزىنى ئۆمەلىتىپ تۇراتتى.

خۇشامەمەتنىڭ خۇشاللىقى

ـ ھەي ئۇكا، شۇنداق قىلىپ شۇنداق ئىشلار دەك! ھە، گەپ قىلىڭ، ـ دېدى بويىغا قارىغاندا توغرىسىغا تەن قويغان، شۇڭلاشقىمۇ بىر قارىغان ئادەمگە چاتقاللىق ئارىسىدىن چىقىپ كېلىۋاتقان ئېيىقنى ئەسلىتىدىغان ساقاللىق خىزمەتدىشىم خۇشامەمەت. ئۇ ئۆستىلىمىنىڭ ئالدىغا كېلىپ كەمدىن كەم كۆرۈلىدىغان خۇش خۇيلۇق بىلەن ئالقانلىرىنى بىر - بىرىگە سۈركىدى.

نېمە دېيىشىمنى دەمالمقا بىلەلمەي، تەييارلاۋاتقان ماقالەمنى يېرىم يولدا توختاتتىم - دە، قەلىمىمنى بارماقلىرىم ئارىسىدا پىرقىرىتىپ ئويىنغىنىمچە مۇراجىئەتچىگە قاراپ كۈلۈمسىرىدىم. گېزىتخانىغا يۆتكىلىپ كەلگىنىمدىن تارتىپ، مەزكۇر بۆلۈمدە بەت مەسئۇلىنى ھېسابقا ئالمىغانىدا دائىمىي مەسلىھەتداش ئادىمىم شۇ كىشىلا ئىدى. «تاشيوللارنى باشقۇرۇش»، «شىنجاڭ ئورمانچىلىقى» دېگەندەك ژۇرناللاردا ئاندا - ساندا شېئىرى چىقىپ قالىدىغان بۇ خىزمەتدىشىمنىڭ مەجەزىنى تازا ئېنىق چۈشىنىپ كېتەلمىگەنىدىم. ئادەتتە ئۇ تولا ۋاقىتلاردا قاپىقىنى سېلىپ، بىر كىمدىن رەنجىگەندەكلا زۇۋان سۈرەمەي يۈرەتتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىگە قاراپ دەسلەپكى كۈنلەردە «مەندىن رەنجىپ قالغانمىدۇ» دەپ نەچچە قېتىم ئۆزئۆزىمدىن خۇدۇكسىنىپ يۈرگەنىدىم. كېيىنچە بۇ ئۇنىڭ دائىملىق مىجەزى ئىكەنلىكىنى سېزىپ قالدىم ۋە بەلكى ئۇ يېزىلىق خۇسۇسىي شېئىرلىرىنى ئاشۇنداق ھالەتتە يۈرۈپ كاللىسىدا پىشۇرىدىغانىدۇ دەپ خىيالغا كېلىپ تىنچلاندىم.

ـ گەپ قىلمايسىزغۇ بالا، گەپ قىلىڭ! ـ دېدى خۇشامەمەت خۇددى مېنى گەپ قىلىشقا ھازىرلا بىر پالاكەت يۈز بېرىدىغاندەك ئەلپازدا جاھىللىق

بىلەن. ئۇ مېنىڭ داۋاملىق ئۇن - تىنۇشسىز ئىلتىجا بىلەن ئۆزىگە قاراپ ئولتۇرۇپ كەتكىنىدىن رازى بولمىغانىدەك كۆلۈمسىرىگىنىچە بېشىنى توختاۋسىز لىڭشىتىتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىگە قاراپ كۆڭلۈمدە بۇ كىشىدە خۇشال بوپكەتمە كۆرۈلىدىغان ئىككى ئالامەت بار-كەن، بىرى، ئالقانلىرىنى توختىماي بىر - بىرىگە سۈركەپ، ئىشقىلايدىكەن. ئىككىنچىسى، «گەپ قىلىڭ» دېگەن سۆزنى تولا تەكرارلايدىكەن، دەپ ئويلاپ ئۇلگۈردۇم.

— بۈگۈن سىز بىر نېمىگە خۇشال غۇ؟— دېدىم ئاخىرى ۋە سۆھبەتداشىمىنىڭ چېقىر كۆزلىرىگە ئىچكىرىلەپ قاراپ كۈلۈمسىرىدىم،— تاپتىمغۇ دەيمەن؟

— تاپتىڭىز!— دېدى خۇشەمەمەت ئالقانلىرىنى بىر - بىرىگە سۈركەپ ئىشقىلاشنى تەكرارلاپ،— مەن بۈگۈن خۇشال... ئادەم دائىم مۇشۇنداق خۇشال يۈرسە، خۇشال يۈرىدىغان ئىشلار دائىم بولۇپ تۇرسا... ھەي... ي، شۇنداق قىلىپ، شۇنداق ئىشلار دەڭ ئۇكا، ھە، گەپ قىلىڭ!

ئۇ شۇ گەپلەرنى قىلدى - دە، ئۈستۈل ئويىنىغاندەك پىرىدە بىر پىرقىرىتىپ بۆلۈمدىن چىقىپ كەتتى. ئالدىنقى بىرنەچچە قېتىملىق ئوخشاش ھالەتلەرگە ئاساسەن، مەن ئۇنىڭ بايىاتىن قىلغان پاراڭ ۋە ھەرىكەتلىرىنى تەكرارلاش ئۈچۈن ھەر بىر بۆلۈمىلەرگە بىر باشتىن كىرىپ چىقىدىغانلىقىنى، بۇنىڭغا كەم دېگەندە يېرىم سائەت ۋاقىت كېتىدىغانلىقىنى قىياس قىلدىم. شۇڭلاشقا جاھانىڭ تىنچ ۋاقتىدا تەييارلاۋاتقان ماقالەمنىڭ چالىسىنى تۈگىتىۋېلىش ئۈچۈن، ئۈستىلىمدىكى قەغەزلەرگە ئېگىلىشتىم. ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەن بىلمەيمەن، قولۇمدىكى ماقالەمنىڭ ئاخىرقى بەتنى تۈگىتەي دەپ قالغانىدىم. ئىشىك تاراقلاپ ئېچىلدى - دە، خۇشەمەمەت كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن بايىقى خۇشاللىقنىڭ بەلگىلىرى ئۇچمىگەن، ئەكسىچە تېخىمۇ كۈچەيگەنىدى.

— ئىشلەۋەردىڭىزمۇ بالا؟— دەپ ئۇ ماڭا قاراپ خۇش خۇيلۇق بىلەن باش لىڭشىتتى،— تىرىشچان جۇمۇ سىز، ئەمما لېكىن دەم ئېلىپ، دەم ئېلىپ ئىشلەڭ ھوي! جان تۈگەپ كېتىدۇ، ئىش يەنە ئېشىپ قالىدۇ... ھە، گەپ قىلىڭ!

بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام، ئۇ ئالقانلىرىنى بىر - بىرىگە سۈركەۋېتىپتۇ.

خۇشەمەمەت ئىككىنچى قېتىم بۆلۈمدىن چىقىپ كېتىشىگە، بەت-مەسىلىمىز كىرىپ كەلدى.

— خۇشەمەمەت كۆرۈنمەيدىغۇ؟— سورىدى ئۇ مەن بىلەن ھەر كۈندىكىدەك يىللىق سالاملاشقاندىن كېيىن، بۇلۇڭ تەرەپتىكى بوش ئۇستەلنى ئېگەكدەپ.

— ھېلىلا بار ئىدى. پەيدا بولۇپ قالىدۇ،— دېدىم ۋە ھەيرانلىقىمنى يوشۇرالماي بەت مەسىلىدىن سورىدىم:

— خۇشەمەمەتكام قىزىقلا ئادەمكەنغۇ، ئادەتتە قاپىقىنى سېلىپلا يۈرىدىكەن، ئارىلاپ - ئارىلاپ ئاجايىپ ئېچىلىپ كېتىدىكەن.

بەت مەسىلى گېپىمنى ئاڭلاپ چۆچۈگەندەك سورىدى:

— نېمە، ئۇ بۈگۈنمۇ خۇشال يۈرەمدۇ؟

— شۇ ئەمەسمۇ،— مەن قىزىقچىلىق بىلەن كۈلدۈم،— ئەتىگەنىنكىگا قارىغاندا ئۆز - ئۆزىگە سۆزلەپ، بۆلۈمىمۇ بۆلۈم كىرىپ يۈرىدىدۇ.

بەت مەسىلى گېپىمنى تىڭشاۋېتىپ ئىشنى توختىتىپ بېشىنى كۆتۈردى - دە، تېڭىرقاپ تۇرۇپ كەتتى. كېيىن ئۆز-ئۆزىگە پاراڭ سالغاندەك سۆزلىدى:

— ئۇ خۇشال يۇرىدىدۇ، دەڭ...

بۇ گەپنى ئاڭلاپ تېخىمۇ ھەيران بولدۇم. توغرىسىنى ئېيتسام، گاڭگىراپ قالدىم. شۇ ئاردا ئىشىك يېنە تاراقلاپ ئېچىلىپ قالدى - دە، خۇشمەممەت كىرىپ كەلدى. ئۇ بۆلۈمگە كىرىپلا ماڭا بىر نېمە دېمەكچى بولدى - يۇ، بەت مەسئۇلىنى كۆرۈپ قېلىپ ئۇنچىقماستىن ئۇستىلى تەرەپكە ماڭدى. كېتىۋېتىپ قىيا بۇرۇلدى - دە، كۈلۈمسىرىدى. ئالقانلىرى بولسا توختىماي بىر - بىرىگە سۈركىلىپ، ئىشقىلانماقتا ئىدى.

شۇ كۈنى كەچكىچە خۇشمەممەتنىڭ خۇشال ھالىتى، ئالقانلىرىنى بىر - بىرىگە سۈركەپ «ھە، گەپ قىلمامدۇ!» دېيىشلىرى ۋە بەت مەسئۇلنىڭ ئاخىرى چۈشمىگەن ھېلىقى پارىڭى زادىلا كاللامدىن نېرى كەتمىدى، ئىشتىن چۈشۈش ئالدىدا يەنە ئۆزۈم بۆلۈمدە يالغۇز قالغانىدىم. نەرسە - كېرەكلىرىمنى يىغىشتۇرۇپ قايتاي دەپ تۇرسام، ئىشىكنى تاراقلىتىپ ئېچىپ خۇشمەممەت كىرىپ كەلدى.

— قايتمىدىڭىزمۇ بالا؟ ئاپىرىن! — دېدى ئۇ كەچكىچە نامايىش قىلغان خۇشاللىقىنىڭ ئاخىرقى شوللىرىنى چاچقىنىچە، — مانا شۇنداق ئىشلار، ھە، گەپ قىلمامدۇ! ئۇچىمنى تاتىلاپ تۇرغان سوئالنىڭ دەۋىتىگە ئاخىر ئەل بولدۇم.

— بۇگۈن قالتىس خۇشالغۇسۇز ئاكا، راستىمۇ؟ — دەپ گېپىمنى ئەگىتىپ مۇددىئا - يىمغا يېقىنلاشتىم.

— ئەتىگەن دېدىمغۇ بۇگۈن خۇشالمەن دەپ ئۇكا، — خۇشمەممەت شائىرانە ھېسسىياتقا كەلگەندەك قوللىرىنى شارت - شۇرت سىلكىدى، — بۇگۈن بىر سېكىل يېزىۋالغاندەك خۇشالمەن، ئۇقتىڭىزمۇ؟

— خۇشاللىقىڭىزغا مەستلىكىم كېلىۋاتىدۇ، بىراق شۇ خۇشاللىقىڭىزنىڭ سەۋەبىنى بىلىشكە بولامدىكىن؟

سوئالىمنى ئاڭلاپ خۇشمەممەت سەل تېڭىرقاپ تۇرۇپ كەتتى - دە، كېيىن ئۇنىڭ پەسەيتىپ:

— ئاغزىڭىز چىڭمۇ؟ — دەپ كۆزۈمنىڭ ئىچىگە تىكىلىپ قاراپ كەتتى، — يەنى، سىر ساقلىيالامسىز دېمەكچىمەن.

— چا... چاتاق يوق، — دېدىم گاڭگىرىشىمنى سەزدۈرمەي.

— ئەمىسە قۇلىقىڭىزنى بۇيانغا تۇتۇڭ، — خۇشمەممەت راستتىنلا مېنى يېنىغا چاقىرىپ، ئۇچىنچى بىر كىشى بولمىغان بۆلۈمدە ئاغزىنى قۇلىقىمغا چاپلاپ دېگۈدەك تېز - تېز پىچىرلىدى، — بەت مەسئۇلىمىز بارغۇ، سەزدىڭىزمىكىن، ئۆتۈپ كەتكەن ئىچى قوتۇر بىر ئاداش... ھەي، سىز تېخى بۇ يەرگە يېڭى كەلدىڭىز، كېيىنچە ئىچ - سىرىنى ئېلىپ قالسىز... شۇڭا ئۇرۇنالغا ئۆزۈندىن ئۇزۇن بىر ئىلمىي ماقالە ئەۋەتكەنىدى. بىچارە شۇنىڭ تەمەسىدە پوچتىنى تېڭى - تېكىلاپ يۇرىدىدۇ ئۆزىچە. ئەتىگەن ئىشەنچىلىك بىر ئادەمدىن خەت ئالدىم، ئۇ ماقالە ئۆتمەي قايتۇ، يارىماپتۇ!...

گۈپپىدە قېلىپ بەت مەسئۇلىنىڭ ئەتىگەنكى ئايىغى چۈشمىگەن پارىڭى يادىمغا چۈشتى. پىچىرلاشتىن توختىمىغان ئېغىزدىن قۇلىقىمنى ئىختىيارسىز تارتىۋالدىم. بۇ چاغدا خۇشمەممەت پىچىرلاشتىن ئۇنىۋۇك خىتابقا ئۆتكەنىدى:

— ھەي، ئۇكا، شۇنداق قىلىپ شۇنداق ئىشلار دەڭ! ئادەم دائىم مۇشۇنداق خۇشال يۈرسە ھە، قېنى گەپ قىلمامدۇ! مەن خۇشمەممەتكە قارىدىم، ئۇ ئالقانلىرىنى بىر - بىرىگە ئىشقىلاپ، مەززە قىلىپ تۇرۇپ سۈركەۋاتاتتى.

مەسئۇل مۇھەررىر ئالىمجان ئىسمايىل

بولۇمسىز ئەر

(ھېكايە)

1

ياش يىگىتنىڭ بۇ ئىدارىگە قەدەم قويۇپلا تۇنجى ئۇچراتقىنى ئىنتايىن چىرايلىق بىر قىز بولدى. ئۇ بۇنى ياخشىلىقنىڭ بېشارىتى دەپ ئويلىدى. قىز سەممىي بىر نەزەردە قاراپ قويۇپ ئۆتۈپ كەتتى. بۇ ھال يىگىتنىڭ قەلبىدە قانداقتۇر بىر چاغلاردا دولقۇنلاپ، ئاخىرى پەسىيىپ قالغان ھەيرىي تۇيغۇلارنى ئويغاتتى. بولۇپمۇ قىز ئىنتايىن تونۇشتەك تۇيۇلۇپ ئۇنى خۇشال قىلىۋەتتى.

ئۇ خىزمەت رەسمىيىتىنى ئۆتەپ بولۇپ، دەرۋازىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ ناھايىتى ھاياجانلىنىپ قالدى. ئۇ بۇ كۈننى خاتىرىلەش نىيىتىگە كەلدى.

ئۇ ئىدارىنىڭ ئالدىدىكى ئاچا يولنى كېسىپ ئۆتۈپ، كىشىنى گاراڭلاشتۇرۇپ قويىدىغان ئەزمە مۇزىكا ئاڭلىنىپ تۇرغان بىر قەھۋەخانىغا كىردى. قەھۋەخانىنىڭ ئىچى پاتىپاراق بولۇپ كەتكەن، بىر توپ ياشلار توسۇقىنىڭ ئۇ تەرىپىدە بىر ئۈستەلنى چۆرىدەپ راسا ئەپسانە گەپلەرنى قىلىشىپ ئولتۇراتتى.

بىر قىز ئېگىز پەشتاختىنىڭ ئۇ تەرىپىدە ھېچقانداق ئاۋاز ئاڭلىمايۋاتقاندەك بىر خىللا چەكچىيىپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايى ھەددىدىن زىيادە سەپرىق بولۇپ، ھەم گۈزەل ھەم سولغۇن كۆرۈنەتتى.

ئۇ پەشتاختىنىڭ ئالدىدا بىردەم تەمتىرەپ تۇرۇپ قالدى. قىز ئۇنى كۆرمەيۋاتقاندەك بىر خىللا ئولتۇراتتى. يىگىت قىزنى نېمىدەپ چاقىرىشنى بىلەلمىدى. ئۇ قىزغا پات-پات قاراپ قويۇپ پەشتاختىنىڭ ئالدىدا داڭ قېتىپ تۇرۇۋەردى. ئاخىر ئۇ بەكمۇ سەگەكسىغاندەك بولدى،

ئەما دەرھال چىقىپ كېتىشكە جۈرئەت قىلالمىدى.

ئۇ ئەزەلدىن ھەممە ئىشقا ئۇدۇللا قارايتتى. ئۇن ـ تىنسىز ياشايتتى. ئۇنى ساۋاقداشلىرى «مۆڭ» دەپ ئاتايتتى. ئەمما ئۇنى يەنىلا ھەممىسى ياقتۇراتتى. شۇنداقتىمۇ ھېچقايسىسى ئۇنىڭ ئۈچۈن قۇربان بېرىشنى خالىمىدى.

ۋاراڭ ـ چۇرۇك تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقتى. سەت گەپلەر كىشىنى سەسكەندۈرگۈدەك دەرىجىگە يەتتى.

يېگىتنىڭ بوغۇزىدىن ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا تۈيۈقسىز غەلىتە بىر تاۋۇش چىقىپ كەتتى. قىز ئىپادىسىز نەزەرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ قورۇما ۋە ئىچىملىكلەر تىزىملىكىنى ئۇنىڭغا سۇندى. ئۇ گاڭگىرىغان ھالدا بىرنېمىلەرگە بەلگە قويۇپ قىزغا قايتۇرۇپ بەردى، قىز ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتى. قايتىپ چىقىپ ئۇنىڭ يەنىلا پەشتاختا يېنىدا قېتىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئىلاجسىز:

ـ ئاۋۇ يەرگە بېرىپ بىرئاز ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن ھازىرلا ئېلىپ كېلىمەن، ـ دېدى.

ئۇ كېتىۋېتىپ بىر ئورۇندۇققا پوتلىشىپ، يىقىلىپ چۈشكىلى تاسلا قالدى. ئۇ، بۇلۇڭدىكى ئۇستەلگە بېرىپ ئولتۇردى. يانچۇقىدىن قول ياغلىق ئېلىپ پېشانىسىدىكى تەرلىرىنى سۈرتتى. بۇ ھالىمىنى كۆرۈپ قىز نېمىدەپ قالىغاندۇ، لېكىن مەندە نېمە ئامال، بېشىم دائىملا بۇرۇقتۇم بولۇپلا تۇرىدۇ. بۇ قىز چوقۇم مېنى تازا بىر مۆڭ نېمىكەن دەپ ئويلاپ قالدى. مەن ئۇنىڭ بۇ تەسىراتىنى ئۆزگەرتىشىم كېرەك، دەپ ئويلىدى.

ئۇ، قىزچاق تېزرەك بولسىكىزچۇ، دېگەن سۆزنى ئىچىدە بىرنەچچە قېتىم تەكرارلاپ، تىلىنى كۆندۈرۈۋالغاندىن كېيىن، پەشتاختا تەرەپكە قاراپ توۋلىماقچى بولىۋىدى، ئۇڭغىچە قىز پەتنۇسقا تىزىلغان قورۇما ۋە ئىچىملىكلەرنى كۆتۈرۈپ بۇياققا كەلدى، ئۇ گېپىنى يۇتۇۋېتىشكە مەجبۇر بولدى.

ئەمدى ئۇ بېشىنى كۆتۈرمەي غەزالىنىشقا، ئىچىشكە باشلىدى. بېشى سەل ئايلىنىشقا باشلىغاندىن كېيىن تىك ئولتۇرۇپ، قىزغا قارىدى. قىز ئېڭىكىگە جەينىكىنى تىرەپ ئىشىكتىن سىرتقا قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇ ئەمدى ھودۇقمىدى. بېشى سەل سەگىگەندەك بولدى. ئۇ قانچە يىللاردىن بېرى چېكىپ ئادەتلىنىپ قالغان موخۇركىسىنى تېيوم ئوراپ، قېنىپ ـ قېنىپ شورىدى. بىر توپ مەستلەر دەل دەكشىپ پەشتاختا ئالدىغا كەلدى. قىزغا بولمىغۇر چاقچاقلارنى قىلدى. قىزمۇ ئۇلارغا كېلىشتۇرۇپ بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلدى. ئۇلار قاقاقلاپ كۈلۈشكىنىچە چىقىپ كېتىشتى.

يېگىت كۆك تاماكىسىنىڭ ئىسىنى پۇرقىرىتىپ، قىزغا چەكچىيىپلا ئولتۇراتتى. ئۇ ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇپ قىزنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ بۇ جۈرئەتنىڭ نەدىن پەيدا بولغىنىنى بىلەلمىدى.

ـ قىزچاق، ـ دېدى ئۇ خېلى راۋان ئاۋازدا، ـ مەن ئىنتايىن بەختلىكمەن... بەخت دېگەن شۇنداق نەرسە، سەن ئۆزۈڭنى بەختلىك ھېس قىلدىڭمۇ، بەخت دېگەننىڭ ئۆزى شۇ.

ـ مەن سىزنى تەبرىكلەيمەن، ـ دېدى قىز ئۇنىڭغا قاراپ باش لىڭشىتىپ.

ـ مەيلى، مۇڭاپىق بولسا بىر رومكا... قىز ئۇنىڭغا قاراپ سۇس كۈلۈمسىرەپ قويدى. بۇ خىل كۈلۈمسىرەش بىلەن ئۆز يېقىنچىلىقىنى ئىپادىلىدى. ئەمما قىز تەمكىن بولۇپ يىگىتنىڭ كۆزىگە ئىسسىق كۆرۈنمەكتە ئىدى. يىگىت بۇگۈنكى غەلىتە خاتىرە كۈنىنى ئۇنتۇپ قېلىشىنى، (ئۇ شۇ تاپتا ئۇنتۇپ قېلىشقا تاسلا قالغاندى) ئەڭ مۇھىمى بۇ كۈننىڭ ئەھمىيىتىنى يوققا چىقىرىۋېتىشىنى خالىمىدى. ئۇ قىز ئۇزاتقان رومكىنى كۆتۈرۈپ، ئۆز ئورنىغا قايتىپ كەلدى. ئۇ خاتىرجەم ئولتۇرۇپ ھېلىقى قىزنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەكچى ۋە ئۇنىڭ بىلەن خىيالىي مۇڭداشماقچى بولدى. ئەمما ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا پەشتاختا يېنىدىكى قىزنىڭ سىيماسىدىن باشقا ھېچقانداق كۆرۈنۈش پەيدا بولمىدى. ئۇ ھەرقانچە قىلىپمۇ قىزنىڭ قىياپىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەلمەي ئاۋارە بولدى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ ئىچى سىقىلىدى. ئۇ رومكىنى كۆتۈرۈۋېتىپ، يەنە پەشتاختا ئالدىغا باردى. قىز ئۇنىڭغا يەنە بىر رومكا قۇيۇپ بەردى.

بىر قىز ئۇنىڭ ئالدىدىكى غۇۋا بوشلۇقتا مەيۇس كۈلۈمسىرەپ، ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. بۇ يەنىلا پەشتاختا يېنىدىكى قىز، ئۇنىڭ كۆڭلىنى تېخىمۇ پاراكەندە بولۇپ كەتتى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، پۇلنى تۆلەۋەتكەندىن كېيىن قىزغا قارايمۇ قويماي، دەلدەڭشىپ ئىشىكتىن چىقىپ كەتتى.

2

ئۇنىڭ مىجەزى مۇنداق ئىدى: ئۇنىڭ بىرەر ئۇمىدى بىلىنگۈدەكلا بولسا، ئۇ بىر ماشىنا ئادەمدەك ئۆز ئىشىغا بېشىچىلاپ كىرىپ كېتەتتى. ئۇ ئەنە شۇنداق تىنماي ئىشلەشكە باشلىدى.

سائەت يەش بولماستىنلا ئىشخانا ئۇنىڭغا قالدى. ئۇ بۇرۇن قايتسىمۇ، ۋاقچە قايتسىمۇ ئوخشاش بولۇپ، ياتاق، ئىشخانا ئۇنىڭ ئۈچۈن بەربىر ئىدى.

بىر چاغدا ئىشىك يېنىك ئېچىلدى. ئۇنىڭ دىمىغىغا ئۆتكۈر ئەتىر پۇرىقى ئۇرۇلدى. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ، قولىدا گۈلدۇك باغاق تۇتقان، ئۆزى ئۇنتۇپ قېلىشقا ئازلا قالغان ھېلىقى قىزنى كۆردى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. قىزغا نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي گاڭگىراپ تۇرۇپ قالدى. قىز يانداكى بىر ئورۇندۇققا ئولتۇردى:

ـ مۇنداق بىر ئىش بار ئىدى ئۆگۈنلۈككە تويۇم بولدۇ. ئىشخانىدىكىلەر بۇ باغاقلارنى بېرىپ قويۇڭ، ئىسمىگە نېمە؟ ـ قىز ئۇنىڭ ئىسمىنى بىر باغاققا يازدى، ـ مانا بۇ سىزنىڭ.

ـ تۇيى قىلامسىز؟ ـ ئۇ زورۇقۇپ مۇشۇنداق بىئەپ بىر سوئالنى سوراپ سالدى. بۇ سوئالنى ئوشۇقچە سوراپ قويغىنىغا ئۆزىمۇ خىجىل بولۇپ قىزىرىپ كەتتى.

ـ مېنى تويى قىلمايدۇ دەپ ئويلىغانمىدىڭىز؟ ـ قىز غەلىتە بىر كۈلۈمسىرەش بىلەن سورىدى.

ـ ياق... ياق، ـ ئۇ تەمتىرەپلا قالدى، ـ مەن ئۇنداق دېمەكچى ئەمەسمەن، كەچۈرۈڭ، مەن... مەن تەبرىكلەيمەن.

ئۇنىڭ پېشانىسىدىن تەر چىقىپ كەتتى. نېمە ئىشلارنىڭ بولۇۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ ئاڭقىرالمای قالدى. ئۇ بوشلۇقتا

لەيلەپ قالغان نەزەرىنى نەگە تىكىشىنمۇ بىلمەيتتى. ئەمما ئۇ كاللىسىدا ھېچ نەرسە قالمىغانلىقىنى ھېس قىلدى. بىرئازدىن كېيىن، ئۇ نەزەرىنى يەنە قىزغا ئاغدۇردى. ئۇ ھېچقاچان قىزنى تۇيى قىلار دەپ ئويلىمىغانىدى، ھەم تۇيى قىلىشنىڭ ھېچقانداق تاسادىپىيلىق ئەھمىيلىكىنى خىيالىغا كەلتۈرۈپمۇ باقمىغانىدى. ئۇ ئۆزىدە قانداقلارچە بۇنداق بىر خاتا تۇيغۇ پەيدا بولۇپ قالغىنىنى بىلەلمىدى. ئەجەبا ئۇ مۇشۇ قەدەر دۆت ئادەم بولسا...

قىز ناھايىتى سەمىمىي كۆرۈنەتتى. ھەجەزىنىڭ ئوچۇق - يورۇقلۇقىمۇ كىشىنى تەسىرلەندۈرەتتى.

يىگىت ئەمدى نېمە دېيەلىشى مۇمكىن؟ ئۇنىڭ ئاغزىغا «ئۇ ياخشىمۇ» دېگەن سۆز كەلدى. شۇنداق، ئۇ ئەڭ ئاخىرقى قېتىم بولسىمۇ جۈرئەت قىلىشى كېرەك. ئۇ شۇنداق دەپ بولۇپ بۇ سۆزنىڭ ئاخىرىغا يەنە «سىزنى ياخشى كۆرەمدۇ؟» دېگەننى قوشۇپ قويدى. ئۇنىڭ ئاۋازى خىلىلا سالماق چىقتى. نېمىشقىدۇر مۇشۇ بىر ئېغىز سۆزنىڭ كۆڭلىدىكىدەك چىقىشى ئۇنىڭ روھىنى خىلىلا كۆتۈرۈپ قويدى.

— تۇيى قىلىش بەربىر كىشىلەرنىڭ بېشىغا كېلىدىغان ئىش، نېمە چارە، كۆڭلىدىكىدەك كىشىلەرنى تاپالمىساقمۇ ياخشى كىشىلەر ئاز ئەمەس.

ئۇنىڭ بېشى يەنە بۇرۇقتۇرۇم بولۇشقا باشلىدى. قىز قولىنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتى.

— مېنىڭ تۇيى ئىشىمغا كۆڭۈل بۆلگىنىڭىزگە رەھمەت، بۇ سوئالىنى مەندىن ھېچ كىشى سورىمىغان.

ئۇ قىزنىڭ نازۇك، ئەمما مۇزدەك قولىنى سىقتى، ئالقىنىدىكى قولنىڭ ئۆزىنى تېخىمۇ بىئەپ بىر ھالغا چۈشۈرۈپ قويۇۋاتقانلىقىنى سەزدى. ئۇ بۇ قولىنى تېزلا قويۇۋەتتى. قىز ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭغا:

— چوقۇم بەرىڭ! — دېگىنىچە چىقىپ كەتتى.

ئۇ ئىشخانىدا يالغۇز قالدى. ئۇ بۇ يەردە مەندىن باشقىمۇ ئادەم بارمىدۇ، دەپ ئەتراپىغا بوش تۇرغان ئۇسۇل، ئورۇندۇقلارغا بىرمۇ بىر قاراپ چىقتى. ئەمدى ئۇنىڭ ئالقىنىنى قىزىشقا باشلىدى. نېمە ئىشلار بولۇپ كېتىۋاتىدۇ؟ ئۇ راستلا تۇيى قىلامدىغاندۇ؟ تۇيى قىلمىسا باغاق تارقىتامدۇ؟ ئۇنىڭ مېڭىسى ئەنە شۇنداق ئەخمىقانە خىياللارغا تولۇپ كەتتى. ئەجەبا ئۇ تۇيى قىلسا-ھە! ئۇنىڭ بۇ ئىشقا زادى ئەقلى يەتمەيتتى. ئۇ قانداقلارچە تۇيى قىلىش نىيىتىگە كېلىپ قالغاندۇ؟ ئۇنىڭ ئۇچۇن تۇيى قىلىش بىر چىقىش يولىدۇر بەلكىم... ئەمما بۇ قانداقلارچە چىقىش يولى بولۇپ قالىدۇ؟ ئۇ باغاقتا چەكچىيىپ قاراپ قالدى.

ئۇ قىزنىڭ ئالقىنىنى تۇتقان ئالقىنىنىڭ بارغانسېرى قىزىشىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلاتتى. ئاخىر مېڭىسى بىرئاز ئىشلىگەندەك قىلدى: بۇ بىر مەغلۇبىيەت، بۇ مېنىڭ مەغلۇبىيىتىم.

ئۇ بۇ كۈننى يەنىلا ھېلىقى قەھۋەخانىدا كەچ قىلدى. پەشتاختا ئالدىدىكى قىز ئۇنىڭ قەلبىدىكى قىزغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايتتى. ئۇ بۇگۈن قانچە قىلىپمۇ پەشتاختا ئالدىدىكى قىزنىڭ ئەسلى قىياپىتىنى كۆرەلمىدى.

3

ئۇ بۇنداق ئازابنى تارتقۇدەك نېمە گۇناھ ئۆتكۈزگەنلىكىنى چۈشىنەلمەيتتى.

ئۇ ھەقىقىي بەختتىن بەھرىمەن بولالارمۇ؟ ئۇنىڭ بەختسىلىك بولۇشىدا گەپ يوق، دەپ ئويلىدى ئۇ. چۈنكى قىز ئۇنىڭ نەزىرىدە ھەممىگە قادىر. دۇنيادىكى بەخت، لەززەت، شاد ـ خۇراملىقلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ئۈچۈنلا يارىتىلغان بولۇپ، ئۇ، دۇنيادىكى ئالاھىدە ئىمتىيازلىق كىشى ئىدى.

ئۇ قىز بىلەن خىيالىدا ئۇنسىز خوشلاشتى.

ئۇ توي راسا قىزىشقا باشلىغاندا يېتىپ كەلدى. كېڭ زال ئادەمگە لىق تولغان ـ ئەرلەر بىر تەرەپتە، ئاياللار بىر تەرەپتە ئولتۇراتتى. ئۇ ئىشىكتىن كىرىگەندە ئىختىيارسىز ئۇدۇلدىكى قىز ـ يىگىتكە كۆزى چۈشتى. ئۇلارنىڭ ئۇستـ بېشىغا چېچىلغان كۈمۈش چاچقۇلار ئالـ يېشىل چىراغ نۇرىدا يالتىراپ كۆزنى قاماشتۇرۇۋەتتى. ئۇ قىزغا قارىدى. چىـ رايى ئۆيلىشتىن قىزىرىپ كەتكەن قىز بېشىنى كۆتۈرمەي ئولتۇراتتى. ئۇ ئۆزـ ھۇ كۈتمىگەن ھالدا قىزنىڭ يۈزىدىكى سۈس تەبەسسۇمنى سېزىپ قالدى ـ دە، ئىچى ئېچىشىپ كەتتى.

ئۇ يىگىتكە باشتىن ـ ئاخىر قاراپ چىققان بولسىمۇ ھېچقانداق ئېنىق ئۇقۇمغا كېلەلمىدى. بۇلۇڭغا بېرىپ ئولتۇرغاندىن كېـ يىنمۇ ئۇلاردىن كۆزىنى ئۈزمىدى.

مۇزىكا ياڭرىدى. ساھىبخانىنىڭ قىسقا تىلەك بىلدۈرۈشىمۇ ئاخىرلاشتى. ئۇ ئەمدى ھېچ نەرسە ئويلىماسلىق، ئۇلارـ غا قەتئىي نەزەر سالماسلىق نىيىتىگە كەلدى ھەم شۇنداق قىلدى.

ئۇ كۆزۈمگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەي قالغۇچە كۆتـۈرەي، دەپ ئويلاپ، ئالدىغا كەلگەننى ئىچىۋەردى. بىراق، ئىچكەنسېرى مېڭىسى سەگەكلىشىشكە باشلىدى.

جاز مۇزىكىسى ۋە ناخشا ئاۋازى ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرىپمۇ قويمىدى. ئۇ بىر چاغدا بېشىنى كۆتـۈرۈپ ئالدىغا قارىدى، ھەم شۇئانلا ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەي قالدىمۇ؟ ئەمەلىيەتتە ئۇ بۇ قەسىمنى ئۇنتۇپ قالدى.

كىشىلەر تانسا ئويناۋاتاتتى. ئۇ دەلدەڭشىگىنىچە كىشىلەر توپىنى كېسىپ ئۆتـۈپ، قارشى تەرەپتىكى ئاياللار ئولـ تۇرغان جايدىن ئۇدۇل كەلگەن بىر قىزنى تانسىغا تارتتى. قىز ئىككىلەنمەيلا ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ كالامىپايلىشىپ كەتكەن پۇتى تانسىغا كېلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

ئۇ تانسىنى ناھايىتى ھۇشەققەتتە ئۆگەنگەنىدى. بـۇگۈن ئۆگەنسە ئەتىسى ئۇنتۇپ قالاتتى. ئۇ قايتا ـ قايتا مەشىق قىلىپ يۈرۈپ ھەر ھالدا مەيدانغا چۈشەلەيدىغان بولغانىدى.

ئۇ قىزنىڭ پۇتىغا ئىككى قېتىم دەسسەۋالدى، قىز ئۇنىڭ قايتا ـ قايتا، تىنماي ئېيتقۇاتقان «كەچۈرۈڭ» دېگەن سۆزىدىن زادى بىزار بولىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. قىز ئاچچىقلانماي، ئەكسىچە كۈلۈمسىرەپ ئۇنىڭغا قاراپ ـ قاراپ قويياتتى. ئۇ شۇ تاپتا بۇ قىزنى قانداقتۇر بىر يەردە كۆرگەندەك ھېس قىلدى، ئەمما دەرھال ئېسىگە ئالالمىدى. ئۇلار ناھايىتى يېقىن ئۇرۇپ پىرقىرىشاتتى.

قىزنىڭ تولغان كۆكسى ئۇنىڭ مەيدىسىگە 3 - قېتىم ئۇرۇلغاندا، ئۇنىڭ كۆڭلىدە بۇ قىزنى باغرىغا بېسىش ئىستىكى پەيدا بولدى.

— يۈرۈڭ، سىرتنى بىللە سەيلە قىلايلى.

— قانداق بولىدۇ؟ — قىز ئۇنىڭغا لەپپىدە قاراپ قويدى. ئۇنىڭ كۆزى ئۇنىڭغا بەكمۇ گۈزەل كۆرۈنۈپ كەتتى.

— يۈرۈڭ، ھېچ نەرسە بولمايدۇ.

مۇزىكا ئۇلارنىڭ سۆزى بىلەن تەڭ ئاخىرلاشتى. ئۇلار كىشىلەرنىڭ كۆزىنى چىقىپ كېتىشتىن خىجىل بولۇپ، يىگىت ئالدىدا چىقىپ كېتىۋېرىدىغان، قىز سەل ئۆتۈپ چىقىدىغان بولۇپ كېلىشتى.

مۇزىكا باشلىنىش بىلەن قىز ئىشىكنى تېز چىقىۋالدى. ئۇلار يانداشىپ بىر خىلۋەت جايغا كەلدى. ئۇلار بىردەم ئۇيان - بۇيانداپ پاراڭ سېلىشتى. يىگىت ھەقسىز ئەخلاق دېگەن مۇشۇنداق بولىدۇ. بىر ئادەم ئازابلانسا، ئۇنىڭ دەردىگە يېتىشىنىڭ ئۆزى ئەخلاقتىنمۇ يۇكسەك تۇرىدۇ، دەپ قاراپ ئۇ قىزنى ياقتۇرۇپ قالدى ھەم قەلبىنى چۇشەندۇرۇشكە باشلىدى:

— بىلەمسىز، بۇگۈن مەن ئۆزۈم ياخشى كۆرىدىغان قىزنىڭ تويىغا قاتنىشىۋاتىمەن، بۇ ماڭا ئاسانمۇ. مېنىڭ ئىسمىم «ئازاب». مېنىڭ باشقا نېمىمۇ ئىسمىم يولىۇن ھەم بولغان تەقدىردىمۇ مەن يىلەن ھېچقانداق ئالاقىسى يوق. ئۇنىڭ بەختى مېنىڭ بەختىمۇ؟ ئۇنىڭ تويى مېنىڭ تويۇمۇ؟ ھەممىسى قۇرۇپ كەتسۇن... «ئازاب» دېگەن مانا مەندەك يولدۇ.

ئۇلار بىر - بىرىگە چىرمىشىپ كەتتى.

ئۇ:

— قىزچاق، مەندەك ئازابلارنىمۇ تېتىپ كۆرۈڭ، — دېدى.

قىز ئۇنىڭدىن چەكسىز مىننەتدار بولغاندەك قىلاتتى.

— دۇنيادا خۇشاللىق دېگەن نېمە قىلسۇن، — دېدى قىز مۇ.

يىگىت بىر چاغدا:

— نەدە ئىشلەيسىز؟ — دەپ سورىدى قىزنى ھېلىلا يالماپ يۇتۇۋېتىدىغاندەك ئەسەبىيلەرچە سۆيۈپ.

قىز تۇيۇقسىز ئۆزىنى ئۇنىڭ قۇچىقىدىن تارتىۋالدى.

— بايا تىن بېرى مېنى تونۇماي مۇشۇ ئىشلارنى قىلىپ يۈرۈپسىز - دە، كەچۈرۈڭ.

ئۇنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىپ كەتكەندەك بولدى.

ئۇ ھەرقانچە قىلىپمۇ چىرايى سولغۇن، لېكىن گۈزەل كۆرۈنىدىغان بۇ قىزنى ئېسىگە ئالالمىدى. ئۇ نەزەرىنى ئەسلا بىر نۇقتىغا يىغالمايۋاتاتتى.

ئۇنىڭ بىر شاپىلاق يەۋالغىنى قالدى. قىز مەيدىسىنى كېرىپ ھاكاۋۇرلۇق بىلەن زالغا — ئادەملەر توپىغا كىرىپ غايىب بولدى.

ئۇ بۇلۇڭدا نېمە قىلىشنى بىلەلمەي ھاڭ - تاڭ بولغىنىچە قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئايالغىرى يەرگە پېتىپ كېتىپ بارغاندەك قىلاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ شاپىلاقىغا مۇناسىپ نېمە ئىش قىلىپ قويغىنىنىڭ تېگىگە قانچە قىلىپمۇ يېتەلمىدى. ئاخىر ئۇ بۇ قانداقتۇر بىرەر قىزنىڭ ئەمەس بەلكى خۇدانىڭ شاپىلىقى دەپ ئويلىدى ۋە

ئۆزى ياخشى كۆردىغان قىزنىڭ تويى بولغان كۈندە بىھۇدە شاپىلاق يېگىنىگە چىداپ تۇرالماي ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتى.

4

ئۇنىڭ ئۇچۇن ئەمدى ئۇمىد دەيدىغان نەرسە قالمىدى. بىراق ئۇ مەندە ئەسلىدىنلا بۇنداق نەرسە بولغان ئەمەس، دەپ ئويلايتتى. خىزمەتنىڭ بېسىمى ھەممە ئىشنى ئۇنتۇلدۇرغاندەك قىلدى. ۋاقىت ئۆتۈۋەردى.

بىر كۈنى ئۇ تەرجىمە قىلىدىغان ئۇزۇندىن ئۇزۇن ھۆججەتلەرنى كۆتۈرۈپ بىنادىن چۇشۇۋاتاتتى. پەلەمپەيدىنىڭ ئوتتۇرا باسقۇچىغا كەلگەندە بېشىنى كۆتۈرىۋىدى ھېلىقى قىزنى كۆرۈپ قالدى. گەپ قىلماي ئۆتۈپ كېتىشنى ئويلىغان بولسىمۇ، قەدەملىرى ئىختىيارسىز توختاپ قالدى. ئۇ نېمە دېيىشنىمۇ بىلمەي گاڭگىراپ تۇراتتى.

— ياخشىمۇسىز؟ — قىز ئۇنىڭدىن ئەھۋال سورىدى.

ئۇ ئۆزىنىڭ نېمىدەپ جاۋاب بەرگىنىنى بىلەلمەي قالدى. ئۇنىڭ بوغۇزدىن چىقىپ كەتكەن بۇ غەلىتە تاۋۇشنى قىزلا ئەمەس، ئۆزىمۇ چۈشىنەلمىدى. ئۇ يەنىلا ئۇن - تىنسىز تۇراتتى. ئۇ قىزنىڭ چىرايىنىڭ تېخىمۇ تولۇپ، ئاجايىپ مەپتۇن قىلارلىق تۈسكە كىرگەنلىكىنى، كىر-پىكلىرىنىڭ تېخىمۇ ئۇزىراپ، كۆزلىرى تېخىمۇ تىنىق بولۇپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى.

— سىز بەكمۇ گۈزەل بولۇپ كېتىپسىز، — ئۇ ئۆزىنىڭ قانداقلارچە ئايال-لار بىر - بىرىگە دېيىشىدىغان بۇ گەپنى دەپ سالغىنىنى چۈشىنەلمىدى. بۇ گەپ ئۇنىڭ مېڭىسىدە يوق ئىدى.

— ئىشخانىدىكىلەرمۇ شۇنداق دەيدۇ، — دېدى قىز ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويىدى.

— قاچان ئىشقا چۈشتىڭىز؟

— بىر ھەپتە بولدى. ھەي، ئەسلا توي قىلىش نىيىتىم يوق ئىدى.

— بۇنداق دېيىشنىڭ ئەمدى نېمە ھاجىتى بار؟! — ئۇ نېمە ئۈچۈن توي قىلىش نىيىتى يوقلۇقىنى ماڭا دەپ بېرىدۇ. بۇ خەقنى ھېچ چۈشىنىپ يەتكىلى بولمىغۇدەك دەپ ئويلىغاچ يۈرىرى-گە گەپنى قىلدى.

— توي قىلمىسام بولمايدىغاندەك بىر خىل بېسىم ھېس قىلىپ قالدىم. خۇددى چوقۇم مۇشۇنداق قىلىشىم كې-رەكتەك، ئۆزۈمۇ ھېچ چۈشىنەلمىدىم، يېگىتنىڭ كەيپىياتى سەل ئوڭشالغانىدە بولدى. قىز سۆزىنى داۋام قىلدى، لېكىن ھازىر ئۆزۈمنى خېلىلا يېنىكلەپ قالغاندەك سېزىۋاتىمەن. يەلكەمدىكى بىر مەجبۇرىيەتتىن قۇتۇلغاندەكلا...

— بۇ قانداقسىگە مەجبۇرىيەت بولۇپ قالدۇ؟ ئەخمەق ئىكەنسىز. مەن سىزنىڭ ئورنىڭىزدا بولسام ھەرگىز ئۇنداق ئويلىمىغان بولاتتىم.

— سىز توي قىلمامسىز؟

— بۇ ماڭا شەرت ئەمەس.

— ھەممە ئادەم ماڭا ئوخشاش ئويلايدۇ، دەپ يۇرۇپتىمەن، سىز بىلەن بۇرۇنراق تونۇشسام بوپتىكەن. ئوي - خىيالىڭ خاتا بولۇپ قالسا سەن-مۇ شۇنىڭغا ئەگىشىپ كېتىپ قالىدىكەنسەن.

ئۇ قىزنىڭ چىرايىدىن ئۆكۈنۈشكە

ئوخشاپ كېتىدىغان بىر هالەتنى كۆرـ دى. قىزنىڭ سۆيگۈسىگە ئېرىشىش ئۈمـ ىدىدىن ئېغىز ئاچقىلىمۇ بولمايتتى. ئەمما ئۇ ئورۇنسىز شاد ـ خۇراملىقىغا چۆمـدى. ئۇنىڭ بۇ بىھۇدە هاياجىنى ـ قىزنىڭ غەمكىنلىكىدىن ئۆز غەلىبىسىنى هېس قـ لىپ ئۇرغۇپ چىققان هاياجان ئىدى، ئۇ ئاخىر:

ـ ئادەم هامان بىر كۈنى توي قىلـ دۇ، ـ دېدى.

ـ مەن ئەمدى بۇنداق بىمەنە تەسەل لىگە موهتاج ئەمەس، لېكىن ياخشى نىيىتىڭىزنى چۈشەندىم. رەهمەت سىزگە، ـ قىز ئۇنىڭغا قاراپ مەيۈس كۈلۈمسىرەپ قويدى.

ئۇنىڭ كەيپى يەنە بۇزۇلۇشقا باشلـ دى. چۈنكى ئۇ قىز يۈقىرىقى گەپلەرنى تۈز كۆڭۈللۈك بىلەن ئېيتمۇاتىدۇ، دەپ ئويلاپ تۇرۇپمۇ غەيرىي بىر گۇمانىدىن، يەنى بۇ قىزدا ماڭا مەلۇم دەرىجىدە كۆڭۈل بۆلۈش بار، دېگەندىن خالي بولالمايۋاتاتتى. قىز ئۇنىڭ بىلەن خوش لىشىپ كېتىپ قالدى. ئۇ قىزنىڭ قەدەمـ لىرىگە مەپتۇن بولۇپ، كەينىدىن بىر هازا قاراپ تۇرۇپ قالدى. قىزنىڭ قا ـ رىسى يۈتكەندىلا ئاندىن قىز بايىلا دې گەن، ئەمما ئۆز ۋاقتىدا نېمىشقىدۇر ئۇنىڭغا ئاڭلاتمىغان بۇ سۆزلەر قەلبىغا كىرىشكە باشلىدى: مەن سىزنى ئۆزۈمـ گە بەكلا يېقىن، كونا بىر داشلاردەك سېزىۋاتىمەن، غەلىتىلا ...

يىگىت ئۆزىنىڭ ئىدارىگە تۇنجى قەدەم قويۇپ، بۇ قىزنى ئۇچراتقاندا خـ يالدا نېمىلەرنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى ئېنىق ئالدى. ئۇ بىراقلا هاياجانلىنىپ كەتتى. ئادەمنىڭ ئۆيغۇسىمۇ شۇ قەدەر ئوخشاش يەردىن چىقىپ قالسا ـ هە؟ ئۇ مەستخۇش هالەتتە پەلەمپەيدىن چۈشۈشـ كە باشلىدى. يولدىمۇ ئۇ ناهايىتى ئېهتىيات بىلەن ماڭدى، خۇددى سەللا بىخەستەلىك قىلسا هېڭىسىدىكى ئۆيغۇلىرى بىراقلا تۇزۇپ كېتىـ دىغاندەك ...

ئۇ قىزنىڭ توي قىلىپ بولغىنىنى پۈتۈنلەي ئېسىدىن چىقىرىپ قويدى.

5

ئۇ شۇ قېتىمدىن كېيىن قىز بىلەن بىرنەچچە قېتىم ئۇچرىشىپ قالدى. قىزنىڭ مۇئامىلىسى بارغانسېرى قىزغىنـ لىشىپ باراتتى، هەتتا قىزنىڭ ئۇنى يېقىن كۆرۈپ ئېيتقان سۆزلىرى ئۇنى نېمە قىلىشىنى بىلەلمىگۈدەك دەرىجىدە ئەيمەندۇرۇۋەتتى. قىز ئۇنىڭغا يېقىن كې لىپ، كۆزىگە تىك قاراپ سۆزلەيتتى. قىز ـ نىڭ ئۇزۇن ـ ئۇزۇن كىرپىكلىرى ئۇنىڭ يۈرىكىنى غىدىقلاپ، يېگىدىن يېگى هېس ـ تۇيغۇلارنى ئويغىتاتتى. يىگىت ئۆزىنىڭ قەدر ـ قىممىتىنىڭ خېلىلا كۆتۈرۈلۈپ قال غانلىقىنى هېس قىلدى. ئۇ نېمىلا بولمـ سۇن ئۆزى سۆيگەن قىزنىڭ ئېتىبارىغا ئېرىشەلىگەنىدى. ئۇ ئۆزىچە كۈلۈمسـ رەپ قويياتتى، ئەمما هېچقانداق ۋىسال دەيدىغان نەرسىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىدى. ۋىسالنىڭ نېمە هاجىتى بار. ئۇ ئۆزىچە هايا جانلىناتتى، ئۇنىڭ ئېچ ـ ئېچىدىن شاد ـ خۇراملىق ئۇرغۇپ تۇراتتى. ئۆزىگە بولغان ئىشەنچ هەسسىلەپ ئاشقانىدى.

ئۇ قىزغىنلىق بىلەن ۋاقىت توشقىچە ئىشلەپ، قايتىش ئۈچۈن ئورنىدىن

تۇرغاندا كاربدور پۇتۇنلەي جىمجىت بولۇپ قالغاندى. ئۇ خىلۋەت كاربدوردا گاھ ئۇيانغا، گاھ بۇيانغا بۇرۇلاتتى. نەچچە رەت ماڭدى، تاماكىنى ئىشتىياق بىلەن شوراپ مەغرۇر گىدىيىپ قويدى، ئارقىدىن مېنى بىرەرى كۆرۈپ قالمىغاندۇ دەپ دېگەندەك قىلىپ ئەتراپىغا دىققەت قىلدى. پەلەمپەي تەرەپتىن يېنىك قەدەم تىۋىشىنى ئاڭلىدى. ئارقىدىن بىر قىزنىڭ يۈگۈرۈپ چوشۇپ ئۆزى تەرەپكە كېلىۋاتقىنىنى كۆردى. ئۇ قىزغا قاراپ كۆزلىرىنى قىسىپ قويدى. قىز سۈس تەبەسسۇم بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇلارنىڭ ئارىلىقى پەقەت بىر قەدەملا قالغاندا قىز توختاپ سورىدى:

— كاربدوردا نېمىش قىلىۋاتىسىز؟

ئۇ بۇ قېتىمقى ئارىلىقنىڭ بۇرۇنقىدىنمۇ يېقىن ئىكەنلىكىنى ئويلىدى.

— قايتاي دەپ تۇراتتىم.

ئۇ شۇلارنى دېگەچ قىزنىڭ ئاپئاق بوينىغا ۋە خىلىلا كۆتۈرۈلۈپ چىققان كۆكسىگە ئىختىيارسىز قاراپ سالدى - دە، يۈزى ئوت بولۇپ يانىدى. نېمىشقىدۇر ئۆز - ئۆزىدىن يىرگىنىپ كەتتى. ئەجەبا مەن شۇنچە يارىماس ئادەممۇ؟

ئۇ ئۆكايىسزلىناتتى، چۈنكى ئارىلىقنىڭ بۇ قەدەر يېقىن بولۇپ قېلىشى ئۇنى گاڭگىرىتىپ قويغانىدى. ئۇ يان تەرەپكە قاراپ بىر ھازا تۇردى، ئاندىن يەنە بىر تەرەپكە قارىدى. ئەمدى قارايدىغان تەرەپمۇ قالمىدى. نېمىشقىدۇر قىز مەيۈس كۆزلىرى بىلەن ئۇن - تىنسىز ئۇنىڭغا قاراپلا تۇراتتى.

— يۈرۈك، بىلە قايتايلى، — قىز ئاخىر ئېغىز ئاچتى.

ئۇ ئۆزىنى خىلىلا يېنىكلەپ قالغاندەك ھېس قىلدى. ئۇلار پەلەمپەيدىن چۈشتى. بىنانىڭ ئىشىكىدىن چىققاندىن كېيىن قىز:

— بىزنىڭ ئۆيگە بارايلى. سىزگە تاماق ئېتىپ بېرەي. — دېدى.

— رەھمەت، مەن بۈگۈن دوستۇمنىڭ ئۆيىگە بارماقچى، — ئۇ يالغان ئېيتقانىدى. ئۇ بۇنىڭ يالغانلىقىنى چىرايىدىن چاندۇرۇپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن قىزنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم بولدى. ئەمدى ئۇ، ئۇنىڭ ئېرى نېمىدەپ قالار، دېگەننى ئويلاشقا باشلىدى. ئۇڭغىچە قىز:

— يولدىشىم خىزمەت بىلەن سەرتقا چىقىپ كەتكەن، بىز ئەمدى ئازادە پاراڭلىشىدىغان بولدۇق، — دېدى.

— بىز پاراڭلاشقۇدەك نېمە گەپ بولسۇن؟

— گەپ دېگەن ۋاقتى كېلىگەنە تېپىلىدۇ.

ئۇلار ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ تېزلا ئۆيگە يېتىپ كېلىشتى.

— سىز تېلېۋىزور كۆرۈپ تۇرۇك، مەن تاماقنى ھازىرلا تەييار قىلىمەن، — دېدى قىز ۋە ئالدىغا پەرتۇق تارتىشقا باشلىدى.

— مەن يارىدەملىشەيمۇ؟

— بولدى، ئۆزۈم يېتىشىمەن، — قىز كۈلۈمسىرەپ قويۇپ چىقىپ كەتتى.

تېلېۋىزور ئېكرانىدا بىر ئايال ناخشا ئېيتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ تېلېۋىزورنى ئۆچۈرۈۋېتىكۈسى كەلدى. ئەمما يەنە كۆرۈۋەردى. ھەيرانمەن، — دەيتتى ئۇنىڭغا دە، — بۇ ئايال بۇ ناخشىنىڭ كىشىلەرنىڭ

نەزەردىن ئالىقاچان چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى بىلمىدۇ. يەنە نېمىشقا خجىل بولمايدىغاندۇ، — ئۇنىڭ بۇ ئىشقا زادى ئەقلى يەتمىدى، — بۇ ناخشىنىڭ كىشىلەرنى بىزار قىلىشى تەكرار - تەكرار بېرىلۈۋەرگەنلىكىدىندۇر، بەلكى ...

تاشقىرىدىكى ئۆيدىن قورۇما قورۇۋاتقان ئاۋاز ئاڭلىنىاتتى. تېلېۋىزور ئېكرانىدا ئېر يەيدا بولدى...

ئۇ ئىچى سىقىلغان هالدا خېلى ۋاقىت تېلېۋىزور كۆرۈش مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلدى.

بىر چاغدا قىز ئۆيگە كىرىپ ئوتتۇرىدىكى ئۈستەلنى رەتلىدى. ئارقىدىن بىر تەخسە لەڭمەن ئېلىپ كىردى.

— تاماقنى دېگەندەك ئېتەلمەيمەن.

— پۇرىقىدىنلا ياخشىلىقى بىلىنىپ تۇرىدۇ.

ئۇلار بىر - بىرىگە ئۇدۇل ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشتى. تاماق ئۇنىڭغا بەكمۇ تېتىپ كەتتى. ئۇ ئۆمرىدە بۇنداق ئوخشىغان تاماقنى ئەسلا يەپ باقمىغاندەك هېس قىلدى. قىزغا ئىچ - ئىچىدىن مىننەتدارلىق بىلدۈردى. هەم بۇ قىزنىڭ بەختلىك ئېرىنى ئويلىدى. قىزنىڭ تامىقى ئۇنى دائىم مۇشۇنداق لەززەتلەندۈرىدىغاندۇ، ئۇ بۇنىڭ قەدىرىگە يېتەمدىغاندۇ؟

بۇلارنىڭ تۇرمۇشىغا ئۇنىڭ راسا هەۋىسى كەلدى. بۇنى ئۇنىڭ هەسەتخورلۇقى قوزغالدى، دېيىش بەكمۇ ئادالەتسىزلىك ئىدى.

تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىنمۇ قىز تەخسىلەرنى ئېلىۋېتىپ، ئۈستەلگە يەنە ئۇچ تەخسە قورۇما تىزدى. ئەينەكلىك ئىشكاپتىن هاراق ۋە رومكا ئېلىپ كېلىپ ئۈستەلگە قويدى. يىگىت ئۇنىڭ ئۇن - تىنسىز قىلۋاتقان ئىشلىرىغا قاراپ نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى.

— مەن ئەمدى قايتسامىمكىن ...

— ئولتۇرۇڭ، سىز تاماقتىلا كەلمىگەنسىز، بىزنىڭ پارىڭىمىز ئەمدى باشلىنىدۇ.

ئۇ هېچ نەرسە دېيەلمىدى. ئەمما بۇنىڭمۇ يامىنى يوق ئىدى، سەل قىزىۋالسا كۆڭۈل كۆتۈرۈلۈپ قالىدۇ.

— سىز قۇيۇڭ، — قىز رومكىنى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. ئۇلار جىمجىت ئولتۇرۇپ ئۇچ رومكىدىن ئىچىشتى ۋە كەيپىيات جانلىنىشقا باشلىدى.

— مەن بەزىدە ئۇنىڭ بىلەن مۇشۇنداق ئىچىشىپ قويىمەن، مېنى تازا ئەخلاقسىزكەن، دەپ ئويلاپ قالماڭ. هاراق ئىچمىگەنلەرنىڭ هەممىسىنى ئەخلاقلىق دېگىلى بولمايدۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ؟! — دېدى قىز.

— ئۇنداق ئويلىغىنىم يوق، بىز ئوقۇش پۈتتۈرىدىغان چاغدا بىر قىز ساۋاقدىشىمىز بىز بىلەن ئاق هاراق ئىچكەن، ئەمما ئۇ ياخشى قىز ئىدى.

— ئۇنى ياخشى كۆرەمتىڭىز؟

ئۇنىڭ يۈزى هۆپىيىدە قىزىرىپ كەتتى.

— ئانچىلا ئەمەس.

ئۇلار يەنە بىر نەچچە رومكىدىن ئىچىشتى. هاراق قىزغا تەسىر قىلىشقا باشلىدى.

— بىلەمسىز، مېنىڭ زادىلا توي قىلىش نىيىتىم يوق ئىدى. ئەمما مەن بېسىم هېس قىلىپ قالدىم، چوقۇم شۇنداق قىلىشىم كېرەكتەك.

ئۇ يەنە بىر رومكا ئىچتى. ئۇلار-نىڭ كەيپىياتى ئىنتايىن نازۇك تەڭشەل-گەنىدى. قىزنىڭ ئاھ ئۇرۇشلىرى ئۇنى ئازابلايتتى، قىزنىڭ كۆلكىسى ئۇنى ھا-ياجانغا سالاتتى.

— مەن ئۇنىڭدىن بىر ھەپتە ئۆتە-مەيلا بىزار بولدۇم، مېنىڭ يەنە چىدا-ۋېرىشىم كېرەكمۇ؟

— لېكىن سىز توي قىلىشقا رازى بولغان.

— ئۇ خېلى بولىدىغاندەك قىلاتتى.

— ئۇ نېمىشقا سىزنى بىزار قىلىدۇ؟

— چۈنكى ئۇ ماڭا قانداقتۇر بىر ئۆچى بارەكىلا مۇئامىلە قىلىدۇ، شۇڭا ئۇنىڭغا مېنىڭمۇ ئۆچلۈكىم قوزغالدى.

— مەن سىزنى ناھايىتى بەختلىك دەپ ئويلايتتىم.

قىز ئۆزىگە ئۇزىتىلغان رومكىنى كۆتۈرۈۋېتىپ تۇيۇقسىز ئۆكسۈپ-ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى.

— ئەسلىدىلا كۆڭلۈم تارتمىغان ئىشنى قىلمىسام بوپتىكەن. مەن پۈتۈنلەي گاڭگىراپ قالدىم. بۇگۈننىڭ قانداق ئاخىرلىشىشىنى، ئەتىنىڭ قانداق باشلىنى-دىغانلىقىنى زادى تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن. مەن ئەسلىدىلا بىر چىدامسىز قىز ئىدىم.

قىز ھەدەپ بۇقۇلداپ يىغلايتتى، چاچلىرى يۈزىنى توسۇۋالغانىدى.

ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ قىزنىڭ يېنىدا ئولتۇردى ۋە ئۇنىڭ قولىنى تارتىپ تەسەللى بېرىشكە باشلىدى:

— بەخت دېگەن زادى نېمە. سىز ئۆمرىڭىزدە بىرەر بەختلىك ئادەمنى كۆرۈپ باققانمۇ؟ ئەمەلىيەتتە مەنمۇ سىزنى ناھايىتى بەختلىك دەپ ھەسەۋۋۇر قىلغان.

قىز بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قارىدى ۋە ئۇنى مەھكەم قۇچاقلىۋالدى. ئۇمۇ يۇرىكى جىغغىدە قىلغانىدەك بولۇپ، نېمە قىلىۋاتقىنىنى پۈتۈنلەي ئېسىدىن چىقىرىپ قويدى... قىزنىڭ بەدىنى ئاستا-ئاستا بوشىشىپ كەتتى.

6

مەن نېمە قىلىپ قويدۇم-ھە! بۇ مېنىڭ سەۋەنلىكىمۇ؟ ئۇنىڭ پېشانىسى-دىن تەر چىقىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئاستا-ئاستا ئەسلىگە كېلىپ، ئۆزىنى ئىنتايىن ئازابلىق، يىرگىنچلىك ھېس قىلىشقا باش-لىدى. ئەجەبا نەچچە ۋاقىتتىن بېرىدىقى ھېس-تۇيغۇلار پەقەت مۇشۇنىڭ ئۈچۈنلىمىدى؟

ئۇ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرىنى كارىۋاتقا تىكتى: قىز كارىۋاتتا كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ مەستخۇشلۇق ئىچىدە ياتاتتى، ئۇنىڭ ئاپئاق يوتىلىرى... تاماما-مەن ئوچۇق.

بۇ كىمنىڭ سەۋەنلىكى؟ ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ئۆيگە كىرگۈچە تاكى ئاشۇ ئىش سا-ئەتلىرى بولغۇچە بۇنداق بىر غەرەزنى خىيال-لىغا كەلتۈرۈپمۇ باقمىغانىدى. ئەگەر ئۇنىڭ-دا مۇشۇنداق بىر غەرەزمۇ بولغان دېيىل-سە، ئۇنىڭغا بەكمۇ ئۇۋال قىلىنغان بولاتتى ھەم بۇنىڭدىن ئارتۇق ھاقارەت يوق ئىدى. ئۇ ھېچقاچان، ئەزەلدىن بۇ قىزغا ئۇنداق نىيەتتە بولۇپ باقمىغانىدى، ھەتتا بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇنداقتا بۇ ئىش قانداقلارچە يۈز بەردى؟

ئۇ يەنە ئۆز-ئۆزىدىن يىرگىنىشكە، نەپرەتلىنىشكە باشلىدى. ئۇ ئۆز-ئۆزىنى

ئەيىبلەيتتى. سەنمۇ تايىنلىق بىر نېمىمە كەنسەن. بۇ ئىش بولۇپ بولغان تۇرۇپ، مەندە بۇنداق غەرەز يوق ئىدى، دېسەڭكىم ئىشىنىدۇ؟

ئۇنىڭ مېڭىسى ئاجراپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ جىددىيلىشىپ كەتكەن نېرۋىلىرى شۇ تاپتا پۈتۈنلەي بوشىشىپ كەتكەنسىدى. ئۇ قىزغا قارىدى، قىزمۇ كۆزىنى ئېچىپ ئۇنىڭغا ئۇزاقتىن ئۇزاق تىكىلدى. ئۇنىڭ بۇ قارىشى ئۇنىڭغا شۇ قەدەر يىرگىنچلىك تۇيۇلۇپ كەتتى. قىزنىڭ نەملەشكەن لەۋلىرى نېمىلەرنىدۇ دېمەكچى بولاتتى. قىز ئۇنىڭ بىزارلىق كەيپىياتىغا دىققەتمۇ قىلماي، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە چوڭقۇر تىكىلىپ تۇرۇۋەردى. ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىدىن بەختىيارلىق ئۇرغۇپ تۇراتتى.

يىگىتنىڭ چىرايى تېخىمۇ غەزەپلىك تۇرۇلدى.

بۇ كىمنىڭ سەۋەنلىكى؟

بىر ئەر ئۇچۇن بۇ ئۇقەدەر قورقۇنچلۇق ئىشمۇ ئەمەس ئىدى. ئۇمۇ بۇنى چۈشىنەتتى. بىراق ئۇنىڭ بارلىق ھېسىياتىغا بىر «غەرەز» نىسبەتەن قۇربانى بولۇپ كەتتى. ئۇ بىر ئەخمەق بولۇپ قالدى. بۇ ھەممىدىن ئېچىنىشلىق ئىدى. ئۇ قىزنى ئەيىبلەشنى خالىمايتتى. ئەگەر ئۇنى ئەيىبلىسە بىر چىدىماسلىق بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلاتتى ھەم ئۇنى ئەيىبلەشكە يۈزى چىدىمايتتى. شۇنداق، ئۇنى ئەيىبلەش ئۇششۇقلۇقتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئۇ نەپرەت يېغىپ تۇرغان كۆزلىرىنى قىزدىن تامغا يۆتكىدى. تامدىكى قىزغۇچ گىلەم ئۇنىڭ كەيپىنى تېخىمۇ ئۇچۇردى. تامدا بۇ ياش ئايال نىڭ يولدىشى بىلەن چۈشكەن سۈرىتى تۇراتتى. ئۇلارنىڭ كۈلۈمسىرەپ تۇرغان چىرايىدىن بەختىيارلىق، رازىمەنلىك چىقىپ تۇراتتى. ئۇ رەسىمگە يەنە قارىۋېرىشنى خالىمىدى. بۇ رەسىم بىلەن ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى ھېسسىياتى پۈتۈنلەي مۇناسىۋەتسىز ئىدى.

قىز نېمىلەرنىدۇ دېگەندەك قىلدى. ئۇ پەقەت غەلىتە تاۋۇشلارنىلا ئاڭلىدى، ئەمما بىرەر مەنىنى ھېس قىلالمىدى.

بۇ يەردە تۇرۇۋېرىشنىڭ، بىھۇدە خىيالغا بېرىلىۋېرىشنىڭ ئەمدى ھېچقانداق ئورنى قالمىدى. ئۇ يەنە نېمە ھاكۇۋېقىپ ئولتۇرىدۇ؟ ئۇ كىيىملىرىنى تۈزەشتۈردى. بۇلارنى ئۇ ئۆزىمۇ سەزمەي ئاڭسىز بىر ھالدا قىلدى. ئارقىدىن كەسكىن بىر ھەرىكەت بىلەن ئىشىكنىڭ يېنىغا باردى. ئۇ ئىشىكنى ئەمدىلا ئاچاي دېيىشىگە بىرى ئۇنىڭ بىلىكىگە ئېسىلغاندەك قىلدى. ئۇ نېمىلەرنىدۇ دېيىشكە تەمشىلگەن نەمخۇش لەۋنى كۆردى. ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىغا يەنە بىر قېتىم تىترەك ئولاشتى. ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئاجىز بىر ئاۋاز ئاڭلاندى:

— مەن سىزنى رەنجىتىپ قويدۇممۇ؟ مۇشۇنداق كېچىدە قايتامسىز؟ — قىز ئۇنىڭ تاتىرىپ كەتكەن ھېچ ئىپادىسىز چىرايىغا تەلمۈرۈپ قاراپ بىردەم تۇردى. يۈزىنى ئۇنىڭ مۈرىسىگە ياقتى. ئاندىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — بولغۇلۇق بولدى. ئەمما مەن ھەيرانمەن. بۇنىڭ سىزگە نېمە يامىنى بار؟

قىياپىتىچىلغان ئىشكىتىسىن قارىغۇ كاردىدور غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. تۆۋەندە كىملەرنىڭدۇ ئاياغ تىۋىشى ۋە گۇدۇك - گۇدۇك ئاۋازى ئاڭلىناتتى.

يىگىت مۇرىسىدىكى باشىنى بوشقىنە ئىتتىرىۋەتتى. ئەمما ئۇنىڭ بۇ ئىتتىرى شى ئۇنىڭ ئىككىلىنىپ قېلىۋاتقانلىقىنى روشەن ئىپادىلەپ تۇراتتى. ئۇ بۇ يەردە تۇرۇپ قېلىشنى ياكى چىقىپ كېتىشىنى بىلمەيتتى. ئېنىقكى ئۇ دەرھال چىقىپ كې تىشنىڭ ئادىللىق بولىدىغانلىقىنى بىلمەيۋاتاتتى. قىز ئۇنىڭ تۇرۇۋېرىشىنى چىقىپ كېتىشكە قىيالماسلىق، دەپ چۈشەنـ دى ۋە ئۇنىڭ مۇرىسىدىن مەھكەم قۇچاقـ لىۋالدى. نېمىش بولۇپ كەتكىنىنى ئۇ ئۆزىمۇ بىلەلمەي قالدى. ئۇنىڭ ئالقىنى قىزنىڭ يۇزىدىن قاس چىقىرىۋەتتى. باش ئايال پولنىڭ ئۈستىگە يىقىلىپ چۈشتى. ئۇ يۇزىنى چاڭگالـلاپ بوغۇلۇپ - بوغۇلۇپ يىغلاپ كەتتى:

— ياردىماس ئەر، هالىڭ شۇمىتى - ھە! لاتا! سېنىمۇ بىر ئادەم دەپ چاغلاپتىمەن.

ئەمدى بۇ ئۆيدە بىر مىنۇت تۇرۇشـ قىمۇ ئورۇن قالمىدى. بۇ گەپلەر ئۇنىڭ قۇلـ قىغا كىرىشى بىلەن پۈتۈن ۋۇجۇدىنى چىداش مۇشكۈل بولغان بىر ئازاب قىيناپ ئۆتتى. بىر ئەركەك ئۇچۇن دۇنيادا بۇنىڭـ دىن ئارتۇق خورلۇق يوق ئىدى. ئەمما ئۇ بەربىر پەلەمپەيلەردىن چۈشۈپ كېتىۋەرـ دى. ئۇ چىدىشى كېرەك، چۈنكى ئۇ چې دىنىسا ئەمدى نېمە ئامال بار.

ئۇ ئەنە شۇنداق ئۆز قەلبىنى دەپـ سەندە قىلىپ چىقتى. ئۇ ئۆزىنىڭ مەدرـ قىممىتىنى يەر بىلەن يەكسان قىلىۋەتتى.

7

يىگىت تۈن كېچە بىلەن ياتـ قىغا كەلدى. ئۇ بىر نەچچە سائەت ئۆزـ ىنىڭ نەدە ئايلىنىپ يۈرگەنلىكىنى بىلمەيتـ تى. كارىۋىتىغا ئۆزىنى تاشلاپ ئۇزاقـ تىن ئۇزاق يىغلىدى. ئۇنىڭدا نە بىر ئىشەنچ، نە بىر خام خىيالمۇ قالمىغانـ دى. ئۇ بۈگۈنگىمۇ، ئەتىگىمۇ مۇھتاج ئەمەس ئىدى. قىز ئۇنى ئەبەددي چۈشىنىپ يېتەلـ مەيتتى، باشقىلارنىڭ چۈشىنىپ يېتەلىشـ ىمۇ ئاتايىن. ئۇنىڭ بارلىق ھېس - تۇيغۇـ لىرى ئۆز ئەھمىيىتىنى يوقاتتى.

ئۇ ئىچ - ئىچىدىن ئۆكۈنەتتى. شۇنـ داق، ھەممە ئىش تۈگەشتى، قەدىرلىگۈدەك ھېچ نەرسە قالمىدى.

تاڭ ئاتتى. ئۇ نېمىدەپ ئورنىدىن تۇرۇش كېرەك؟ نېمە ھاجىتى بار؟

ئۇ كەچكىچە ئەنە شۇنداق خارامۇش ھالدا ياتتى. كەچ كىرگەندە ئۇنىڭ تۇيۇقـ سىز تونۇش قەھۋەخانىغا بارغۇسى كېلىپ قالدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ گاڭگىرىغان ھالدا ياتاقتىن چىقىپ كەتتى.

قەھۋەخانىنىڭ ئىچى جىمجىت ئىدى بىر قىز ئېگىز پەشتاختىنىڭ ئۇ تەرىپىدە ھېچ نەرسىگە دىققەت قىلمايۋاتقاندەك بىر خىلـلا چەكچىيىپ ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ چىرايى ھەددىدىن زىيادە سولغان بولۇپ، ھەم گۈزەل ھەم ئاجىز كۆرۈنەتتى. قىز ئۇنىڭغا دىققەتمۇ قىلماي تۇرۇۋەردى.

يىگىتنىڭ ئىچى سىقىلىشقا باشلىدى. ئەمما ئۇ بۇ يەردىن چىقىپ كېتەلمەيتتى. چىقىپ كەتسە نەگە باردۇ؟

ئۇ پەشتاختىنى بوش تاقىلداتتى. قىز ئۇنىڭغا بىر قاراپلا باشقا ياققا ئۆرۈلۈۋالدى. كېيىن نەپرەت يېغىپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭغا يەنە بىر قاراپ قويۇپ قورۇما ۋە ئىچىملىكلەر تىزىلغان تاختىنى ئۇنىڭ ئالدىغا زەردە بىلەن تاشلىدى.

ئۇ بەكمۇ خىجىل بولۇپ كەتتى. ئەمما، ئۇ ئۆزىنى زورىغا بېسىۋېلىپ، كېرەكلىك نەرسىلەرگە بەلگە قويىدى. قىز تاختىنى ئېلىپ ئىچكىرىدىگە كىرىپ كەتتى. ئۇ ئورۇندۇقتا بىر دەم كۆتۈپ ئولتۇردى. بىر ھازا دىن كېيىن قىز پەتنۇسقا تىزىلغان نەرسىلەرنى كۆتۈرۈپ كەلدى.

ئۇ ئۇن - تىنسىز غىزالاندى. ئارقىدىن ئىچىملىكلەرنى بىر - بىرلەپ رومكىغا قۇيۇپ ئىچىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ بېشى سەل سەگەكلەشتى. ئۇ شۇ چاغدىلا، مەن كىرگەندە قىز ماڭا نېمە ئۈچۈن نەپرەتلىك نەزەردە قارايدۇ، دېگەننى ئويلىدى. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ قىزغا قارىدى. قىز ئېڭىكىنى قولىدا تىرەپ، تامدىكى بىر رەسىمگە — يەلكىلىرى راسا تولغان يىگىت يالىڭاچ، بۇلجۇڭ گۈشلىرى بۆرتۈپ چىققان بىر ئەرگە قاراپ تۇراتتى. ئۇ قانچە ئويلاپمۇ ئۇ ئېشىنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى. ئەمما پەرۋامۇ قىلماي ئىچىشنى بىلدى. ئۇنىڭ بېشى قىزىشقا، كۆزلىرى تورلىشىشقا باشلىدى. ئۇ قىزدىن، ماڭا نېمىشقا ئالىيىسىز، دەپ سوراپ باقماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ بېشى قېيىپ دەلدۇگۇنۇپ كەتتى، ئەمما ئۇ ئۆزىنى تېزلا تەڭشەۋېلىپ پەشتاختىغا قاراپ ماڭدى. بىر نەچچە قەدەم قالغاندا يۇزىگە شاپىلاق تەگكەندەك ئەندىكىپ كەتتى. لېكىن ئۇ يەنىلا ھېچ نەرسىنى چۈشىنەلمىدى. بۇ قىز ئۆزىگە ئىنتايىن تونۇشتەك قىلاتتى. ئۇ نېمىشقا ماڭا تونۇش بولمىسۇن، ئەمما بۇ خىيال ئۇنى قانائەتلەندۈرەلمىدى. ئۇنىڭغا يەنە بىر شاپىلاق تەگكەندەك ئەندىكىپ كەتتى. ئېسىگە توي كۈنىدىكى ئىشلار كەلدى. دەل ئۆزى شۇ، ئۇنىڭ شاپىلىقى مېنى ئايلاندۇرۇۋەتكىلى تاسلا قالغان.

ئۇ پەشتاختىغا تايىنىپ قىزغا قارىدى.

— قىزچاق ياخشى تۇرىدىگىزمۇ؟

— كاززاپ! — قىز شۇ گەپنى قىلىپ يۈزىنى يەنە باشقا ياققا بۇرىۋالدى.

— مېنى كەچۈرۈڭ! — ئۇ ئاغزىنى كالىچايتىپ سۆزلەپلا كەتتى، — ھېلىقى كۈنى چاقچاق قىلىپ، نەدە ئىشلەيسىز، دەپ قويسام بىر شاپىلاق بىلەن ئايلاندۇرۇۋەتتىڭىز، كىچىككىنە بىر چاقچاققا...

قىز ئۇنىڭغا چەكچىيىپ قارىدى:

— ئۇ ئىش راستلا ئېسىڭىزدە بار ئىكەن - دە. مېنى ئۆز ۋاقتىدىلا تونۇغان ئىكەنسىز - دە!

ئۇ قىزغا قاراپ غالىبلىق بىلەن گەدىيىپ قويىدى. قىز ئۇنىڭ يۈزىنى قانسىز بارماقلىرى بىلەن چىمداپ، سوزۇپ سۆزلەپلا كەتتى.

— مېنى كەچۈرۈڭ، مەن بەكلا ئالدىراڭغۇلۇق قىلىپ قويۇپتىمەن. بىلەمسىز، سىزنى ئازابلاش مېنىڭ ھەددىمۇ؟

قىز ئۇنىڭ يۈزىنى چىمداپ شوخلۇق قىلىشقا، يېگىتمۇ ئۇنىڭ ئېڭىكىنى كۆتۈرۈپ ئەركىلىتىشكە باشلىدى.

ئىشىك بېشىغا ئېسىلغان ئۇنىڭ كارنىيىدىن ئۇنىڭ قۇلىقىغا تونۇش بىر ناخشا ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇ ناخشا ئۇنى بەزلىيەلەيتتى.

مەسئۇل مۇھەررىر كامىل ئۇرسۇن

ئوسمان قاۋۇل

ئەسسۇنگۈل

(نەسرلەر)

1

سەن ئۆلۈم ناخشىسىنى ئېيتساڭ، مەن ھاياتلىق كۈلكىسىنى چاراڭلىتىمەن. سەن ھاياتنى جىلۋىسىدىن زارلانساڭ، مەن زارلىرىڭدىن ئۆلۈمسىنىڭ سايىسىنى كۆرىمەن.

2

سەن دەريا بويىدىكى چىملىقتا ئولتۇرۇپ، مۇھەببەت ناخشىسىنى ئېيتتىڭ. مەن دەريادا ئۈيناقلاپ ئېقىپ، ناخشاڭغا تەڭكەش بولدۇم. گۈللەر بىزنى تەبرىكلەپ چاۋاك چالدى.

3

مۇھەببەت رىشتىمىنى ئىسكەرىپكامنىڭ تارى قىلىپ، تۈن بويى قۇلاق تۈۋىدە ناخشا ئېيتتىم. سەھەردە پۈرەكلىرىڭ دىمىقىمغا پۇركىگەن ھىدتا ئۇخلاپ قالدىم...

4

ناخشىلىرىم قىپيالىڭاچ بالىدەك يۇگۈرۈپ، گۈلزارلىقىڭغا كىرىپ كەتتى. گۈللىرىڭ شادلىقتىن ئۇسسۇل ئۈيناپ، مېنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىڭنى ئاشكارىلاپ قويدى.

5

شارقىراتما تۇرغۇن سۇغا قاراپ: «سەن نېمانچە گۈمۈش؟» دەپ قاقاقلاپ كۈلدى. تۇرغۇن سۇ: «مەن دېڭىزنىڭ ئۈكىسى، ئېغىر-بېسىقلىقىم سېنىڭ يېقىمسىز ناخشاڭدىن ئەلا!» دەپ ئۇنىڭ دەككىسىنى بەردى.

6

ساۋات ۋاقىتنىڭ قانچە بولغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ، بىلەن ئىنسانغا ھەمراھ؛ بىراق ئۇ مەڭگۈ ۋاقىتتەك ئۇلۇغ بولالمايدۇ.

7

باھار شامىلى گۈللەرنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىسا، جاھاننى خۇش پۇراق قاپلايدۇ. كۈز شامىلى گۈللەرنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىسا، خازانلار زېمىنىنى قاپلايدۇ.

8

سۆيگۈ ئۆتمۈشنى گۈلچەمبىرەك قىلىپ، كەلگۈسىنىڭ بوينىغا ئېسىپ قويىدى.

9

شېئىرلىرىم كېپىنەكلەر تەقدىم قىلغان رەڭدار تونىنى يېپىنچاقلاپ، ئالەمنىڭ بۈلۈڭ-پۈچقاقلىرىدا كېزىپ يۈرىدىغۇ.

10

بىز بەختىنىڭ مەڭزىمىزگە سۆيۈشىدىن رازى بولمايىمىز؛ بەخت بىزدىن بىزار بولغاندا، بىز ئۇنى ئىزدەپ زارلانمىز.

11

تاغلارنىڭ دېڭىزغا چۈشۈپ يۇيۇنغۇسى كېلىدۇ. دېڭىزنىڭ تاغ بولۇپ قۇيىاشقا مۇھەببەت ئىزھار قىلغۇسى كېلىدۇ.

12

شامال كۆرۈنمەس قوللىرى بىلەن شامىلارنى ئۆچۈرۈۋېتەلىگىنىدەك سۆيگۈمۇ كۆ-رۈنمەس يېپىلىرى بىلەن يۈرەكلەرنى باغلاپ تۇرالايدۇ.

13

مەستنىڭ نەھرىمانلىقى دانىشمەنگە بىر ئەقىل ئۆگىتەر.

14

سۈكۈت بىر خىل تەبەسسۇم. ئۇ ئۆزىگە نۇرغۇن گۈزەللىكنى يوشۇرغان.

15

يازنىڭ بىر تىنىقى ئالەمنى گۈللەرگە پۈركىدى، كۈزنىڭ بىر تىنىقى قىشنى باھارغا ھامىلدار قىلدى.

16

چەكسىز دالىدا تۇرۇپ ناخشا ئېيتقانىدىم، تاغلار ماڭا يىللىق كۈلۈپ سالام بەردى. ئۆيۈمدە تۇرۇپ ناخشا ئېيتمۇدىم، تاملار غەزەپتىن تاتىرىپ كەتتى.

17

قەلبىم — سۆيگۈ ھەققىدە يېزىلىغان گۈزەل لىرىكىلار توپلىمى. ئۇنى پەقەت ياش-لىق گۈلىنى ماڭا تەقدىم قىلغان ئۆزۈكلا ۋاراقلاشقا ھەقلىقسەن، گۈزىلىم.

18

دېڭىز بىرنى تۇكۇرۇۋۈدى، كۆل ھاسىل بولدى. نىلۇپەر كۆلىنى «سۆيۈملۈك، دېڭىزىم!» دەپ كۆيگە قېتىۋىدى، دېڭىز: «مەن خۇدا!» دەپ ئالەمگە جاكارلىدى.

19

مىسرالىردم ئوتقاشتەك شەپەقتىن ئۆزىگە لەۋھە ياساپ ئويناپدۇ.

20

كۆزدىكى سارغايغان ئۇجمە يوپۇرماقلىرى قەلبىمدىكى ئازابلارنى ئېلىپ يەرگە چۈشۈپ كەتتى. مەن تەڭرىنىڭ بۇ شاپائىتىدىن بەكمۇ ئازابلاندىم.

21

ئوتقاشتەك تاۋلانغان ئىرەن يوپۇرمىقى سېنىڭ يۈرىكىڭگە ئوخشايدۇ. ئۇ دائىم مېنىڭ قەلب جاراھىتىمدىن ئۆزىگە رەڭ ئالىدۇ.

22

بىز بۈك شاپتولزارلىقتا قوغلىشىپ ئويناغاندا، سېنىڭ رۇخسارىڭنى ئۇنىڭ رەڭ كۆرگەنىدىم. ئۆلۈم رەھىمسىز تامغىسىنى پېشانەمگە باسقاندا، سېنىڭ رۇخسارىڭنى يەنە كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم ـ دە، ھاياتىمدىن رازى بولۇپ كۈلۈپ قويدۇم.

23

مەجنۇنتال دەريانىڭ شاۋقۇنىغا رەھمەت ئېيتمايدۇ.

24

كىشىلەر مېنى ئالەمنىڭ بالىسى دېيىشىدۇ. مەن ئۆز ـ ئۆزۈمگە ئالەممەن، دەپ داۋراڭ سالىمەن.

25

مۇھەببەت ـــ ئەركىن قۇش، ئۇ خالىغان كۆكۈلگە بۆسۈپ كىرەلەيدۇ.

26

كۈمۈش قوڭغۇراقتەك ئاۋازىڭ پىنھان ئاياغلىرى بىلەن قەلب قەسىرىمگە كىرىپ، مۇقەددەس سۆيگۈ ھەققىدە كەشتىلەر توقۇيدۇ.

27

كۆز ـــ قەلبىنىڭ دېرىزىسى. قەلبسىز ئالەم مەۋجۇت ئەمەس!

28

چەكسىز دالىدا ئوماق ئوغلۇم كەبى ئويناپ يۈرگەن تۈيغۇلىرىم قەلب ئېتىزىمنى مەرۋايىت شەبنەملەر بىلەن بېزەيدۇ.

29

ئاي تۇنده مەن قۇياش دەپ كۆكلىنى شاد ئېتەر.

30

دەرەخلەر — زېمىننىڭ قوللىرى. ئۇلار باھار ئۇچۇن مەڭگۇ تىلاۋەت قىلىدۇ.

31

شاد كۆلكە ئازاب قىيالىرىدىن ئېقىپ چۈشكەن بەختسىيارلىق بۇلىقىدۇر.

32

پەرزەنت ئىزاھاتسىز مۇھەببەتتۇر.

33

قەلبىڭ تۇن كەبى جىملىققا چۆمگەنسىرە، تۇننىڭ ئالەمنى ئەسىر قىلغىنىدەك قۇدرەتكە ئىگە ناخشىلارنى ئىجاد قىلالايسەن.

34

كۆلنىڭ ئۇ يېقىدا ئولتۇرۇپ مۇڭلۇق ناخشا ئېيتىۋاتقىنىڭدا، سۆيگۈ قارىمقىنى ماڭا تاشلىشىڭنى كۆتۈپ ساڭا ئۇزاق تەلمۇرىدۇم. ئەپسۇسكى، سەن ئالدىڭدا ئۇزۇپ يۈرگەن دەردەمەن بېلىقنىڭ مېنىڭ جىسمىم ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىڭ.

35

ھەر كۈنى كەچتە ئازاب نەقىشلىرى بىلەن بېزەلگەن كۆڭۈل قۇتامنى ئاي ئارقىلىق ساڭا يوللايمەن. سەن ئاڭا ئىلاھىي پىچىرلاشلىرىڭنى ۋە پىراق ياشلىرى بىلەن يۇغۇرۇلغان سېغىنىش كومۇلىچىڭنى قاچىلاپ ماڭا ئەۋەتىسەن.

36

سەنئەت — قارائىغۇلۇقتىن يورۇقلۇققا شۇڭغۇغان ياڭراق ناخشا. ئۇ بىزگە ئالەمنىڭ ئاجايىپ سىرلىرى ھەققىدىكى گۈزەل تۇيغۇلارنى بەخش ئېتىدۇ.

37

ئۇيقۇ — مەڭگۇ ئېرىشكىلى بولمايدىغان بىر يېڭى ئالەم بىلەن بىزنى ئايرىپ تۇرىدىغان شەكىلسىز تام.

38

ئۆڭكۈرلەردە نەي چېلىپ يۈرگەن سەرگەردان شامال پىغانلىق قوشاقلىرىنى قورام تاشلارغا يېزىپ قويىدۇ.

غەزەللەر

ئەينا

ئىگاردىم كەلدى گۈل قىسقان پېتى ئەينا،①
تەنىق ـ نەپسىدە پاك سۆيگۈ ئوتى ئەينا.
كۆرۈشتۈق سۆيدى مەڭزىمگە ئەجەب يالدىق،
ھۇزۇرلاندى يۈرەكنىڭ قات ـ قېتى ئەينا.
ئۇزاتقانتىم سەپەرگە يارنى زەر توندا،
ئىدى ئاق رەڭدە ھەر يازغان خېتى ئەينا.
ئۇ ئۆگۈن ئۇ قايتتى ئەڭنى توق يېشىل، ھەتتا،
يېشىل يوپۇقتا جابدۇلغان ئېتى، ئەينا.
دېسەم: زەپمۇ سېغىندۇردۇڭ، دېدى: كەلدىم،
توشۇپتتى ۋەسلى ھىجران مۇددىتى ئەينا.
ۋىسال ئەييامى تەڭلەشتۈق چىمەن راسلاپ،
ئادالاندى بۇ لەۋنىڭ گەز ـــ دېتى ئەينا...
بۇ ھالنى قۇتلىدى كاككۇك ئۇرۇپ قەھ، قەھ،
سامانىغا چۈشتى بەخ... شادلىق رېتى ئەينا.

ئۆمۈلاخمان

چۈشلىرىمگە كىرىسىز يار ئۆمۈلاخمان①
ئىشتى كۆيمگە چېكمىسىز تار ئۆمۈلاخمان.
ئويغانسامۇ يادىڭىزدا ئېسى ـ يادىم،
خىيالىڭىز مانا قاتار ئۆمۈلاخمان.
دىدارلاشساق تۆگىمەيدۇ پارىڭىمىز،
لەۋزىمىزدە ئەھدۇ ـ قارار ئۆمۈلاخمان.
سىز تەڭلەيسىز سۆيگۈ، ۋاپا شارابىنى،

① ئەينا ـ ئەنە مەنىسىدىكى يەرلىك شېۋە.
② ئۆمۈلاخمان ـــ دائىم، ئىزچىل دېگەنىدە.

مەن تەڭلەيمەن لەيلى ناھار ئۆمۈلاخمان.
«سېنىڭ جېنىڭ - مېنىڭ جېنىم بىر جان...» بۇ راست،
يۈرىكىمىز پەسلى باھار ئۆمۈلاخمان.
ئەغيارلار مىش - مىش ئەتمىش كەينىمىزدىن،
ئارىمىزدا ئۇنسە دەپ خار ئۆمۈلاخمان.
ھەر جايدا بار مۇھەببەتنىڭ كۆشەندىسى،
ئەمما ئۇنىڭ قىسمىتى دار ئۆمۈلاخمان.
شەك - گۇمان يوق ئىككىمىزنىڭ سۆيگۈسىدە،
ئىشەنچ گۈلى چاچار ئىپار ئۆمۈلاخمان.
بىز ياشايمىز ئۆمۈرۋايەت ساداقەتتە،
بىزگە پاكلىق چىن غەمگۈزار ئۆمۈلاخمان.

غېلىم

دوست تۇرۇپ بەختىمگە قوپماڭلار غېلىم① - شۇنچىلىك تەقدىمگە قوپماڭلار غېلىم.
بۇ مۇراد تەختىمگە قوپماڭلار غېلىم. - ئىچ - ئىچىمدىن كۆلكە قاينايدۇ بۇ دەم،
ئۇنچە يىل سۆيگۈم نىسىيدىن كۆردى رەنج، - گۈلچىراي ئەپتىمگە قوپماڭلار غېلىم.
ھەدىكى بەختىمگە قوپماڭلار غېلىم. - دەرسلەر: بىر يار تېپىپ يۈز ئۆردى...
داغى ھىجراندىن قۇتۇلدۇم ئاخىرى، - بۇ ئازار قەلبىمگە، قوپماڭلار غېلىم.
بۇ زېھرەك ئەقلىمگە قوپماڭلار غېلىم. - جامى مەي قولدا، تىلىمدا كۈي - غەزەل،
باغرىغا ئالسا ئۇسالىنىڭ دىلبىرى، - ياندا يار، بەھرىمگە قوپماڭلار غېلىم.
دىلبىرىم - رەببىمگە قوپماڭلار غېلىم. - روزىغا دوستلار كېرەك، دوستى يۆلەك،
مەن ئۇنىڭ مېھرىگە قايتۇرسام ۋاپا، - يار - تىلەك، بەختىمگە قوپماڭلار غېلىم!

ياپا

ئۇ قىلار پەش زۇلفى، خالىنى ياپا② - راست، سىياقى بى ئېۋەن ئۇ ھۇرسىياق،
ھەم قىلار پەش ئاقچا، ماللىنى ياپا. - ئاي كۆرەك قىلغاي جامالىنى ياپا.
ھۇر پەرىمۇ مەنچىلىكتۇ، ياكى يوق - گۈلمۇ بۇنداق گۈلچىرايىنى تەن ئالار،
دەر سۇرۇپ پەيزى خىيالىنى ياپا. - شوخ شامال چىمدار نەمالىنى ياپا.
مەن نەسەبلىك بىر جەمەتنىڭ پۇشتى، دەپ، - يولدا ماڭسا ئەگىشەر شەيدالىرى،
كۆرسىتەر ناز، كىبرۇ - ھالىنى ياپا. - ئارزۇ ئەيلەپ ئۆز ئۇسالىنى ياپا.
دەل شۇ ھالدارلىقتا سۆيگۈ ئىستىگەي، - ئەمما، ئۇ ھازىرمۇ يارسىز، بى مۇراد،
ئۇينىتىپ كۆز، قاش ھىلالىنى ياپا. - ئەتمىگەچ پەرق ھالال - ھارامنى ياپا.

① غېلىم — ئۆكتە قوپۇش مەنىسىدە.
② ياپا — ھەمىشە مەنىسىدە.

لەپ-لەسەب، پۇل، رەڭگى -رۇخسار باشقا ئىش ئاڭلىدى ۋىجدان مالالىنى ياپا.
شۇ بىلەن ئاچقاچ ئۇ پالىنى ياپا؛ ئەمدى ئۆتتى سۆيگۈ قەدرى، ئۇ تاپار،
تارتتى دەرد، كۆردى تەمەننادىن ھەرەج، چىن ۋاپادارلىق ئامالىنى، ياپا...

مۇت يېمە

«مۇت زەھەر بولسمۇ يۇت» دەپ مۇت يېمە① «نەپسى - شالتاق» دەيدۇ، مەنەسى تەرەن،
تەنگە سىغمەس بى ئەجىر نەپ، مۇت يېمە. بولما شالتاق، كۆل ھالال يەپ، مۇت يېمە.
مۇتقا كۆنگەن ئىشتىھاغا مىڭ بالا، مۇت - تېگى ئوت، ئوتنى تۇتسا قول كۆيەر،
بۇ بالادىن قاچ يىراق تەپ، مۇت يېمە. دە بۇ ئوتتىن ساقلا يارەب، مۇت يېمە.
رىسقى - مېھنەتتىن يارالغاي تەمى بال، مۇت سەمەرتسە، مۇتقا كۆنسە ھەر كىشى
مۇت ھەسەلگە تامشما لەپ، مۇت يېمە، ئەل ھامان بىر ئۆتتى دەسسەپ، مۇت يېمە.
مۇتقا تەلپۈنددىمۇ، شەيتان يەل بەرەر، مىنمىسۇن ئەقلىڭگە نەپسىڭ، روزى، بەل،
يەلگە ئۇچتۇڭ، ئوڭ ئىشىڭ چەپ، مۇت يېمە. پاك گادايلىق باشقا بىر گەپ، مۇت يېمە!

ئۇز

لەيلىگە قەيسىنىڭ كۆزىدە باقسا ئۇز② دەيسىنا باغرىڭغا مىخنى قاقسا ئۇز!؟
تاھىرى زوھرا كويىدا ئاقسا ئۇز، رايى تارتىپ، مەيلى ھەتتا مىخ تۆكۈل
بۇ بىزار بولغانغا ئۇ بەك ئىنتىزار، دادلىشىم يوق تېغى شەمشەر چاپسا ئۇز،
ئۇ ياراتماس بۇ قېشىنى ئاتسا ئۇز. ئاقسا قانىم ئۇنسە گۈل قان رەڭگىدە،
ھەر كىشىنىڭ ئۇزغا مىزانى بۆلەك، ھەل مۇرادىم يار شۇ گۈلنى تاقسا ئۇز.
بۇ دېمەك كىم ئىشقى كىمگە ياقسا ئۇز. بەل، تەقەززالىقتا راھەت، چىن بەخت،
مەنمۇ بىر ئۇزنىڭ پىراقىدا ھەلەك، ھەر كىشى خالاپ بەختىنى تاپسا، ئۇز.
ياق دېمەسمەن نازى نەشتەر چاقسا ئۇز. ھەممىدىن ئۇز نەرسە يارنىڭ خالىشى،
دەيدۇ خەقلەر: ئۇ ستەمكار، بى رەھىم، روزىغا يار خالىشىدا باقسا ئۇز.

مۇدەممەتلىك

ساڭا ئۆتتۈم گۈلۈمنى يار مۇدەممەتلىك،③
ساڭا بەردىم قولۇمنى يار مۇدەممەتلىك.
سېنىڭدىن ئۆزگىلەر ئىشقىغا رايىم يوق،
ساڭا چاتتىم دىلىمنى يار مۇدەممەتلىك.

① مۇت — بىكىرىقا، تەرسىز، جىدەلسىز مەنىسىدە.
② ئۇز — چىرايلىق.
③ مۇدەممەتلىك — مەڭگۈلۈك مەنىسىدە.

سېنى تاپتىم قاچان مەن پەرق ئېتىپ ماڭدىم،
سەپەردە ئوك، سولۇمنى يار مۇدەممەتلىك.
سېنىك مېھرى ـ ۋاپايىك جانغا جان قوشتى،
ئىشىم تاپتى ئۇنۇمنى يار مۇدەممەتلىك.
سېنىك ئىشقىك ئوچۇق قىلدى، كۆشاد قىلدى،
مۇراد ـ مەقسەت يولۇمنى يار مۇدەممەتلىك.
رەقىبسىزسۇم، رىغبىتىك ئوخشاتتى بۇلبۇلغا،
كۆيۈمنى ھەم ئۇنۇمنى يار مۇدەممەتلىك.
كۆڭۈلدە يوق غۇبار، ۋايىغا يەتكۈزدۈك
ئىشەنچتە مەرغۇلۇمنى يار مۇدەممەتلىك.
بېشىمغا سايىۋەن بولدى سېنىك سۆيگۈك،
يوقاتتىك دىلغۇلۇمنى يار مۇدەممەتلىك.
شۇكا بىل، ھېچقاچان ئالماس پىسەنتىگە،
بۇ روزى مىك ئۆلۈمنى يار مۇدەممەتلىك.

ھەببۇللا رەجەپ

ئوخشاپ قالدىم قەلبىمدىكى ئۆزۈمگە

ئارمان

يەنە بۇگۈن خەيرلىشىپ تۇرۇشسىز،
قۇياش ئۇيقۇ ئۆلكىسگە قويدى باش.
مۇھەببەتى تۇلۇن بولغان تۇلۇن ئاي،
چىقتى كۆككە ئۇزلىقىنى قىلىپ پاش.

ئەمخۇش تۇمان داۋالغۇيدۇ بوشلۇقتا،
يۇلتۇزلارنىك كۆزلىرىدە جىلۋە ـ ناز.
ياپراقلاردا تال ـ تال نۇرلار ئويناپدۇ،
چېكەتكىلەر ياڭرىتىدۇ ناۋا ـ ساز.

يەلكىسگە ئارتىپ شامال نەم پۇراق،
ئاستا ئۇچار سىلاپ يېشىل چىملىقنى.
بىرجۇپ ئاشىق ئولتۇرىدۇ چىملىقتا،
پىچىرلاشلار تۇزىتىدۇ چىملىقنى.

ئىككى يۇرەك رىشتىسىنى باغلىغان
سۆيگۈ قاتناپ ئارىسىدا ئۇلارنىك.
شەيتان كېلىپ رىشتىلەرنى ئۇزەلمەس،
بەكمۇ ئېنىق رەت ـ ھېسابى بۇلارنىك.

يۇرەكلەردە لاۋۇلدايدۇ بىر ئارمان،
خىرەلەشكەن پەللىرگە ئىنتىلمەس.
قەغەز گۇلنىك ئېزىقمۇرغۇچ ۋىل ـ ۋىلى
ۋەيران بولار، ئاڭا سالام بېرەلمەس.

ئارمانلىرى جان سورايدۇ ۋاقىتتىن،
ئارمانلىرى تۆكۈپ تاشلار گۇل ـ چېچەك.
ئارمانلىرى مەڭگۇ باقىي پاك سۆيگۈ،
ئارمانلىرى پارلاپ تۇرغان كېلىچەك.

سەھرادىكى كۆلۈپ تۇرغان قارا كۆز

چىرايىمنى تۆچەردىگىمۇ قەلبىمدىن
سەھرادىكى كۆلۈپ تۇرغان قارا كۆز،
ئاجايىپ بىر يىغا ماڭا پاماشتى،
مۇھەببەتتىن ئاچالمىدىم تېخى سۆز.
كىملەر ئىزدەر تونۇشۇشنى مەن بىلەن،
كىملەر يىراق، كىملەر يېقىن، كىملەر ئۆز!؟
بىلەلمەيمەن كىمگە ياخشى بۇدۇنيا،
سەھرادىكى كۆلۈپ تۇرغان قارا كۆز!؟

خىيال يۇدۇپ قايتىپ كەلدىم كەنتىمگە،
كەڭ زېمىننى پۈركىگەندە ئاپئاق قار.
تۇنجى بولۇپ سالام بەردى جۇپ تورغاي
ماڭا تونۇش ئاۋازىدا سېلىپ جار،
شۆئاق ھىدى دىمىقىمغا ئۇرۇلماس،
مەست تۇمانلار ئەيلىدىمۇ ئۇنى خار!؟
چۈشەكسىدى كۆزۈم شۇدەم يامغۇرنى،
بىلەلمىدىم كەلدى ماڭا نېمە ھار!؟

قارايمىدىم ھەسرەتلەردىن ھەرگىزمۇ،
قار ئىچىدە پەقەت قاردەك ئاقاردىم.
ئوخشاپ قالدىم قەلبىمدىكى ئۆزۈمگە،
قار ئىچىدە ئۆز ـ ئۆزىگە ئوخشار كىم!؟
قىش ئۆيىدە توڭلاپ قالغان چىم بۇلاق
سۇنۇق كۆلكە ئاڭسىدا ياتار جىم.
شامال ئۇچار بەخت تىلەپ دالىغا،
بىلەلمەيمەن ماڭا بەخت سۇنار كىم!؟

قۇشلار كۆيى توڭلاپ قالغان ئورمانلىق،
چۈشەپ ياتار سەرسان كاككۇك كۆيىنى.
كىملەر مېنىڭ كېچە كىرگەن چۈشۈمگە،
نەگە كەتتى تاشلاپ قۇيۇپ خۇيىنى!؟
كىملەر ماڭا يەتكۈزىدۇ بىر بۆسە،
قىرقىپ قارا ھەسرەتلەرنىڭ پېيىنى.
كىملەر يوقلاپ چىقار بۇدەم ئالدىمغا
ئېلىپ مېنىڭ كارىزىمنىڭ سۈيىنى؟

سەھرادىكى كۆلۈپ تۇرغان قارا كۆز،
مۇڭلار يۇدۇپ قايتىپ كەلدىم كەنتىمگە.
ئەينەك كەبى چىقىلارمۇ كۆزلىرىم
تاساداپىسى ئىكىلگەندە قەددىگە!؟
روھىمدا بار تېخى كۆپلەپ بوش ئورۇن
تىكلىمەن تويماي شۇڭا ئەتەمگە.
كىم تولدۇرار شۇ ئورۇننى بىلمەيمەن،
كىملەر ھوشيار تۇرار ھەمدە بەختىمگە!؟
قار ئوختىسا مەن شەھەرگە قايتارمەن،
سەن ناخشاڭنى يېزىپ قويغىن قەلبىمگە...

نۇرىيە ئىلاخۇن

ئەجداد ۋە ئەۋلاد

بوۋىلار

پەرىشتىدەك سالاپەتلىك، تاغ قامەتلىك بوۋىلار،
ھۆر زامانىدا بەختى كۈلگەن قوش ئامەتلىك بوۋىلار.
توي مەشرەپتە تۆرىمىزگە ھۆسن قوشۇپ ئولتۇرغان،
يۈرتىمىزنىڭ تەۋرۈكى پەزىلەتلىك بوۋىلار.

موصلار

قۇياشتىنمۇ يىللىق ئىكەن جان موصلار چېھرىدىكى،
يېلىنجىغان يالقۇن ئىكەن يۈرەكتىكى مېھرىدىكى.
پەرزەنت ئۈچۈن پەرۋانە بوپ يۈرسىلەر بىتىنىم،
بېغىشلانغان ھېلىمۇ ھەم شۇلار ئۈچۈن زېھنىڭلار.

ئاتىلار

يۆلەنسەك تاغ، يايرىسىاق باغ، ئاتا ـ دېمەك بەختىمىز،
يىمىرىلمەس كۈچلۈك قورغان، ئاتا دۆلەت ـ تەختىمىز.
ئۆيىمىزنىڭ، يۇرتىمىزنىڭ پەخرى ھەمدە شۆھرىتى،
باسقان قەدەم ئىزى بىلەن مېڭىش يۈرەك ئەھدىمىز.

ئانىلار

ئانا قەلبى پاك، غۇبارسىز خۇددى نۇردىن يارالغان،
مېھىر ـ شەپقەت يالقۇنلىرى شۇ قەلبتىن تارالغان.
ئالەمدىمۇ، ئادەمدىمۇ ئانىلارنىڭ ئەجرى بار،
شۇڭا ئۇلار گۈل ھاياتنىڭ «ئانىسى» دەپ ئاتالغان.

يىگىتلەر

گاڭ قاناتلىق شۇڭقار سىلەر، شىجائەتلىك يىگىتلەر،
پولات بىسلىق شەمشەر سىلەر، جاسارەتلىك يىگىتلەر.
ئاتىلارنىڭ خىسلەتلىرى جىسمىڭلاردا مۇجەسسەم،
قادىر سىلەر ھەممە ئىشقا، پاراسەتلىك يىگىتلەر.

قىزلار

ئالدىڭلاردا ئايمۇ خىجىل، ئايدىن گۈزەل يۈزۈڭلار،
خۇددى سۈزۈك بۇلاقتەك ئويناپ تۇرار كۆزۈڭلار.
سۈمبۈل چاچلىق، قەلەم قاشلىق يۈرتىنىڭ ئىشچان قىزلىرى،
قىلار دىلنى مەھلىيا قەندەك تاتلىق سۆزۈڭلار.

ئوماقلار

نۇر ياغىدۇ يۈزۈڭلاردىن جۇپ زىناقلىق بوۋاقلار،
بال تامىدۇ تىلىڭلاردىن سۆزلىسەڭلار ئوماق لار.
ئاتىلارنىڭ بەختى سىلەر، ئانىلارنىڭ شادلىقى،
سىلەر بىلەن ئاۋات شۇنچە ساراي، سەينا ـ راۋاقلار.

جهلىل مۇھەممەت

ئىككى شېئىر

جاۋاب

تەك دېمەتلىك ــ يېشىمىز ئوخشاش
ئوقۇغانتۇق بولۇپ ساۋاقداش.
قورۇق بېسىپ، بولدۇم مەن چاۋاش،
سەن نە ئۈچۈن تۇرسەن ياپياش؟!

پىتىنخورغا بولمىساڭ قاياش،
ئەل تۆكمىسە سەن تۇپەيلى ياش.
كۆكسى ـ قارىنىڭ كەك بولسا ئاداش،
سەنمۇ مەندەك يۈرەتتىمىك ياپياش.

ئۆمەرجان شاۋۇدۇن

مەن ئاق قار

مەن ئاق قار،
ئانا سۈتىدەك ئاق.
قاردىلىقنى كۆتۈرمەس كۆڭلۈم،
جىسمىم مېنىڭ
پاختىدىن يۇمشاق.
مەن ئاق قار،
ۋۇجۇدۇمغا پۈتۈلگەن سوغۇق.
مەن ئاق قار،
قۇياش تەپتىدىن ئېرىپ كېتىمەن،
زېمىن تەكتىگە سىڭىپ كېتىمەن؛
غۇنچىلارنىڭ تومۇرلىرىدا،
كەۋسەر بولۇپ ئېقىپ كېتىمەن،

ئۆمەرجان شاۋۇدۇن

چاكىقىغان يۈرەك

سۆيگۈ ئىزدەپ ھەيدىسەم كېمە،
تەلۈە دولقۇن سالدى كۆپ چاپا.
دال بولالماس ئىدى تەقدىرمۇ
قىلساڭ ئەگەر ۋەدەمگە ۋاپا.
سېغىنغاندا سېنى، دىلىمدىرىم،
كۆزلىرىم ياش تۆكمىدۇ ئۇنسىز.
پىراقىڭدا يۈرىكىم كاۋاپ،
سەن يۈرۈسەن يەنىلا غەمسىز.
تۇن قوينىدا ياڭرىغان ناخشام،
بەلىنىدۇرمەي سۆيسە لېۋىڭگە،
چۈشلىرىڭدە ئويغىنىپ شۇئان،
ئالارسەنمۇ مېنى ئىزىڭگە؟

ئەركىن داۋۇت

گۈزەللەشسۇن تەبىئەت

تاڭ سەھەر

تاڭ سەھەردە دەريانىڭ
بويلىرىنى كەزدىم مەن،
كۆرۈپ سەر خىل تاشلارنى،
گۈزەللىكنى سەزدىم مەن.
ئۇندا سانسىز تاشلارنىڭ
ئۆزگىچە شوخ رەڭگى بار.
سۇ ئاستىدا چايقىلىپ،
ھاسىل قىلغان لالىزار.
بۇ مەنزىرە قەلبىمدە
قوزغىدى زوق، ھاياجان.
قولغا ئېلىپ قەلەمنى،
نەزمە تۇزدۇم شۇ ھامان.

ئاق تاش

سۈتتەك تىنىق ئاپئاق تاش
ئاقلىقىڭغا مايىلمەن.
چىداملىقىمەن كەلكۈنگە،
غەيرىتىڭگە قايىلمەن.

يوقاتما ئاق رەڭگىڭنى،
نېمە يېتەر ئاقلىققا.
بىز بالىلار بەك موھتاج
پاك سۆيگۈگە، ساداقىققا.

كۆل رەڭ قاشقا تايچىقىم،
بەك يېقىملىق كىشنەيدۇ.
چاپىنىمنىڭ پېشىنى
شوخ ئەركىلەپ چىشلەيدۇ.

سۈغارغىلى ئاپارسام
يورغىلايدۇ شادلىنىپ.

قىزىل تاش

كەي قىزىل تاش، قىزىل تاش
قىزىلىگۈلگە سەن رەڭداش.
نۇر چېچىلار جىسمىڭدىن،
كۆلگەندە ئالتۇن قۇياش.

قىزىلىقىڭ قەلبىمدە
پەيدا قىلدى مۇھەببەت.
قىزىل تۇرغىن ئۆڭمەستىن،
گۈزەللەشسۇن تەبىئەت.

تايچىقىم

گويا جەڭگە چىققاندەك،
كېيىنىر شۇنىڭ جانلىنىپ.

تايچىقىمنى مەن شۇڭا
ياخشى كۆرۈپ باقىمەن.
ۋەتەن ئۈچۈن، ئەل ئۈچۈن،
ئۆچمەس تۆھپە قاتمەن.

تۇرسۇن ناسىرى

ئاي ۋە ياپراق

ئاي ھۆسنىگە قىلىپ نامايان،
بۇلۇت يېرىپ چىقتى خۇش چىراي.
ئاشىق بولغاچ ياپراق ئۇنىڭغا،
باقتى گۈزەل ھۆسنىگە قانماي.

ئايمۇ قىيا بېقىپ ياپراقا
نۇرى بىلەن تەڭلىدى شارابىنى.
خاتىرىسىنى يوقاتتى ياپراق،
ئاي شارابى جىسمىغا تاراپ.

ئەمما كېلىپ تۇيۇقسىز بوران
قىلدى قامال ياپراقنى بىردىن.

ئۆمەرجان مۇھەممەدى

سۆيگۈ ۋە ياشلىق

ياشلىقىمنىڭ ئۆتتى تولىسى
كۆز ئۇزەلمەي رۇجەكلىرىڭدىن.
لېكىن ماڭا بەرمەدىڭ ئورۇن
شۇ پاك قەلب بۇرجەكلىرىڭدىن...

سەۋەب شۇمۇ، بىلەلمىدىم ھېچ،
قەلبىمدىكى سۆيگۈ غەۋغاسىنى.
بىراق ياشلىق كېتىپتۇ ئۆتۈپ،
قىلاي كىمگە ياشلىق دەۋاسىنى؟

ئۇ سانىدىكى شېئىرلارنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى مەمتىمىن بارى

پەرھات ئەيياس

(پوۋېست)*

مەن روھسىز چۈشكەن، ئىچىم پۈشقان ھالدا دۆڭگۈرۈك بازىرىغا كەلدىم. مەن بۇ يەرگە خەمىتنى ئىزدەپ كەلدىمۇ؟ ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىشىم، ئۇنىڭغا ئۆزۈمنى بىر كۆرسىتىپ قويۇشۇم كېرەكمۇ؟ بۇنى ئۆزۈمۇ بىلمەيتتىم، ئۇنىڭ ئۇستىگە، قىسا سخورـ لۇققا ئەزەلدىن ئۆچ ئىدىم. بىراق نېمىدۇر بىر نەرسە ئىچىمگە كىرىۋېلىپ ماڭا ئارام بەرمەيتتى. بىرەر جايدا ئولتۇرۇشقىمۇ كۆڭلۈم تارتمايتتى. ۋۇجۇدۇم گو. يا ھازىرلا پارتلاپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلاتتى. كۆكسۈمگە نەپەس يېتىشمەيۋاتقاندا توختىماي ئۇلۇغ-كىچىك تىنىاتتىم.

تۇرۇپلا ھاراق ئىچكۈم كېلىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن پارچە ھاراقتىن يۈز گىرام ئېلىپ ئىچتىم. ھاراق ماڭا شۇنداق تېز تەسىر قىلدىكى، بىردەمدىلا مېڭەمگە ئۆرلەپ پۈتۈن بەدىنىم قىزىشىپ كەتتى.

مەن ئۇياققا ئايلىنىپ، بۇياققا ئايلىنىپ ئاخىرى خەمىتلەرنىڭ ئۆيىنىڭ ئالـ دىغا كېلىپ قاپتىمەن.

بۇ يەرگە كېلىشىمنىڭ نېمە ھاجىتى؟ مەن ئۆز-ئۆزۈمنى جىمىلەپ ئەمدىلا قايتاي دەپ تۇرۇشۇمغا خەمىت ۋېلىسىپىت مىنىپ كېلىپ قالدى. ئۇ مېنى كۆرۈپلا ۋېلىسىپىتتىن ئىرغىپ چۈشتى-دە، ئالدىمغا كېلىدى ۋە ھودۇققان ھالدا ماڭا قولىنى سۇندى. ئۇ ھەر قانچە چاندۇرماي دېسىمۇ گەپ-سۆزلىرى قولاشمايتتى. بۇرۇنقى سالاپىتىمۇ، تەمكىنلىكىمۇ ئاللىقاچاقلارغا غايىب بولغانىدى.

— قېنى ئۆيگە كىرەيلى، — دېدى ئۇ.

— بولدى، كىرمەي!

— بىرەر ئىش بارمىدى؟ — خەمىت گۇمان ئەزەلى بىلەن ماڭا يەر ئېگىدىن قاراپ قويدى.

— سەن بىلەن ئەچىشكىلى كەلدىم! — دېدىم مەن كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ.

---

* بېشى ئۆتكەن سانىدا

بىز بىر قەھۋەخانىغا كىردۇق. مەن بىر بوتۇلكا ھاراق ئالدىم ۋە ئىككى تەخسە قورۇما بۇيرۇتتۇم.

بىز ئۇن - تىنسىز ھاراق ئىچىشكە باشلىدۇق. قىزدىق ئىش، مەن ئۇنى ئۆز رەقىبىم دەپ تۇرۇپ يەنە ئۇنىڭ بىلەن بىر شىرەدە ئولتۇرۇپ ھاراق ئىچكىنىم نېمىسى؟ خەمىت گويا مېنى كۆزگە ئىلمىغاندەك كېرىلىپ ئولتۇراتتى. بۇنى كۆرۈپ تېخىمۇ غەزىپىم ئۆرلىدى. ئاخىرى گەپنىڭ ئوچۇقىنىلا ئېيتتىم:

— سەن مەرزىيەنى ئەخمەق قىلىمەن دېمە، مېنىمۇ بوزەك كۆرمىگىن. مەن ھېچكىمگە بوزەك بولۇپ باقمىغان.

خەمىت ماڭا ئالالقانداق مەنىلەر بىلەن تىكىلدى.

— مەن ھېچكىمنى بوزەك قىلغىنىم يوق. ئەمما ئۆزۈم توغرا تاپقان ئىشنى قىلماي قويمايمەن.

ئۇنىڭ مەنىدىن كەچۈرۈم سورىماقتا يوق، ئەكسىچە ئۆكتە قوپۇشى مېنىڭ غۇرۇرۇمغا تەگدى.

— سەن ھوشۇڭنى تېپىۋال، بولمىسا ساڭا تېتىمغۇچىلىكىم بار، — دېدىم مەن مۇشتۇمىنى شىرەگە تىرەپ.

— ھا، ھا، ھا...

ئۇنىڭ مەسخىرە قىلىپ كۈلۈشى غەزەپ ئوتۇمنى بىراقلا ئۆرلىتىۋەتتى. مەن ئاچچىقىمغا پايلىماي، ئىرغىپ تۇردۇم-دە، ئۇنىڭغا بىر مۇشت ئاتتىنىم. قەھۋەخانا ئىچى ئوپۇر - توپۇر بولۇپ كەتتى. خەمىت ئىككىمىز يەردە پومىداقلىشىپ ئېلىشىشقا باشلىدۇق. شىرە - ئورۇندۇقلار ئۆرۈلدى. ھەر ئىككىلىمىزنىڭ يۈز - كۆزى قانغا بويالدى. قەھۋەخانا خوجايىنى چاقىرغان بولسا كېرەك، بىر چاغدا ئامانلىق ساقلاش خادىملىرى يېتىپ كېلىپ، بىزنى قەھۋەخانىدىن ئېلىپ چىقىپ كەتتى...

6

ئاردىدىن ئىككى كۈن ئۆتە - ئۆتمەيلا بۇ ئىش مەكتەپ رەھبەرلىرىنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەن ھەر قېتىم يىغىن ئېچىلسا، يامان ئىشلار ئۈچۈن مىسالغا ئېلىنىدىغان سەلبىي ئوبيېكتقا ئايلىنىپ قالدىم.

مەن ئەسلىدە خەمىتتىن دەردىمنى ئالمەن دەپ ئۇنىڭ بىلەن تۆتۈشقانىدىم. بىراق قەلب يارامغا مەلھەم سۈركىيەمەن دەپ كۆيدۈرگۈچى قىچقىل سۈركىۋالغاندەك تېخىمۇ ئازابتا قالدىم. بۇنىڭ تەسىرىدە دەرسلەردىنمۇ خىلىلا چېكىنىپ كەتتىم. بۇ ئەلۋەتتە مەن ئۈچۈن زور پاجىئە ئىدى. ئىلگىرى مەن بىلەن قويۇق ئارىلىشىدىغان بەزى ساۋاقداشلىرىمۇ نېمىشقىدۇر مەندىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرىدىغان بولۇپ قېلىشتى. ماڭا بۇرۇنقىدەكلا دوستلۇق قولىنى سۇنغىنى يەنىلا شۇ مەھەممەت بولدى.

مەن مەرزىيە بىلەن بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەردىم.

مېنىڭ بۇ كەچۈرمىشلىرىم ئۇنىڭغا بەكلا تەسىر قىلدى.

— قىز بالا دېگەن شۇنداق دۆت نەرسە، — دېدى ئۇ قىزلارنى ئەيىبلەپ، —

ئۇنىڭغا قانچىلىك سادىق بولسىڭ، قانچىلىك كۆيۈنسەڭ، ئۇ شۇنچە ۋاپاسىز بولۇپ كېتىدۇ. قايسىسىبىر پەيلاسوپنىڭ ئايالارنىڭ قېشىغا بارساڭ سىم قامچاڭنى ئۇنۇتما، دېگەن گېپى بار. مېنىڭچە بۇ بەك جايىدا ئېيتىلغان سۆز.

دەردمەننىڭ دەردىنى دەردمەن بىلىدۇ، دېگەن سۆز راست ئىكەن. بىز بىردەم- دىلا ئۆزىمىزمۇ بىلمىگەن ھالدا قىزلارنىڭ تۇرلۇك ئەيىبلىرى ھەققىدە مۇلاھىزىگە چۈشۈپ كەتتۇق. بۇنىڭ بىلەن ئازار يېگەن كۆڭلىمىزگە ئاز-تولا بولسىمۇ تەسەللى تاپقاندەك بولدۇق، ئەمەلىيەتتە بۇ تېخىمۇ بىچارىلىك ئىدى.

— مېنىڭچە سەن مەرزىيەگە ئۆزۈڭنى بىر تونۇتۇپ قوي، — دېدى ئۇ ماڭا مەس- لىھەت بېرىپ، — ئۇنىڭغا شۇنداق بىر خەت يازغىنىكى، ئۇنىڭ ئېسىدىن مەڭگۈ كۆ- تۈرۈلمەيدىغان بولسۇن، ئاخىر بىر كۈن ئۇ ساڭا قىلغان-ئەتكىنىگە چوقۇم پۇشاي- مان قىلىدۇ.

مەن دوستۇم مەھەممەتنىڭ بۇ تەكلىپىنى توغرا تاپتىم. ئەمەلىيەتتىمۇ مەرزە- يەگە دەۋالىدىغان گەپلىرىم ئاز ئەمەس ئىدى.

مەن كۆپ ئويلانغاندىن كېيىن، ئاخىرى مۇنداق بىر پارچە خەت يېزىپ چىقتىم:

«ياخشىمۇسىز مەرزىيە.

سىزگە خەت يېزىپ يەنە بىر مۇنچە ۋاقتىڭىزنى ئالىدىغان بولدۇم.

مەن ئىنسانلارنى ئۆزۈمىنىڭ ساددا قەلبىم بىلەنلا كۆزەتكەن ئىكەنمەن. شەخسەن سىزنى مەن لەۋزىم بىلەن ئەمەس، چىن كۆڭلۈم بىلەن ياخشى كۆرگەنىدىم. سىز بىلەن تۇنجى قېتىم ئۇچرىشىپلا سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالغانىدىم ھەم سىزنى ھەر قانداق قىزلاردىن ئۈستۈن ئورۇنغا قويغانىدىم. سىزنىڭ چوڭقۇر مەنە- لىك سۆزلىرىڭىز ۋە سەنئەتكە بولغان ئوتلۇق ئىشتىياقىڭىز مېنى ھاياجانغا سالغا- نىدى. ماڭا زور ئىلھام ۋە روھىي مەدەت بەرگەنىدى، لېكىن مەن ئۇ چاغدا سىز- نى ئاتا چۈشىنىپ قالغانىكەنمەن. سىز ئەسلىدە تولىمۇ ۋىجدانسىز، ئۇجمە كۆڭۈل ئىكەنسىز. مەن سىزگە نەپرەتلىنىمەن. سىزدەك غېرىبنى كۆرۈپ سەنەم، پەرھاتنى كۆرۈپ شېرىن، تاھىرنى كۆرۈپ زۆھرە، ۋامۇقنى كۆرۈپ ھۇزرا بولۇۋالىدىغان قىز- لارغا مەڭگۈ نەپرەتلىنىمەن.»

كېچە، ياتاقتىكىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئۇيقۇغا كەتكەنىدى، مەن قاشاڭ چۈشەندەك بىزەڭ خىيالالاردىن قۇتۇلالمىدىم. بۇ خىيالالار ماڭا سالجىدەك يېپىشىۋېلىپ ئازارمىنى بۇزاتتى. مەن ئۆزۈمنى ئۇخلاشقا شۇنچە زورلاپ باققان بولساممۇ، كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمىدى. مەن ياتاقتىن چىقىپ دەريا ئانىنىڭ قېشىغا كەلدىم. كوچا چىراغلىرى سۇس يورۇتۇپ تۇرغان دەريا ئانىنىڭ كۆلگۈن چېھرىگە قاردىم. ئۇنىڭغا قاراش بىلەنلا بىر چاغلاردا ئانامنى باغاش ئەتكەندىكىدەك باغاش ئەتكۈم، ئېتەكلىپ رىگە يۆگىنىپ ئەركىلىگىم كېلىپ كەتتى.

— ھە ئارمان بالام، يېتىم بالىدەك مۇڭۈيۇپ تۇرۇپ كەتمىگىن، كەلگىنە، باشلىرىڭنى بىر سىيلاپ قويايى.

گويا دەريا ئانا قوللىرىنى سوزۇپ بېشىمنى سىيلاۋاتقاندەك، باغرىغا بېسىپ مەڭگۈنىمگە سۆيۈۋاتقاندەك ھېس قىلىدىم. شۇنىڭ بىلەن مەرزىيەنى ۋە ئۇنىڭ ماڭا تېپىپ بەرگەن كۆڭۈل ئاغرىقىنى ۋاقتىنچە بولسىمۇ ئۇنۇتقاندەك بولدۇم.

كېچە ئاسمىنىدا يۇلتۇزلار سۈس يېنىپ تۇراتتى. يوللاردىن كىرا ماشىنىلىرى ئاندا-ساندا ئۆتۈپ قالاتتى. يول چىراغلىرى ئەتراپىغا نۇرغۇنلىغان پەرۋانىلەر توپلىشىپ، ھەدەپ چىراغقا ئۆزلىرىنى ئۇراتتى.

مەن يەنە مەرزىيەنى ئەسلەپ قالدىم. ئۇنى ئەسلەش بىلەنلا يەنە يۈرىكىم چوغقا چۈشكەندەك پىژىلداشقا باشلىدى. مەن ئۇنىڭغا پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن سۆيگۈ ئاتمىغانىدىم. ئەمما ئۇنىڭدىن ئەكىس سادا چىقمىدى. مېنىڭ سۆيگۈم قارانچۇقسىز قالدى. مەن ئۇنىڭدىن مۇھەببەت دەريالىرىنى تەلەپ قىلغانىدىم. ئەمما ئۇنىڭدىن ماڭا بىرەر ئېرىق سۇمۇ ئېقىپ كەلمىدى. مېنىڭ ئەقىدەم سۇغىرىلمىغان كۆچەتتەك قۇرۇشقا باشلىدى. ئەمدىچۇ؟ تۇيۇقسىز تاشىرقاپ كەتكەن ئاتقا، قانىتى بوغۇلۇپ قالغان قۇشقا ئايلىنىپ قالدىم. ئات تۇرۇپ يۈگۈرەلمىسە، قۇش تۇرۇپ ئۇچالمىسا نەقەدەر ئېچىنىشلىق ئىش - ھە؟!

مەن قاراڭغۇلۇق ئىچىدە ئېقىۋاتقان دەريالىغا قارىغىنىچە، ئۆزۈمنى تىنىمسىز نىدا قىلدىم. سۈنىڭ شارقىرىشىدىن بۆلەك ئەتراپتا ھېچقانداق تىرىكچىلىك يوق ئىدى. ئەمما يۈرىكىم بۇ تۇيغۇلىرىمدىن ئاجايىپ لەززىگە چىلىۋاتاتتى.

— ھەي نادان بالا، ساڭا تۇرۇپ ئىچىم ئاغرىمىدى، ئۆرۈپ كۆلگۈم كېلىۋاتىدۇ، — دەريا ئاننا يەنە ماڭا تەسەللى بەرگىلى تۇردى، — سەن شۇ تاپتا قۇرۇپ كەتكەن قاقشالدىن شېرىن مېۋە سورىۋاتىسەن. مەيلى بۇمۇ سېنىڭ گۈزەكلىكىڭدىندۇر. سېنىڭ ساپ قەلبىڭ مېنىمۇ ھاياجانغا سېلىۋاتىدۇ. ئىنسانلارنىڭ ھەممىسلا سەندەك چاغلىرىدا ئەنە شۇنداق ساپ، ئۇجدانلىق ۋە ھېسسىياتچان كېلىدۇ. ھەي، مۇھەببەت! مۇھەببەت شۇنداق كارامەتكە ئىگە ئىكەنكى، ئۇ تەلىسزنى سۆزلىتىدۇ، جىمغۇر، مۆرىسەلەرنى ھەزىلكەش، ناخشىچى قىلىۋېتىدۇ، شېئىرنى كۆرسە بېشى ئاغرىيدىغانلارنى شائىر قىلىۋېتىدۇ. ياشلىق چېغىدا كىم كۆيۈك ئازابىنى تارتىپ باقمىغان دەيسەن؟... مەن سېنىڭ مۇشۇ مۇڭلۇق ھېسسىياتىڭغا ئاپىرىن ئوقۇيمەن. سەن ھەقىقىي سۆيگۈ ئەھلى بولغاچقىلا مۇشۇنداق مۇڭلىنىپ يۈرىسەن... بىراق سەن شۇ تاپتا مەرزىيەنىڭ نېمە خىيالىلارنى سۈرۈۋاتقانلىقىنى بىلەمسەن؟

مەن دەريا ئاننىغا تەقەززالىق بىلەن تىكىلدىم.

— مەرزىيەمۇ شۇ تاپتا ساڭا ئوخشاشلا ئۇيقۇسى كەلمەي خىيال سۈرۈۋاتىدۇ. ئۇ خۇددى سەن ئۈنى ئويلىغاندەك، خەمىت بىلەن بولغان كۆڭۈللۈك پاراڭلىرىنى ئەسلەۋاتىدۇ... ھەي، بۇلارنى ساڭا دېيىشنىڭغۇ ھاجىتى يوق. مەن ئۇنى ئاي دەپ تەلمۈرسەن. ئۇچۇ؟ ئۇ ساڭا ئەمەس، بەلكى ئاسماندىكى ھەقىقىي ئايغا قاراپ شېرىن تەسەۋۋۇرلارنى قىلىۋاتىدۇ... بۇلارغا نېمە دېگۈلۈك ئەمدى. ھايات دېگەن ئەنە شۇنداق...

7

ئىككىنچى كۈنى چۈشتە ياتقىمغا كىرىپلا كارىۋىتىم ئۈستىگە تاشلاپ قويۇلغان خەتكە كۆزۈم چۈشتى.

«ئارمان ياخشىمۇسىز؟ ئىزدەپ كەلسەم يوقكەنسىز. سائەت ئالتىلەردە كېلىمەن. ساقلاپ تۇرارسىز

ئاينۇر.»

چۈشتىن كېيىن ئەمدىلا سىنىپقا كىرىشىمگە بىر قىسىز ساۋاقدىشىم ماڭا بىر پارچە خەتنى بەردى.

بۇ خەت مەرزىيەدىن كەلگەنىدى. خەتنى كۆرۈپلا بىر قىسما بولۇپ قالدىم. ھەقاچان مېنىڭكىدىنمۇ ئاشۇرۇپراق خەت يازغاندۇ. ئوقۇمايلا يىرتىۋەتمەيمۇ، ياق، ھەر قانچە، ھاقارەت قىلغان بولسىمۇ ئوقۇپ باقاي، دېگەنلەرنى كاللامدىن ئۆتكۈزۈپ لىپاپنىڭ ئاغزىنى ئاچتىم:

«ئارمان ياخشىمۇسىز؟

خېتىمگىزنى ئوقۇپ بىر كېچە كىرپىك قاقماي تاڭنى ئاتقۇزدۇم. سىز خېتىمگىزدە ماڭا مەڭگۈ نەپرەتلىنىپ ئۆتىدىغانلىقىڭىزنى ئېيتىپسىز. بۇ ئۆزىڭىزنىڭ ئىختىيارى. بەلكىم مەنمۇ شۇنداق نەپرەتلىك قىز بولۇشۇم مۇمكىن، لېكىن مەن ئۆزۈمنى كىشىلەرگە قارا سانىمايدىغان، تۈز كەتكەن قىز دەپ ھېسابلايمەن.

بىز خېلى كۆپ ئايرىلاشقان بولساقمۇ، لېكىن مېنىڭ ھېسسىياتىمنى چۈشەنمىدىگىزمۇ، دەسلەپتە ئۇچراشقاندا سىزگە ھۆرمىتىم قوزغالغانىدى. كەسپىمنى قۇۋۇەتلەپ بەرگەن مەدەتلىرىڭىز مېنى ئاجايىپ ھاياجانغا سالغانىدى... كېيىن سىز ماڭا مۇھەببەت ئىزھار قىلدىڭىز. سىز بىلەن سەنئەت تۇغرۇلۇق مەڭگۈ پىكىرلىشىپ ئۆتۈشنى خالىسامۇ، لېكىن ئۆمۈرلۈك ھەمراھ بولۇشنى تېخى ئويلىنىپ باقمىغا نىدىم. مەن سىز بىلەن سەنئەت ھەققىدە پاراڭلاشقان چاغلىرىمدا ئۆزۈمنى تولىمۇ ئەركىن ـ ئازادە ھېس قىلاتتىم. لېكىن مۇھەببەت تېمىسىدا پاراڭلىشىشنى ئانچە خالاپ كەتمەيتتىم. سىز بىلەن ئارىلىشىپ يۈرگەن چاغلاردا گەرچە ئىككىمىزنىڭ پىكرى شۇنچە يېقىن بولسىمۇ، نېمىشقىدۇر ئارىمىزدا بىر نەرسىنىڭ كەملىكىنى ھېس قىلىشقا باشلىدىم. راستىنى ئېيتسام، سىز بىلەن داۋاملىق كەسپىي پاراڭلارنى قىلىۋېرىشتىن زېرىكتىم. كېيىنچە ھە دېسە «غايە، سەنئەت، پەلسەپە» دېگەنلەر ھەققىدە سۆزلىشىش مەن ئۈچۈن مەنىسىز تۇيۇلىدىغان بولۇپ قالدى...

مەن سىزنىڭ ساپ قەلبىڭىزنى ھېلىمۇ قەدىرلەيمەن، لېكىن سىزگە راستىنى ئېيتىشىم كېرەك. مەن خەمىت بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن ئىلگىرى بىزنىڭ ئارىمىزدا نېمىنىڭ كەم ئىكەنلىكىنى بىلدىم. ئەلۋەتتە خەمىت ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان، ئىش كۆتۈپ تۇرغان بىر ياش، لېكىن ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن مەن ئۆزۈندىن بېرى ئىنتىلىپ كېلىۋاتقان يىگىتلەرگە خاس جاسارەتنى كۆرۈپ يەتتىم. سىزگە بەقەت يەكسىنداش بولغانلىقىم ئۈچۈنلا ھۆرمەت بىلدۈرگەن بولساممۇ، خەمىتكە ئوخشىمىغان چوڭقۇر بولغان بىر خىل ھېسسىياتتا قارايدىغان بولۇپ قالدىم. سىزنىڭ تەكلىپىڭىزنى ئۆز ۋاقتىدىلا رەت قىلمىغانلىقىم، بۇنىڭ بىلەن سىزنىڭ بىر مۇنچە ۋاقتىڭىزنى ئېلىپ قويغانلىقىم ئۈچۈن سىزدىن كەچۈرۈم سورايمەن. خەمىت ھېنىڭ كەسپىمنى سىزدەك قوللاپ كەتمىسىمۇ، مەن ئۇنى ياخشى كۆرىمەن. مەيلى سىز قانداقلا ئويلاڭ، بۇ ھېنىڭ ئۆز ئەركىم. سىزمۇ ئىلگىرى دائىم ئادەم ئۆز ئەركى بىلەن ياشىغىنى تۈزۈك، دەيتتىڭىزغۇ؟!

سىز مېنى ئۇنتۇڭ. سىز پەقەت مېنى ئۇنتۇپ كەتسىڭىزلا بەختلىك بولالايسىز. خەير، سىزگە مۇۋەپپەقىيەت تىلەپ:

مەرزىيەدىن»

مۇئەللىم ئۆتكەن دەرس زادىلا كاللامغا چۈشمىدى. كۆزۈم مۇئەللىمدە بولۇپ غىنى بىلەن خىيالىم باشقا يەرلەردە ئىدى.

مەرزىيەگە شۇنداق ئەرزىمەس خەتنى يازغانلىقىم، ئۇنى ۋىجدانسىز، ئۇجمە كۆڭۈل دەپ ئەيىبلىگەنلىكىم ئۈچۈن ئۆكۈنۈپ قالدىم. مەرزىيە قانداقلا بولسۇن مەندىن ئالىيجاناب ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن كۈندىلىك خاتىرەمنى ئېچىپ، ئۇنىڭغا «سەن بىرىنى ياخشى كۆرسەن، ئەجەبا ئۇ باشقا بىرىنى ياخشى كۆرسە بولامدىكەن؟ سەن ئۇنى ياخشى كۆرگەن ئىكەنسەن، ئۇنىڭ ھېسسىياتىنى قەدىرلە... سەن يەنە ئۇنىڭ مۇھەببەتىگە ئېرىشەلمىگەنلىك بىلەنلا ئۆمىدسىزلىنىپ كەتمە. بۇ مەغلۇبىيەت ھاياتىڭنىڭ ئاخىرقى نۇقتىسى ئەمەس. بەلكى ھايات مۇساپەڭدىكى بىر چېكىت. ئۇنىڭغا قۇربان بولغان ئەقىدەڭ بىر جۈملە چىرايلىق سۆزدىن ئىبارەت» دېگەنلەرنى يازدىم...

سائەت ئالتىلەر بولغاندا ئاينۇر كەلدى. ئۇ ئىلگىرىكىگە قارىغاندا خېلىلا پۈچۈلىنىپ قاپتۇ. تولا يىغلىغاچقىمۇ كۆزلىرى قىزىرىپ، قاپاقلىرى ئوتۇقۇپ قاپتۇ.

مەن چاي دەملەپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويدۇم.

ــ كەچتە باشقا ئىشىڭىز بولمىسا بىرەيلىنىپ كەلسەك؟ ــ دېدى ئۇ چايدىن بىر ئوتلۇۋالغاندىن كېيىن.

مەن ماقۇللۇق بىلدۈردۈم.

بىز سائەت ئىنىستىتۇتىنىڭ ئالدىدىكى ئالدىبدىكى. تېرەكلىك يولنى بويلاپ ئاستا كېتىپ بارىمىز. ئاينۇر بۈگۈن نېمىشقىدۇر خېمىت بىلەن مەرزىيە توغرۇلۇق گەپ ئاچمايىتتى. ھە دېسىلا ئۆز ئۆيىدىكى ئىشلار ھەققىدە سۆزلەيتتى. مەن بولسام، ئۇنىڭ باش - ئاخىرى يوق سۆزلىرىگە بولغان بىزارلىقىمنى چاندۇرماسلىق ئۈچۈن ئۈزۈلدۈرمەي تاماكا چېكەتتىم.

ئاينۇر بارغانچە ھاياجانلىنىپ، قوللىرىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ سۆزلەشكە باشلىدى. ئىككىمىز بەك يېقىن ماڭغاچقا، ئارىلاپ - ئارىلاپ ئۇنىڭ يۈمشاق بىلىكى بىلىكىمگە تېگىپ كېتەتتى. مۇبادا بۇ بىلەك مەرزىيەنىڭ بولۇپ قالغان بولسا، يۈرىكىمگە ئوت يېقىۋەتكەن بولار ئىدى. ئەمما بۇ باشقا بىرسىنىڭ بىلىكىدە... مەن ئاينۇرنىڭ سۆزلىرىگە «ھەئە، شۇنداق» دەپ قويۇپ مېڭىۋەردىم. بىر ئازدىن كېيىن، ئۇنىڭ ماڭا نىسبەتىدۇر ئېيتالماي قىينىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ قالدىم.

كىنوخانا ئالدىغا كەلگەندە، ئۇ كىنو كۆرەيلىچۇ، دەپ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن كىنوغا كىردۇق. كىنو خېلى قىزىقارلىق ئىكەن. شۇڭا مەن كىنونىڭ ئېچىگە كىرىپلا كېتىپتىمەن. ھەتتا يېنىمدا ئاينۇرنىڭ ئولتۇرغىنىنمۇ ئۇنتۇپتىمەن. بىر چاغدا ئېكراندا شۇنداق دەھشەتلىك بىر يىلان پەيدا بولۇۋېدى، ئاينۇر قورقىنىدىن قولۇمغا چىڭ ئېسىلىۋالدى... مەن قولۇمنى تارتىۋالماقچى بولغان بولسامۇ، ئۇ قولۇمغا بىلمەي قالغاندۇ، ئۇڭايسىزلىنىپ قالمىسۇن، دەپ جىم تۇرۇۋەردىم. بىراق ئاينۇر بىلمەكىنى بىلەكىمگە ياققىنىچە تۇرۇۋەردى. شۇنىڭ بىلەن كالالامدا قولۇمنى

ئارتۇقلىقى ياكى تارتىۋالماسلىقتىن ئىبارەت كەسكىن قوقۇنۇش پەيدا بولدى. نېمىلا بولغان بىلەن يات جىنسلار ئوتتۇرىسىدا ئۆزئارا تەقەززالىق بولىدۇ - دە! ئۇنىڭ يۈمشاق ۋە نازۇك بىلىكىدىن پۇتۇن بەدىنىمگە بىرخىل ئىسسىق تولغۇچى ئۇيغۇ تاراپ، ئەسەبىي ھېسلىرىمنى قوتراتماقتا ئىدى. مەندەك بۇرنى كۆپ، ئالغان يىگىتلەر ئۇچۇن، بۇ ئەلۋەتتە بىرخىل ھۇزۇر ئىدى. بىراق مەن دەرھال ئۆزۈمنى تۇتۇۋالدىم. چۈنكى شۇ تاپتا مەن بىر خىل روھىي جىنايەت ئۆتكۈزۈۋاتاتتىم!... مەن خىيالىدىن گېيىن قولۇمنى ئاستا تارتىۋالدىم. بۇ جىنايىتىم ئۇچۇن، ئاينۇرنىڭ يۈزىگە قاراشقىمۇ پېتىنالمىدىم. بەلكىم ئۇ ئىچىدە يەنە مېنى تىللاۋاتقاندۇ؟...

بىز كىنودىن چىققاندا، ئوبدانلا قارىغۇ چۈشۈپ بولغانىدى. بىراق ئاينۇرنىڭ قايتقۇسى يوق ئىدى.

بىز يەنە مەكتەپ ئىچىگە كىردۇق. دەرەخلەر بۈكۈلمە جايدىكى بىر ئورۇندۇققا كەلگەندە، ئاينۇر بىردەم ئولتۇرايلىچۇ، دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن تاماكا ئۇراشقا باشلىدىم. كۆڭلۈمدە بولسا، ئۇنىڭ تېزرەك كېتىشىنى تىلەيتتىم. ئۇ بىر پەس جىمىپ كەتكەندىن كېيىن، تۇيۇقسىزلا بېشىنى كۆتۈرۈپ كۆزلىرىمگە تىكىلدى:

— ئارمان!

ئۇنىڭ قاراشلىرى باشقىچىلا ئىدى. ئاۋازىمۇ تىترەپ چىقىۋاتاتتى. نېمىنىدۇر سەزگەندەك، تېنىم جۇغلىنىپ قالدى. شۇنداقتىمۇ دەرھال ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ كۆڭلۈمدىكىنى چاندۇرمىدىم.

— ھە، نېمە ئىش؟

ئاينۇر بېشىنى تۆۋەن قىلىپ، ئارانلا ئاڭلانغىدەك ئاۋازدا ئېيتتى:

— سىزگە بىر گەپنى دېمەكچى ئىدىم، خاپا بولامسىز؟

مەن ئۇنىڭغا گۇمان ۋە ئەندىشە بىلەن تىكىلدىم:

— نېمىلا گەپ بولسا تارتىنماي ئېيتىۋېرىڭ!

— بۇندىن كېيىن ..... ئۇ گەپنىڭ ئاخىرىنى ئېيتالماي پۈتى بىلەن يەرنى سىيپىغىلى تۇردى.

— ھە قېنى دېمەمسىز! — دېدىم مەن تاقەتسىزلىنىپ.

— ئۆكۈنمەمسىز يۈزۈپ قالساق...

— نېمە دېدىڭىز؟ — ئاينۇرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بەدىنىمگە مۇزدەك سۇ چېچىلغاندەك ئەندىكىپ كەتتىم، — گېپىڭىز شۇمىدى؟!

مەن گېپىمنىڭ ئاخىرىنى چىقارمايلا ئاينۇر مېنى چىڭ قۇچاقلىۋالدى ۋە بېشىنى كۆكسۈمگە قويۇپ قوللىرى بىلەن بېلىمدىن چىڭ تۇتۇۋالدى.

— جېنىم ئارمان، ماقۇل دەڭ، ئىككىمىز بىرگە بولساق بەختلىك بولىمىزە خەمىت بىلەن مەززىيەنىڭ شۇنداق قىلغىنىغا بولسىمۇ بىز يۈرسەك.

ئۇ بېشىنى كۆكسۈمگە قويۇپ، ئالالىقاچان يىغىنى باشلىۋەتكەنىدى.

— ماقۇل دەڭ ئارمان! ماڭا ئىچىڭىز ئاغرىدىمۇ. بىز ئۇلاردىن ئۆچمەنلىكىمىزنى

ئالايلى. ئۇلار يۇرسە، بىزمۇ يۈرۈپ باقايلى. كىمنىڭ پۇشايمان قىلىدىغىنىنى شۇ ۋاقىتتا كۆرىمىز. ماقۇل دەڭ ئارمان، مەن سىزگە ئۆمۈر بويى سادىق بولۇپ ئۆتىمەن. ئەگەر سىزمۇ ماقۇل دېمىسىڭىز، مەن... مەن...

مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئۆزۈمنى باسالماي قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتىم. بۇ كۈلكەم يىغىدىنمۇ بەتتەر ئىچىنىشلىق ئىدى.

— رەھمەت، شۇنچىلىك دېگىنىڭىزگە، — دېدىم ئاخىر ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ، — لېكىن بۇ گەپنى بىر دېدىڭىز، ئىككىنچىلەپ ئېغىزغا ئالغۇچى بولماڭ، بولمىسا مېنى تولا كۈلدۈرۈپ سارىڭ قىلىپ قويىدىغان ئوخشايسىز.

— ماڭا ئىچىڭىز ئاغرىسۇن، ئارمان...

ئاينۇر كۆزلىرىدىن تارام - تارام ياش تۆككىنىچە، بوينۇمغا ئېسىلىپ، مەڭزىمگە ۋە بويۇنلىرىمغا چوكۇلدىتىپ سۆيگىلى تۇردى.

ئۇنىڭ بۇ سۆيۈشلىرى ماڭا خۇددى ساتىراشلار ساقال - بۇرۇتلىرىنى قىرىش ئۈچۈن پەلەكۈش بىلەن مازغاپ سۈرۈۋاتقاندەكلا يېقىمسىز بىلىنىپ كەتتى. مەن دەرھال ئۇنىڭ قوللىرىنى قايرىپ ئۆزۈمدىن ئاجراتتىم. ئۇنىڭ ياش بىلەن تولغان كۆزلىرىدىن غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاچراپ تۇراتتى. لەۋلىرى نېمىگىدۇر سۈس تىتىرەۋاتاتتى... دېمەك ئۇ ئۆچىنى ئېلىۋاتىدۇ. مەرزىيەگە بولغان كۈندەشلىكى، خەستەكە يولغان ئۆچمەنلىكىنىڭ دەردىنى مەن بىلەن يۇرۇش ئارقىلىق چىقارماقچى بولۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭ بالىلارچە سادداغىلىرى ۋە ئاق كۆڭۈللۈكى چىقىپ تۇرغان ئوماق كۆزلىرى يەنە ئۇنىڭغا بولغان ھېسداشلىقىمنى قوزغاپ قويىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى يېنىككىنە قۇچاقلاپ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويدۇم. ئاينۇرنىڭ كۆزلىرى بۇلاققا چىلا نۇرلىنىپ كەتكەنىدى. لەۋلىرى بولسا مۇندىن نېمىندۇر كۈتمەكتە ئىدى. مەن ئىرادەمگە خىلاپ ھالدا ئۇنىڭ مەڭزىگە ۋە چوغدەك لەۋلىرىگىمۇ سۆيۈپ قويدۇم... بىراق بۇ ئاينۇرغا ئىچ ئاغرىتقانلىقىمدىنمۇ، مەرزىيەدىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈنمۇ، ئاينۇرنىڭ كۆڭلىگە تەسەللىي بېرىش ئۈچۈنمۇ ياكى بولىمسا يات جىنسلارغا بەكلا تەلپۈنۈپ كەتكەنلىكىمدىنمۇ، بۇنى ئۆزۈمۇ بىلمەيتتىم...

بىر ئازدىن كېيىن ئاينۇرنىڭ قوللىرىنى بوينۇمدىن ئاجرىتىپ، لىككىدە ئورنومدىن تۇردۇم. مەن ئۇنىڭغا نېمىدەپ تەسەللىي بېرىشنى، ئۇنىڭغا بۇ ئىشنى قانداق چۈشەندۈرۈشنى بىلمەيتتىم.

— ئاينۇر، — دېدىم مەن ئاخىر سۆز باشلاپ، — بىز پەقەت شۇلاردىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈنلا يۈرسەك، چوقۇم باشقىلارنىڭ كۈلكىسىگە قالىمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا مۇھەببەت بولمىسا... مەن بۇ تەكلىپىڭىزگە قوشۇلالماي مەن، سىز...

ئاينۇر بۇ گەپنى ئاڭلاپ يەنە ئۆكسۈپ يىغلىغىلى تۇردى ۋە بىر پەستىن كېيىن ئورنىدىن دەس تۇردى - دە، ياشلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ ماڭا غەزەپ بىلەن تەكىلدى:

ـ بولدى، سۆزلىمەك!
ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، يۈگۈرگىنىچە كېتىپ قالدى.

8

تۇنجى مۇھەببەت شادلىقى قانچە تاتلىق بولسا، ئۇنىڭ ھىجران ئازابى شۇنچە ئاچچىق بولىدىكەن.

مەن ئىلگىرىمۇ جىمغۇر ئىدىم. ئەمدىلىكتە تېخىمۇ جىمغۇر بولۇپ كەتتىم. مەن كۆپ ۋاقىتىمنى ئۆگىنىش، كىتاب كۆرۈش، ئانچە ـ مۇنچە بىر نەرسىلەرنى يېزىش بىلەن ئۆتكۈزىدىغان بولدۇم. لېكىن مەرزىيەنى ئۇنتۇش ئاسانغا توختايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. بەلكىم ئۇنى مەڭگۈ ئۇنتالماسمەن...

بىلگەن بولسام مۇنچە ئازابنى،
سۆيمىگەنمۇ بولاتتىم سېنى.
سۆيىدۇم سېنى ئۆكۈنمەيمەن ھېچ،
ھەركويلارغا سالساڭمۇ مېنى.

خىلۋەت يوللار يۇرىكىمگە دال،
يۇمران ھېسلار تاماچىيدۇ پىنھان.
ئۇنتۇغىلى شەھلا كۆزلىرىڭ،
ياپراقلاردىن سورايمەن ئىمكان.

مانا بۇ مەرزىيەنى ئۇنتۇش ئۈچۈن يازغان شېئىرلىرىمنىڭ بىرى.

مەن مەرزىيەنىڭ مېنى ياخشى كۆرمەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ يەنە نېمىشقا ئۇنىڭغا ئۆزۈمنى ئۇرۇنسەمەن؟ ئايرىلىپ كېتىش ئەلۋەتتە بەختسىزلىك، زورمۇ ـ زور مۇھەببەتلىشىش ئوخشاشلا بەختسىزلىك ئەمەسمۇ؟ ئۆزۈڭمۇ بىلمەسمەن، ئۇنىڭ قەلبىدىكى ساڭا بولغان ئوتلار ئاللىقاچان ئۆچتى. ھازىر ئۇنىڭدىن بىر سىقىم كۈللا ئېشىپ قالدى. قۇرۇق كۈلنى مىڭ پۈۋلىگەن بىلەنمۇ ئوت يانمايدۇ. كۆزۈڭگە كۈل كىرگىنى كىرگەن. كاشكى ئۇنىڭدا تىرناقتەك چوغ بولسىچۇ، شۇ چوغنى يېلىنجىتىش ئۈچۈن كۆزۈڭگە كۈل كىرسىمۇ، چاچلىرىڭ ئوتلەنسىمۇ مەيلىدى...

مەن ئەنە شۇنداق خىياللار بىلەن ئۆز ـ ئۆزۈمنى بەزلەيمەن. ئۆز ـ ئۆزۈمگە تەسەللى بېرىمەن. بەزىدە تېخى، بىر قېتىز ئۈچۈنمۇ جاننى شۇنچە قىينىغان بارمۇ، سەن بارلىق زېھنىڭنى كىتابقا بەر، پەقەت كىتابلا سېنى بەختكە ئېرىشتۈرەلەيدۇ، دەپ قەتئىي ئىرادىگىمۇ كېلىمەن.

بىرەر يىلنى ئەنە شۇنداق ئۆتكۈزدۇم. ئاخىر بۇنىڭغىمۇ كۆنۈپ قالدىم.

مەن يەنە بوش ۋاقىتلاردىن پايدىلىنىپ بىر پارچە ھېكايە يېزىپ چىقتىم. بۇ ھېكايە ئۆزۈمگە تولىمۇ ياخشى چىققاندەك بىلىندى. دوستۇم مەھەممەت ئوقۇپمۇ خېلى ياخشى باھا بەردى. لېكىن سەن قوپۇپ ھېكايە يازغىلى تۇرۇساڭ، ھېكايە يازىدىغانلار قانداق نان تېپىپ يەيدۇ؟ دەپ مېنى سوۋۇتقۇچىلارمۇ بولدى. مەن ئۇلارنىڭ ماختاشلىرىغىمۇ، ئەيىبلەشلىرىگىمۇ پىسەنت قىلماي ئۆز يولۇمدا مېڭىۋەردىم...

بىر كۈنى مەن كىتابخانىغا باردىم. كىتابخانىنى ئارىلاپ يېڭى كەلگەن ژۇر-نالالارنى ۋاراقلاپ كۆردۈم. تۇيۇقسىزلا بىر ژۇرنالنىڭ ئىچىدىن مۇقاۋىسىغا بېسىلغان بىر رەسىمگە كۆزۈم چۈشۈپ قالدى. بۇ رەسىم ماڭا بەكلا تونۇش ئىدى. مەن رە-سىمنىڭ ئاستىدىكى چۈشەندۈرۈشكە قارىسام، مەزمۇنىدە سىزغان «بۇغدا بويىدا» نامـ لىق ماي بويياق رەسىم ئىكەن.

يىراقتا ھەيۋەتلىك بۇغدا چوققىسى، بېرىسىدە تاغ - ئېدىرلار ۋە ئەينەكتەك پار-قىراپ تۇرغان بۇغدا كۆلى. كۆل بويىدىكى قورام تاشتا بىر يىگىت قوللىرىنى بۇرۇلـ كىسىنىڭ يانچۇقىغا سالغىنىچە يىراقلارغا قاراپ تۇرىدۇ. يەنە بىر يىگىت گىتار چېلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ يېنىدا بىر قىز ناخشا تىڭشاۋاتىدۇ. رەسىمنىڭ بىر بۇلۇڭىدا بول-سا، بىر قىز رەسىم سىزىۋاتىدۇ.

بۇ رەسىم ماڭا يەنە ئۇنتۇلۇشقا باشلىغان ئۇرغۇن ئىشلارنى ئەسلىتىپ قويدى. مەن يەنە خىيال سۈرۈشكە، ئۇرۇمچى دەرياسىنىڭ بويىدا مۇڭلىنىپ ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولدۇم.

ــ يەنە ئۇيقۇڭ كەلمەپتۇ - دە، ئارمان بالام، ــ دەريا ئانا ماڭا ئىچ ئاغرىتـ قاندەك ئېيتتى، ــ كەل يېنىمغا ئولتۇر، خالىساڭ مەن بىلەن مۇڭدىشىپ تاڭنى ئاتقۇز.

مەن ئۇنىڭ قىرغىقىغا كېلىپ ئولتۇردۇم. شۇتاپتا ئۆزۈمنى خۇددى ئانىسىنىڭ يىللىق قانىتىغا كىرىۋالغان يۇمران چۈجىدەك خاتىرجەم ھېس قىلىشقا باشلىدىم.

ــ بىلىمەن، سەن يەنە كۆيۈك ئوتىدا ئۆرتىنىۋاتىسەن، ــ دەريا ئانا سۆزىنى داۋام قىلدى، ــ پەقەت ساڭا ئوخشاش ھەقىقىي سۆيگۈ ئەھلىلا ئەنە شۇنداق مۇڭلۇق كېلىدۇ. ئۇلار تۇنجى ئويغانغان تۇيغۇلىرىنى نابۇت قىلۇېتىشنى خالىمايدۇ. بۇ ئۇيـ غۇلىرى سۇ ئىچەلمىسە ئۆزىنىڭ يۈرەك قانلىرى بىلەن سۇغىرىپ ياشنىتىدۇ. ئۇلار ھەرقانچە ئازاب، ھەرقانچە دەرد تارتسىمۇ، تۇنجى مۇھەببەتتىن ئويغانغان بۇ تۇيغۇنىڭ خازانغا ئايلىنىپ كېتىشىنى خالىمايدۇ. بۇ سېنىڭ گۈزەل پەزىلىتىڭ. بىراق ھىجران ئازابلىرىنى شۇنچە تارتىپ تۇرۇپ، ئۇسال شادلىقىغا يېتەلمىگىنىڭ مېنىڭمۇ كۆڭلۈمنى يېرىم قىلىۋاتىدۇ... بولدىلا، ئاغرىپ تۇرغان جاراھەتلىرىڭگە تۇز سەپمەي.

ــ ياق، ئانا، سۆزلەۋېرىڭ، ھەرقانچە ئازابلىق بولسىمۇ مەيلى.

ــ شۇ تاپتا مەزمۇنىڭ ئۇيقۇسى كەلمەي خاتىرىسىگە نېمىلەرنى يېزىۋاتقىنىنى بىلەمسەن؟

مەن قولىدىكى دېڭ تۇتۇپ ئاڭلاشقا باشلىدىم.

«مەن ئارمان بىلەن ئارىلىشىپ يۈرگەن كۈنلەردە ئۇ ماڭا توختىماي سەنئەت ھەققىدە سۆزلەيتتى. بىراق مەن كېيىنچە ئۇنىڭ ھەر قانچە سەنئەت خۇمارى بول-غىنى بىلەن، ئۆز تەبىئىتىدە سەنئەتنىڭ مەۋجۇت ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدىم. بەلكىم تەبىئىتىدە گۈزەللىك بولمىغانلار گۈزەللىككە تېخىمۇ ئىنتىلىدىغاندۇ.

ئاھ، خەمىت، سەن ئۇنىڭغا زادىلا ئوخشىمايسەن. سەن سەنئەت، گۈزەللىك

ھەققىدە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايسەن. بىراق سېنىڭ شۇ تۇرقۇڭلا بىر كۈزەل لەرـ كا، سېنىڭ ئوتلۇق كۆزلىرىڭ مەن ئۈچۈن ئەڭ داڭلىق ماي بويياق رەسىم. سېنىڭ گىتار بىلەن مۇڭلۇق توۋلاشلىرىڭ مەندە چەكسىز ئىلھام پەيدا قىلىدۇ. سېنىڭ كۈـ لۈشلىرىڭمۇ، قاپاق تۈرۈشلىرىڭمۇ... ئىشقىلىپ ھەممىسلا سەنئەت».

سەن شۇ تاپتا خەستىنىڭ نېمە قىلىۋاتقىنىنى بىلەمسەن؟ ئەنە ئۇ بىر قىزنى ئەگەشتۈرۈپ كىنوخانىدىن چىقتى. ئۇلار يول بويىدىكى دەرەخلەر ئارىسىغا ئېلىپ تۈرغان پىيادىلەر يولىنى بويلاپ پاراڭلىشىپ كېتىپ بارىدۇ. خەمىت يەنە بۇرۇنقىدەكلا تولىمۇ مەردانە، تولىمۇ تەمكىن ھالدا سۆزلىمەكتە، قىزغا ئۆزىنى ئاجايىپ تالانتلىق، ھېـ سىياتچان قىلىپ كۆرسەتمەكتە. قىز ئۇنىڭ سۆزلىرىنى تامامەن راست دەپ ئىشەنـ مەكتە، كۆڭۈلدىكىدەك ھەمراھ تاپتىم، دەپ ئۆزىنى چەكسىز بەختلىك ھېس قىلـ ماقتا... ئەنە ئۇلار قىزنىڭ ئۆيىنىڭ قېشىغا كەلدى. خەمىت خۇددى ئاينۇرنى، مەر ـ زىيەنى قۇچاقلىغاندەك ئۇنى قۇچاقلىدى، خۇددى ئاينۇرنى، مەرزىيەنى سۆيگەنـدەك ئۇنىڭ لەۋلىرىگە لەۋلىرىنى ياقتى... گەپلىرىمنى ئاڭلاۋاتقانسەن، ئارمان. مەن تالاي ـ تالاي ئادەملەرنى كۆرگەن، تالاي ـ تالاي كىشىلەرنىڭ سەزگۈرەشتىلىرىنى ئاڭلىغان... سەن كۆرمىگەن كۆرمىڭ ئىشلار بار تېخى. بۇ دۇنيادا نۇرغۇن ئاق كۆڭۈل كىشـ لەر ئۆتكەن، نۇرغۇن ساختا كىشىلەرمۇ ياشىغان. ئاق كۆڭۈللەر ئۆز ئاق كۆڭۈللۈكى بىلە ئازاب تارتىدۇ. ساختا كىشىلەر ئۆز ساختىلىقى بىلەن ئاسانلا راھەتكە ئېرىشىدۇ.

ئۇچىنچى باب

1

مەن يازغان ھېلىقى ھېكايە ئاخىرى ژۇرنالغا چىقتى. بېسىلغاندىمۇ ژۇرنالـنىڭ بىرىنچى بېتىگە بېسىلىپتۇ.

مەن بۇنىڭدىن چەكسىز خۇشال بولدۇم ۋە بۇ خۇشاللىقىمنى بىرىنـچى بولۇپ دەريا ئانىغا يەتكۈزدۇم. ئاڭـغىچە بۇنى ساۋاقداشـلىرىم، مۇئەللىـملىرىم ۋە دادامىمۇ ئوقۇپ بوپتۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسلا مېنى تەبرىكلەشتى. ھەتتا مېنى مەسخىرە قىلىدىـ غان بەزى ساۋاقداشلىرىممۇ ھېكايىنى ئوقۇپ بولۇپ ماڭا ئاپىرىن ئوقۇشتى. مەن كۆڭلۈم يايراپ باشقىچىلا بىر ئادەمگە ئۆزگىرىپ قالغاندەك بولدۇم.

بۇگۈن يەكشەنبە بولغاچقا، مەن سىنىپقا چىقىپ ئىلگىرى يېزىپ قويـغان بىر ھېكايەمنى ئاققا كۆچۈرۈشكە باشلىدىم. شۇ ئەسنادا ساۋاقدىشىم زۇلپىيە كىرىپ كەلدى. ئۇ مېنىڭ ئالدىمدىكى پارتىدا ئولتۇراتتى. ئۇ مېنىڭ ھېكايەمنى ئاققا كۆـ چۈرۈۋاتقىنىمنى بىلىپ، ئەكىلىك مەن ئوقۇپ بېرەي دەپ، ئورىگىنالنى قولىغا ئالدى.

— بولدىلا، سىزنى ئاۋارە قىلىپ يۈرمەي.

— ۋاي ـ ۋۇي، نېمىگە ئاۋارە بولاتتىم.

شۇنداق قىلىپ بىز ھېكايىنى بىردەمدىلا ئاققا كۆچۈرۈپ بولدۇق.

قىزىق ئىش، ئۇ ماڭا نېمانچە يېقىنچىلىق قىلىپ كېتىۋاتىدۇ؟ — دەپ ئويلىدىم، تاماكا چەككەچ، — ئىچكىرىگە پراكتىكىغا بارغانىدىمۇ ماڭا ئالاھىدە كۆيۈنۈپ كەتكەنىدى. بىر كۈنى كىرىمنى يۇيۇپ بەرسەم، بىر كۈنى پىشۇرغان تۇخۇملارنى ئەكىلىپ بېرەتتى. ھە راست، ئۇنىڭ مېنى كۆرسىلا قىزىرىپ كېتىدىغىنىچۇ تېخى! قارىغاندا ئۇ مېنى... تۇرۇپلا بۇنداق ئەخمىقانە خىيال ئىنكەنلىكىنى ئويلاپ ئۆز - ئۆزۈمنى جىممەپ كەتتىم: نېمىلەرنى ئويلاۋاتىدىغانسەن ئارمان! ئۇنىڭ ساۋاقداش بولغاندىكىن، دېگىنىنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ، مۇشۇ كۈنلەردە بەگىدەكلا بىر خىياللارنى قىلىدىغان بوپ قالدىڭ جۇمۇ. يات جىنستىكىلەر ساڭا ھېجىيىپ قويىسىمۇ بۇنى مېنى ياخشى كۆرگەنلىكى، دەپ چۈشەنسەڭ، ساۋاقداشلىق يۈزىسىدىن ساڭا خەيرىخاھلىق قىلىپ قويسا، ئۆزۈڭچە يوقىلاڭ بىر خىياللارنى قىلغىلى تۇرساڭ... قويغىنا سېنى! ئەخمەق بولار سېنىڭدەك ئەخمەق بولماس!

شۇنداق كېيىن، مەنمۇ ئۇنىڭ ئىش - كۈشلىرى بولسا يارىدەملىشىدىغان، ئۇنىڭ بىلەن پات - پات پاراڭلىشىپ تۇرىدىغان بولدۇم. بۇمۇ ئىلۇەتتە ساۋاقداشلارچە دوستلۇقمىز ئۈچۈن ئىدى.

بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن بىكار بولغاچقا زۇلپىيە بىلەن بازار ئايلانىدۇق، بازاردىن قايتىپ كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ ياتاققا كىرەي دەپ تۇرغانىدىم، ئۇ بىردىنلا:

— ئارمان توختاڭا! — دەپ چاقىرىپ قالدى.

مەن دەرھال ئارقامغا بۇرۇلۇپ ئۇنىڭغا قارىدىم. ئۇنىڭ يۈزى كۈن نۇرىغا تويۇنۇپ پىشقان بۆلدۈرگەندەك قىزىرىپ كەتكەنىدى. قولىدا بولسا چىرايلىق بىر ئاتكىرىتكا تۇراتتى.

— بۇنى سىزگە...

ئۇ قولۇمغا ئاتكىرىتكىنى تۇتقۇزۇپ قويدى - دە، يۈگۈرۈپ دېگۈدەك ياتمىقىغا كىرىپ كەتتى. يۈرىكىم گويا نېمىنىدۇر سېزگەندەك جىغىغىدە قىلىپ قالدى. تۇرۇپلا يەنە بۇ مۇمكىنمۇ؟ دەپ پەچىرلىدىم. ياتاققا كىرىپ قارىسام، ئاتكىرىتكا ئارىسىغا مۇنداق بىر پارچە خەت قىستۇرۇلغانىكەن:

«ئارمان، بەلكىم بۇ خەتنى يازغانلىقىم ئۆزۈم يەرگە، ئۇرغانلىق بولىدىغاندۇ. ئەسلى بۇنداق خەتلەرنى ئوغۇللار قىزلارغا يازسا بولاتتى. بىراق مەن قىز يالا تۇرۇپ سىزگە بۇ خەتنى يېزىۋاتىمەن. مېنى ئەيىبكە بۇيرۇماسلىقىڭىزنى تىلەيمەن.

مەن بۇرۇندىنلا سىزنى ھۆرمەت قىلاتتىم. ھازىرمۇ شۇنداق... بىراق سىز بۇنى زادىلا چۈشەنمىدىڭىز. ئاخىر قىز بولسامۇ سىزگە بۇ گەپنى ئېيتىمىش قارارىغا كەلدىم... سىزگە ئوچۇقىنىلا ئېيتاي... سىزلى ياقتۇرۇپ قالدىم.

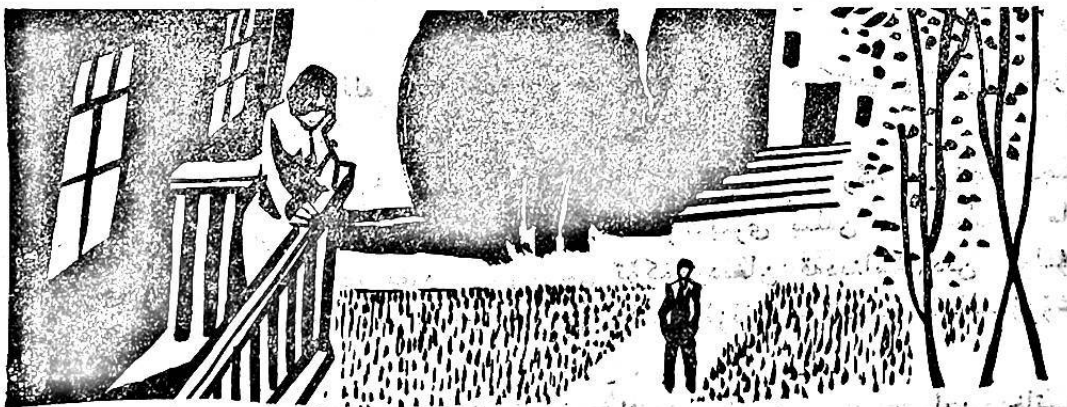
زۇلپىيە»

مەن خەتنى ئوقۇپ بولۇپ تۇرۇپلا قالدىم. يا خۇشال بولغىنىمنى، يا خاپا بولغىنىمنى بىلمەيمەن.

شۇنداق كېيىن ئۇنى كۆرسەملا قاچىدىغان بولدۇم. ئۇمۇ خىجىل بولۇپ ماڭا يېقىنلاشمايدىغان بولۇپ قالدى. ساۋاقداشلار جەم بولۇپ قالغان چاغلاردىمۇ بىز گويا ئۇرۇشۇپ قالغان كىشىلەردەك بىر - بىرىمىزگە ئارتۇقچە گەپ قىلىشمايتتۇق. بىراق ھەر ئىككىلىمىز بىر - بىرىمىزنى يوشۇرۇن كۆزىتىپ ئولتۇراتتۇق. ناۋادا كۆزلىرىمىز ئۇچرىشىپ قالسا، دەرھال باشقا ياقلارغا قارىۋالاتتۇق.

ئۇنىڭ تەكلىپىگە ماقۇل دېسەم قانداق بولار؟، — دەپ ئويلايتتىم مەن ئاخشىمىسى ئۇيقۇم قاچقان چاغلاردا، — مەرزىيەنىڭ قىلغان ئەلىمگە بولسىمۇ ماقۇل دەيمۇ؟... بىراق بۇنىڭ بىلەن كۆتكەن بەختىمگە ئېرىشەلەيمەنمۇ؟ بۇ ماڭا قاراڭغۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئاچچىقىنى چىقىرىش ئۈچۈن تۇتۇلغان مۇھەببەتنى قانداقمۇ مۇھەببەت دېگىلى بولسۇن؟ ماڭا ئۆچ ئىلىش مەقسىتىدىكى مۇھەببەت ئەمەس، بەلكى ھەقىقىي مۇھەببەت كېرەك. شۇنداقتىمۇ قىزنىڭ ئوغۇل بالىغا مۇھەببەت ئىزھار قىلىشى ئاسان ئىشمۇ؟ ئۆزىنى ياخشى كۆرىدىغان بىر قىزنى شۇنچە خورلاش قانداقمۇ بىر ئوغۇل بالىنىڭ ۋىجدانىغا سىغدۇ؟... بىراق ئىچ ئاغرىتىش يۈزىسىدىلا ماقۇل بولسام، ئۇنى كېيىنچە، بەختكە ئېرىشتۈرەلەيمەنمۇ؟...

مەن بىر ھەپتىنى ئەنە شۇنداق زىددىيەتلىك خىياللار بىلەن ئۆتكۈزدۇم. بە ساپ قەلبىنىڭ مۇھەببىتىگە نائىل بولغىنىمدىن شادلانسام، ئۆزۈمنىڭ كۆڭۈل بېرەلمەس لىكىمدىن قايغۇرۇپ ئازابلاندىم. بەزى قىز ساۋاقداشلىرىم ماڭا: «زۇلپىيە، ئوبدان قىزغۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۆتسىگىز بولمامدۇ» دەپمۇ باقتى. لېكىن مەن يەنىلا ئۇلارنىڭ كۆڭلى سۇ ئىچكۈدەك جاۋاب بېرەلمىدىم. مېنىڭ ئۇنداقمەي تۇرۇۋۇپلىشىمنى قىزلار ئۇنىڭغا باشقىچە چۈشەندۈردى بولغاي، ئۇنىڭ بىردىنلا روھى چۈشۈپ كەتتى. ئۇ كۆلىكتىپ يىغىلىشلاردىنمۇ قاچىدىغان، مېنى كۆرسىلا چىرايى تاتىرىپ، ئازابلىق تۈس ئالىدىغان بولدى.

بىر كۈنى كەچلىك تەكراردىن كېيىن مەن بالكونغا چىقماقچى بولۇپ ئوقۇتۇش ھىناسىنىك باش تەرىپىگە باردىم. يىراقتىنلا بالكوندا تۇرغان زۇلپىيەنى كۆرۈپ قېلىپ قەدىمىنى توختاتتىم. ئۇ شۇ تاپتا شۇنچىلىك مىسكىن، شۇنچىلىك بىچارە ھالدا خىيال سۈزۈۋاتاتتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىگە قاراپ ئىچىم سىيرىلىپلا كەتتى. مەن ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا تەسەللى بەرمەكچى بولدۇم. ئەمما نېمىشقىدۇر قەدەملىرىم خۇددى كارىدورغا ئورنىتىپ قويۇلغاندەك مىدىر قىلماي تۇرۇۋەردى.

«ئاھ، زۇلپىيە، مەن ساڭا نېمە دېسەم بولار!؟ سېنىڭ ئورنىڭدا مەرزىيە بولۇپ قالغان بولسا، ئاللىقاچان پەرۋانەڭگە ئايلانغان بولار ئىدىم. بىراق مەن بەختسىزنى كۆتكەن كىشى كېبتىپ، سەن مېنىڭدىن بەخت كۈتۈۋاتىسەن. مەن ئۆزۈم بىر بەختسىز تۇرسام، سېنى بەختلىك قىلىش قولۇمدىن كېلەرمۇ؟ ھەي، ھاياتتا ئاجايىپ ئىشلار مۇ بولىدىكەن. بەخت بىر تال يېپ. مەرزىيە، خەمىت، مەن ۋە سەن بۇ يېپقا ئۆتكۈزۈلگەن مارجانلار. ئەلۋەتتە بۇنىڭغا ئاينۇرنى ۋە باشقا بىز بىلمەيدىغان شەخسلەرنىمۇ قوشۇشقا بولىدۇ. ھەممىزلا بەختنى دەپلا بىر - بىرىمىزگە باغلىنىپ تۇرىمىز. خەمىت مەرزىيەدىن باشقا يەنە كىملەرگىدۇر ئىنتىلىدۇ. مەرزىيە بولسا خەمىتكە، مەن مەرزىيەگە، سەن ماڭا، ساڭا يەنە بىز بىلمەيدىغان كىملەردۇر تەلپۈنىدۇ...»

زۇلپىيە تېخىچىلا قىسىرقىلماي، ئەلەرگىدۇر قاراپ تۇراتتى. مەن ئاخىرى ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ، كۆڭلىنى ياساپ، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۆتەلمەيدىغانلىقىنى چىرايلىق سۆزلەر بىلەن چۈشەندۈرۈپ قويماقچى بولدۇم. بىراق ئىككى قەدەم ماڭا - ماڭمايلا يەنە توختاپ قالدىم. ياق، بۇنداق قىلسام ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىش ئەمەس، تېخىمۇ ئازار بەرگەن بولىمەن. ئۇ مېنىڭ نېمە ئۈيدا بولۇۋاتقىنىمنى ئۇقمايلاقالسۇن. شۇنىڭ بىلەن ئاستا - ئاستا مەندىن سوۋۇپ كېتەر. ئۇ چاغدا ھەرقاچان مېنى ھېسسىياتسىز بۇتقا ئوخشايدىكەن، دەپ ئويلار. نېمىلا دېسە دەۋەرسۇن. بەرىبىر ئۇنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ. خەير، زۇلپىيە، مېنى كەچۈر!

2

مانا، قىش كېبتىپ، گۈللەرمۇ ئېچىلدى. دېمەك، بىزنىڭ مەكتەپ پۈتتۈرۈشىمىزگە يەنە ئۈچ ئايلا قالغانىدى.

مەكتەپ ھاياتىمىز قىسقارغانسېرى، ساۋاقداشلار بىر - بىرىمىزگە شۇنچە ئىجىل، شۇنچە قەدىرلىك بولۇپ كەتتۇق. يېڭى كەلگەندە بىر - بىرى بىلەن چىقىشالماي ماي تارتىپ يۈرگەنلەر مانا ئەمدى يۈرەك سىرلىرىنى تۆكۈشىدىغان قەدىناسلاردىن بولۇپ كېتىشكەنىدى. بىز بىرىمىز بىردىن ئالبوم تەييارلاپ ئۆزئارا خاتىرە قالدۇرۇشقا تۇتۇندۇق.

مېنىڭ ئالبومىمغا ساۋاقداشلارنىڭ ھەممىسلا بىر پارچە رەسىم بىلەن خاتىرە

سۆزى يېزىپ بولدى. مەن ساۋاقداشلار قالدۇرغان سۆزلەرنى بىر ياشتىن كۆرۈشكە باشلىدىم. بەزىلىرى دوستلۇق ھەققىدە، ساۋاقداشلىق ھېسسىياتىنىڭ بۈيۈكلۈكى ھەققىدە يېزىشقان بولسا، بەزىلىرى ماڭا ئەدەبىي ئىجادىيەتتە زور تۆتۈقلارنى تىلەپ يازغانىدى. زۇلپىيە يازغان سۆزلەرگە كەلگەندە نېمىشقىدۇر خېلى ئۇزۇنغىچە ئويلىنىپ قالدىم.

«... كىشىلەر باھاردا ئېچىلغان قىزىلگۈلنى ئۈزۈۋۈلۈپ خاتىرە ئالبىرىغا قىستۇرۇپ قويىدۇ. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ گۈل ئۆز رەڭگىنى ۋە خۇشپۇرىقىنى يوقىتىپ قەغەزدەك بولۇپ قالىدۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇ زىمىستاندا كىشىلەرگە باھار ھاۋاسىنى، چىرايلىق گۈل ـ گىياھلارنى ئەسلىتىدۇ. بەلكىم كېيىنچە، چوڭ ـ چوڭ ئىشلار بىلەن بولۇپ ساۋاقداشلارنى ئەسلەشكە چولىغىزمۇ تەگمەس. شۇنداق بىر كۈنلەرمۇ كېلىدۇ. ھاياتتىكى كۆڭۈلسىزلىكلەر سىزنى بۇرۇنقى كۆڭۈللۈك ئىشلار ۋە يېقىن ئۆتكەن دوستلارنى ئەسلەش بىلەن ئۆزىگىزگە تەسەللى تېپىشقا مەجبۇر قىلىدۇ. ئەنە شۇنداق چاغلاردا، خىلۋەت بىر بۇلۇڭلاردا ئۇنتۇلۇپ قالغان ئالبومىگىزنى ئېلىپ ۋاراقلاۋاتقىنىگىزدا، مېنىڭ بۇ سۆزلىرىم خۇددى قۇرۇپ قالغان ئاشۇ گۈل ئەۋرىشكىسىدەك سىزگە مەكتەپ ھاياتىدىكى شېرىن تۇيغۇلارنى، بىر ـ بىرىدىن قىزغىن ۋە ئۇمىدۋار ساۋاقداشلارنى ھەم شۇلارنىڭ ئىچىدە ئەرزىمەس بولسىمۇ، لېكىن سىزنى چەكسىز ھۇرمەتلەيدىغان زۇلپىيە ئاتلىق بىر ساۋاقدىشىڭىزنىڭمۇ بار ئىكەنلىكىنى ئەسلىتىپ قويار...

ئارمان مەن سىزگە قايىلمەن. سىزدەك ئاق كۆڭۈل، قابىلىيەتلىك ھەم يېگىتلەرگە خاس غۇرۇرى بار ساۋاقدىشىم بولغانلىقى ئۈچۈن مەڭگۈ پەخىرلىنىمەن.

كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرىگە ئۆرە بولۇشىمۇ ئاسان ئەمەسكەن. ئەمما بىر ـ بىرىگا ئېچىكىشىپ كەتكەندە ئايرىلماق تېخىمۇ تەس ئىكەن. ئازابلىق كۆز ياشلىرىمۇ قۇرۇپ كېتىدۇ، خۇشال كۈلكىلەرمۇ ئىزناسىز يوقىلىدۇ، ئەمما ياشلىقتىكى ئارمانلار كىشى قەلبىگە مۆھۈر بولۇپ ئورناپ قالىدۇ. ھاياتتا تالاي كىشىلەر، تالاي ئىشلار ئۇنتۇلۇپ كېتىدۇ، لېكىن مەكتەپ ھاياتىنى، ساۋاقداشلارنى ئۇنتۇغىلى بولمايدۇ.

سىزگە زور ئۈتۈق ۋە ئۆمۈرلۈك بەخت تىلەپ ساۋاقدىشىڭىز زۇلپىيە»

زۇلپىيەنىڭ سۆزلىرى ماڭا بىر تۇرۇپ تەنەدەك بىلىنسە، يەنە بىر تۇرۇپ ئەلەملىك نالىدەك بىلىنىپ كەتتى.

مەن زۇلپىيەنىڭ تۆت سۆزلۈق رەسىمگە قاردىم. ئۇنىڭ بىلىنەر ـ بىلىنمەس كۈلۈمسىرەپ تۇرغان قىياپىتى ئىختىيارسىز ھالدا ماڭا مۇنالىزانى ئەسلىتىپ قويدى. ئۇنىڭ قارا قۇمچاق كۆزلىرىمۇ كۈلۈۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. ئەمما ئوبدان قاراپ ئاندا، ئاشۇ بىلىنەر ـ بىلىنمەس تەبەسسۇمغا يەنە قانداقتۇر بىر خىل مۇڭ، چەكسىز ئازاب يوشۇرۇنغاندەك قىلاتتى. مەن بىردىنلا بىئارام بولۇشقا باشلىدىم ۋە ئالبومنى ياپتىم.

بۇ كېچە يەنە ئۇيقۇم كەلمىدى. شۇڭا دەريا بويىغا چىقتىم.

ـ كەل ئارمان بالام، كەل! ـ دېدى دەريا ئانا مېنى كۆرۈش بىلەنلا باشقىچە جانلىنىپ، ـ ئىلگىرى سەن مەرزىيەنىڭ دەردىدە مۇڭۇيۇپ يۈرگەن بولساڭ، ئەمدى ساڭا

يەنە بىر دەرد قوشۇلدى. شۇنداقمۇ بالام؟

مەن گويا بولمىغۇر بىرەر ئىش قىلىپ قويۇپ، ئانىسىنىڭ ئالدىدا بىردىنلا سىرى پاش بولۇپ قالغان گۆدەك بالىلاردەك خىجىل بولۇپ بېشىمنى تۆۋەن سالدىم.

دەريا ئانا مەندىن جاۋاب كۈتمەيلا ئۆز سوئالىغا ئۆزى جاۋاب بەردى.

ــ ھاياتنىڭ ئاچچىق - چۈچۈكىنى ئەمدى تېتىۋاتىسەن. بىراق سەن دۇنيادا ئازاب تارتىۋاتقان مەنلىكسىن دەپ قالما. ئۆزىنى بەختسىز دەپ ھەسرەت چېكىدىغانلار ساينىڭ تېشىدىنمۇ تولا. سەن مەرزىيە ئوچۇن ئازابلىنىسەن. زۇلپىيە بولسا، سېنىڭ ئوتۇڭدا پەرياد چېكىپ يىغلايدۇ. مەرزىيە سېنىڭ ئاھۇ - زارلىرىڭغا قۇلاق سالغان بولسا، بەلكىم سېنى بەختلىك قىلغان بولار ئىدى. سەنمۇ زۇلپىيەگە كۆڭۈل بەرگەن بولساڭ ئوڭىنى بەختلىك قىلغان بولاتتىڭ. سەنمۇ ئۆز بەختىڭنى دەپ ياشايسەن، زۇلپىيەمۇ ئۆز بەختىنى دەپ ياش تۆكىدۇ، ئەلۋەتتە مەرزىيەنىڭمۇ ئۆز بەختىنى ئىزدەيدىغان يولى بار...

ئۆزۈڭ ئىزدىگەن بەختكە ئېرىشەلمىگىنىڭ بىلەن باشقىلارنى بەختلىك قىلىش قولۇڭدىن كېلىدۇ. بىلگىنكى، باشقىلارنى بەختكە ئېرىشتۈرۈشنىڭ ئۆزىمۇ بىر خىل بەخت.

دەريا ئانىنىڭ سۆزلىرى تولىمۇ ئورۇنلۇق ئىدى. ئوڭنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، چېگىش خىياللار بىلەن تۇمانلاشقان كۆڭلۈم خېلىلا يورۇپ قالغاندەك بولدى.

تۇرۇپلا مەرزىيەگە قىلغان ئەقىدەم خۇددى ئەتىيازنىڭ كەلكۈنلىرىگە قوشۇلۇپ ئېقىپ كەتكەن خازان - شۆپەكلەردەكلا بىھۇدە تۈيۇلۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئەكسىچە زۇلپىيەگە بولغان ھېسداشلىقىم كۈچەيمەكتە ئىدى. ئوڭنىڭ مۇھەببىتى، چۆلدە چاڭقاپ ياتقان ئادەم بىرەر يۇتۇم سۇ بىلەنلا كۆزى يورۇغاندەك، مېنىڭ ھىجران ئازابىدا قىينىلىپ تۇرغان يۈرىكىمگە ئازراق بولسىمۇ ئارام‌لىق بەخش ئەتكەنىدى. مەرزىيەدىن ئېرىشەلمىگەن نەرسىنى ئۇ ئالدىمغا ئەكىلىپ، ئىككى قوللاپ ماڭا سۇنۇپ تۇراتتى...

مەن ئىككىلىنىپ قالدىم... بەلكىم ئوڭىڭغا ھازىر كۆڭۈل بېرەلمىگەن بىلەن كېيىنچە يۈرەك يارىلىرىم ساقايغاندا، ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالارمەن.

يېتىم قوزىنىڭ بېشىنى كىم سىيلىسا ئۇ شۇنىڭغا ئۆرە بولۇپ قالغاندەك، كۆڭۈلمۇ ئەمەس تاپقان كىشىگە ئۆم بولۇپ قالىدىكەن، مەن ئاخىرى زۇلپىيەنىڭ ساپ مۇھەببىتىنى قوبۇل كۆردۇم...

3

ماناھ مەكتەپ پۈتتۈرگىنىمىزگىمۇ ئىككى ئاي بولۇپ قالدى. زۇلپىيە ھازىر تېلېفۇنزور قۇرۇلۇشتۈرۈش زاۋۇتىدا ئىشلەۋاتىدۇ. مەن بولسام پىداكوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ فىزىكا فاكۇلتېتىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتىمەن. يېڭى خىزمەتكە چىققاچقىمۇ ھايات

ماڭا ياشقىچىلا كۆزەل تۇيۇلۇپ كەتتى. ئۆزۈمنۈ ناھايىتى قىزغىن ۋە ئومىدۋار ئىدىم. بىراق مەرزىيەنىڭمۇ بۇ مەكتەپكە ئورۇنلاشقىنىنى بىلگىنىمدە بۇ قىزغىنلىقىمنىڭ بىر چۆمۈچ سوغۇق سۇ قۇيۇلغاندەك بولدى.

ئۇنىڭ بۇ مەكتەپتە قايتا كۆرگەن كۈندىن باشلاپ يۈرىكىمدىكى بىر چاغلاردا كۆمۈلۈپ قالغان چوغنىڭ ئۈستىدىكى كۈللەرنى شامال ئۇچۇرۇپ كەتكەندەك بولدى. ھازىر بۇ ئىوت تومۇرلىرىمغا تارىلىپ مېنى ئازابلىماقتا. بەلكىم، بۇمۇ تەقدىرنىڭ چاقچىقىدۇر.

مەن يەنە بۇرۇنقى ئىشلارنى ئەسلەشكە، دەريا بويىنى بويلاپ مۇڭلۇق خىياللارنى سۈرۈشكە باشلىدىم. مانا بۇگۈنمۇ كەچكىچە، خىيال بىلەن ئازابلىنىپ يۈردۈم. دەرس تەييارلاشقىمۇ قولۇم بارمىدى. ئارقا ـ ئارقىدىن چەككەن تاماكىلىرىمۇ كۆڭۈل غەشلىكىمگە دال بولالمىدى. نەپەس ئالسام كۆكرىكىمدىن ئىسسىق ھور ئۆرلىگەندەك بىلىنىدۇ ...

كەچتە مەن زۇلپىيە، بىلەن كىنو كۆرۈپ چىقىپ، ئۇنى ئاپتوبۇسقا سېلىپ قويۇش ئۈچۈن بىكەتكە بىرىۋىدىم، خەستىمۇ بىكەتتە ئاپتوبۇس ساقلاپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ يېنىدا توزدەك ياسىنىۋالغان بىر قىز بار ئىدى. خەست مېنى كۆرۈش بىلەنلا چىرايى بىر قىسىملا بولۇپ كەتتى. مېنىڭمۇ غۇرۇرىدە ئاچچىقىم كەلدى. شۇنداق بولسىمۇ بىز كۆرۈشۈپ ئەھۋالاشتۇق ... خەستنى كۆرۈپ بىرئاز بېسىقىپ قالغان كۆڭۈل غەشلىكىم يەنە كۈچەيمىشكە باشلىدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئۇنداقسىزلىق قىلىپ باشقا بىر قىزنى ئەگەشتۈرۈپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ قاتتىق غەزەپلەندىم. مەرزىيە گەرچە ماڭا كۆڭۈل بەرمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ باشقىلارنىڭ خالىرلىشىغا ئۇچرىشىنى خالىمايتتىم.

ئېسىت مەرزىيە، ـــ دەيتتىم مەن ئۆز ـ ئۆزۈمگە قايناپ، ـــ سەن ئۆزۈڭنى ھەرقانچە ئەقىللىق سانىغان بىلەنمۇ، بەرىبىر نادانسەن، سەن نېمىشقىمۇ خەستىنىڭ سېنى ئەخمەق قىلىپ يۈرگىنىنى چۈشەنمەيدىغانسەن...

بۇ كۈنىمۇ قولۇم ئىشقا بارماي، بىمارامىلىقتا تۇنجۇقۇپ يۈردۈم. كەچتە مەكتەپتىن يان ئىشىكىدىن چىقىپ ئىككى قىرغاقتا ئورۇلۇپ ئېقىۋاتقان ئۇرۇمچى دەريانىنى بويلاپ ئاستا ماڭدىم.

ـــ تېخىچىلا شۇ مەرزىيەدىن ئېھرىڭنى ئۈزەلمەي يۈرەمسەن؟ ـــ دېدى دەريا ئىچىدىن يەنە سۆز باشلاپ، ـــ مۇھەببەت سەۋدالىرىنىڭ كۆپ كۆرگەن، لېكىن ساڭا ئوخشاشلىرى بەكلا ئاز ئۇچرايدۇ. سەن مەرزىيەگە ھەرقانچە ياخشىلىق قىلىدىم دەپ ئويلىساڭمۇ ئۇ بۇنى چۈشەنمەيدۇ. مەرزىيە ئۇنى شۇنداق ياخشى كۆرىدۇكى، ھەتتا خەستىنىڭ ئۆزىگە ۋاپاسىزلىق قىلىۋاتقىنىنى بىلگەن تەقدىردىمۇ ئۇنى كەچۈرۈۋېتىدۇ. سەن ئۇنىڭ يېقىندا يازغان مۇنۇ خاتىرىسىنى ئوقۇغان بولساڭ ھەممىنى چۈشەنگەن بولاتتىڭ.

«ھەي، جەمىت، ھەي جەمىت! سېنى ئۇرايمۇ، تىللايمۇ؟ مەن تېخى ئىككى ئاي بۇرۇنلا ۋۇجۇدىدىن پاكلىق تېمىپ تۇرىدىغان مەسۇم قىز ئىدىم. بىراق سەن بىردەملىك كۆڭۈل خوشلۇقۇڭ ئۈچۈن مېنى خاراب قىلىۋەتتىڭ. بۇنىڭ ئۈچۈن نەچچە كۈنگىچە كۆزلىرىمدىن ياش ئۆكسىمىدى. ھەتتا ئۆلۈۋېلىشنىمۇ ئويلىدىم. بىراق ياشاش زوقى يەنىلا غالىب كەلدى.

جەمىت، مەن ساڭا مەڭگۈ ئۆچمەنلىك قىلىمەن، سېنى ھەرگىز كەچۈرمەيمەن... ياق، جەمىت، ئۇنداق دېسەم خاپا بولما، مەن يەنىلا سېنى كەچۈرۈۋېتەلەيمەن. مەن ساڭا ھەرقانچە، ئۆچمەنلىك قىلساممۇ يەنىلا سېنى ياخشى كۆرىدىكەنمەن. مەن ئاقىۋەتتە بۇنىڭ ئۈچۈن پۇشايمان قىلىپ يۈرمەيمەن. گەرچە شۇ چاغدا سەن زورلۇق قىلغان بولساڭمۇ، مەن ئۇنداق ئويلىمايمەن. مەن ئۇنى ئۆز ئەركىم بىلەن ئۆزۈم ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئادىمىمگە ــ ساڭا ئاتىۋەتتىم دەپ ئويلايمەن. مەن بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزۈمنى مەڭگۈ بەختلىك ھېس قىلىمەن...»

بۇلارنى ئاڭلاپ تۇرۇش مەن ئۈچۈن تولىمۇ ئازابلىق تۇيۇلدى. بېشىم ئۇستىدە چاقماق چاققاندەك بولدى، كۆزلىرىم قاراڭغۇلىشىپ بېشىم ئايلاندى. مەن بېشىمنى تۆۋەن ساڭگىلىتىپ، ئۇزاققىچە ئولتۇرۇپ كەتتىم. دېمەك شامالسىز كۆكتە مىڭ تەسلىكتە ئۈچۈرۈپ يۈرگەن كۆڭۈل لەگلىكسىنىڭ يېپى ئۈزۈلگەنىدى. كۆز قارىچۇقلىرىمۇ قېتىپ قالغاندەك بىر نۇقتىغا تىكىلىپلا قالغاندى. مەن گويا ئۈزۈن يىل مۇز ئاستىدا تۇنجۇقۇپ ياتقان كۆل بېلىقچىلار تەشكەن كاچكۆلدىن قېنىپ بىر نەپەس ئېلىۋالغاندەك، ناھايىتى ئۇزۇندىن كېيىن ئېغىر بىر تىنىپ قويدۇم. بۇ چاغدا قۇلىقىمغا يەنە مەرزىيەنىڭ «مەن ئاقىۋەتتە بۇنىڭ ئۈچۈن پۇشايمان قىلمايمەن» دېگەن سۆزلىرى ئاڭلاندەك بولدى. ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرى ماڭا ئاجايىپ بىر ھايات قانۇنىيىتىنى تونۇتقاندى. بىردىنلا ۋۇجۇدۇمغا كۈچ كىرگەندەك بولدى ــ دە، ئورنۇمدىن دەس تۇرۇدۇم ۋە دەريا بويلاپ ئاستا ماڭدىم:

«ئېھە، ئۇرۇمچىنىڭ رومانتىك قىزى، سەن ئۆزۈڭنىڭ ياخشى كۆرگەن كىشىڭگە بارلىقىڭنى ئاتىۋېتىشكە تەييارسەن. سەن رومانتىك ھايات ئۈچۈن ھەممە نەرسەڭنى قۇربان بېرىشكە رازىسەن. لېكىن ھەرقانچە زېمىن تارتساڭمۇ ئۆكۈنۈشنى خالىمايسەن. سەن شۇنىڭ ئۈچۈن گۇزەلسەن. سەن شۇنىڭ ئۈچۈن ئەبەدىي تەرىپلىنىشكە ھەقلىقسەن».

مەن دولقۇنلاپ ئېقىۋاتقان دەريا ئاننىغا، يىراقتا سۇس كۆرۈنۈپ تۇرغان ئېگىز بىنالارغا، ئاسماندىكى بۇلۇتلارغا ۋە بۇلۇتلار ئارىسىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان خىرە يۇلتۇزلارغا قاراپ ئۇنسىز ندا قىلدىم. بۇ ندا مېنىڭ مەرزىيەنى مەڭگۈ ئۇنتۇش ئۈچۈن قىلغان ئاخىرقى قانلىق قەسىمىم بولۇپ قالغۇسى!

تۆتىنچى باب

1

ئاردىدىن توپتوغرا بىر يىل ئۆتتى. بىز يازلىق كانىكولنى تۈگىتىپ يەنە ئىشقا چۈشتۇق.

بۈگۈن مېنىڭ تۇنجى قېتىم دەرس مۇنبىرىگە چىقىشىم ئىدى. شۇڭا دەرسىنى باشلىۋالغۇچە نېمىشقىدۇر يۈرىكىم دۈپۈلدەپ، سەل تەمتىرەپ قالدىم. بىرئاز ئۆتكەندىن كېيىن سۆزلىرىم ئاستا ـ ئاستا راۋانلىشىپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ دەرسىنى كۆڭۈلدىكىدەك تۈگەتتىم ۋە كۆڭلۈم يايرىغان ھالدا ئىشخانىغا قايتىپ كىردىم. ماتېرىياللىرىمنى ئىش ئۈستىلىمگە قويۇۋېتىپ بىردىنلا ئۈستەلگە تاشلاپ قويۇلغان ئىككى پارچە باغاققا كۆزۈم چۈشتى. بۇلارنىڭ بىرى مېنىڭ، يەنە بىرى زۇلپىيەنىڭ ئىدى. بۇ خەمىست بىلەن مەرزىيەنىڭ ئالدىمىزدىكى يەكشەنبە كۈنى ئۆتكۈزىدىغان تويىنىڭ باغىقى ئىكەن. ئۇلارنىڭ توي قىلىدىغانلىقىنى ئىلگىرىمۇ ئاڭلىغانىدىم. شۇڭا بۇ ئىش ماڭا ئانچە يېڭىلىق تۇيۇلۇپ كەتمىدى. شۇنداقتىمۇ يۈرىكىمنىڭ بىر يېرىدە ھەسەت ئوتلىرى تۇتاشقاندەك بولدى.

مەكتەپنىڭ يوغان ئاشخانىسى مېھمانلار بىلەن تولغانىدى. ئاشخانىنىڭ تۆردىدىكى دېرىزە قېشىدا خەمىست بىلەن مەرزىيە ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئەترايىدا يېگىت قولداش بىلەن قىز قولداش ۋە توزدەك ياسىنىۋالغان، بىر ـ بىرىدىن كېلىشكەن قىز ـ يىگىتلەر خۇددى گۈل بەرگىلىرىنى ئۇراپ تۇرغان ياپراقلاردەك ئولتۇرۇشاتتى. مەن ئۇلار بىلەن بەھۇاللاشقاندىن كېيىن خىزمەتداشلىرىم بىلەن بىر جوزىدا ئولتۇردۇم. ھاراق ئىككى ـ ئۈچ قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن، ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل ئويناldى، ئارقىدىنلا تانسا باشلاندى. مەن زۇلپىيەنى تانسىغا تارتتىم. تانسا ئويناۋېتىپ ئۆزۈمگە بىلمىگەن ھالدا خەمىست بىلەن مەرزىيەنىڭ ئالدىغا بېرىپ قېلىۋىدىم، مەرزىيە بىلەن كۆزلىرىم ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇ دەرھال كۆزىنى ئەپقېچىپ يەرگە قارىۋالدى. مەن يەنە بىر ئايلىنىشتا خەمىتكە قارىدىم. ئۇمۇ ماڭا كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇرغانىكەن. مەنمۇ ئۇنىڭغا بېشىمنى لەڭشىتىپ كۈلۈمسىرەپ قويدۇم.

نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭغا باش لەڭشىتىمەن؟ ـ دەپ سورايتتىم ئۆز ـ ئۆزۈمدىن، ـ بۇ ئۇلارنى قۇتلۇقلىغىنىمۇ؟ بەلكىم شۇنداقتۇر...

ـ نېمە بولدىڭىز؟ ھېچبىر خۇش ياقمىغاندەكلا ئويناىسىزغۇ، مەست بولۇپ قالدىڭىزمۇ ـ يە؟

زۇلپىيەنىڭ سۆزى مېنى خىيالدىن ئويغاتتى. مەن پۈتۈن زېھنىمنى پۈتلىرىمغا مەركەزلەشتۈرۈپ، زۇلپىيە بىلەن بىرگە لەززان پىرقىراشقا باشلىدىم.

تانسا ئويناۋېتىپ ئاينۇرنىمۇ كۆرۈپ قالدىم. ئۇ تولىمۇ مەغرۇر ھالدا چاچلىرىنى ئۈزۈن قويۇۋەتكەن، گەۋرىلىك بىر يىگىت بىلەن تانسا ئويناۋاتاتتى. بىز يېقىن كەلـ

گەندە، كۆزلىرىمىز ئۇچرىشىپ قالدى. مەن ئۇنىڭغا بېشىمنى لەڭشىتىپ كۆرۈشمەكچى بولدۇم. بىراق ئۇ مېنى كۆرمەسكە سېلىپ باشقا ياققا قارىۋالدى. ئۇنىڭ بۇ ئىشىدىن تېخىچىلا ماڭا بولغان ئاچچىقىنىڭ يانمىغىنى، يەنە ئۆزىنى زورمۇ-زور مەغرۇر تۇتۇۋاتقىنى بىلىنىپ تۇراتتى.

ئىككىنچى قېتىم ئاينۇرنى تانسىغا تارتتىم. ئۇنىڭ يېقىندا تۇيۇقسىز قىلىدىغانلىقىنى بىلەتتىم. شۇنداقتىمۇ ئەتەي بىلمەسكە سېلىپ سورىدىم:

— سىزنى تويى قىلغۇدەك دەپ ئاڭلىدىمغۇ؟

— ھە،— دېدى ئۇ مېنى مەنسىتمىگەن قىياپەتتە،— يەنە بىر ئايدىن كېيىن، ئاشۇ بالا بىلەن (ئۇ ھېلىقى ئۇزۇن چاچ يىگىتنى ئىما قىلدى)، دادىسى جېڭىلى.

ئۇ «جېڭىلى» دېگەن سۆزنى ئالاھىدە ئۇرغۇ بىلەن ئېيىتتى. ئۇنىڭ چىرايلىق، ئەمما ھېسسىياتسىز كۆزلىرىدىن قانداق، يامانمىكەنمەن؟ ماڭا خېلى كاتتا يەرلەردىن يىگىت چىقامدىكەن؟ دېگەن مەنە چىقىپ تۇراتتى. مەن ئارتۇقچە گەپ قىلمىدىم. ئىچىمدە ئۇنىڭغا بوپتۇ، بۇمۇ ئۆزۈڭنىڭ ياشاش مەنتىقەڭ، ئىشقىلىپ ئۇنىڭ بىلەن بەختلىك ئۆتسەڭلا بولدى، دېدىم.

تويى مەرىكىسى بارغانچە قىزىماقتا ئىدى. خەمىت بىلەن مەرزىيە تەكلىپىكە بىنائەن تانسىغا چۈشتى... قولداشلارمۇ ھەمراھ بولۇپ تانسىغا چۈشتى. ئارقىدىنلا ساھىبخان خەمىتنى بىر ناخشا ئېيتىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى. خەمىت بۇنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدى ۋە مىكرافوننى قولىغا ئالدى. خەمىت ناخشىنى شۇنداق يېقىملىق ئېيتتىكى، ھەممەيلەن ئاپىرىن ئوقۇشتى. ھەتتا مەن ئۇنىڭغا ئىچىمدە بۆچمەنلىك قىلسامۇ، ئۇنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭغا قايىل بولماي تۇرالمىدىم.

— ھاراق ئاستا-ئاستا تەسىر قىلىشقا باشلىدى. مەن خېلىلا قىزىپ قالغانىدىم. مەن مەرزىيەگە ئىككىنچىلەپ كۆز تىكمەسلىككە ۋەدە قىلغانىدىم، لېكىن نېمىشقىدۇر يەنە ئۇنىڭغا قاراپ قاپتىمەن. ئۇ بۇرۇنقىدىن نەچچە ھەسسە گۈزەللىشىپ كەتكەنىدى. بېشىدىن ئايىغىنىچە ئۇراپ تۇرغان قارەك ئاپاق ئويلۇق كىيىمى ئۇنى ساماۋىي چۆچەكلەردىكى پەرىشتىلەرگىلا ئوخشىتىپ قويغانىدى. مەن بىردىنلا ئۇنىڭ بىر چاغلاردا مەن سۆيۈۋالغان مۇزدەككىنە مەكىزىنى ئويلاپ قالدىم...

ھەممە گۇناھ ئۆزۈڭدە،— دېدىم مەن ئىچىمدە،— قولۇڭغا قونغان قۇرغۇنى تۇتۇپ تۇرالماي ئۇچۇرۇپ قويغانمۇ ئۆزۈڭ، ئەمدى ھەسرەت چېكىشىنىڭ نېمە پايدىسى؟

تويى مەرىكىسى ئاياغلىشىپ كىشىلەر تارقاشتى. مەن زۇلپىيەنى ماشىنا بېكىتىنگە ئاپىرىپ قويۇش ئۈچۈن ماڭدىم.

— بۇگۈن نېمە بولدىڭىز؟ گەپمۇ قىلمايسىزغۇ؟— زۇلپىيە مېنىڭ گەپ-سۆزسىز مېڭىشىمدىن زېرىككەنىدى.

— بىز تويى قىلايلى! — دېدىم مەن جاۋاب ئىزدىدا.

— نېمە؟— زۇلپىيە گېپىمنى ئاڭلاپ داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى،— بۇگۈن راستىنلا مەست بولۇپ قالغان ئوخشايسىز.

ـ ياق، مەن مەست بولمىدىم، سىز ماقۇل دەڭ، بىز ئەمدى بۇنداق يۇرۇۋەرمەيلى، توي قىلمۇبتەيلى.

زۇلپىيە كۆزلىرىنىڭ ئىچىگە تىكىلگىنىچە تۇرۇپ قالدى. ئۇ مېنىڭ بۇ تەكلىپىمگە ھېچقانداق ئىنكاس بىلدۈرمىدى. كېيىن ئۇ نېمىنىدۇر خىيال قىلغىنىچە ئاستا يەرگە قارىدى.

2

... مانا زۇلپىيە ئىككىمىزنىڭ توي قىلغىنىغا يېرىم يىلدەك بولۇپ قالدى. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى شەخسىنىڭ ئۆيىنى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرۇپ كېلىۋاتاتتۇق. بىراق بۇ ئۆيلەرنى چېقىپ يېڭى بىنا سالىدىغان بولغاچقا، كۆچۈپ كېتىشىمىزگە توغرا كەلدى. شۇڭا مەكتەپتىكى مۇناسىۋەتلىك ئادەملەردىن بىر ئۆي بېرىشنى ئىلتىماس قىلدىم. تەلىيىمگە يارىشا بىر ئېغىز ئۆي بار ئىكەن. بىراق بۇ ئۆي مەرزىيەلەر بىلەن ئۇدۇل قوشنا ئىدى... مەرزىيە بىلە قوشنا بولۇش مەن ئۈچۈن ئازابلىق ئىش. شۇڭا ياشقا يەردىن ئۆي تاپماقچى بولدۇم. ئەمما ئامالى بولمىدى. شۇنىڭ بىلەن ھازىرچە ئولتۇرۇپ تۇرمامدۇق، كېيىنچە بىر گەپ بولار دېگەن يەرگە كەلدىم

بىز يۈك ـ تاقىلىرىمىزنى بۇ ئۆيگە ئەكىرىشىمىز بىلەن تەڭلا خەمىت بىلە مەرزىيە بىزنى قۇتلۇقلاپ كىرىپ كەلدى.

ـ قوشنا بولۇپ قالغىنىمىز يەك ياخشى بوپتۇ، ـ دېيىشتى ئۇلار ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي.

ئاڭغىچە ياشقا قوشنىلارمۇ يۈك ـ تاقىلىرىمىزنى توشۇشقا يارەملەشتى. خەمىت ئۆينىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى جاي ـ جايىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ بەردى. كەچتە مەرزىيە بىزنى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ ھاردۇق ئېشى بىلەن كۈتۈۋالدى. ئۇلارنىڭ بۇ تەكلىلۈپلىرىنىڭ ھەممىسىلا مەن ئۈچۈن ئارتۇقچە ئىدى. شۇنداقتىمۇ مەن ئۇلارنىڭكىدە كىرمەسلىككە ئامالسىز ئىدىم. ئەمدى قوشنا بولغاندىكىن ئۆتكەن ئىشلارغا سالۇبات قىلمۇەتمەي بولمايتتى.

بىر كۈنى خەمىت ئىككىمىز بىر دوستىمىزنىڭ تويىغا يارەملەشكىلى بارىدۇق. كەچتە قايتقاندا ھەر ئىككىمىز خېلىلا قىزىپ قالغانىدۇق.

ـ ماڭا ھېلىغىچە نەپرەتلىنەمسەن؟ ـ دېدى خەمىت يولدا كېلىۋېتىپ.

ـ نېمىشقا نەپرەتلىنىدىكەنمەن؟ ـ دېدىم مەن ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەن قىياپەتتە. بىراق ئۇنىڭغا يەنىلا ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆچلۇكۈم كېلەتتى.

ـ سەن ماڭا قانچىلىك نەپرەتلەنسەڭمۇ ھەقلىقسەن، مەن سېنىڭ ئالدىڭدا گۇناھكار. ئىشقىلىپ ھەممىمىز خام سۈت ئەمگەن بەندىلەر، كۆڭلۈڭدە قىيىقالغان يەرلىرى بولسا چىقىرىۋەت.

ـ بولدى، بۇ گەپلەرنى ئىككىنچىلەپ قىلما، ـ دېدىم مەن ئۈزۈمنى تەستە بېسىپ، ـ كەچۈرۈم سوراشنىڭ ھاجىتى يوق. بىز يەنىلا بۇرۇنقىدەك دوست ـ بۇرادەر بولۇپ ئۆتۈۋېرىمىز.

شۇ كېچىسى زادىلا ئۇيقۇم كەلمىدى. بىر تۇرۇپ ئۆز ۋاقتىدا خەمىنت بىلەن ئۇرۇشقانلىقىمغا پۇشايمانمۇ قىلدىم. چۈنكى ئۇنىڭمۇ ئۆز بەختىنى تاللاش ھوقۇقى بار ئەمەسمۇ؟ بىراق تۇرۇپلا يەنە ئۇنىڭغا ئۆچلۈكۈم تۇتۇپ كېتەتتىم. ئۇ مەن قول ئۇزاتقان گۈلنى ئۇزۇپ كەتكەن بولغاندىكىن، ئەلۋەتتە مېنىڭ رەقىبىم بولىدۇ ـ دە، مەن ئۇنىڭغا بىر ئۆمۈر ئۆچمەنلىك قىلسامۇ ھەقلىق... خەير بۇلارمۇ ئۇنتۇلۇپ كېتەر، ئەمما شۇ مەرزىيەنى داغدا قويمىساڭلا بولىدى. ئۇنىڭ كۆز يېشى قىلغىنىنى كۆرسەملا يەنە ئازابتىن قۇتۇلالمايمەن...

3

ئىككىنچى قېتىم كېلىش بىلەن زۇلپىيە ماڭا پاقلانەك بىر ئوغۇل تۇغۇپ بەردى. مەن ئۇنىڭغا كامال دەپ ئىسىم قويدۇم. بۇنىڭ بىلەن روھىم تېخىمۇ كۆتۈرۈلۈپ، چىرايىمدىن كۈلكە كەتمەيدىغان بولدى. بۇ چاغدا خەستىلەرنىڭ ئوغلى غەيرەت بىر ياشقا كىرەي دەپ قالغانىدى. ئۇلار بىر ـ بىرى بىلەن بوي تالىشىپ بىللە چوڭ بولۇشقا باشلىدى.

ئاردىدىن يەنە بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن كامال تام ياقلاپ ماڭالايدىغان، تىلى چىقىپ «دادا، ئاپا» دېيەلەيدىغان بولۇپ قالدى.

كامال ئائىلىسىزگە ئالاھىدە خۇشاللىق ئېلىپ كەلگەنىدى. بىز ئاخشاملىرى ئۇنى بىر ـ بىرىمىزدىن تالىشىپ ئەركىلىتىمىز، بۇدرۇققىنە مەخلۇقىگە يېنىش ـ يېنىشلاپ سۆيۈپ كېتىمىز.

بەزىدە مەن كامالنى قولۇمغا ئېلىپ تۇرۇپ ئىختىيارسىز خىيالغا چۆمۈپ كېتىمەن. ئۇنىڭ بوۋاق ھىدى پۇراپ تۇرغان يۇمران ۋۇجۇدىغا قاراپ ئۆزۈمنى چەكسىز بەختلىك ھېس قىلغۇم كېلىدۇ. چۈنكى مەن ھازىر بىر بالىنىڭ دادىسىغا ئايلانغانىدىم. قىزلار ئۆزلىرىنى ئانا بولغانلىقى بىلەن بەختلىك ھېس قىلسا، ئوغۇللارمۇ ئۆزلىرىنى دادا بولغانلىقى بىلەن پەخىرلىك ھېس قىلىدىكەن.

بۇگۈنمۇ بىز كامالنى ئەركىلىتىپ ئۇنىڭ ۋىلىق ـ ۋىلىق كۈلكىسىگە زوقلىنىپ ئولتۇرماقتىمىز. ۋاقىت كەچ سائەت ئونبىر بولاي دەپ قالغانىدى. بىزنىڭ خۇش كۈلكىلىرىمىز قارشى ئۆيدىن چىققان چىنە ـ قاچىلارنىڭ جارانگ ـ جۇرۇڭ قىلغان ئاۋازى بىلەن ئۇزۇلۇپ قالدى. خەمىنت بىلەن مەرزىيە بىر نەرسىلەرنى دەپ ۋارقىرىشاتىتى. ئارقىدىنلا خەمىتنىڭ تىللىغان ئاۋازى ۋە تارس قىلىپ تەگكەن تەستەك ئاۋازى، يەنە شۇنىڭغا قوشۇلۇپلا مەرزىيەنىڭ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

مەرزىيەنىڭ يىغا ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەنلا ئورنۇمدا تۇرالماي قالدىم.

ـ بۇلار نېمىگە سوقۇشۇپ قالغاندۇ؟ ـ دېدى زۇلپىيە ئىشىك تەرەپكە ئەنسىزلىك بىلەن قاراپ.

ـ كىم بىلىدۇ، بۇ خەقنى، ـ دېدىم مەن تېرىككەن ھالدا.

بىر ھازا ئۆتكەندىن كېيىن ئۇلار جىمىپ قېلىشتى.

شۇ كۈندىن كېيىن، پات-پاتلا ئۇلارنىڭ گەپ تالىشىپ ۋارقىراشقىنى ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان بولدى. مانا بۈگۈنمۇ تۈن نىسپىدىن ئاشقاندا ھىز ئۇلارنىڭ ۋارقىرىشىدىن ئويغىنىپ كەتتۇق.

— بۇ ئىككىسىگە نېمە بالا تەگكەندۇ؟ تولا سوقۇشىدىغان بولۇپ كەتتى، — دېدى ئايالىم ئارامسىزلىنىپ.

ئۇلار بىلەن بىزنىڭ ئۆينىڭ ئىشكى يېقىن بولغاچقا ئۇلارنىڭ قاتتىقراق قىلىشقان سۆزلىرى بىزگە ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

— سەن نېمانداق ئاغزىڭغا كەلگەننى جۆيلۈيسەن، ھېلى بىكار كانىيىڭغا دەسسەيمەن!

خەمىتنىڭ ئاۋازىدىن ئۇنىڭ مەست ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

— مەن سۆزلىسەم يالغان سۆزلىدىمۇ، كېچە-كېچىلەپ ئۆيگە كىرمەيسىز، نەلەردە يۈرۈپ نېمە ئىشلارنى قىلىۋاتقىنىڭنى مېنى بىلمەيدۇ دەمسىز؟

تارس قىلىپ تەگكەن تەستەك بىلەن مەرزىيەنىڭ ئۇنى ئۆچتى. بىر پەستىن كېيىن مەرزىيەنىڭ يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلىگىنى ئاڭلاندى:

— ئۇرۇڭ! مېنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىڭ. مەنمۇ بۇ جاندىن تويدۇم. مېنى دېمىسىڭىزمۇ بالىڭىزنى ئويلاپ قويسىڭىز بولمامدۇ. بۈگۈنمۇ كېلىشىڭىز مانا ئەمدى سىزگە ئۆي كېرەك ئەمەسمۇ؟

— تولا كارىكىرىماي ئۇنىڭغا باس دەيمەن! قوشنىلار ئاڭلاپ قالىدۇ.

كېيىنكى سۆزلەر ئېنىق ئاڭلانمىدى. بىر پەستىن كېيىن يەنە چىنە-قاچىلارنىڭ جاراڭ-جۇرۇڭ قىلغان ئاۋازلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئارقىدىنلا يەنە تەستەك ئاۋازى ۋە بىرىنىڭ گۈپ قىلىپ يىقىلغىنى ئاڭلاندى. مەرزىيە ئۆكسۈپ يىغلاشقا باشلىدى.

خەمىت ھەدەپ ئۇنىڭغا سۆزلىمەكتە ئىدى:

— سەن نېمىشقا ماڭا ئىشەنمەيسەن؟ بەزىدە ئاغىنىلەر بىلەن ئولتۇرۇپ قالىدىغان گەپ، بەزىدە خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن كەچ قايتىپ قالىدىغان گەپ. سەن باشقىلارنىڭ ئۆسەك گەپلىرىگە ئىشەنمىگىن، ئۇقتۇڭمۇ؟...

مەرزىيەنىڭ ئىچىگە دەرد توشۇپ كەتكەن بولسىمۇ، ھېچكىمگە بىر ئېغىز تىنىپ مايتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ سولغۇن يۈزىدىن ئۆز تۇرمۇشىدىن كۆڭلى سۇ ئىچمەيۋاتقانلىقى، خەمىتنىڭ ئۆزى كۈتكەندەك قىزغىن مۇھەببەتكە ئېرىشەلمەيۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. خەمىت ھازىر ئۇنىڭغا بۇرۇنقىدەك مۇئامىلە قىلمايدىغان، بەزىدە كۆڭۈلسىزلىككە يولۇقۇپ قالسىلا قايتىپ كېلىپ ئۆچىنى مەرزىيەدىن ئالىدىغان، بەزىدە ئۆيگە كەلمەيدىغان بولۇۋالغانىدى...

4

مەن ئۇزۇندىن بېرى بىر ھېكايە ئۇستىدە ئويلىنىپ يۈرەتتىم ئاخىر ئىككى كۈن سەرپ قىلىپ ھېكايىنىڭ دەسلەپكى نۇسخىسىنى پۈتتۈردۇم. ئاندىن

ھېكايىنى قايتا تۈزەش جەريانىدا پايدىسى بولسۇن ئۈچۈن ماتېرىياللارنى تارىسقا تەقسىم قويغان كوندىلىك خاتىرىلىرىمنى ئېلىپ كۆرۈپ چىقتىم.

بۈگۈن ئۆيگە سەل كەچرەك قايتىپ كەلدىم. ئىشكىتنى كىرىپلا كامالنى قولۇمغا ئالدىم ۋە ئۇنىڭ يۈملاققىنىغا مەھكەم چوكۈلدىتىپ سۆيىدۈم، ئاندىن ئۇنى باش ئۈستۈمگە ئېلىپ تۆگە ـ تۆگىلەك قىلدىم ...

زۇلپىيە بىزگە قاراپمۇ قويماي كارىۋاتنىڭ بىر بۇرجىكىدە ئالقىنىنى ئېڭىكىگە تىرەپ دومسىيىپ ئولتۇراتتى.

مەن ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپ، ئۇنىڭ نېمىگىدۇر خاپا بولۇپ قالغىنىنى جەزم قىلدىم.

ـ ئاپاكىنىڭ بىزگە ئاچچىقى كېلىپ قاپتۇ بالام، ـ دېدىم كامالنى بوينۇمدىن چۈشۈرۈپ، ـ ئاپاكىنى ھايبا قىلىپ قوي، مېنىڭ ھايبا قىلمىدى دەۋاتىدۇ.

كامالغىمۇ ئازـتولا ئەس كىرىپ قالغاچقا، مېنىڭ دېگىنىمنى قىلىپ ئاپىسىنى ھايبا قىلىپ سۆيدى.

زۇلپىيە بىردىنلا كامالنى قولۇمدىن يۇلۇپ ئېلىۋالدى ـ دە، باغرىغا چىڭ باستى. مەن زادى نېمە ئىش بولغىنىنى ئاڭقىرالماي، ئۇنىڭغا قارىدىم. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ياش لىغىرلاپ تۇراتتى.

ـ نېمە بولدۇڭ؟ ـ دەپ سورىدىم مەن ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇرۇپ.

ـ ھەممە قىلغۇلۇقنى قىلىۋېلىپ، يەنە مۇشۇكتەك كۆزۈمنى يۇمۇۋالاي دەۋاتامسىز؟ ئەچچە ۋاقىتتىڭياقى مەرزىيەگە نېمانچە ئىچ كۆيەرلىك قىلىپ يۈرىدىكىن دېسەم، ئەسلىدە ...

ـ نېمە دەيسەنۇي؟ ـ مەن ئىختىيارسىز ھالدا ئورنىمدىن دەس تۇرۇپ كەتتىم.

ـ سىز مىڭ يوشۇرغىنىڭىز بىلەن ھەممىنى بىلىپ بولدۇم. شۇنچە يىلدىن بېرى سىز مېنى ئاغزىمغا ئېمىزگە سېلىپ كىچىك بالىنى ئالدىغاندەك ئالداپ كەپسىز ...

ـ نېمىلەرنى دەۋاتىسەنكىنتاك؟ بىر گېپىڭنىمۇ چۈشىنەلمىدىم.

ـ سىز ئىلگىرى مەرزىيە بىلەن يۈرۈپتىكەنسىزغۇ؟

زۇلپىيەنىڭ شۇنچە يىللاردىن بېرى ماڭا سۆيگۇ، مېھىر بىلەن تىكىلىدىغان كۆزلىرى تۇنجى قېتىم قەبىھ بىر جىنايەتچىگە قاراۋاتقاندەك چەكسىز غەزەپ بىلەن نەپرەتلەندەك قادىلىپ تۇراتتى.

ـ سىزگە بۇنى كىم دېدى؟

ـ بىرىدىن ئاڭلىدىم.

ـ كىم ئۇ زادى؟

ـ بۇنى سوراپ نېمە قىلىسىز؟ ئىشقىلىپ سىز ماڭا ئېيتىمغان بىلەن مەن ھەممىنى بىلىپ بولدۇم.

مەن ئۇنىڭدىن كۆزلىرىمنى ئەپقاچتىم. ئۇنىڭغا ياق دەپ تېخىۋالاي دېگەن بىلەنمۇ كۆزلىرىم بۇنى چاندۇرۇپ قويۇۋاتاتتى.

ـ ھەي، يامان يېرىكمۇنى تۇتۇۋالدىممۇ؟ بۇنى كىمنىڭ دېگەنلىكىنىمۇ ئېيتمايش

هاجەتسىز. سىزنىڭ مۇنۇ نەمىگىزلا بۇنىڭغا ئىسپات بولالايدۇ.
ئۇ مەن دەسلەپكى نۇسخىسىنى يېزىپ قويغان ھېكايىنى ئالدىمغا ئەكىلىپ تاشلىدى:
ـ ئۆزىڭىز يازغان مۇنۇ قۇرلارنى ئوقۇپ بېقىڭا، مېنى ياخشى كۆرمەن دەپ يۈرگەنلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى يالغان. مەن سىزگە ئەمدى ئىشەنمەيمەن... سىز ماڭا نېمىشقا بۇرۇنلا راستىنى ئېيتمايسىز؟ ئۆزىڭىزنى بۇنداق قىيناپ يۈرگىچە بۇرۇنلا مېنى ياخشى كۆرمەيمەن دېسىڭىز بولمامدۇ.
زۇلپىيە ئىككى قولى بىلەن يۈزىنى ئېتىۋېلىپ، ئېسەدەپ يىغلىغىلى تۇردى.
مەن ھېكايىنى قولۇمغا ئالدىم:
ـ بۇ ھېكايىدا نېمە گەپ بارىكەن؟
ـ ھېچگەپ يوقمىش تېخى! مانا مۇنۇنى ئوقۇپ بېقىڭچۇ: «سانىيە سېنىڭ كۆزلىرىڭنى نېمىگە ئوخشاتسام بولار؟...» يەنە ماۋۇ قۇرلارغا قارا: «سىزنىڭ شۇ بىر قاراپ قويۇشىڭىزلا يۈرىكىمگە مەڭگۈ ئۆچمەيدىغان ئوت يېقىۋەتتى». مانا بۇلار ئۆز قولىڭىزدا يازغانلىرىڭىز. مېنى ھېچنېمە ئۇقمايدىغان گومۇش دەمسىز؟ مەن ئاللىبۇرۇنلا بۇ ئىشلارنى پەرەز قىلىپ بولغان.
مەن ئۇنىڭ ئەلپازىغا قاراپ ئىختىيارسىز قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتىم. ئۇ كۈلكەمنى ئاڭلاپ تېخىمۇ تېرىككىلى تۇردى ۋە دەرھال ئەدىيالنى ئېلىپ كامالنى يۆگەشكە باشلىدى
مەن كۈلكىدىن ئۆزۈمنى ئاران توختىتىپ دېدىم:
ـ سارىڭ بولدۇڭمۇ نېمە؟ شۇ گەپمىدى؟ بۇ دېگەن ھېكايە تۇرسا!
ـ ھېكايە... ھېكايە دېگەننى مەنمۇ ئوقۇغان، ھېكايە دېگەندىمۇ بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى يازىدۇ.
ـ ھېكايىدا يەنە توقۇلمىمۇ بولىدۇ، شۇنىمۇ بىلمەمسەن؟
ـ بىلمەيمەن. مەن ھېچنېمىنى بىلمەيدىغان دۆت، كالۋا، قاپاقباش!
ئۇ كامالنى كۆتۈرۈپ ماڭماقچى بولۇۋىدى، ئۇنىڭ ئالدىنى توستۇم.
ـ مەن دېگەن سارىڭ تۇرسام، بۇ ئۆيدە تۇرۇپ نېمە قىلمەن.
مەن ئۇنى سۆرەپ دېگۈدەك كارىۋاتقا ئەكىلىپ ئولتۇرغۇزۇپ قويدۇم. ئۇ يەنە ئۆكسۈپ يىغلىغىلى تۇردى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىگە قاراپ تۇرۇپ كۈلگۈم كەلسە، تۇرۇپ ئاچچىقىم كېلەتتى. ئۇچ يىلدەك بىرگە بولۇپمۇ مېنى چۈشەنمىگەن تۇرسا، بۇنداق كېيىنكى تۇرمۇشنى ئۆتكۈزمەك تەسكە توختايدىغان ئوخشايدۇ، دېگەن ئوي كاللامدىن كەچتى. لېكىن ئۇنىڭ ئاق كۆڭۈل، سادىدىلىقى چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ يەنە بۇ ئويۇمدىن يانىدىم.
ـ ھەي زۇلپىيە، ھېكايە دېگەننى ئۆزۈڭمۇ چۈشىنىسەن. ئۇنىڭ بەزى يەرلىرىنى شۇنداق يازمىسا بولمايدۇ. بۇنى توغرا چۈشەنسەڭ بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەنمۇ ئۇنداق ئالا كۆڭۈللە رادىن ئەمەسقۇ؟
ـ بۇنىغۇ شۇنداق دەيلى، ـ دېدى ئۇ كۆزىياشلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ، ـ ئاۋۇ قارا تاشلىق خاتىرىڭىزدىكى شېئىرىڭىزنى كىمگە ئاتاپ يازغان؟

ـــقايسى شېئىرنى دەيسەن؟
ئۇ كىتابلار ئارىسىدىن قارا تاشلىق كۇندىلىك خاتىرەمنى ئېلىپ كەلدى ۋە ۋاراق-لاپ بىر يەرنى ئاچتى.
ـــمانا كۆرۈپ بېقىڭ، ئەمدىغۇ تاناللايدىغانسىز؟
مەن خاتىرىگە كۆز يۈگۈرتتۇم:

بىلگەن بولسام مۇنچە ئازابنى،
سۆيمىگەنمۇ بولاتتىم سېنى.

.....

شېئىرنىڭ ئاستىدا يەنە مۇنۇ قۇرلارمۇ بار ئىدى: «ئاھ مەرزىيە، مەن سېنى ئۇنۇتۇش ئۈچۈن قانچىلىك كۈچ سەرپ قىلىۋاتىمەن، بۇنى بىلەمسەن؟...»
ـــئەمدىچۇ، يەنە تىنىۋالامسىز؟ ھېكايىنىزدىكى سانىيەمۇ يەنىلا مۇشۇ خاتىرىنىزدىكى بىلەن ئوخشاش، سىز ئىسمىنى ئۆزگەرتىپ قويسىلا باشقىلار بىلمەيدۇ دەۋاتامسىز؟ ئىشلىپ بۇلارنىڭ ھەممىسى راست. سىز نېمىشقا مەندىن ھېلىغىچە سىر ساقلايسىز؟
مەن ئەمدى ئۇنىڭغا يالغان سۆزلەپ ئولتۇرۇشقا ئامالسىز قالدىم. ئۇنى شۇنچە يىلـ لاردىن بېرى ئالداپ كەلگىنىمگە، ئۇنىڭدىن يوشۇرۇنچە يەنە بىرىگە كۆڭۈل بېرىپ يۈر-گىنىمگە خىجىل بولدۇم.
ـــبوپتۇ، مەن ساڭا راستىنى سۆزلەپ بېرەي،ـــ دېدىم ئاخىرى ئۇلۇغ ـ كىچىك تىـ نىپ، ـــ ئەسلى بۇ گەپلەرنى ساڭا مەڭگۈ ئېيتماسمەن دەپ ئويلىغانىدىم. ھالا بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەنىدە سەن بۇنى بىلىپ بوپسەن. ئەمدى سەندىن يوشۇرغىدەك يېرى قالمىدى.
مەن بىر بۇرام تاماكا ئوراپ تۇتاشتۇرغاندىن كېيىن، مەرزىيە بىلەن بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك زۇلپىيەگە سۆزلەپ بەردىم.
زۇلپىيە بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، بارغانچە ئېچىنى ساڭگىلاپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇ ھالىـتى كىشىنىڭ يۈرىكىنى ئېزىۋېتەتتى.
ـــھەر قېتىم مەرزىيە تاياق يېگەندە ئورنىڭىزدا تۇرالماي قېلىشىڭىز بىكار ئەـ مەسكەن ـ دە؟ ـــ دېدى ئۇ خىلىدىن كېيىن يېتىم بالىلاردەك ماڭا مەيۈسلۈك بىلەن قاراپ.
ـــياق ئۇنداق ئەمەس، ئۇ ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلار. ياشلىق دېگەندە نېمە ئىشلار بولمايدۇ دەيسەن؟ لېكىن بەزىلىرىنىڭ بوزەك بولغىنىنى كۆرسەم چـۆـ داپ تۇرالمايمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئايالىرنى ئۇرۇپ خورلاشمۇ ياخشى ئىش ئەمەس.
زۇلپىيە نېمىلەرنىدۇر خىيال قىلغىنىچە يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى. مەن كامالنى ئاستا قولۇمغا ئېلىۋالدىم ۋە يەنە سۆزۈمنى داۋاملاشتۇردۇم:
ـــبۇرۇن مەرزىيەنىڭ كەينىدىن قوغلاشقىنىم راست، لېكىن ئۇ ماڭا نېمە قىلىپ بەر-دى؟ ھازىر ساڭا بولغان ھېسسىياتىم ئاللىبۇرۇن ئۇنىڭدىن ھالقىپ كەتتى. ھەيلى سەن ئىشەن ياكى ئىشەنمە، مەن يەنىلا سېنى ياخشى كۆرىمەن. سېنىڭ بىر مەرزىيە ئەمەس، مىڭ مەرزىيەگىمۇ تەڭ قىلمايمەن.
مېنىڭ بۇ سۆزلىرىم ئۇنى بىرئاز يۇمشىتىۋەتتى قويدى.

ـــ سىز بىردەم سانىيە، بىردەم مەرزىيە دەپ باشقا قىزلارنىڭ نامىدا بىر نەرسە لەرنى يېزىۋەرسىڭىز...

ـــ ئۇنداق بولسا يېزىشنى تاشلايمۇ؟

ـــ ئۇنداق دېگىنىم ئەمەس، بىراق ... ـــ ئۇ نېمىشقىدۇر گېلىنغا بىر نەرسە تۇرۇپ قالغاندەك جىم بولۇپ قالدى.

ـــ ھە يەنە نېمە گەپتى؟ دەۋەرسەڭچۇ.

ـــ بىراق سىز باشقىلارغا ئاتاپ شۇنچە نەرسىلەرنى يازىسىزۇ، سىزگە كۇندە قولىڭىزغا قول، پۇتىڭىزغا پۇت بولۇپ يۈرگەن مەندەك ئەخمەققە كۆڭلىڭىزدىكى بىرەر ئېغىز گېپىڭىزنىمۇ قىلىپ باقمايسىز... كاماللىمۇ بىر يېرىم ياشقا كىرىپ قالدى. مېنى تاماق ئېتىپ، بالا بېقىپ بەرسىلا بولدى دەپ ئويلايدىغان ئوخشايسىز. مېنىڭمۇ سىزنىڭ بىرەر ئېغىز ياخشى گېپىڭىزگە خۇشتار، ئىكەنلىكىمنى ئويلاپمۇ قويمايسىز.

ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن يەنە تاراملاپ ياش تۆكۈلۈشكە باشلىدى.

ئۇنىڭ دېگەنلىرى تولىمۇ ئورۇنلۇق ئىدى. دېمىسىمۇ مەن ئۇنىڭ بىلەن تۇيۇقسىز مۇشۇ كەمگىچە ئۇنىڭغا تۇزۇككىنە ئېچىلىپ، ھېسسىياتلىق سۆزلەر بىلەن قەلبىمنى ئىزھارلاپ باقمىپتىمەن... ئۇ ماڭا بارلىقىنى ئاتىدى. مەن ھاياتتىن بىزار بولغاندا ئۇ ماڭا ھەمسۆھبەت بولدى، مەن ئازاب چېكىپ يۈرگەنلەردە ئۇ مېنىڭ كۆڭۈل جاراھەتلىرىمگە مەلھەم بولدى. ماڭا ئۈمىد ۋە ياشاش زوقىنى بەخش ئەتتى. لېكىن مەن ئۇنىڭغا نېمە ئاتا قىلالىدىم؟ ئۇنى روھىي مەدەتكارىم ئەمەس، پەقەت مادىيىي ئېھتىياجىمنى قاندۇرىدىغان ئەرمەك ئورنىدا كۆرۈپ كەلدىم. بەك خۇشۇم تۇتۇپ كەتكەنلەردە، ئۇنى تىلىمنىڭ ئۇچىدىلا «ياخشى كۆرىمەن» دەپ قويىدۇم. ئەمما ئۇنىڭغا كۆڭلۈمدىكى چىن سۆزلىرىمنى دەپ باقمىدىم.

مەن يەنە ئۇنىڭ بىر چاغلاردا ماڭا «سىزگە بىرەر چۈبىن قونسىمۇ كۇندەشلىكىم تۇتىدۇ» دېگىنىنى ئەسلەپ قالدىم. راست، ياخشى كۆرۈش قانچىكى كۇچلۇك بولسا، كۇندەشلىكمۇ شۇنچە كۇچلۇك بولىدۇ. بۇگۈن ئۇنىڭ ماڭا گەپ يوشۇرماي كۆڭلىدىكى بارىنى تۆكۈشىمۇ مېنى ياخشى كۆرگەنلىكى ئۈچۈن ئەمەسمۇ...

ئاھ، زۇلپىيە سەن ماڭا بارلىقىڭنى قۇربان بېرىش بەدىلىگە مەيدەن شۇنچىلىكلا بىر گەپنى كۇتىسەن، لېكىن مەرزىيەچۇ؟ مەن ئۇنىڭغا ئاتاپ نەچچە رومان يازسامۇ ماڭا قايرىلىپ قارارغا كۆزى يوق. ئۇمۇ شۇ بىر ئالىقاپنىڭ ئايىغىدا دەسسىلىپ ياشاشقا رازى. ھەي، ئايالىلار، سىلەرنى قانداق چۈشەنسە بولار؟ سىلەرنى پەر تۇرۇپ دۇنيادا ئۆتۈپ كەتكەن ئەخمەق دېگۈم كېلىدۇ. بىراق يەنە ئۇبدان ئويلاپ باقسام، سىلەردەك كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان بۇيۇكلۇكمۇ بار ئىكەن... شۇلارنى ئويلاۋېتىپ بىردىنلا كۆڭلۈم بۇزۇلۇشقا باشلىدى. كىرپىكلىرىمۇ نەملەشكەندەك بولدى.

مەن زۇلپىيەنى ئۆزۈمچە تارتىپ باغرىمغا باستىم. ئۇنىڭ يۈمشاق چاچلىرىنى ئاستا سىيلىدىم. شۇ تاپتا ئۇ مەندىن كۆڭۈل سۆزلىرىمنى كۇتۇۋاتاتتى. لېكىن مەن دەمالىلىقا

نېمىدەپ چۈشەندۈرۈشنى بىلمەيتتىم.

— راست مەن ساڭا شۇچاقتەك تۇزۈككىنە كۆڭۈل ئىزھار قىلىپ باقماپتىمەن، مەنمۇ ئىلگىرى بىر - بىرىنى ياخشى كۆرگەنلەر خۇددى كىنولاردىكىدەك، ھەر كۈنى دېگۈدەك مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن، دېيىشى كېرەك دەپ ئويلايتتىم. كېيىنچە بۇنداق پەقەت كىنولارغىلا خاس ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ يەتتىم. ئۇنداق سۆزلەرنى كۆپ تەكرارلاۋەرگەنده ئاردىكى مۇھەببەتنى سۇسلاشتۇرۇۋېتەمدىكىن دەپ ئويلايمەن. شۇڭا ساڭا مۇشۇ چاقتەك تۇزۈك كۆڭۈل چۈشەندۈرۈپ باقمىدىم. بەلكىم بۇ ئويۇم خاتادۇر، لېكىن سەن ماڭا ئىشەن... مەن ساڭا ئۇ گەپلەرنى دېمىگەن بىلەن، قىلىۋاتقان مۇشۇ ئىشلىرىمنىڭ ھەممىسى سىلەر ئۈچۈنغۇ.... بىز ۋەدە بەرمەيمۇ، كۆڭۈل ئىزھار قىلىشمايمۇ بىر - بىرىمىزگە ئىشىنىپ، بىر - بىرىمىزنى ھۆرمەتلەپ ياشاۋاتىمىزغۇ...

زۇلپىيە ئەمدىلىكتە خىيالا ئېچىلىپ قالغانىدى. ئۇ ھېكايە ئوقىغىنالى ۋە خاتىرىنى ئىش ئۈستىلىگە ئاپىرىپ تىزىپ قويدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن سۆزلىرىمگە قانائەت ھاسىل قىلغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

5

مەرزىيەنىڭ ئوقۇشقا كىتىشى خەمىت ئۈچۈن ناھايىتى ياخشى پۇرسەت يارىتىپ بەردى. ئۇ پات - پاتلا «نازىنىن» لارنى باشلاپ كىلىدىغان بولدى... ھەر قېتىم خەمىت شۇنداقلارنى باشلاپ كەلگەندە، مېنىڭ مەرزىيەگە ئىچىم ئاغرىيىتتى. مەنلا ئەمەس، ئايالىمۇ ئىھتىيات بىچارە مەرزىيە، كىچىك چېغىدا ئاناڭىنىڭ ئەمچىكىنى قاتتىق چىشلىگەن بولغىيىتتىكىمكىن؟ دەپ ئۇھ تارتىپ قويياتتى.

مانا مەرزىيەمۇ ئوقۇشنى تاماملاپ قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭغا خەمىتنىڭ قىلغان - ئەتكەنلىرىنى كىملەردۇر يەتكۈزۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن خەمىت ئىككىسىنىڭ بىر مەزگىل - لىك تىنچىپ قالغان ماجىراسى يەنە باشلاندى. ئۇلار بىر قېتىم شۇنداق قاتتىق ئۇرۇشۇپ كەتتىكى، ھەتتا ئاجرىشىش توغرىلىق سوتقا بېرىشتى. لېكىن سوتقا بارغاندىن كېيىن يەنە مەرزىيە بىرىنچى بولۇپ گېپىدىن يېنىۋالدى. بۇنىڭ بىلەن خەمىت تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىۋالدى. ئۇ ھە دېسىلا مەست كېلىپ مەرزىيەنى ئۇرىدىغان، ئۇنىڭ كۆزى چىلا باشقا ئايالالارنى يېتىلەپ يۈرىدىغان بولۇۋالدى. مەرزىيە بىرەر كىمگە ھال ئېيتىسىغان بىلەن ئىچىگە تىنىپ تۇگىشىپ كېتىپ باراتتى. تولا يىغلىغانلىقتىنمۇ چىرايى دائىم ھارغىن، بوزىراڭغۇ كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ ئەنە شۇنداق بىچارە تۇرقىنى كۆرگەن چاغلىرىمدا مېنىڭمۇ كۆڭلۈم غەش بولۇپ، ئۇزۇنغىچە چىرايىم ئېچىلماي يۈرەتتىم. بۇنداق چاغلاردا ئايالىم مېنىڭ چىرايىمغا قاراپ ئالىلىنىپمىلەرنىدۇر سەزگەندەك، يەنە تەشۋىشكە چۈشەتتى.

بۇگۈن مەن دەريا ئانىغا سالام بەردىم ۋە ئۇزۇندىن بېرى ئۇنى كۆرەلمىگەنلىكىم ئۈچۈن ئۆزرە ئېيتتىم.

ـ كەل ئارمان بالام، ـ دېدى ئۇ مېنى كۆرۈش بىلەنلا خۇش بولۇپ، ـ بىردەم بولسىمۇ يېنىمدا ئولتۇر. بىر چاغلاردا ئاجايىپ ھېسسىياتچان يىگىت ئىدىڭ. مانا ئەمدى تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدە خېلىلا توختاشلىق ئەر بولۇپ قاپسەن. بوپتۇ بالام، بوپتۇ، بالىغا، ئۆيگە ئەرمەك بولۇپ ئۆتسەڭمۇ ھايات خېلى قىزىق تۇيۇلىدۇ. بوپتۇ، مېنى يوقلالمىدىم دەپ كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما. بىر ئۆينىڭ موربىسىدىن تۇتۇن چىقار-ماق ئاسان ئەمەس. ئۆي دېگەننىڭ توققۇزئەمەس، توقسەن توققۇز تولۇقى بار...

ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن ئاڭلاپلا يەنە بالىلىق چاغلىرىمغا قايتقانىدەك بولدۇم. دەريا ئانا ماڭا ئۇزاق تىكىلىپ تۇرغاندىن كېيىن يەنە سۆز باشلىدى:

ـ بىر بالىنىڭ ئاتىسى بولۇپ قالغىنىڭ بىلەنمۇ، بەربىر بالىلىقىڭ بارە سېنىڭ. بۇ يىل يىگىرمە بەشكە كىردىڭ. لېكىن تېخىچىلا ھاياتنى چۈشەنمەي تەمتىلەپ يۈ-رىسەن. ئاق كۆڭۈل ئايالىڭ، ئوماققىنە بالاڭ، ئىنسىق ئۆيۈڭ بار تۇرۇقلۇق يەنە كېچە-كېچىلەپ ئۇھ تارتىپ چىقىسەن. مەنمۇ ھەيران، يۈرىكىڭ تاشتىن يارالغانمۇ سېنىڭ؟

كۆز ئالدىمغا بىردىنلا مەرزىيەنىڭ خەستىنىڭ ئايالغىرىغا چىرمىشىپ يالۇرۇۋاتقان قىياپىتى كەلدى.

ـ ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن دەريا ئانا، خەستە ئوڭى شۇنچىلىك خورلايدۇ. شۇنداق تۇرۇق-لۇق ئۇ نېمە ئۈچۈن خەستىكە شۇنچە ئەقىدە قىلىدۇ؟

ـ بايىلا شۇ گەپلەرنى دەيدىغانلىقىڭنى بىلىپ تۇراتتىم، بالام. شۇنى ئوڭۇتساڭلا، ئىككىنچىلەپ ئۇھ تارتمايدىغان بولاتتىڭ... بوپتۇ، ساڭا مەرزىيەنىڭ كۆندىلىك خا-تىرىسىنى ئوقۇپ بېرەي:

«... بۈگۈن سېنىڭ بىر ئايالنى ئەگەشتۈرۈپ يۇرگىنىڭنى كۆرۈپ قالدىم. شۇن-چىلىك ئاچچىقىم كەلدىكى، پۈتۈن ۋۇجۇدۇم جالاقلاپ تىترەپ كەتتى... مەن سىلەرنىڭ ئارقاڭلاردىن ئوغرىلاردەك تىمسىقلاپ كېتىۋېتىپ، ئۆزۈمنىڭ مۇشۇنچىلىك ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىم ئۈچۈن قاتتىق ئازابلاندىم. قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغاچقا سىلەر مېنى كۆرەل-مەيتتىڭلار... ئۇ ئايال سېنى بىر ئۆيگە باشلاپ كىرىپ كەتتى. سىلەر ئۆيگە كىرىپلا چىراغنى ياقتىڭلار... مەن شۇتاپنىڭ ئۆزىدىلا ئۆيگە بېسىپ كىرىپ ھېلىقى ئالۋاستى خوتۇنىنىڭ كارنىيىدىن ئالماقچى بولدۇم. لېكىن پۈتىلىرىم قاقىقان قوزۇقىتەك قىمىر قىلماي تۇراتتى. كۆزلىرىمدىن ئۆزۈمگە سەزمىگەن ھالدا تارام ـ تارام ياش قۇيۇلماق-تا ئىدى... بىر چاغدا ھېلىقى ئايالنىڭ قاقاقلاپ كۈلگىنى ۋە سېنىڭ بىر نەرسىلەرنى دېگەنلىكىڭ قۇلىقىمغا كىردى. بىلىمەن بۇ چاغدا سىلەر چوقۇم... مەن غەزەپ-لەن ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېتىتىردىم. ئىشىك تاقاقلىق ئىدى، ئىشىكنىڭ تىرەقلىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ سىلەر جىمجىدە بولۇپ قالدىڭلار. مەن يەسەبىيلەشكەن ھالدا ئىشىكنى گۈمۈلدىتىپ ئۇرغىلى تۇردۇم. بىر چاغدا ھېلىقى ئايال ئىشىكنى ئاچ-تى. ئىشىك ئېچىلىشى بىلەنلا مەن ئۆيگە ئېتىلىپ كىردىم. ئالدىمدا سەن ئۆرە تۇراتتىڭ، سەن مېنى كۆرۈش بىلەنلا قاتتىق چۆچۈپ كەتتىڭ. چىرايىڭمۇ ئۆلۈكنىڭكىدەك تاتىرىپ كەتتى.

«ئىپلاس!» مەن شۇ چاغدا بۇ سۆزنىڭ قانداق ئاغزىمدىن چىقىپ كەتكەنىنى ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن. ئاڭسىزچە سەن تالاغا چىقىپ بولدۇڭ. مېنىڭ كۆزلىرىم ئىشىك تۈۋىدە قورقۇنچىدىن كۆزلىرىنى چۆچەكتەك يوغان ئېچىپ تۇرۇپ قالغان ئايالغا مىخىتەك قادالدى. بىراق لەۋلىرىم تىترەپ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلالمىدىم....

شۇ كېچىسى بىز تاڭ ئاتقۇچە ئۇرۇشۇپ چىقتۇق.

كاشكى سەن شۇنىڭ بىلەنلا ئۆزۈڭنى توتۇۋالغان، مەندىن كەچۈرۈم سوراپ گۇناھىڭنى تونۇغان بولساڭ، مەن سېنى كەچۈرۈۋەتكەن بولاتتىم. بىراق مېنىڭ ئاھۇ - زارلىرىم ساڭا ئازراقمۇ تەسىر قىلمىدى. سەن نەپسانىيەتچىلىككە، بىردەملىك كۆڭۈل خۇشلۇقىغلا بېرىلىپ كەتتىڭ. ۋىجدان، ئەقىدە دېگەنلەرنى ئۇنتۇدۇڭ... ئىلگىرى خۇراپاتلىقنى ياقتۇرمايتتىم. بىراق ئادەم قارانچۇقسىز قالغاندا بەزىلەر روھىي ئارامگاھقا مۇھتاج بولىدىكەن. خۇداغا سېغىنىپ «خەمىتكە ئىنساپ بەرگەيسەن» دەپ، زار - زار يىغلىغان ۋاقىتلىرىمۇ بولدى... ياستۇققىمۇ تالاي ياشلىرىم سىڭىپ كەتتى. مەن سېنىڭ مېنى تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق بىلەن سۆيۈشىڭنى تىلەيتتىم. بىراق سەن ماڭا مەن كۈتكەنچىلىك مۇھەببەت بېرەلمىدىڭ. بىر ئايالنىڭ ئۆز يولدىشىدىن كۈتۈدىغىنى نېمە؟ سەن ھەتتا شۇنىمۇ بىلمەس بولۇۋالدىڭ... مەن ساڭا ئەپرەتلىنىمەن، خەمىت!...»

دەريا ئانا مەرزىيەنىڭ خاتىرىسىنى شۇ يەرگىچە ئوقۇپلا جىمىپ قالدى. بەلكىم ئۇنىڭمۇ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ يىغىسى توتقاندۇ.

مەن دەريا ئانا بىلەن خوشلىشىپ مەكتەپ ئىچىگە كىردىم. ئەمدىلا بىنا ئالدىغا كېلىشىمگە ئالدىمدىن ئىككى ساقچى قولىغا كويزا سېلىنغان خەمىتنى ئېلىپ چىقىپ كەلدى. ئۇلار خەمىتنى ساقچى ماشىنىسىغا ئىتتىرىپ چىقاردى - دە، ۋىكىلدىتىپ سىگنال بەرگەنچە يۇرۇپ كەتتى. بىردەمدىلا بۇ يەرگە بىرمۇنچە ئادەملەر يىغىلىپ كەتتى. مەن نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلمىگەن ئالدىراپ ئۆيگە چىقتىم. خەمىتلەرنىڭ ئۆيىگە ئادەم توشۇپ كەتكەنىدى. مەنمۇ باشقىلارنى مۇرىدەپ يۇرۇپ ئالدىغا ئۆتىتۇم. مەرزىيە كارۋاتتا داراس تارتىپ ياتاتتى. ئاغزىدىن بولسا ئاپئاق كۆپۈكلەر ئۆزلەۋاتاتتى.

بىرنەچچە ئايال ئۇنىڭ ئاغزىدىكى كۆپۈكلەرنى ئېرتىپ، مۇزدەك سۇغا چىلانغان لۆڭگىنى مەرزىيەنىڭ پېشانىسىگە قويۇۋاتاتتى. بىر چاغدا مەرزىيە ئاستا كۆزىنى ئاچتى...

بەشىنچى باب

1

... خەمىت ئالىمى مەكتەپتە ئوقۇيدىغان بىر قىزغا باسقۇنچىلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن يەتتەيىللىق مۇددەتلىك قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى. مەرزىيە بۇنىڭلىق بىلەن تېخىمۇ ياداپ كەتتى. ئۇ ھازىر كۆلكىنىمۇ، يىغىنىمۇ خالىماس بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ قەلبى گويا مۇھەببەت، نەپرەت دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئۆلۈپ مەنىسىز بىر بوشلۇققا ئايلىنىپ قالغاندەكلا ئىدى. ئۇ باشقىلار بىلەنمۇ ئارىلىشىپ كەتمەيتتى. ئىشخانىغا كىرىسىمۇ ھېچكىمگە گەپ قىلمايلا ئۆز ئىشىنلا قىلاتتى. ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن يەنە لىگە بېرىپ غەيرەتنى ئېلىپ كېلەتتى ـ دە، ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى تاقۇۋلىپ سىرتقا زادىلا چىقمايتتى. توختىماي رەسىم سىزىشىمۇ ئۆزىنى بۇ ئازابتىن قۇتۇلدۇرۇش، كۆڭۈلسىز خىيالالاردىن بىر پەس بولسىمۇ خالىي قىلىش ئۈچۈن ئىدى. ئۇنىڭ كېچىلىرى تاڭ ئاتقۇچە كىرپىنىڭ قاقمايلا. ئۇ ھەر تاڭ چىقىدىغانلىقىدىن پەقەت مەنىلا بىلەتتىم. چۈنكى دەريا ئانا ئۇنىڭ ئىچكى كەچۈرمىشلىرىنى مەندىن بۆلەك بىرىسىمۇ تىنمايتتى. ئۇنىڭ چەكسىز ئازابلىنىپ، ئوتقا چۈشكەن قىلدەك تولغىنىپ يۈرگەنلىكىنى بىلگەن چېغىمدا مەنمۇ كېچىچە كىرپىنى قاقماي زەردەپ يۇتۇپ چىقاتتىم...

بۇگۈن چۈشتىن كېيىن دەرسىنى تۈگىتىپ ئوقۇش بىناسىدىن چىقىشىم بىلەنلا، يولدا بالىسىنى كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان مەرزىيەگە ئۇچراپ قالدىم. بىز پاراڭلاشقاچ بىللە قايىتتۇق. مەن قولۇمنى سۇنۇپ غەيرەتنى بىكىلىك دېۋىدىم، ئۇ يۈگۈرۈپ كېلىپ پۈتۈمنى قۇچاقلىۋالدى. ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئامراقلىقىم كۈتۈرۈۋالدىم ۋە بۇدرۇق مەكزىگە سۆيۈپ قويدۇم.

ـ ھېچكىمدىن ھېيىقمايدۇ بۇ، ـ دېدى مەرزىيەمۇ مەستلىكى كەلگەن ھالدا. دەل شۇچاغدا يان تەرەپتىن زۇلپىيە كاماللىنىڭ كۆتۈرگىنىچە چىقىپ قالدى. بىزنى كۆرۈپ ئۇنىڭ چىرايى ئۆڭۈپ كەتتى. مەرزىيەمۇ ئۇنىڭ چىرايىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى كۆرۈپ، بىر قىسمىلا بولۇپ قالدى. ئۇيگە كىرگەندىن كېيىن ئايالىم مېنى قىرىچە ـ يېنىچە چاقىلى تۇردى. مەن دەسلەپتە ئۇنىڭ گەپلىرىنى چاقچاقا ئايلاندۇرۇۋەتتىم. لېكىن ئۇنىڭ بىر دېگەن سۆزىنى تېگەۋېرىشى ئاخىرى چىشىمنى قېرىشتۇرۇپ قويدى.

ـ مەرزىيە بىلەن خىزمەتداش بولغاندىن كېيىن پاراڭلاشسام نېمە بولغۇدەك؟ ـ دېدىم مەن ئاخىرى زەردە بىلەن.

ـ سىزغۇ ھاھانا ـ سەۋەب كۆرسەتكىشكە ئۇستا، ـ دېدى ئۇ يەنە ئۆز سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، ـ بىراق سىز ھەرقانچە يوشۇرغان بىلەنمۇ، يۈرىكىڭىزنىڭ كىمگە سوقىدىغانلىقىنى بىلىمەن.

— ئەجەب گۇمانخور بولۇپ كېتىپ بارىسەنغۇ مۇشۇ كۆنلەردە.
— راست دەيسىز، مەن گۇمانخور. مەن دۆت، كالۋا، قاپاقباش! بىرنار ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن يەنە قانداق ئاتاقلارغا ئېرىشىمەنكىنتاك، خۇدا ئۆزى بىلىدۇ، گەپ قىلماي مەيلىگىزگە قويۇپ بەرسەم مېنى كىچىك بالىلارنىڭ لاتا قورچىقىغلا ئايلاندۇرۇپ قويۇۋاتىسىزغۇ.
— بولدى قىلساڭچۇ!
— ئۇنىڭغا راستىنلا شۇنچىلىك كۆڭلىگىز بولسا، ئۆزىگىزنىمۇ، مېنىمۇ قىينىغىچە...
زۇلپىيە بىردىنلا بۇقۇلداپ يىغلىغىلى تۇردى.
— كىچىكمىكىن دېسەم، بىر بالىغا ئانا بولدۇك، چوڭمىكىن دېسە كىچىك بالىدەكلا بىر گەپلەرنى قىلىسەن، — دېدىم مەن تېرىكىپ.
— مەن كۆڭلىگىزگە ياقمىغاندىن كېيىن، ئەنە چىقىسىگىزلا سىزگە قاراپ تۇرۇپ دۇ، — زۇلپىيە ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ سۆزلەشكە باشلىدى، — مەن سىزنى رازى قىلالمىغان بىلەن ئۇ سىزنى رازى قىلالايدۇ.
— ئەستاغپۇرۇللا!
— ھە، گېپىم يېغىرىگىزغا تېگىپ كەتتىمۇ؟ مەرزىيەدەك ئايالارغا ئەرلەر ئامراق كېلىدىكەن، سىزمۇ ھە دېسە شۇنى ئەگىيدىغان بولۇپ قالدىڭىز. ئەرلەرنىڭ شۇنداق ۋىجدانسىز بولىدىغانلىقىنى بىلگەن بولسام...
— نېمىلەرنى دەۋاتىسەنوي؟ مەرزىيە سەن دېگەندەكلەردىن ئەمەسقۇ؟
— مېنى بىلمەيدۇ دەمسىز؟ ئۇنىڭ نېمىلەرنى قىلىپ يۈرگەنلىكىنى ئوبدان بىلىمەن، ھازىر خەقنىڭ ھەممىسىنىڭ ئاغزىدا شۇنىڭ گېپى. رەسمىي سىزىشنى باھانە قىلىپ نە - نەلەرگىدۇر يوقاپ كېتىدىكەن. خەستەمۇ شۇنىڭ ئەلىمگە چىدالمايلا تۇرمىگە كىرىپ كەتتىمۇ تېخى، كىم بىلىدۇ.
زۇلپىيەنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، چىداپ تۇرالمىدىم.
— خەققە تۆھمەت چاپلىما! — دېدىم مەن غەزەپ بىلەن، — ئۇ ھەرگىزمۇ سەن ئېيتقاندەك ناپاك ئايالاردىن ئەمەس!
— ھە، سىزنى ئەمدى چۈشەندىم، قىزغا بالام ئاپئاق، كىرپە بالام يۇمشاق دېگەندەك سىزگە يەنىلا شۇ ياخشى...
بىزنىڭ جېدىلىمىز ئەنە شۇنىڭدىن باشلاپ تېخىمۇ چىڭىغا چىقىلىق تۇردى.
بىز بىر - بىرىمىزنىڭ گېپىگە قوناق بەرمەي، ئاخىرى چىنە - قاچىلارنى چېقىشىش دەرىجىسىگە يەتتۇق. ئۇنىڭ ئاغزى شۇنداق ئېچىلىدىكى، ئۇچ يىلدىن بېرى كۆڭلىگە يىغىلىپ قالغان گەپلىرىنى بىراقلا تۆكۈۋەتتى. مەن ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپمۇ، نەسىھەت قىلىپمۇ ھېچ ئۇلگۈرەلمىدىم. ئاخىرى ئاچچىقىمنى باسالمايلا، ئۇنىڭ كاچىتىغا قانداق قىلىپ بىر تەستەك سېلىۋەتكىنىنىمۇ ئۇقماي قالدىم. ئەزەلدىن ئۇنى بىرەر كاچات ئۇرۇش ئەمەس، قاتتىقراق تىللاپمۇ باقمىغانلىقىم ئۈچۈن، بۇ ئۇنىڭغا بەك ئېغىر كەلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كامالنى ئالدى - دە، توسقىنىمغىمۇ ئۇنىماي يامانلاپ كېتىپ قالدى.

مەن ئۇنى ئۇرۇپ قويغىنىمغا پۇشايمان قىلدىم. خەمىت مەرزىيەنى ئۇرغان چاغدا، ئاياللارنى ئۇرغان ئەرنى ئەر دېگىلى بولامدۇ دەپ ئۇنىڭغا ئەپىرەتلەنگەنىدىم. ئەمدىچۇ، ئۆزۈمگە ئىمە دېسەم بولار؟

مانا مەن زۇلپىيە كېتىپ تۇنجى كېچىنى ئۆتكۈزۈۋاتىمەن. ياتاممۇ ھېچبىر ئۇيقۇم كېلىدىغاندەك ئەمەس. شۇڭا ئۆتكەندە يېزىپ تاشلاپ قويغان ھېكايەمنى قايتا ئۆزگەرتىپ ئىشلىمەكچى بولۇپ ئولتۇردۇم. بىراق كاللامغا زۇلپىيە بىلەن بولغان بايىقى ماجىرا كىرىۋېلىپ، قەلىمىم ھېچبىر ماڭمىدى. مەن بىردەم ئۇنىڭغۇ تىڭشاپ باقتىم. بۇمۇ كۆڭلۈمدىكى غەشلىكلەرگە دال بولالمىدى. ئاخىرى بىر ئورام تاماكا ئوراپ تۇتاشتۇرۇپ - دە، ھاۋا يەپ كەلگىلى تالاغا چىقتىم. بىردەم ئايلىنىپ يۇرگەندىن كېيىن يەنە دەريا ئانىنىڭ قېشىغا كېلىپ قالدىم.

— بۇگۈن يەنە كۆڭلۈك پاراكەندە بوپتۇ - ھە، — دېدى دەريا ئانا سۆز باشلاپ، — بىر قاراشتىلا كۆزلىرىڭدىن غەم، كىرپىكلىرىڭدىن نەم كۆرگەندەك بولۇۋاتىمەن.

مەن گويا بەركامال رەمىچى ئالدىدا ئولتۇرغاندەك ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئۇن - تىنسىز قۇلاق سېلىپ تۇردۇم.

— ھايات دېگەن يارالمىشتىلا شۇنداق، ئۇنىڭ بىر كۈنى خۇشاللىق بىلەن ئۆتسە، ئون كۈنى ئازاب بىلەن ئۆتىدۇ. كىشىلەر ئازاب تارتقان چاغلىرىدا بەختىنىڭ قەدرىگە يېتىدۇ. بەختلىك چاغلىرىدا ئازابلىرىنىڭ شىرنىسىنى تېتىيدۇ. مەن تالاي ئادەملەرنى كۆرگەن. ئۇلارغا قارىغاندا سەن ھېچقانچە ئازاب تارتمىدىڭ، بولسا يەنە نۇرغۇن موھتاجلىق، كۈلپەتلەرنى بېشىڭدىن ئۆتكۈز، يىغلىغان چاغلىرىڭدا كۆزلىرىڭدىن ياش ئېقىتىپلا ئەمەس، يۈرىكىڭدىن قان تېمىتىپ يىغلا. كۈلگەن چاغلىرىڭدا چەكسىز سۆيۈنۈپ تۇرۇپ ئاۋازىڭنى باربىچە قويۇۋېتىپ كۈل، شۇ چاغدىلا سەن ھەقىقىي ئادەملىكىڭنى تاپقان بولىسەن... بىلىمەن، سەن ھازىر زۇلپىيەنى بىر كاچات سالغىنىڭغا ئازابلىنىۋاتىسەن. بۇمۇ سېنىڭ پەزىلىتىڭ. لېكىن زۇلپىيە يامانلاپ كەتكەن بىلەنمۇ بەرىبىر سېنى ياخشى كۆرىدۇ. بىلەمسەن؟ ئۇ سېنى ياخشى كۆرگەنلىكى ئۈچۈنلا شۇنداق قىلىۋاتىدۇ.

— ئۇنىڭ مېنى ياخشى كۆرۈشى مەن ئۈچۈن بەخت، — دېدىم دەريا ئانىنىڭ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى كۈتمەيلا، — بىراق ئۇنىڭ مېنى چۈشەنمەسلىكى مەن ئۈچۈن بەختسىزلىك ئەمەسمۇ؟

— چۈشىنىش باشقا گەپ، ياخشى كۆرۈش باشقا گەپ، — دېدى دەريا ئانا ۋەزمەن ئاھاڭدا، — سېنى چۈشەنگەنلا ئادەمنىڭ ساڭا قولداش بولالىشى ناتايىن. ئەمما سېنى ياخشى كۆرگەن كىشى ئاقىۋەتتە سېنىڭ پارلىق سەۋەنلىكلىرىڭنى كەچۈرۈۋېتەلەيدۇ...

مەن ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدىم. «زۇلپىيەغۇ مېنى ياخشى كۆرىدۇ، بىراق مەن ئۇنى چىن قەلبىمدىن ياخشى كۆرىمەنمۇ؟ بەلكى ئۇنى ياخشى كۆرەرمەن، لېكىن بۇ ياخشى كۆرۈش يەرىبىر مېنى ئاجايىپ گۇزەل ھېسسىياتلارغا ئىگە قىلالمايدۇ. بەلكىم بۇ تېخىچىلا مەزىزىيەنى كۆڭلۈمدىن چىقىرىۋېتەلمىگەنلىكىمدىندۇر». مەن يەنە دەريا ئانىغا ئۇتۇنۇش ئەزەرى بىلەن تىكىلدىم.

ـ تېخىچىلا شۇ مەرزىيەنى ئۇنتالماي يۈرسەن ـ ھە، ـ دېدى دەريا ئانا كۆڭلۈمـ دىكىنى تۈيۈپ، ـ يەنە ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلەي دەۋاتامسەن؟ بوپتۇ كۆڭلۈڭنى يېرماي.

«... خەمىت، سېنىڭ بۇنچىلىك پەسكەش ئىكەنلىكىڭنى بىلگەن بولسام بۇرۇنلا ساڭا كۆڭۈل بەرمىگەن بولاتتىم. سەن مېنىڭ شۇنچە كۆز ياشلىرىمغا پىسەنتمۇ قىلمـ دىڭ. مەن بۇرۇنمۇ سېنىڭ دائىم مېنى ئالداپ يۈرگەنلىكىڭنى بىلەتتىم، شۇنداق تۇرۇقـ لۇق مەن سەن بىلەن توي قىلدىم. ئالدىمدا ئۆتكۈزگەن شۇنچە گۇناھلىرىڭنى كەچۈرۈـ ۋەتتىم. لېكىن ئاقىۋىتىتە يەنىلا سەندىن ۋاپا كەلمىدى...

خەمىت، مەن ساڭا نەپرەتلىنىمەن، ھەتتا غەيرەتىڭنى سېنىڭدەك بىر ۋىجدانسىزـ نىڭ بالىسى بولۇپ قالغىنىغمۇ ئۆكۈنىمەن. ئۇنىڭ چىرايـ شەكىل جەھەتتە ساڭا ئوخـ شىسىمۇ، ئەمما ۋىجدان، سەمىمىيلىكىڭ جەھەتتە ئارمانغا ئوخشىشىنى تىلەيمەن...

ئارمان، مەن ساڭا يۈز كېلەلمەيمەن. سېنىڭ شۇنچە يالـۋۇرۇشلىرىڭنى ئاڭلىماي، باشقىلار ـ ئالدىدا سېنىڭ غۇرۇرىڭغا تەگكەنلىكىمنىڭ جازاسىنى ئەمدى تارتىۋاتىمەن. ئىلـ گىرى سېنىڭ سەمىمىيلىكىڭ ھەم ئاق كۆڭۈللۈكىڭنى گومۇشلۇقىنىڭ ئىپادىسى دەپ ئويلىغان ئىكەنلىكىمەن. بۇگۈنكى كۈندە دىل مەن بىزار بولغان شۇ نەرسىلەرنىڭ قەدىرىگە يېتىۋاتـ مەن. مەن ئەمدى چۈشىنىۋاتىمەن. ئەسلىدە مەن خەمىتنىڭ چىرايى، ناخشىسى ۋە ياسالـ ما سۆزلىرىگىلا ئۆزۈمنى قۇربان قىلىۋەتكەن ئىكەنمەن. ئېنىقسەت، ئارمان، مەن ساڭا يۈزسىزلىك قىلغاندا نېمىشقىمۇ مېنى بىر كاچات سالمىغانسەن. بەلكىم شۇنداق قىلغان بولساڭمۇ مەن يولنى مۇنچە خاتا باسمىغان بولاتتىم...»

مەن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ كۆز چانا قىلىرىمدىن ئۇرغۇپ چىققان ياشلىرىمنى سىڭدۈرەلـ مەي قالدىم. بۇ مېنىڭ شۇنچىلىك ياشاپ ئونجى قېتىم مەرزىيەنىڭ كۆڭلىدىن ئورۇن ئېلىشىم ئىدى.

2

شۇندىن كېيىن، بىكار بولسامىلا دەريا بويىغا چىقىدىغان بولدۇم. ئۇنىڭ شوخ ئېـ قىنلىرىغا قاراش بىلەنلا كۆز ئالدىمدا مەرزىيەنىڭ گۈپۈلدەپ ئورغان غايەت زور يۇرىكى ناماياں بولاتتى. بۇ يۈرەك بىر تۇرۇپ سەھەردە بالقىپ چىقىۋاتقان قۇياشتەك جۇشقۇن، ئۈمىدۋار كۆرۈنسە، يەنە بىر تۇرۇپ كۆكرىكىگە تۇق يەپ قېپقىزىل قانغا بويالغان، ھالسىزلىنىپ يىقىلىش ئالدىدا ئورغان كىيىككە ئوخشاپ كېتەتتى.

«بىلەمسەن ئارمان، مەن ئەمدى بەرگىلىرىم خازان بولغان، خۇش پۇراقلىرىم تۆكۈلگەن چاغدا سېنىڭ قەدىرىڭگە يېتىۋاتىمەن. مەن شۇ تاپتا بىر چاغدا سەن ماڭا تۇققۇپ بەرگەن «سۇۋېت تاتار يازغۇچىسى غادىل كوتۇينىڭ «تاپشۇرۇلمىغان خەتلەر» پوۋېستىدىكى غالـ يىكە ئوخشاپ قېلىۋاتىمەن. خۇددى ئۇ قىزغا سەيپۇلىنىڭ گېپىتتەكى رەسىمىنى كۆرـ سەتسەڭ تۇرۇپ، دادا ئىلار مۇشۇ دېگەندەك مېنىڭمۇ غەيرەتكە سېنىڭ دادا ئىڭ خەمىت ئەمەس، بەلكى ئارمان دېگۈم كېلىۋاتىدۇ.

تارمان، ئىنسان دەسلىپىدە ھېسسىياتنىڭ كەينىگە كىرىپ ئۆزىگە ئەقىدە قىلغانلارغا ئازار بېرىپ قويمىدىكەن، لېكىن ھاياتنىڭ رەھىمسىزلىكلىرى ئۇنى ئاخىرى شۇ ئەقىدە لەرنىڭ قەدىرىگە يەتكۈزمىدىكەن. ھازىر مېنىڭ بىردىنبىر روھىي مەدەتكارىم پەقەتلا سەن، مەن پەقەت سېنىڭ بۇرۇن ماڭا سەرپ قىلغان ئەقىدىلىرىڭ بىلەنلا ئۆز ـ ئۆزۈمنى بەزلەپ كېلىۋاتىمەن...

تارمان، ھازىر ئىچىمگە دەرد دېگەن توشۇپ كەتتى. سۆزلىسەم نەچچە كۈندىمۇ تۈگىمەيدۇ. بىراق ھەر قانچە ئازاب تارتسامۇ، بىرەر كىمگە تېنىپ باققىنىم يوق. بۇگۈن نېمىشقىدۇر ساڭا دەردىمنى تۆككۈم كېلىپ قالدى.

بىر كۈنى مەن بىلەن بىر كاسىرادا ئىشلەيدىغان ئايال خىزمەتدىشىم مېنى ئۆيىگە تەكلىپ قىلدى. مەن ئۇنىڭ ئۆيىگە باردىم. ئۇ مېنى شۇنچىلىك قىزغىن كۈتتىكى، مەن ئۆزۈمىمۇ ھەيران قالدىم. ئۇنىڭ مېنى چاقىرىشتىكى مەقسىتىنى چۈشەنگەندىن كېيىنلا، كەلگىنىمگە پۇشايمان قىلىشقا باشلىدىم. ئۇنىڭ باشقا بىر ئورۇندا ئىشلەيدىغان بىر نەۋرە ئاكىسى بار ئىكەن. بۇلتۇر ئايالى ئۆلۈپ كېتىپ ئىككى بالىسى يېتىم قالغانىكەن.

ـ ئۆزى ياۋاش، ئوبدان ئادەم، خىزمەت ئورنىمۇ ياخشى. ئېيىغا ئىككى يۈز ئەللىك كوي ئالىدۇ، ئىشقىلىپ مېنىڭمۇ سىزنى يامان ئادەمگە سايە قىلغۇم يوق. ئىشەنمىسىڭىز باشقىلاردىن سوراپ باقارسىز، ھەر ھالدا ئۇنىڭ بالىلىرى ئانىغا، سىزنىڭ بالىڭىز دادىغا زار بولۇپ ئۆتمىسۇن دەيمەن. شۇڭلاشقا...

ـ مېنى شۇنىڭ ئۈچۈن چاقىرغانمىدىڭىز؟ ـ دېدىم ئۇنىڭ سۆزى تۈگىمەيلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ.

ـ ياق، ياق، بۇنى خاتا چۈشىنىپ قالماڭ، مېنىڭمۇ ياخشى نىيىتىم... ئىشقىلىپ ئۆزىڭىز راۋا كۆرسىڭىزلا...

راست، ئۇنىڭ نىيىتىمۇ توغرا، بەلكىم ئۇ ماڭا كۆيۈنۈۋاتقان بولۇشىمۇ مۇمكىن. بىراق ھازىر مەن بۇنداق كۆيۈنۈشلەرگە موھتاج ئەمەس ئىدىم. مەن ئاخىرى «مەن تېخى خەستىنىڭ ئەمرىدە» دېگەن باھانە بىلەن ئۇنىڭدىن ئەپۇ سوراپ ئۆيۈمگە قايتىپ كەلدىم. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ماڭا ئەتۈر قارايدىغان بولۇپ قالدى، مەن بۇ ئىشلارنى ئەمدى كۆڭلۈمدىن چىقىرىۋېتەي دەپ تۇرۇشۇمغا يەنە بىر كۆڭۈلسىزلىككە دۇچار بولدۇم.

مەكتەپ ئىچىدە خىلى ئاتاق ـ ئابرويى بار مەلۇم بىر رەھبەر مېنى مەكتەپنىڭ بىر شوپۇرىغا سايە قىلغىلى تۇردى. ئۇ شوپۇرنى مەن ئوبدان بىلەتتىم. ئۇنىڭ ئايالىنى ئىككى بالىسى بىلەن قويۇۋەتكىنىگە تېخى ئىككى ئايچە بولمىغانىدى. ئۇنىڭ ئۇنىتىگە، ئۇ، ئۇچمىغا چىققان پىيەنچۇك ئىدى. مەن ھېلىقى رەھبەرنىڭ تەكلىپىنى بىردىنلا رەت قىلىشقا ئامالسىز قالدىم. مەن ئۇنىڭغا ئېنىق پوزىتسىيە بىلدۈرمىگەچكە، ئۇمۇ ماڭا ئوغرى تىكەندەك يېپىشىۋالدى، ھېلىقى شوپۇرمۇ بىكار بولسىلا مېنى ئىزدەيدىغان، ماڭا سۆز ـ سالاملارنى ئەكىلىدىغان بولۇۋالدى. مەن ئۇلاردىن شۇنچىلىك بىزار بولدۇمكى، بۇ

دۇنياغا كەلگىنىمگە مىڭبىر پۇشايمان قىلىپ كەتتىم.

بىر كۈنى رەھبەر يەنە ماڭا تەربىيە بەرگىلى تۇرىۋىدى، ئۆزۈمنى باسالماي پاڭىرىدە ئېتىلىپ يىغلىۋەتتىم. رەھبەر ھەيران بولۇپ تۇرۇپلا قالدى، مەن يىغلاپ تۇرۇپ تازا سۆزلەپتىمەن:

— سىز نېمىشقا مېنى قىينىۋېرىسىز؟ مېنىڭ ئەرگە تېگىدىغانلىقىمنى نەدىن بىلىسىز، بولدى مەن ئىككىنچىلەپ ئەرگە تەگمەيمەن. ماڭا كۆيۈنمەن، دەپ ئاۋارىمۇ بولماڭ، سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي، مېنىڭ كۆڭۈل ئارامىمنى بۇزۇۋەرمەڭ!...

شۇنداق قىلىپ ئۇلارمۇ جىمىپ قالدى، مەن شۇندىن كېيىن ماڭا «خەيرىخاھلىق» قىلماقچى بولغانلارنىمۇ مىڭبىر جاپالاردا يولغا سالدىم. بىراق بۇنىڭلىق بىلەن مەن تېخىمۇ يېتىم ھالغا چۈشۈپ قالدىم. ئىلگىرى مەن بىلەن قويۇق ئارىلاشقانلار مەندىن ئۆزىنى قاچۇرغىلى تۇردى. ھەتتا بەزىلەر ماڭا گەپمۇ قىلماي تەتۈر قاراپ يۈرىدىغان، يەنە بەزىلىرى مېنى شەرەتلەپ كالپۇكلىرىنى پۈرۈشتۈرىدىغان بولۇشتى...

ئارمان، بۇگۈن ساڭا ئېچ - قارنىمنى تۆكۈپلا كەتتىم. ئەيىبكە بۇيرۇمىغىن، مەن ئالدىراپلا ھەسرەت چېكىپ كەتكەنىكەنمەن. كېيىنكى ئىشلارنى ئويلىسام، يۈرىكىم تېخىچىلا بىر پارچە مۇزدەك تۇرىدۇ...

بىر كۈنى ئىشخانىدا ھېلىقى خىزمەتدىشىم بىلەن كىچىكىنە بىر ئىش ئۈچۈنلا قىزىرىشىپ قالدىم. «نېمىگىزگە يوغانچىلىق قىلىسىز؟» دېدى ئۇ گەپ ئارىسىدا، ئۇنىڭ بۇ گېپى غۇرۇرۇمغا شۇنداق تەگدىكى، ئۆزۈمنى باسالماي ئۇنىڭ بىلەن ۋارقىرىشىپ كەتتىم. ئۇنىڭ كۆزى يۇمۇلۇپ، ئاغزى شۇنداق ئېچىلدىكى، سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، كۆزلىرىم قارائۇغۇلىشىپ، يىقىلىپ چۈشەيلا دەپ قالدىم. «سىز، بىز بىلمەيدىغان مەرزىيەمۇ، ئۆزىڭىزنىڭ بۇزۇقلۇقىدىن مۇشۇ كۈنگە قالغان نېمىسىز، سىزنىڭ كاساپىتىڭىزدىن بىزمۇ بېشىمىزنى كۆتۈرەلمەس بولۇپ قېلىۋاتىمىز. ئۆزىڭىزچە مەن ئەتىۋارلىق، خان پاشا دەپ يۈرەمسىز، سىز ئەمەس، ئاۋۇ مۇشۇكمۇ مىياۋ دەپ قويسا، ئارقىسىدا نەچچىسى سوكۇلداپ يۈرمەمدۇ؟!...»

مەن ئۇنىڭغا بىرەر ئېغىزمۇ گەپ يالدۇرالمىدىم. خورلۇق دەستىدىن جالاقلاپ كېتەرەپ كەتتىم، كۆز ياشلىرىم مەڭزىمنى بويلاپ ئاقتى. ئاخىرى پۈت - قوللىرىمدا جان قالمىدى - دە، لاسسىدە ئولتۇرۇپ قاپتىمەن...

كېيىن مەكتەپ رەھبەرلىكى بۇ ئىش ئۈچۈن ھەر ئىككىمىزنى تەنقىدلىدى. ماڭا تەربىيە بەرگەندە نېمە دەيدۇ دېمەمسىز؟

— سىلەر ئاڭلىق ئادەملەر، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىز كاپىدىرادا، شۇنداق تۇرۇقلۇق چۈجە خورازلاردەك ئۇرۇشۇپ يۈرسەڭلار، ئۆزۈڭلارغىمۇ سەت، باشقىلارغىمۇ تەسىرى ياخشى بولمايدۇ. سىزگە يۇزتۇرانە ئېيتىپ قويماي، بەزى ئىشلارغا دىققەت قىلىڭلىك، ھەر ھالدا خەقنىڭ ئاغزىغا چىقىپ قالمىغىنىڭىز ياخشى... — مەكتەپ رەھبىرىنىڭ ئاغزىدىنمۇ بۇ گەپنى ئاڭلاش ماڭا قاتتىق ھار كەلدى.

— مېنى ھاقارەتلىمەڭ، مەن سىز ئېيتقان ئۇنداق ئايالالاردىن ئەمەس! — دېدىم

مەن ھەققانىي ھالدا، ئۆز ـ ئۆزۈمنى ئاقلاپ.

ـ بۇ گەپنى توغرا چۈشىنىڭ، بىزنىڭ ھەر بىر خىزمەتچىمىزگە نىسبەتەن مەسئۇلىيەتچانلىقىمىز بار، بەلكى بۇ گەپلەر ئويدۇرمىدۇر. سىزدە ئۇنداق مەسىلىلەر بولمىسا، بۇنداق كېيىنمۇ دىققەت قىلسىڭىز بولىدىغۇ...

بۇ ئىشلارغا نېمە دېيەلەيمەن، بۇ كۆڭۈلسىزلىكلەر ئۈچۈن نەچچە ـ نەچچە كېچىلەپ ياقامنى تۇتۇپ يىغلاپ چىقمىدىممۇ؟ ئۆز ئەقىدەمگە شۈنچە سادىق تۇرۇقلۇق، نېمىشقا كىشىلەرنىڭ نەزەردە شۈنچە خۇنۇك ئوبرازغا ئايلىنىپ قالىمەن. مەن قانداق قىلسام كىشىلەرگە ئۆزۈمنىڭ پاك ئىكەنلىكىمنى چۈشەندۈرۈپ بولالايمەن؟...»

مەن دەريا بويىدىن يانغاندا زاۋال مەزگىلى بولۇپ قالغانىدى. مەن يەنە بىر پەس ئايلىنىپ يۇرگەندىن كېيىن ئۆيگە قايتتىم. بۈگۈن ياتاق بىناسى نېمىشقىدۇر تىپتىنچ ئىدى. بايا، كەچتە مەكتەپتە ھەر قايسى سىنىپلار ئارا ئويۇن مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدۇ دېيىشىۋاتاتتى. قارىغاندا ئۇلار ئويۇنغا چىقىپ كەتكەن ئوخشايدۇ. مەن ئۈچىنچى قەۋەتكە چىقىپ، پەلەمپەيدىن ئۈي تەرەپكە قايرىلىشىمغىلا بىر كىچىك بالىنىڭ ئەنسىز يىغىسى ئاڭلاندى. ئارقىدىنلا يەنە بىر نەرسىلەرنىڭ جارانگ ـ جۇرۇڭ قىلغان ئاۋازى ۋە بىر ئايالنىڭ ئەنسىز ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇ ئاۋاز مەرزىيەنىڭ ئاۋازىدەك بىلىنىپ كەتتى. مەن ئاۋاز چىققان تەرەپكە يۈگۈرۈپ باردىم. دېگەندەكلا، مەرزىيەنىڭ ئۆيىدىن غەيرەتنىڭ يىغا ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. يەنە بىرى گۈپ قىلىپ يىقىلغاندەك قىلدى. ئارقىدىنلامەرزىيە چىرقىراق ئاۋازدا: «ئادەم بارمۇ؟! ئادەم بارمۇ؟!» دەپ توۋلىدى. كۆڭلۈم بىر شۇملۇقنى سەزگەندەك ئېغىپ كەتتى. ئىشكنى ئىتتىرگەندىم، ئېچىلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئىشكنى بىر تېپىپ ئېچىۋەتتىم. شۇئان كۆز ئالدىمدا شۇنچىلىك دەھشەت بىر مەنزىرە پەيدا بولدىكى، ئۆزۈمنمۇ بىلمىگەن ھالدا جايىمدا تۇرۇپ قاپتىمەن: بىر ئەر مەرزىيەنى ھەدەپ كارىۋاتقا سۈرەۋېتىپتۇ. مەرزىيە بار كۈچى بىلەن تىرەجەپ تۇرۇۋاپتۇ. مەرزىيەنىڭ كۆڭلىكى يىرتىلىپ، ئاپئاق كۆكسى ئېچىلىپلا قاپتۇ. غەيرەت بولسا ئاپىسىنىڭ پۇتىغا يېپىشقىنىچە ۋار ـ ۋار يىغلاۋېتىپتۇ... مەن دەرھال ئېسىمگە كەلدىم ـ دە، يۈگۈرۈپ بارغىنىمچە ھېلىقى ئەرنىڭ گەجگىسىدىن تۇتۇپ ئارقىغا كۆچەپ تارتتىم. ئۇ ئۆكىدىسىغا ئۆچۈپ كەتتى. ئۇ دەل ھېلىقى رەھىمسىز مەرزىيەگە سايە قىلىپ يۇرگەن شوپۇر ئىدى. شوپۇر ئورنىدىن قوپۇپ قاچاي دەپ تۇرۇشىغا، ئېتىلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىگە بىر مۇشت سالدىم. ئۇ يەنە ئۆكىدىسىغا چۈشتى، مەن ئاچچىقىمغا ھاي بېرەلمەي ئۇنىڭ ئۈستىگە مىنىۋېلىپ بارلىق غەزەپ ـ نەپرىتىم بىلەن يۈز ـ كۆزىگە ئۇرۇشقا باشلىدىم. ئۇرغانسېرى قېنىم قىزىپ كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭ يۈز ـ كۆزى بىردەمدىلا قانغا مىلىنىپ تونۇغۇسىز بولۇپ كەتتى. شۇ ئارىلىقتا شوپۇر قولۇمدىن بوشاپ، ئۆيدىن قېچىپ چىقىپ كەتتى. سۇخانىنىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە ئۇنىڭغا يېتىشىپ باردىم ـ دە، قولىدىن سۆرىگىنىمچە سۇخانىغا ئەكىردىم. بۇ چاغدا ئاچچىقىم بىرئاز يېنىپ قالغانىدى. شۇئان ئۇرۇشتىن توختاپ ئۇنىڭ ياقىسىدىن تۇتقىنىمچە تاماشا نېخىتىدىم:

— ھۇ، ئىپلاس، رەسۋا، مەرزىيەنى ھېچبىر قارانچۇقى يوق دەپ ئويلاۋاتامسەن؟! ھىلىپ قوي، ئۇنى بوزەك قىلالمايسەن!

— ئارمان، مېنى كەچۈرگىن! مېنى، مېنى، قويۇۋەتسەڭ!...

ئۇنىڭ ئىغىزىدىن چىققان قاڭسىق ھاراق پۇرىقى بۇرنۇمغا ئۇرۇلدى. مەن ئۇنىڭ كارنىيىنى تېخىمۇ چىگىراق بوغۇپ ئىيتتىم:

— باشقا ئادەم بولسغۇ بىر نۆرى، بىر مەكتەپتە تۇرۇپ سەنمۇ مۇشۇنداق قىلامسەن؟ ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتەيمۇ سەن خۇمسىنى!

—ئارمان، سەندىن ئۆتۈنۈپ قالاي، بۇ ئىشنى ھېچكىمگە تىنمىسا‌ڭ. مېنىڭمۇ بۇنداق قىلىش نىيىتىم يوق ئىدى. ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن، مەن ئۇنىڭغا چىرايلىقچە ئادەم قويدۇم. ئۇنىمىدى. ئاخىرى مۇشۇنداق قىلىپ بولسىمۇ ئۇنى ئىندەكتە كەلتۈرەي دەپ...

ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ تېخىمۇ غەزىپىم ئۆرلەپ كەتتى. ئاچچىقىمغا پايلىماي ئۇنى يەنە بىر تەستەك سېلىۋەتتىم...

مەن مەرزىيەنىڭ قېشىغا كىرگەندە، ئۇ غەيرەتنى باغرىغا باسقىنچە يىغلاپ ئولتۇرغانىكەن. مەن ئۇنىڭغا نېمىدەپ تەسەللى بېرىشنىمۇ بىلمەيتتىم. ئۇمۇ نومۇس، خورلۇق دەستىدىن ماڭا تىكىلىپمۇ قارىيالماي كۆز يېشىغا زوراقتا ئىدى.

— قورقماڭ! — دېدىم مەن ئۆيدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ، —ئەمدى ئۇ يەنە كېلىدىغان بولسا پۈتىنى چېقىۋەتمىسەم ھېساب ئەمەس.

3

«...ھازىر ماڭا «ئۆلۈم» دېگەن بۇ سۆز خۇددى ئەللەي ناخشىسىدەك يېقىملىق، زېمىستان قىشتا پاللىدە چىققان قۇياشتەك يېللىق بىلىنىدىغان بولۇپ قالدى. مەن پۈت-قوللىرىم چىڭ تېڭىلغىنىچە بۆشۈكتە بۆلىنىپ، ئۆلۈمنىڭ مەيىن رېتىملىرىدا مەڭگۈلۈك ئۇيقۇغا كېتىشنى تولىمۇ، تولىمۇ ئارزۇلايدىغان بولدۇم. بىراق مەن نېمە ئۈچۈن ئۆلۈۋالىمەن؟ ئىپلاس كىشىلەردىن غايىبانە ئۆچ ئېلىش ئۈچۈنمۇ؟ ئۆزۈمنىڭ پاك-غۇبارسىز ئىكەنلىكىمنى ئىسپاتلاش ئۈچۈنمۇ؟ ياكى بولمىسا ھاياتتىن بىزار بولغانلىقىم ئۈچۈنمۇ؟ ياق، مەن ياشاشنى، ھاياتلىقنى ھېلىمۇ ياخشى كۆرىمەن. شۇنداق تۇرۇقلۇق، يەنىلا ئۆلۈشنى خالاپ قالدىم. دۇنيادا ئۆلۈۋالغان ئادەملەر ئازمىدى. گوللاندىيلىك مەشھۇر رەسسام ۋانگوك شۇنچە نادىر ئەسەرلەرنى قالدۇرغان تۇرۇقلۇق، ئاخىرى ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان. مۇستاپا كامال پۈتۈن بىر دۆلەتنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن ئۆزىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەن، پۇشكىن مۇھەببەت ئۈچۈن دۇئېلدا ئۆلگەن، يەنە ھېمىڭۋاي، يېسىنىن، لاۋشې... لارمۇ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغانىكەن. ئۇلارغا قارىغاندا، مەن ناھايىتىمۇ ئەرزىمەس بىر شەخس، ئەمما شۇنداق بولسىمۇ، مېنىڭمۇ ئۆزۈمگە خاس ئۆلۈۋېلىش پەلسەپەم بولۇشى كېرەك...»

مانا بۇ ئاشۇ كۈندىكى كۆڭۈلسىزلىكنىڭ مەرزىيەنىڭ خاتىرىسىدە قالدۇرغان ئىزناسى. ئۇ ھازىر ئۆيدىن سىرتقا ناھايىتى ئاز چىقىدۇ. سىرتقا چىقسىمۇ قاپىقىنى ئاچماي،

بەشىنى ئىچىگە تىقىپ جىممىدە ماڭىدۇ. ئۇنى يۇزەكى چۈشەنگەنلەر، ئۇ، تىرىك ئۇرۇپ-لا ئۆزىنى ئۆلدىگە چىقىرىۋەتكەن ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىشى مۇمكىن. بىراق ئۇنىڭ «ئۆلۈ-ۋىلىش» ئۇيغۇسىنىڭ تېگىگە ئاجايىپ پىكىر يوشۇرۇنغانىدى...لېكىن ماڭا ئۇنىڭ ياشاش-قا بولغان زوقى تېخىمۇ كۈچەيىپ كېتىپ بارغانىدەك ئويلىماقتا. ئۇ ئارىلاپ، ـ ئارىلاپ ماڭا تاماق ئېتىپ ئەكىرىپ بېرىدىغان بولدى. بەزىدە تېخى كىيىملىرىنىمۇ يۇيۇپ بېرەي دەپ كىرىدىغانمۇ بولدى. مەن ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشىنەتتىم. ئۇ ھازىر مېنى ئۆزىنىڭ بىردىنبىر قارانچۇقى دەپ تونۇيدۇ. مەنچۇ؟ مەنمۇ ئۇنى ئۆزۈمنىڭ بىردىنبىر قوغداشقا تېگىشلىك كىشىم دەپ تونۇيمەن.

كېچىلىرى ئۇ غەيرەتنى ئۇخلىتىپ قويۇپ، ئۆزى ئۇزۇندىن ئۇزۇن خىيالارغا چۆمۈپ كېتىدۇ. ئۇ يىراق ئۆتمۈشنى ئەسلەيدۇ. تارتقان كۈلپەتلىرى ئۈچۈن ھەسرەت چېكىدۇ. ئەنە شۇنداق چاغلاردا ئۇ مېنىڭ قېشىمغا چىقىپ، كۆكسۈمگە بېشىنى قويۇپ قانغۇچە يىغلىغۇسى كېلىدۇ. ئۇلارنى كۆزۈم كۆرمىسۇن، قۇلىقىم ئاڭلىمىسۇن لېكىن كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرىدۇ. ئەلۋەتتە، مەنمۇ ئەرلەرگە خاس ئىنتىلىش بىلەن ئۇنى خىيال قىلمەن. ھازىر زۇلپىيە ئىخىيالىمغىمۇ كىرمەيدۇ. ئۇنىڭ ماڭا قىلغان ياخشىلىقلىرى ئېسىمدىن كۆتۈرۈلگەن. مەرزىيەنى ئويلىساملا، ھېلىقى كۈندىكى دەھشەتلىك مەنزىرە كۆز ئالدىمغا كېلىدۇ. يەنە ئۇنىڭ ئېچىلىپ قالغان ئاپئاق كۆكسىمۇ كۆزلىرىمگە كۆرۈنۈپ مېنى ئاجايىپ شېرىن ھېسلارغا چۆمدۇرىدۇ...بىراق بىز ھازىر بىر ـ بىرىمىزگە تىكىلىپمۇ قارىيالمايدىغان تۇرساق، باشقا گەپلەردىن ئېغىز ئېچىش مۇمكىنمۇ؟!

4

ئايالىمنىڭ يامانلاپ كەتكىنىنى خىزمەتداشلىرىمىلا ئەمەس، ساۋاقداشلىرى، دوست-بۇرادەرلىرىمۇ بىلىپ بولدى. ئاغىنىلەر زۇلپىيەنى ئەكىلىپ قويايلى دەپ سالا ـ سۆلا قىلغىلى تۇردى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۆزۈمۇ كامالنى سېغىنىپ قالغانىدىم. زۇلپىيەمۇ مېنىڭ بىرەر ئادەم ئەۋەتىشىمنى كۈتۈپلا تۇرغانىكەن. شۇڭا دوستلىرىم ھېچقانچە كۈچەپىلا ئايالىم بىلەن كامالنى ئۆيگە ئەكىلىپ قويدى.

زۇلپىيە كەلگەندىن كېيىن ئۆي ئىچى سەرەمجانلىشىپ، قوزغىلىڭمۇ ئىنسىق-ئىنسىق يەيدىغان بولدۇم. زۇلپىيەمۇ ئىلگىرىكىگە قارىغاندا خېلى ھۇلايىملىشىپ قاپتۇ. بىراق بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىنلا ئۇنىڭ كونا كېسىلى يەنە قوزغىلىشقا باشلىدى.

كامال بىلەن غەيرەت بىر يەسلىدە بولغاچقا، بىر ـ بىرىگە ئوبدانلا ئۆرە بولۇپ قالغانىدى. شۇڭا ئۇلار زۇلپىيەنى كۆرسىمۇ، مەرزىيەنى كۆرسىمۇ ئوخشاشلا «ئاپا» دەپ توۋلىشاتتى. كەچتە يەسلىدىن قايتۇرۇپ كەلگەندىن كېيىنمۇ ئۇلار دائىم ئىشىك تۈۋىدە بىللە ئويناشاتتى. بەزىدە كامال غەيرەتلەرنىڭ ئۆيىگە كىرىۋالاتتى. بۇنداق چاغلاردا زۇلپىيە ئۆڭۈپ ـ تاتىرىپ «سېنى كىم بۇيەرگە كىر دەپتۇ؟» دېگىنىچە كامالنى سۆزەپ ئېلىپ چىقاتتى. كامال غەيرەتتىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغاچ يىغلاپ

كىارىدورنى بىر ئالاتتى. مەرزىيە بۇنداق چاغلاردا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ لام-جىم دېمەيتتى. بەزىدە غەيرەت بىزنىڭ ئۆيگە كىرىۋېلىپ كامال بىلەن بىللە ئويناياتتى. ئۇلارنىڭ ئىناقلىقىغا قاراپ ئىختىيارسىز مەسلىكىم كېلەتتى. كامال مېنى «دادا» دەپ چاقىرسا، غەيرەتمۇ دوراپ «دادا» دەپ چاقىراتتى. بۇنداق چاغلاردا زۇلپىيەنىڭ جان-ئىمانى چىقىپلا كېتەتتى.

زۇلپىيە يەنە باشقىلاردىن مېنىڭ مەرزىيە بىلەن ئاللىقانداق «مۇناسىۋەت» لەردە بولغانلىقىمنى ئاڭلىغان بولسا كېرەك، مېنى يەنە قاتتىق كۇنلىگىلى تۇردى. مەن ئۇنىڭ بۇ تۇرقىغا قاراپ، تۇرۇپ ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىسا، تۇرۇپ ئۇنىڭ ھەددىدىن زىيادە شەخسىيەتچىلىكىگە ئۆچلۇكۇم كېلەتتى. شۇنداق كۇنلەرنىڭ بىرىدە گېزىتكە بىر ھېكايە بېسىلدى. ھېكايىنىڭ قىستۇرما رەسىملىرىنى مەرزىيە سىزىپ بەرگەنىدى. ئايالىم بۇ ھېكايىنى نەلەردىندۇر كۆرۈپ قاپتۇ ۋە گېزىتتىن بىرنى ئالغاچ كەپتۇ.

— سىزگە خۇش خەۋەر، — دېدى ئۇ كەچتە ئۆيگە قايتىپ كىرىشىمگىلا، — ھېكايە-ڭىز چىقىپتۇ.

مەن ھېكايەمنى بايىلا گېزىتتىن ئوقۇغانىدىم. شۇڭا بۇ گەپ ماڭا ئانچىمۇ يېڭى تۇيۇلۇپ كەتمىدى.

مەن كامالنى قولۇمغا ئالدىم. ئايالىم بۇگۈن نېمىشقىدۇر يەنە خاپا بولۇپ قالغا-نىدى. ئۇ كۇندە دېگۈدەكلا تۇتۇلۇپ-ئېچىلىپ يۈرگەچكە، ئۇنىڭ خاپا بولۇشلىرى قاپتىلىمغىمۇ كەلمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى.

— ھېكايىڭىز ياخشى يېزىلىپتۇ، — دېدى ئۇ يەنە ئاردىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، — رەسساملىمۇ ئوبدان تاللاپسىز.

ئۇنىڭ شۇ گېپىدىنلا كۆڭلىدىكىنى بىلىپ يەتتىم.

— قانداق، ھېكايەمگە مەرزىيە رەسىم سىزىپ بەرسە بولمامدىكەن؟

— ياخشى دەۋاتىمەنغۇ، بۇندىن كېيىن داۋاملىق شۇ نېمىڭزگە سىزدۇرۇڭ.

ئۇنىڭ گېپى يەنە غۇرۇرىدە ئاچچىقىمنى كەلتۈرۈپ قويدى.

— يەنە شۇ گەپمىدى؟ — دېدىم مەن ئۆزۈمنى بېسىۋېلىپ.

— دېسەم، دېمىسەم يالغانمۇ؟ مەندەك بىساس خوتۇننى ئالغۇچە باشتىلا شۇ چېچەن-ىي ئالسىڭىز بولمامدۇ؟...

ئۇ ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلاپ يىغلاشقا باشلىدى. مەن تاماكا ئوراپ ئاچچىق-ئاچچىق تارتىشقا باشلىدىم.

بىر چاغدا زۇلپىيە ئورنىدىن دەست تۇردى-دە، ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي سۆز-لىگىلى تۇردى:

— مېنى كەتكۈزۈۋېتىپ مەرزىيە بىلەن نېمە ئىشلارنى قىلغانلىقىڭىزنى مېنى بىلمەيدۇ دەمسىز، بۇرۇنلا مۇشۇنداق يۈزسىز ئىكەنلىكىڭىزنى بىلگەن بولسام سىزدەك ئادەمگە قارار كۆزۈم يوق ئىدى. ھازىرمۇ كامالنىڭ يۈزىنى دېمىسەم... بىلمەن. كۆڭلىڭىزدە پەقەت مەن يوق...

ـ قاچانمۇ مۇشۇ گەپلىرىڭ تۈگەر، بىردەم يازغانلىرىمدىن پۈتاق چىقارساڭ، بىردەم ئۇ نېمىشقا رەسىم سىزىپ بېرىدۇ دەپ بېشىمنى قوچىساڭ، سەنچە زادى نېمە قىلسام بولىدىكەنتاڭ؟

ـ ھە، سىزچە تېخى نېمە قىلمەن دېسىڭىز مەيلىڭىزگە قويۇپ بەرسەم بولىدۇ كەن ـ دە؟ بىلىپ قويۇڭ، مەن ئۇنچىلىك ئەخمەقلەردىن ئەمەس!

شۇنداق قىلىپ ئۇ كۈنمۇ خېلى ئۇزۇنغىچە جەڭگە ـ جېدەل بىسقمىدى.

يەنە بىر كۈنى زۇلپىيە بالا ئارىسىغا كىرىپ مەرزىيە بىلەن ئۇرۇشۇپ قالدى. بۇ چاغدا مەن ئۆيدە كىتاب ئوقۇپ ئولتۇراتتىم.

زۇلپىيە ھەدەپ مەرزىيەنىي سەتلەيدىغان گەپلەرنى قىلغىلى تۇردى، مەرزىيە زۇلپىيەنىڭ گېپىگە چىدىماي ئەيرەتنى ئۇرۇپ كەتتى. مەن كىتابىنى قويىدۇم ـ دە، دەرھال چىقىپ ئۇلارنى توسماقچى بولدۇم. لېكىن «ئۆزلىرى بىسقىپ قالار» دېگەن ئويدا يەنە بىردەم تەخىر قىلىپ باقاي دېگەن يەرگە كەلدىم.

ـ نېمانچىلا قىپ كېتىسىز، مەن سىزگە نېمە يامانلىق قىپتىمەن؟

بۇ مەرزىيەنىڭ تۇنجى قېتىم زۇلپىيەگە قارشىلىق بىلدۈرۈشى ئىدى. بۇ گەپ بىلەن زۇلپىيەنىڭ ئاغزى شۇنداق ئېچىلماسمۇ، ئايىماي! سەكسەن جىنى تۇتقان باخشى شىلارمۇ ئۇنىڭغا يېتەلمەيتتى. ھەتتا ئۇنىڭ ئۆزۈمىنىڭ ئايالىم ئىكەنلىكىنىمۇ ئېشەنگۈم كەلمىدى. مەن بىر پەسلىك خىيالدىن كېيىن ئۆزۈمگە كەلسەم، زۇلپىيەنىڭ ئاغزى تېخىچىلا بىسقماپتۇ:

ـ سىز بەك رەھىمدىل، بەك ساپ، بەكلا ئوبدان، شۇڭا بارلىق توقۇناق بالا، ئىلمەك قازالارنىڭ ھەممىسى سىزدىن كېلىۋاتىدۇ. ۋاييەي، سىزنىڭ نېمە يۇزۇقچىلىقلارنى قىلىۋاتقىنىڭىزنى مېنى بىلمەيدۇ دەمسىز؟ تېخى يۇزىڭىزنى داپتەك قىلىپ نېمە يامانلىق قىلدىم دەيسىزغۇ! رەسسامىمش تېخى! رەسسامىلارنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلمەيمەنمۇ؟ شۇنچە قىلغان ئەسكىلىكلىرىڭىز يەتمىگەندەك ئەمدى مېنىڭ ئېرىمنىمۇ يولدىن چىقىراي دەمسىز!؟ ۋۇي تېخى پەس لالما! ۋۇي پاسكىنا بۇزۇق! ۋۇي نومۇسسىز بىلمەيدىغان داپشاق!...

مەن ئەمدى ئايالىمنىڭ مەرزىيەنى ھاقارەتلەۋېرىشىگە چىداپ تۇرالماي ئۆيدىن ئېتىلىپ چىقىپ زۇلپىيەنىڭ ئالدىغا ئۆتتۈم ـ دە، غەزەپ بىلەن:

ـ ئاغزىڭنى يۇم! ـ دەپ ۋارقىرىدىم.

زۇلپىيە مېنىڭ بۇنداق قىلارىمنى كۈتمىگەنىدى، بەلكى مېنى چوقۇم ئۆزىگە يان باسىدۇ دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك. شۇڭا بۇ زەربىدىن ئۈنى ئۆچۈپ، كۆزلىرىنى چۆچەكتەك ئاچقىنىچە، ماڭا قاراپ قېتىپلا قالدى. ئۇ گويا مېنى ئەمدىلا تونۇۋاتقاندەك قىلاتتى. دەسلەپتە ئۇنىڭ كۆز قۇيرۇقلىرى لىپىلداپ كەتتى. ئارقىدىنلا لەۋلىرى تىتىرەشكە باشلىدى.

ـ قاراپ تۇرۇپ خەقنى ھاقارەتلەشنى نەدىن ئۆگەندىڭ! ـ دېدىم زۇلپىيەنىي ئەيىبلەپ.

بۇ چاغدا مەرزىيە ھۆكۈمەك ئېتىپ يىغلىغىنچە غەيرەتنى ئېلىپ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى ۋە غەيرەتنى مېنى مۇشۇنچىلىك گەپكە قويغۇچە ئۆلۈپ قالساڭ بولماسمىدى، دەپ ئۇرۇپ كەتتى. ئارقىدىن يەنە غەيرەتنى باغرىغا بېسىپ يىغلاپ كەتتى. بۇ چاغدا زۇلپىيەمۇمېنىڭ ياقامغائېسىلىپ مەرزىيەگە دەپ بولالمىغان گەپلىرىنى ماڭائېيتىشقا باشلىغانىدى. مەن باشقىلارغا تاماشا بولۇپ بەرمەيلى دەپ، زۇلپىيەنى سۆرەپ دېگۈدەك ئۆيگە ئېلىپ كىردىم.

— ھە، ئەمدى بىلدىم، گۆش بىلەن ياغ بىر تۇغقان، پىيازنىڭ كۆيگىنى كۆيگەن دېگەندەك ئىككىلارنىڭ تىلى بىر، مەن سىزنى تېخى ئېرىم دەپ يۈرۈپتىمەن. خەقنىڭ ئالدىدا ماڭا چاپان ياپماقتا يوق مېنى سىلكىشلەپ يۈرۈيسىزغۇ تېخى! ئۇ پاسكىنا، بۇرنىڭىزغا چۈلۈك ئۆتكۈزۈپ بولغان! ئەرخەق دېگەن سىزدەك بولسا، تۇفى! لەنىتى!...

— ئاغزىڭنى يۇم! — دېدىم مەن يەنە، — بىگۇناھ ئادەمگە تۆھمەت قىلساڭ يۈزۈڭ چىمىلدىمامدۇ سېنىڭ؟!

— ۋىيەي تېخى، سەن دېگۈچە مەن دەۋالاي دېگەندەك مۇنۇ گېپىنى، يۈزۈم چىمىلدىغۇدەك نېمە ئىش قىپتىمەن زادى؟ سىزنىڭ مەن كەلگۈچە نېمە ئىشلارنى قىلىشىڭىزنى بىلمەيدۇ دەمسىز؟ قورقۇشىڭىز بولمىسا، نېمىشقا بالىڭىز ئۈچۈن بولسىمۇ ۋىنىكىغا گەپ قىلمايسىز، سىز دېمىسىڭىزمۇ كۆڭلىڭىزدىكىنى بىلىمەن. مەنمۇ بۇنداق تۇرمۇشتىن جاق تويدۇم. مۇشۇ بىر نېمە پېشانەمگە پۈتۈلۈپ قالمىغان بولسا...

زۇلپىيە شۇنداق دېدى - دە، كامالنىڭ كاچاتلىرىغا ئۇرۇپ كەتتى. كامال چىر - چىر يىغلىغىنچە ماڭا ئۆزىنى ئاتتى. مەن ئۇنى دەرھال كۆتۈرۈۋالدىم. زۇلپىيە ئەمدى مېنىڭ ياقامغا ئېسىلغىلى تۇردى. مەن بىر قولۇم بىلەن ئۇنىڭ قولىنى قايرىشىمغا، ئۇ يەنە بىر قولى بىلەن كاچىتىمغا بىر تەستەك سېلىۋەتتى. بۇ خورلۇقىغا زادىلا چىداپ تۇرالمىدىم - دە، ئۆزۈمنى بىلمىگەن ھالدا ئۇنى بىر ئىتتىرىۋەتتىم، ئۇ سېمونت يەرگە ئوڭدىنىغا چۈشۈپ كەتتى. ئۇ ئۆمىلەپ قوپتى - دە، قولىغا ئېلىشقان بىر پاي ساپىما كەشنى ماڭا قارىتىپ ئاتتى. ئاندىن يەنە چىنە - قاچىلارنى چېقىشقا، كىتاب - خاتىرىلەرنى چېچىشقا باشلىدى. مەن ئارتۇقچە گەپمۇ قىلماي كامالنى كۆتۈرۈگىنىمچە تۇرۇۋەردىم. ئۇ بىردىنلا ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلاپ، ئۆز - ئۆزىنى كاچاتلىغىلى تۇردى...

مەن ئۇنىڭ بۇ قىلىقلىرىغا قاراپ ھەيران بولغىنىمدىن تۇرۇپلا قاپتىمەن. ئۇنىڭ مۇنچىلىك ھازا زۇل ئىكەنلىكى ئۇخلاپ چۈشۈمگىمۇ كىرىپ باقمىغانىدى...

كېيىنچە بۇنداق جېدەللەرگە ئاستا - ئاستا كۆنۈپمۇ قالدىم. ئۇ بىرەر باھانە تاپسىلا مەن بىلەن ئۇرۇشاتتى. ئۇرۇشقاندا كۆزگە ھېچنېمە كۆرۈنمەي قالاتتى. ئۇرۇشۇپ ئاچچىقى چىقىپ بولغاندىن كېيىن يەنە مەندىن كەچۈرۈم سورايتتى. ئەلۋەتتە، ھەنمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلەتتىم. ئۇ مەندىن مۇھەببەت تەلەپ قىلىدۇ. بىراق مېنىڭ كالىلامغا مەرزىيەگە بولغان ئىنتىلىش ئورناپ كەتكەن.

زۇلپىيە مەن ئۇچۇن گويا كى يېنىمدىكى ئىسلىق چىراغ، خالىسام ياندۇرىمەن، خالىسام ئۆچۈرىمەن. مەرزىيە بولسا كۆكتىكى ئاي. مەن ئۇنى ياندۇرىمەن دەپمۇ ياندۇرالمايمەن. ئۆچۈرىمەن دەپمۇ ئۆچۈرەلمەيمەن. ئۇنىڭ يارقىن نۇرلىرى مېنى ھاياجانغا سالغاندا، يېنىمدىكى چىراغنىڭ پىلدىرلاپ تۇرغان ئاجىز نۇرلىرى ماڭا تولىمۇ ئەرزىمەس نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. بىراق زۇلپىيە يەنىلا مېنىڭ نىكاھلىق ئايالىم - دە، مەن ئۇنىڭغا كۆڭۈل بېرەلمىسەممۇ ئۇنى قانۇن ۋە بارلىق كىشىلەر ئايالىم دەپ تونۇيدۇ. مەرزىيەنچۇ؟ ئەلۋەتتە ئۇ قەلبىمدە مۇتلەق ئۇسۇل ئارمانىڭ ئايالى دەپ تونۇيدۇ. مەرزىيەنىڭ ئاشىقى ئارزۇ - ئارمانلىرىم، تۇنلۇكنى ئىگىلىگەن. مېنىڭ ياشلىق چاغلىرىمدىن قېيىقالغان ئارزۇ - ئارمانلىرىم، كۆڭلۈمگە كۆمۈلۈپ قالغان تەقەززالىق ئۇنى سۆيگۈ مەبۇدەم دەپ تونۇيدۇ. زۇلپىيەنى ئويلىسام، دۇنيادىكى ھەممە مەۋجۇداتلار گويا مەلۇم ئېھتىياج تۈپەيلىدىنلا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقاندەك، ئۆزۈمنى ئەقىل - ئىدراكنىڭ كۈچى بىلەن ياشاپ كېلىۋاتقاندەك ھېسلىنىدۇ. مەرزىيەنى ئويلىساملا ئۆزگىچە دۇنياغا كىرىپ قالىمەن. شېرىن خىياللار، گۈزەل تەسەۋۋۇرلار بەخش ئەتكەن ھاياجاندىن يۇرىكىم لەرزىگە كېلىدۇ. بۇنداق چاغلاردا، ماڭا پەقەت ھېسسىي غالىبلىقلا بەخت ئېلىپ كېلەلەيدىغاندەك تۇيۇلىدۇ... بىراق مېنىڭ مەرزىيەگە بولغان ئېتىقادىمنى ئۆزۈمدىن بۆلەك ھېچكىم ئېتىراپ قىلمايدۇ. ھەتتا ئۇنى بىرخىل ئەخلاقسىزلىق دەپ قارايدۇ.

مەن زۇلپىيەنى رەنجىتىشنى خالىمايتتىم. مەرزىيەگە بولغان يوشۇرۇن مۇھەببىتىم ئىمۇ تەرك ئېتەلمەيتتىم. ئەلۋەتتە بۇنى ھەرقانچە سىر ساقلىسامۇ زۇلپىيە بىلىپ تۇراتتى. ئۇ مېنىڭ تاماكىنى كۈچەپ تارتىشلىرىمدىن، ئارىلاپ - ئارىلاپ ئۇھ دەپ قويۇشلىرىمدىن مېنىڭ نېمە ئويلاۋاتقىنىمنى، نېمە ئىشلارنى خىيال قىلىۋاتقىنىمنى بىلىپ تۇراتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇنى يەنە رەنجىتىپ قويدۇم. بۇ قېتىم ئۇ رەنجىگەندىمۇ قاتتىق رەنجىدى. بىراق ئىلگىرىكىدەك مەن بىلەن ئۇرۇشۇپمۇ يۈرمىدى.

- ئارمان، بىز ئاجرىشىپ كېتەيلى، - دېدى ئۇ كۆزلىرىگە مۆلىلدە ياش ئالغان ھالدا، - مەن كۆپ ئويلاندىم. ئەمدى سىزگە ئارتۇقچە يۈك بولۇپ قالغاندەك تۇرىمەن. سىزنىڭ ھەرقانچە قوغلاشقىنىم بىلەنمۇ بەرىبىر تۇتۇپ قالالمىغۇدەكمەن...

ئىش مۇنداق يۈز بەرگەنىدى: شۇ كۈنى قولۇمغا شەھەرلىك ئاممىۋى سەنئەت سارىيىنىڭ بىر بېلىتى تېگىپ قالدى. ئۇقۇشسام بۇ ماي بويىاق رەسىم كۆرگەزمىسىدە مۇكاپاتقا ئېرىشكەنلەرنى مۇكاپاتلاش مۇراسىمى مۇناسىۋىتى بىلەن تارقىتىلغان بېلەت ئىكەن. ئۆزۈم گۈزەل سەنئەتكىمۇ قىزىققاچقا، چۈشتىن كېيىن سائەت ئىككىلەر بىلەنلا ئۇيەرگە يېتىپ باردىم. مۇراسىمغا ھەرقايسى ساھەلەردىن بولۇپ نۇرغۇن ئادەم كەلگەنىكەن.

مۇكاپاتقا ئېرىشكۈچىلەرنىڭ ئىسىملىكى ئوقۇلغاندا، ئۈچىنچى بولۇپ مەرزىيەنىڭ ئىسمى چىقتى. مەن قولىمغا ئىشىنەلمەيلا قالدىم. مۇكاپاتقا گويا ئۇ ئەمەس، ئۆزۈم ئېرىشكەندەك خۇش بوپ كەتتىم. بىر تۇرۇپ باشقا مەرزىيە بولۇپ قالمىشىغا يەنە ئەپسۇس ئويلىنىدىم. مەن ئۇتتۇرىغا چىقىۋاتقانلارغا كۆزۈمنى ئۆزمەي قاراپ تۇردۇم.

ئاخىرىدىراق چىققان زىلزىلا ئايالىنى كۆرۈش بىلەنلا ھاياجاندىن يۈرىكىم ئويناپ كەتتى. بۇ نەق بىر زىنك مەرزىيە ئىدى!

مەن مەرزىيەگە قارىدىم. ئۇنىڭ غەمكىن كۆزلىرى باشقىچە نۇرلىنىپ، بىزگە تەبەسسۇم بىلەن قاراپ تۇراتتى. ئۇ شۇتاپتا قانچىلىك خۇشال بولۇۋاتقاندۇ - ھە، — دەپ ئويلىدىم مەن، — سەنئەتكار ئۇچۇن ئۆز ئەسىرىنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن ئېتىراپ قىلىنىشىدىنمۇ ئارتۇق بەخت بولامدۇ

بۇ چاغدا مەرزىيەمۇ مېنى كۆرۈپ قالدى. مەن ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈمسىرىگىنىمچە بېشىمنى لىڭشىتتىم. بۇ ئارقىلىق ئۇنى قۇتلۇقلايدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم.

كەچتە مەرزىيە ئىككىمىز مەكتەپكە بىللە قايىتتۇق. يول بويى خۇددى ئوقۇغۇچىلىق دەۋرىمىزدىكىدەك سەنئەت ھەققىدە پاراڭلىشىپ ماڭدۇق. مەرزىيە دەسلەپتە تولىمۇ ھاياجان بىلەن ئۆزىنىڭ سەنئەت ۋە رەسساملىق ھەققىدىكى كۆز قاراشلىرىنى سۆزلىدى. كېيىن نېمىشقىدۇر، چىرايىدىكى كۈلكە يوقاپ يەنە غەمكىن تۇس ئېلىشقا باشلىدى. بەلكىم مۇكاپاتقا ئېرىشكەن چاغدىكى ھاياجىنى تۇيغۇسى، يەنە بۇرۇنقى كۆڭۈلسىز ئىشلار ئېسىگە كەلگەندۇر.

— مەنمۇبۇرۇن بەرەر نەتىجە يارىتىمەن، شۆھرەت قازىنىمەن دەپ رەسىم سىزاتتىم. ھىراق ھازىر شوپىنخائېرچە ئويلايدىغان بولۇپ قالدىم. ئۇ سەنئەتنىڭ مۇددىئاسى مەسىلەرنى ئازابىتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن دېگەنمىكەن. مەنمۇ ھازىر پەقەت خىيال سۈرمەسلىك، كۆڭۈل ئازابلىرىمنى ئۇنتۇش ئۈچۈنلا رەسىم سىزىش بىلەن ئەرمەك بولۇپ ئۆتۈۋاتىمەن.

— ياق، بۇ قارىشىڭىز توغرائەمەس، — دېدىم مەن، — ھەرقانداق ئادەمنىڭ چۈشكۈنلىشىدىغان مەزگىلى بولىدۇ. پەقەت ئىرادىسىز كىشىلەرلا چۈشكۈنلۈكنىڭ قۇربانى بولۇپ كېتىدۇ. لېكىن سىزدە يەنىلا بۇ ئازابلارنى يېڭىپ كېتىدىغان جاسارەت بار.

— بەلكىم شۇنداقتۇر... — ئۇ بىر پەس ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — بىراق بۇ مېنىڭ ھەقىقىي سۆزۈم. مەن ئاتالمىش جاسارەت، غەيرەت دېگەنلەرنى ئاتالغۇلار بىلەن ئۆزۈمنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىكى ئازابنى يوشۇرۇشنى خالىمايمەن. ئادەم ئۆمىدۋار بولغىنى ياخشى. ئۆمىدۋار ئادەمدە جاسارەت بولىدۇ. ئەمما كۆڭۈلدىكى ئازابلارنى ۋە روھىي دۇنياغا يوشۇرۇنغان غەمكىنلىكلەرنى يوشۇرماي ئەينەن ئېيتىشمۇ بىر خىل جاسارەت!

بىز ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ، يان كوچا بىلەن مەكتەپكە ماڭدۇق. مەرزىيە نېمىدىنىدۇر ئەنسىرىگەنىدەك ئېيتتى:

— سىز كىرىپ كېتىڭ، بىرىك، مەن ئارقىڭىزدىن كىرەي. بىللە ماڭغىنىمنى يەنە زۇلپىيە كۆرۈپ قېلىپ، كۆڭۈل ئاغرىقى بولمىسۇن.

— قورقماڭ، — دېدىم مەن، — زۇلپىيە كۆرسە كۆرمەمدۇ.

— ئۇنداق دېمەڭ، مېنى بالاغا قويمىسۇن.

ئەمدى مەرزىيەگە كۆڭۈلدىكى گەپلەرنى دەيدىغان مەزگىل كەلگەنىدى. بىراق

سۆزلى نەدىن باشلاشنى بىلەلمەيتتىم.

ـ قولىدىن كەلگەننى قىلمامدۇ. مەنمۇ ئۇنداق نېمىدىن بىزار بولۇپ كەتتىم، ـ دېدىم ئاخىرى.

ـ نېمىلا بولسىنى بىلەن ئۇ سىزنىڭ ئايالىڭىز، ھەرھالدا ياخشى ئۆتكىنىڭلار. تۇزۇك.

ـ ئۇغۇ مېنىڭ ئايالىم، بىراق، ـ مەن نېمىنىدۇر دېمەكچى ئىدىم، ئەمما ئاخىرىنى ئېيتىش ماڭا ناھايىتىمۇ ئەپسىز بىلىندى. بۇ چاغدا بىز دەريا ئانىنىڭ بويىغا كېلىپ قالغانىدۇق.

بىز ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان دەريا دولقۇنلىرىغا بىر پەس قاراپ قالدۇق. دەريا شاۋقۇنلىرى ئېسىمگە مەرزىيەنىڭ بىر چاغلاردىكى يۈرەك سۆزلىرىنى ئەسلەتتى. مەن شۇتاپسىنىڭ ئۆزىدىلا مەرزىيەگە بارلىق كۆڭۈل سىرلىرىمنى ئاشكارىلىماقچى بولىدۇم، بىراق ئاغزىمغا ھېچ گەپ كەلمىدى.

ـ قارا ئەدىرياـ دولقۇنلىرىغا، ـ دېدىم مەن، ـ ئۇنىڭ شاۋقۇنلىرىغا ئوبدان قۇلاق سېلىڭ. ئۇ بىزنىڭ يۈرىكىمىزدىكى گەپلەرنى دەۋاتىدۇ.

ـ قويۇڭە سىزنى، يەنە رومانتىك خىيالارغا چۆككىلى تۇردىڭىز، ـ دېدى ئۇ ماڭا قىزىقسىنغان ھالدا تىكىلىپ.

ـ ئىشەنمەمسىز؟ دەريا ئانا شۇ تاپىنىڭ ئۆزىدە بىزنىڭ نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقلىرىمىزنى بىلىپ تۇرۇۋاتىدۇ. سىز دېمەكچى بولغان دەريا ئانا سىزنىڭ كۆڭلىڭىزدىكى گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى ماڭا سۆزلەپ بېرىدۇ.

ـ بولدى، ئۇ گەپلەرنى قويۇڭ، ـ دېدى ئۇ گېپىمنىڭ چۈشىنىپ، كۆزلىرىنى دەرھال مەندىن ئەپ قېچىپ دولقۇنلارغا تىكىلگىنىچە، ـ ھېكايە، رومانلارنى بەكلا كۆپ ئوقۇپ كېتىپسىز.

شۇ چاغدا بىرى قارا دېگەندەك قىلىپ قالدى، شۇنداق ئارقامغا قارىسام، زۇلپىيە كامالنى كۆتەرگىنىچە بىزگە قاراپ تۇرۇپتۇ!

ئولىغان ئىشنىڭ بارى شۇ، زۇلپىيە بىزنىڭ گەپلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى ئاڭلاپ تۇرغانىكەن. ئەسلىدە ئۇ بىز ئاپتوبۇستىن چۈشكەن چاغدا كۆرۈپ قېلىپ، ئارقىمىزدىن ئىز بېسىپ كەلگەنىكەن.

زۇلپىيە بۇ كۈنى مەن بىلەن ئۇرۇشۇپمۇ يۈرمىدى. ئەسما چىرايى گويا يۇلۇپ تاشلىۋەتكەن گۈل بەرگىلىرىدەك بەكلا سۇلغۇنلىشىپ كەتتى. ئۇ ئۆيگە كىرگىنىچە ماڭا بىر ئېغىز مۇ گەپ قىلمىدى. ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن، كارىۋاتتا ئولتۇرۇپ بارلىق دەردـ ئەلەمـ لىرىنى كۆز ياشلىرى بىلەن چىقىرىۋەتمەكچى بولغاندەك ئۈزۈنغىچە يىغلىدى. مەن ئۇنىڭغا نېمىدەپ تەسەللى بېرىشنىمۇ بىلمەيتتىم. ھەتتا ئۇنىڭ يۈزىگە تىكىلىپ قاراشقىمۇ پېتىنالماي، بېشىمنى ساڭگىلاتقىنىمچە ئولتۇردۇم. ئەمدى، ھەرقانچە يوشۇرغان بىلەنمۇ بەرىبىر ئىدى...

5

شۇنداق قىلىپ، ئۇ كامالنى ئېلىپ كېتىپ قالدى...

مەن ئەمدى ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزۈمنى ئاقلاشقىمۇ ئامالسىز ئىدىم. ئۇ كەتكەندىن كېيىن بىرەر ھەپتىنى ئۆكۈنۈش، ئۆز - ئۆزۈمنى جىملەش ۋە زۇلپىيەگە ئىچ ئاغرىتىپ ئازابلىنىش بىلەن ئۆتكۈزدۈم. لېكىن مەززىيەگە بولغان كۈچلۈك مۇھەببىتىم بۇ ئىشلارـ نىمۇ تېزلا ئۇنتۇپ كېتىشىمگە سەۋەبچى بولدى.

مەن ھازىر بىكار بولساملا مەززىيەنىڭ ئۆيىگە كىرىدىغان، ئۇنىڭ بىلەن ئۈزۈندىن ئۈزۈن پاراڭلىشىپ ئولتۇرىدىغان بولدۇم. ئۇ بەزىدە بىز بۇنداق يۈرۈۋەرسەك باشقىلار نېمىدەپ ئويلاپ قالار؟ دەپ ئەنسىرەپمۇ قويىاتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ ئۇنى خاتىرجەم قىلىپ قويىاتتىم. شۇنداق قىلىپ، بىزنىڭ بۇرۇنقىدەك قويۇق مۇناسىۋىتىمىز يەنە ئەسلىگە كەلدى.

بۈگۈن ئۇ يېقىندا سىزنىڭ پۈتتۈرگەن بىر رەسىمنى ئىشخانىسىدىن ئۆيىگە ئېلىپ كەلگەنىكەن. مەن بۇ رەسىمگە قىزىقىپ قالدىم.

رەسىمگە غايەت زور بىر يۈرەكنىڭ رەسمى تاغقا ئوخشىتىپ سىزىلغانىدى. يۈرەك تومۇرلىرى قات - قات تاغ تىزمىلىرىغا، يۈرەكنى ئوراپ تۇرغان مايلار تاغ چوققىلىرىدىكى ئاپئاق بۇلۇتلارغا ئوخشىتىلغانىدى. تاغ ئاستىغا مۈگدەپ ياتقان چىلان تۈپراق، چىلان تۈپراقتا ئېغىناپ ياتقان بىر قىز سىزىلغانىدى.

— پۈتۈن رەسىمنى قىزىل، سېرىق، قارا ئۈچ خىل ئىسسىق رەڭ بىلەنلا سىزىپ چىقتىم، — دېدى ئۇ سىزىش ئۇسۇلىنى ماڭا چۈشەندۈرۈپ.

مەن گەرچە نېمىنىڭ ئىسسىق رەڭ، نېمىنىڭ سوغۇق رەڭ ئىكەنلىكىنى بىلمىسەممۇ، ئۇنىڭ چۈشەندۈرۈشى بويىچە رەسىمگە قارىدىم. رەسىمگە قارىغانسېرى ئۇنىڭدىكى بەدـ ئىي كۆچنىڭ تەسىرىدىن ئاجايىپ گۈزەل دۇنياغا كىرىپ قېلىۋاتاتتىم.

— شۇ تاپتا، رەسىمگىزنى كۆرۈپ مۇنداق تۇيغۇلارغا كېلىۋاتىمەن، — دېدىم مەن ئۆز كۆز قارىشىمنى سۆزلەپ، — بىر تۇرۇپ ئۆزۈمنى پۈتۈن ئەتراپى قىزىللىققا چۆمۈلگەن تاغ ئۈستىدا تۇرغاندەك ھېس قىلسام، يەنە بىر تۇرۇپ چوڭقۇر جىلغىدا قانغا بويىلىپ ياتقان قالىغاندەك ھېس قىلىۋاتىمەن. بىر تۇرۇپ ساپ كۆڭۈل، ۋاپادار بىر قىزنىڭ

سەرگۈزەشتلىرىنى ئاڭلاۋاتقاندەك ھېس قىلسام، يەنە بىر تۇرۇپ زېمىنىنىڭ تارىخىنى ئوقۇۋاتقاندەك بولۇۋاتىمەن.

— مەن بۇ رەسىمدە، — دېدى مەرزىيە بىرئاز ھاياجانلانغان ھالدا، — ئالاھىدە بىر يېڭى مەنىنى ئىپادىلىمەكچى ئەمەسمەن. مەن بۇ رەسىم ئارقىلىق ئۆزۈمنىڭ زامان ۋە ماكاندىن ھالقىغان بىرخىل سۈبيېكتىپ ئارزۇيۇمنىلا ئىپادىلىمەكچى. ئۇخلاۋاتقان زېمىن قويندا ياتقان قىز مېنىڭ سىمۋولىم. تاغ شەكلىدىكى يۈرەك — مېنىڭ يۈرىكىم، مەن زېمىننىڭ قىزى، مۇنداقچە ئېيتقاندا، بۇ زېمىننىڭ تارىخى ئەمەس، بەلكى ئۆزۈمنىڭ تارىخىم. بۇ رەسىمدىكى ھەربىر سىزىق مېنىڭ بالىلىق ۋە قىرانلىق، شادلىق ۋە ئازاب، ئۈمىد ۋە ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە ئۆتكەن ھاياتىمنىڭ ئىزناسى.

— رەسىم ھەققىدە ياخشى سىزدىلىپتۇ، — دېدىم مەن قايىل بولۇپ، — رەڭ بىلەن ھېسسىيات، مەنزىرە بىلەن تەسەۋۋۇر بىر - بىرىگە ناھايىتى ياخشى گىرەلەشتۇرۇلۇپتۇ.

— بىراق، بۇ رەسىمدىنمۇ بىر خىل غەمكىنلىك چىقىپ تۇرىدۇ.

— تاغۇر خىلۋەت جايلارغا نۇرغۇن گۈزەللىكلەر يوشۇرۇنغان بولىدۇ دەپتىكەن، غەمكىنلىكنىڭ تېگىگىمۇ نۇرغۇن گۈزەللىكلەر يوشۇرۇنغان بولىدۇ.

مېنىڭ سۆزۈم ئۇنىڭغا خېلى تەسىر قىلغان بولسا كېرەك، ئۇ جىممىدە بولۇپ قالدى. كەچتە مېنىڭ تەكلىپىم بىلەن ئىككىسىمز باغچىغا باردۇق.

بۇ كۈز مەزگىلى بولغاچقا دەرەخلەرنىڭ ئالدى خازان تۆكۈشكە باشلىغانىدى. يول بويىدىكى چىراغلار باغچە ئىچىنى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى. كۈز شامىلى يوپۇرماقلارنى داۋاملىق ئۇچۇرۇپ چۈشۈرمەكتە ئىدى. بىز خازانلار تۆكۈلگەن يولنى بويلاپ ئاستا ماڭدۇق. مەن بىردىنلا مەرزىيەگە كۆڭۈل ئىزھار قىلىپ تۇنجى قېتىم ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئايلانغان چاغلارنى ئەسلەپ قالدىم، ھازىرچۇ؟ ھازىرمۇ شۇ چاغدىكىدەك بىر - بىرىمىزگە ياندىشىپ دېگۈدەك كېتىپ بارساقمۇ، بىراق ئۇ چاغدىكى ھېسسىياتىمىز بىلەن ھازىرقى ھېسسىياتىمىز ئوخشىمايتتى. ئۇ چاغدا بىز گويا تۇخۇم يېرىپ چىققان يۇمران چۈجىلەرگە ئوخشايتتۇق. ھەممىلا نەرسە بىزگە يېڭى بولۇپ تۇيۇلاتتى. بىراق ھازىر بىز كۆپ ئىشلارنى كۆرگەن تەمكىن ئادەملەرگە ئايلىنىپ قالدۇق. ھېسسىياتىمىزدىكى ئوخشاشلىق ۋە ھايات قانۇنىيىتى بىزنى يەنە بىر يولدا ماڭغۇزۇپ قويدى. شۇنداقتىمۇ بىزگە بىر نەرسە يەنىلا يېڭى بولۇپ تۇيۇلماقتا ئىدى. ئۇ بولۇشىمۇ، مۇھەببەت! بىز بىر - بىرىمىزگە مۇھەببەت ئىزھار قىلمىساقمۇ لېكىن بىر - بىرىمىزنىڭ كۆڭلىدىكىنى ئوبدان چۈشىنىپ يېتىلەيمىز.

مەن ئەمدىلىكتىن مۇھەببەت يولىغا قەدەم قويغان يېگىتلەردەك قاينىق ھېسسىيات، بىلەن كېتىپ باراتتىم. ئىلگىرى مەن ھەسرەت چەككەن چاغلاردا چوغدەك گۈلىلەر، زۇمرەتتەك ياپيېشىل دەرەخلەر، سۈپسۈزۈك سۇلارنىڭ ھەممىسىلا ماڭا كۆرۈمسىز بولۇپ تۇيۇلغانىدى. ئەمدىلىكتە ماڭا ئەتراپتىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىلا، يالىڭاچلىنىپ قالغان دەرەخ شاخلىرى، قوراي بولۇپ قالغان گۈل غوللىرى، قۇرۇپ كەتكەن ئوتلار، ئۇۋۇلۇپ توپىغا ملىنىپ كەتكەن يوپۇرماقلارمۇ گۈزەل ۋە يېقىملىق بولۇپ تۇيۇلماقتا...

مەن بىردىنلا ئۆمەر مۇھەممەدنىڭ «خازانلار چۈشكەندە» شېئىرىنى ئەسلەپ قالدىم ۋە مەرزىيەگە ئوقۇپ بەردىم:

....

شىرت ـ شىرت...

ئاستا يەر قۇچقىدا

يەرنى سۆيۈپ خازانلار چۈشىدۇ.

دەرەخلەردە يوپۇرماقلار شالاڭلايدۇ.

مەرزىيە شېئىرنى زوقلىنىپ ئاڭلىدى ۋە:

ـــ ھەقىقەتەن ياخشى شېئىر ئىكەن. شېئىرنى ئاڭلاپ بىر پارچە رەسىم كۆرگەندەك بولدۇم، ـــ دېدى.

بىز پاراڭلاشقانسېرى پارىڭسىز ئاۋۇغىسلى تۇردى. پىكرىمىزمۇ داۋاملىشىپ دېگۈدەك بىر يەردىن چىقاتتى. بىز بىر ـ بىرىمىزنى شۇنچىلىك چۈشىنىدىغانلاردىن تۇرۇپ، يەنە نېمىشقا...

بىز بىر دەرەخ ئاستىدىكى ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردۇق.

مەن تاماكا چەككەچ ئاسمان بوشلۇقىغا تىكىلدىم. ھاۋا ئوچۇق بولغاچقا يۇلتۇزلار جىمىرلاپ تۇراتتى. مەرزىيەمۇ يۇلتۇزلارغا قارىغىنىچە بىر پەس تۇرۇپ قالدى.

ـــ مەن كىچىكىمدە يۇلتۇزلارغا قاراپ تۇرۇشنى بەك ياخشى كۆرەتتىم، ـــ دېدى ئۇ ھاياجانلانغان ھالدا.

ـــ مەنمۇ شۇنداق ئىدىم.

ـــ مەن ئۇ چاغلاردا ھاياتنى خۇددى ئاشۇ يۇلتۇزلارغا ئوخشاش نۇرلۇق بولىدۇ دەپ تەسەۋۋۇر قىلاتتىم، بىراق كۆتكەنلىرىمنىڭ بىرىگىمۇ ئېرىشەلمىدىم.

ـــ مەنمۇ ئۇ چاغلاردا ساددىغىنا ئوخشاش ھېسسىياتتا ئىدىم، نۇرلۇق يۇلتۇزلارغا تەلپۈنەتتىم. بىراق ئۇ چاغلاردا بالىلارچە ھېسسىياتىمغا تايىنىپلا شۇنداق ئويلىغان ئىكەنمەن. ئەمما مەن يەنىلا شۇ نۇرلۇق يۇلتۇزلارغا قاراپ تۇرۇشنى ياخشى كۆرىمەن، ـــ دېدىم مەن.

ـــ مەن ئۇنداق ئەمەس، ـــ بۇ قېتىم ئۇ سۆزۈمگە قارشىلىق بىلدۈردى، ـــ مەنمۇ ئىلگىرى بىر قاراشتىلا كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدىغان نۇرلۇق يۇلتۇزنى ياخشى كۆرەتتىم، ھازىر نۇرلۇق يۇلتۇز ماڭا تولىمۇ كۆرۈمسىز كۆرۈنىدىغان بولۇپ قالدى... سىز ئاشۇ نۇرلۇق يۇلتۇزنىڭ ئارقىسىدىكى بىر ئۆچۈپ، بىر يېنىپ، كۆزگە ئارانلا چېلىقىپ تۇرغان نۇرلۇق يۇلتۇزلارغا قارىڭ. ئۇلار تولىمۇ يىراقتا، سەلىلا دىققەت قىلىمىغان ئادەم ئۇنى ئاۋۇ يۇلتۇزلارغا قارىڭ. ئۇلار تولىمۇ يىراقتا، سەلىلا دىققەت قىلىمىغان ئادەم ئۇنى كۆرەلمەيدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇ نۇرلۇق يۇلتۇزلاردىن تېخىمۇ نۇرلۇق... مەن ھازىر ئەنە شۇنداق يۇلتۇزلارنى ياخشى كۆرىدىغان بولۇپ قالدىم...

مەن خېرە يۇلتۇزلارغا تىكىلگىنىمچە ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدىم ۋە ئۇزۇن ئۆتمەيلا بۇ سۆزنىڭ مەنىسىگە يەتتىم ـ دە، مەرزىيەگە قارىدىم. ئۇنىڭ ماڭا مۇھەببەت بىلەن

تىكىلىپ تۇرغان شەھلا كۆزلىرىمۇ، ئۆز سۆزلىرىنىڭ دەل مەن ئويلىغاندەك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى.

ياپراقلار مەيىن كۆز شامىلىدا شىلدىرلاپ تۆكۈلمەكتە. ئېرىقتىكى سۇزۇك سۇلار ئۇلارنى يۇيۇپ - تاراپ شىرىلداپ ئاقماقتا. ھۇلۇتسىز، سۇزۇك ئاسماندا سانسىز يۇلتۇزلار جىمىرلاپ يانماقتا...

بۇ ئۇرۇمچىنىڭ مەن تۇغۇلۇپ شۇ كەمگىچە تۇنجى قېتىم كۆرگەن ئەڭ سۇزۇك ۋە يۇلتۇزلارنىڭمۇ ئەڭ كۆپ يېنىپ تۇرغان كۈزەل ئاسمىنى ئىدى. شۇنداقلا بۇ يەنە ئۇزۇندىن بېرى دەرد - پىراقتا مۇجۇلۇپ كەلگەن يۈرىكىمنىڭمۇ تۇنجى قېتىم ئۆز ئەركى بويىچە ئازادە، خۇشال سوقۇشى ئىدى...

۶

مەرزىيەنىڭ شۇ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن مەن باشقىچىلا بىر ئادەم بولۇپ قالدىم. ئۆزۈمنى بىر بالىسى بار ئەر ئەمەس، بەلكى مۇھەببەت يالقۇنلىرىغا پەرۋانىدەك ئىنتىلىپ تۇرغان شوخ يىگىتلەردەك ھېس قىلىشقا، ئايالىم ۋە بالامنىمۇ ئۇنۇتقان ھالدا بارلىق ھېسسىياتىمنى مەرزىيەگىلا ئاتاشقا باشلىدىم. ئىلگىرى ئازابلىق خىياللار دەستىدىن ئۇخلىماي يۇرگەن بولسام، ھازىر خۇشاللىق ئىچىدە گۈزەل تەسەۋۋۇرلارنى قىلىپ ئۇيقۇم كەلمەيدىغان بولدى. چۈنكى مەن ئۆمۈر بويى ئېرىشەلمەيمەن دەپ ئۈمىدنى ئۈزگەن مۇھەببەتكە، مەرزىيەنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئېرىشكەنىدىم. ھايات ئاخىرى ئۇنىڭغا كىمنىڭ ھەقىقىي ئىنسان ئىكەنلىكىنى، كىمنىڭ ئۇنىڭغا چىن دىلىدىن ئەقىدە قىلىپ كەلگەنلىكىنى تونۇتتى. مەن ئۇنىڭ قەلبىدىن كېچىكىپ ئورۇن ئالغان بولسامۇ، بەرىبىر كۆتكىنىمگە ئېرىشتىم. بىراق كامال بىلەن ئايالىم ئېسىمگە چۈشۈشى بىلەنلا يەنە روھسىزلىنىپ بېشىم چۈشۈپ كېتەتتى. مەن ھازىر كۆتكەنلىرىمنىڭ كۆلەڭگىسىنىلا كۆرگەنىدىم. ھەقىقىي بەختكە، ئۆمۈرلۈك خۇشاللىققا ئېرىشىمەن دەيدىكەنسەن مەرزىيە بىلەن توي قىلىشىم كېرەك. ئۇ چاغدا ئايالىمنىڭ كۆزى ياش بىلەن تولىدۇ، ئۇلۇم يېتىم ئوغلاق دېگەن ئاتاقا قالىدۇ. بۇنىڭ بىلەن كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ماڭا نەپرەتلىنىدۇ... شۇلارنى ئويلىساملا مېنىڭ بۇ ئىشىردىن خىيالىرىم گويا راسا يوغىناپ ۋاقىدە يېرىلىپ كەتكەن شارەدەك نەلەرگىدۇ غايىب بولىدۇ.

مەن يەنە مەرزىيە بىلەن ئۇچرىشىپ قالمەن. بىزنىڭ كۆزلىرىمىز بىر - بىرىمىزدىن نېمىلەرنىدۇ تەلەپ قىلىشىدۇ. بۇ ئۇن - تىنسىز قارىشىشلاردىن بىز بىر - بىرىمىزنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشىنىمىز. بۇنداق چاغلاردا تىنىپ قالغان قاينام سۇ كۆچلۈك يالقۇن تەپتىدىن پورۇقلاپ قاينام كەتكەندەك، بەزلەش بىلەن تىنچىپ قالغان تۇيغۇلارمۇ بىردىنلا ئويغىنىپ يۈرىكىم لەرزىگە كېلىدۇ. مەن يەنە گۈزەل تەسەۋۋۇرلارنى قىلىپ ئۇزۇنغىچە خىيال سۈرىمەن. تاتلىق خىياللىرىمدىن ئۆزۈمچە ھۇزۇرلىنىپ كۈلۈپ قويىمەن... زۇلپىيە بولسا گويا مېنى ئۆتكۈن تىرناقلىرى بىلەن مورالاۋاتقان غالجىر مۇشۇكتەك

كۆرۈنۈپ كېتىدۇ. «ئاھ، ئۇنىڭدىن قاچانمۇ قۇتۇلارمەن» دەيمەن ئېغىر ئۇھ تارتىۋېتىپ، بىراق كۆزىنى ياشلاپ كىشىلەرگە تەلمۈرۈپ تۇرغان كاماللىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈشۈم بىلەنلا يەنە ئۆز - ئۆزۈمگە نەپرەتلىنىپ كېتىمەن. زۇلپىيەگىمۇ تۇرۇپلا ئىچىم ئاغرىپ قالدۇ... شۇ تاپتا مەن ئۇچۇشقا شۇنچە ئىنتىزار بولسامۇ، ئاستىدا بېسىپ ياتقان تۇخۇملىرىنى تاشلاپ كېتەلمەيۋاتقان قۇشقا ئوخشىشىپ كېتەتتىم...

ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ كەچمۇ بولۇپ قالدى. مەن چوڭ ئۆيگە قايتماقچى بولۇپ چاپىنىمنى كىيەي دەپ تۇرۇشۇمغا ئىشىك تىرىقلىغاندەك بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن بىرىپ ئىشكىنى ئاچتىم. ئىشىك تۆۋىدە غەيرەت ئويۇنچۇق پىلىموتىنى تۇتقىنچە تۇرغانىكەن. ئۇ مېنى كۆرۈش بىلەنلا «دادا» دەپ ماڭا ئېسىلدى.

— بالام، — دېدىم مەن ئۇنى كۆتۈرۈۋېلىپ ۋە ئۆيگە ئېلىپ كىرىپ كارىۋاتقا ئولتۇرغۇزۇپ قويدۇم:

— مىلتىقىڭنى كىم ئېلىپ بەردى؟

— ئاپام، — دېدى ئۇ چۆچۈك تىلىدا.

— مىلتىق بىلەن كىمنى ئاتىسەن؟

— دۇشمەنلەرنى.

— باتۇر بالا بوپسەن، دۇشمەنلەرنى جىقراق ئات.

ئۇ بۇ ماختىشىمدىن بەكلا خۇش بولۇپ كەتتى ۋە دەرھال دۇشمەنلەرنى ئېتىۋاتقاندەك، پىلىموتىنىك تەپكىسىنى بىسىپ تاتالىتىپ قويۇپ بەردى. مەن ئۇنىڭ بۇ قىلىقلىرىدىن زوقلىنىپ، ئۇنىڭغا بىرتال ئالما تۇتقۇزۇپ قويدۇم.

بۇ چاغدا ئۆيگە مەرزىيەمۇ كىرىپ كەلدى.

— ئۆيدە زادىلا جىسم ئولتۇرمايدۇ بۇ قۇياڭقا، — دېدى ئۇ بوسۇغىدىن كىرىشى بىلەنلا، — چوڭ بولۇۋالسا ئوت بولىدىغان ئوخشايدۇ.

— ئوغۇل بولسا شوخ بولسا، شوخ بولمىسا يوق بولسا، دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، — دېدىم مەنمۇ غەيرەتنىك تەرىپىنى ئېلىپ.

مەرزىيە ئۇنى ئېلىپ چىقىپ كەتمەكچى بولۇۋىدى ،ئۇ چىققىلى ئۇنىمىدى.

— بولدى، ئوينىۋەرسۇن، — دېدىم مەن.

شۇنىڭ بىلەن بىز بىر پەس پاراڭلىشىپ تۇرۇپ قالدۇق. گەپ ئارىلىقىدا ئۇ ئىدىشقا دۆۋىلىنىپ كەتكەن كىرلارنى كۆرۈپ:

— زۇلپىيەنى قاچان ئەكىلىۋالسىز؟ — دەپ سوراپ قالدى.

مەن دەمالىلىققا نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي ئۇنچىقماي تۇرۇپ قالدىم. مەرزىيە ئۆز سۆزىگە ئۆزى جاۋاب بەرگەندەك سۆزلىدى:

— ۋاقتىدا ئەكىلىۋېلىڭ، ئۆزىڭىزمۇ قىينىلىپ كېتىسىز... زۇلپىيەغۇ مېنى باشقىچە چۈشىنىدۇ. ئىشقىلىپ مەن ئىككىڭلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا سوغۇقچىلىق چۈشۈپ قېلىشقا سەۋەبچى بولۇپ قالدىمىكىن دەپ ئويلايمەن...

— ياق، سىزدە گۇناھ يوق، — دېدىم مەن دەرھال، — بۇنىڭغا ئۆزۈم سەۋەبچى. مەن

ئۇنى ئەكسىلىۋېلىشنى ئويلاپ باقمىدىم، راستىنى ئېيتسام، ئەكسىلئۇالغان بىلەنمۇ بەزىبىر ئوخشاش.

ــ نېمىشقا؟

ــ ئۇ توغرىلىق پاراڭلاشمايلى.

مەرزىيە شۇككىدە بولۇپ قالدى.

كەچتە مەن يەنە دەريا ئانىنىڭ قېشىغا چىقتىم.

ــ ھەي ئارمان، ھەي ئارمان، قاچانمۇ مۇشۇ تۇغمىمەس خىيالالاردىن ساقىت بولارسەن، ــ دېدى دەريا ئانا چىرايىمغا قارىغىنىچە ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، ــ قارىغاندا مېنىڭ سۆزۈمگىمۇ كىرمەيدىغان ئوخشايسەن، قارىغاچ بىر قىش ئۆتۈپ كەتسىمۇ يەنە ئۆز ئۇۋۇسىنى تېپىپ كەلگەندەك سەنمۇ ئاخىر بىرىپ يەنە شۇ مەرزىيەنى ئەگىگىلى تۇرىدۇك، بۇنىڭغا نېمە دەيمەن، سەنمۇ بەختلىك بولسام دەيسەن، بوپتۇ، مەن ساڭا مەرزىيەنىڭ ئاخشام يازغان خاتىرىسىنى ئوقۇپ بېرەي:

«... مەن كۆپ ئويلاندىم. ئاخىر ئارمان بىلەن ئۆتۈپ كېتىش قارارىغا كەلدىم. ئۇمۇ ئۆز ئايالىدىن بىزار بولۇپ تۇرىدۇ، ئۇنىڭدا ئۆز ئايالىغا نىسبەتەن مۇھەببەت يوق. ئۇ يەنىلا مېنى ياخشى كۆرىدىغان ئادەم زۆرۈر ئىكەن. ئەمدى مېنى ئۇنىڭدەك ياخشى كۆرىدىغان ئادەم ئەبەدىلئەبەد چىقمايدۇ... ئەگەر ئۇ خالسا... لېكىن ئۇنىڭ ئايالى ۋە گۆدەك بالىسى بار... بىراق ئارمان ئۇنىڭ بىلەن بەختلىك ئۆتەلمەيدۇ، مەن ئارمانىنى بەختلىك قىلالايمەن، ئۆزۈمۇ تارتقان زىيانلىرىنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇپ كېتەلەيمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە، مەكتەپتە ھەممىسى دېگۈدەك ئارمان ئىككىمىزنى...»

مەن خىيال بىلەن ئۆيگە قايتتىم.

ئاھ زۇلپىيە، مەن سېنى ئاخىرى بەختكە ئېرىشتۈرەلمىدىم. سېنى بەختكە ئېرىشتۈرۈش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدىكەن، مېنى كەچۈر. ئاھ بىچارە ئوغلۇم كامال، سەنمۇ چوڭ بولساڭ دادامغا نەپرەتلىنەرسەنمۇ؟ بەلكىم نەپرەتلىنىدىغانسەن. لېكىن دادامنىڭ سېنى دەپ قانچىلىك ئازابلانغانلىقىنى، دادامنىڭمۇ كۆڭلىدە ئارزۇ ـ ئارمانلىرى بار ھېسسىياتلىق ئادەم ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يەتكەن چېغىڭدا، بەلكىم كەچۈرۈۋېتەرسەن. مېنىڭ نېمىلا بولمىسۇن ئۆزۈم كۆتكەن خىيالالارغا بىر ئۇرۇنۇپ باققۇم كېلىۋاتىدۇ... خەير، مېنى كەچۈرگىن دەريا ئانا...

مەن ئۇدۇل بېرىپلا مەرزىيەنىڭ يېنىغا كىردىم. ئۇ رەسىم سىزىۋاتقانىكەن. مەن ئۇنىڭغا يېلتۇرىدۇم ۋە تاماكا ئوراپ تۇتاشتۇردۇم. مەرزىيە چىرايىمدىن مېنىڭ بىر نەرسە دېمەكچى بولۇۋاتقانلىقىمنى پەملىگەن بولسا كېرەك، ئۇنچىقماي مەندىن سۆز كۈتۈپ تۇردى.

ــ سىزگە بىر گەپنى ئېيتقىلى كەلدىم، ــ دېدىم مەن باشقا سۆز ئاپالماي ئۇدۇلسىغلا.

ــ نېمە گەپ؟

— بىز ئوي قىلايلى!

مەرزىيە بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئەندىكسىپ كەتتى ۋە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ جىمجىتلا بولۇپ قالدى. مەنمۇ ئۇزۇنغىچە ئۇن - تىنسىز ئولتۇرۇپ كەتتىم.

— بىز توي قىلايلى مەرزىيە، — دېدىم مەن يەنە ئاردىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، — بىز بىر - بىرىمىزنى شۇنچىلىك چۈشىنىدىغانلاردىن تۇرۇپ يەنە نېمىشقا بىز - بىرىمىزدىن ھېيىقىپ يۈرىمىز؟ مەن ئايالىم بىلەن بەختلىك ئۆتەلمىدىم. سىزمۇ بەختسىز ئۆتۈۋەرمەك...

مەرزىيە يەنىلا لام - جىم دېمەي يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى.

مەن قانداق بىر غەيرەت بىلەن ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ قالغىنىمنى ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن. مەن ئۇنىڭ ئىككى مۈرىسىدىن تۇتۇپ ئۆزۈمگە تارتقىنىمچە:

— ماقۇل دەك مەرزىيە، مېنىمۇ، ئۆزىڭىزنىمۇ ئازابلاۋەرمەك، — دەپ يالۋۇردۇم. ئۇنىڭ ۋۇجۇدى سۇس تىترەۋاتاتتى. ئۇ دەرھال نېرى سۈرۈلۈپ مەلدىن ئۆزىنى قاچۇردى.

— ئايالىڭىزنى قانداق قىلىسىز؟

— ئاجرىشىپ كېتىمىز.

...

مەن يەنە ئۇنىڭ قېشىغا سۈرۈلۈپ باردىم. بۇ قېتىم ئۇنى بىراقلا قۇچاقلىۋالدىم. ئۇ تىپىرلاشقا، يۇلقۇنۇشقا باشلىدى. مەن ئۇنى قويۇپ بەرمىدىم ۋە ئۇنىڭ چاچلىرىغا، قاش - كۆزلىرىگە، ئاندىن چوغدەك لەۋلىرىگە ئەسەبىيلەرچە سۆيۈپ كەتتىم. ئۇمۇ لاسسىدە بوشاپ قۇچىقىمغا ئۆزىنى تاشلىدى ۋە بېشىنى كۆكسۈمگە قويۇپ، بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى...

ئالتىنچى باب

1

كىبچە...

ئۇرۇمچىنىڭ نېپىز تۇمان باسقان ئاسمىنىدا يۇلتۇزلار قىزلارنىڭ شايى ياغلىق ئاستىدىكى چاچ تەكلىدەك غىل - پال كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. كەچكۈزنىڭ ئاخىرقى خازانلىرى ئۈچۈپ يۈرىدۇ... مەن ئۇرۇمچى دەريا سىنى بويلاپ ئاستا كېتىپ باردىم. بۇگۈن سۇيى سوغۇلۇپ قالغان دەريا ئانسۇمەن بىلەن پاراڭلاشقۇسى يوقتەك، شاۋقۇنسىز ئاقماقتا ئىدى.

— ياخشى تۇرۇۋاتامسەن دەريا ئانا؟ — دەپ سالام بەردىم ئۇنىڭغا خىيالچان كۆزلىرىمنى تىكىپ.

— ئۆزۈڭچۇ ئارمان بالام؟ ھە، بۇياقتا كەپقاپسەنغۇ؟

— دەريا ئانا بۇ قېتىم دىلى چېكىلىپ قالغاندەك، چىرايىمۇ ئاچماي، تىلىنىڭ ئۇچىمۇ دىلا شۇنداق دەپ قويدى. قارىغاندا سەنمۇ مەندىن رەنجىپ قالغان ئوخشايسەن - ھە، دەريا ئانا؟

ـ رەنجىپ نېمە قىلاتتىم، ـ دېدى دەريا ئانا مۇڭۈيۈپ، ـ مەن ساڭا كۆرگەن-
بىلگەنلىرىمنى سۆزلەپلا بېرەيمەن. بىراق ساڭا مۇناسىق ياشىغىن دېيەلمەيمەن. ئىنسان
ياشاش يولىنى بەرىبىر ئۆزى تاپقىنى ياخشى.

ئۇ شۇ گەپلەرنى دېدى ـ دە، يەنە جىم بولۇپ قالدى.

مەن يەنە تۇمانلار ئارىسىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان خىرە يۇلتۇزلارغا تىكىلىدىم ۋە
مەرزىيەنىڭ مەن ھازىر خىرە يۇلتۇزلارنى ياخشى كۆرىمەن... دېگەنلىرىنى ئەسلەپ
قالدىم. شۇنىڭ بىلەن يۇرىكىمنىڭ چوڭقۇر بىر يەرلىرىدە، خۇددى كۈلگە كۆمۈلۈپ ياتقان بىر پارچە چوغدەك پىنھان ۋە غەمكىن تۇيغۇ بىردىنلا كۆچىيىپ كۆچىلۇك
يالقۇنغا ئايلانغاندەك، تومۇر ـ تومۇرلىرىم قىزىشىپ كەتتى. دېمەك،
تۇرمۇش دېگەن ئەنە شۇنداق، يېنىڭدا چوغلۇق ئېچىلىپ تۇرسا يىراقتىكى كاساڭ قورايغا ئىلىشىپ قالغان كۆكۈچ نەرسىگە ئىنتىلىسەن. ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ
ئۇنىڭ گۈل ئەمەس، بەلكى يولۇچىلار تاشلاپ كەتكەن قەغەز پارچىسى ئىكەنلىكىنى
كۆرگىنىڭدە يەنە ئارقاڭغا قايرىلىپ ھېلىقى چوغلۇقنى قارايسەن. شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ
گۈزەللىكىگە قايىل بولسەن ... مەرزىيەمۇ ھازىر ھايانىنى چۈشەندى. نېمىنىڭ ھەقىقىي
گۈزەللىك ئىكەنلىكىنى بىلدى. مەن دەرد تارتقانغا يارىشا ئاخىرى ئۇنىڭ ياخشى
كۆرۈشىگە ئېرىشتىم. شۇنچە ئۇزۇن ۋاقتىم ھەسرەت، ئۇمىدسىزلىك ۋە ئىنتىزارلىق
ئىچىدە ئۆتۈپتۇ. يۇندىن كېيىنكى ھاياتىمنى بولسىمۇ كۆڭلىمدىكىدەك ئۆتكۈزىدىغان
بولدۇم، بىراق زۇلپىيە بىلەن ئوغلۇمنىڭ مۇلدۇرلەپ تۇرغان كۆزلىرى يادىمغا يەتسىلا
يەنە چىرايىمدىكى كۈلكە يوقاپ، ھەسرەت تۇمانلىرى باسىدۇ. ئاھ، مەن بىرمۇ ئادەم-
نىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرىشنى خالمايتتىمغۇ. نېمىشقا ھايات ئىنسانىنىڭ كۆتكىنىدەك
بولمايدىغاندۇ؟

مەن يەنە دەريا ئانىغا ئۆتۈنۈش نەزەرىدە قارىدىم. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ماڭا نۇرغۇن-
نۇرغۇن ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىشىنى كۈتمەكتە ئىدىم. بىراق ئۇ ئۇندىمىدى. قارىغاندا
«ئىنسان ياشاش يولىنى بەرىبىر ئۆزى تاپقىنى ياخشى» دېگەن سۆز ئۇنىڭ ماڭا قالدۇرغان ئەڭ ئاداقلى نەسىھىتى ئوخشايدۇ.

شۇنداق قىلىپ مەن ئاخىرى زۇلپىيە بىلەن ئاجرىشىپ كەتتىم. ماڭا ئۆي، بىر
كارۋات، ئورۇن ـ كۆرپە، كىتاب جازىسى، تاماق ئېتىدىغان گاز ئوچاق، قازان ـ قومۇچ
دېگەندەك نەرسىلەرلا قالدۇرۇلدى. قالغان بېساتنىڭ ھەممىسى زۇلپىيەگە بۆلۈپ بېرىلدى. كامالنىمۇ زۇلپىيە ئېلىپ كەتتى. مۇنداقچە ئېيتقاندا، شۇنداق بولۇشىمۇ ئۆزۈم
تەلەپ قىلغانىدىم.

مانا مەن قۇرۇقدىلىپ قالغان ئۆيدە يالغۇز ئولتۇرىمەن. ئەمدىكى گەپ
مەرزىيە بىلەن توي قىلىشىشلا قالغانىدى. ھازىر كىرىپلا
ئۇنىڭغا بۇ تەكلىپىنى بېرىمەن، ـ دەپ ئويلىدىم مەن، ـ ئۇمۇ مۇشۇ
گەپنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپلا تۇرغاندۇ ھەقاچان. بىز توي قىلغاندىن كېيىن چوقۇم
بەختلىك ئۆتىمىز. ئۇ رەسىم سىزىدۇ، مەن يېزىقچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىمەن. غەيرەتىمۇ

چوڭ بولسا، رەسسام ياكى يازغۇچى بولۇپ چىقىدۇ. يەنە بىرەر - ئىككى يىلدىن كېيىن ئۇنىڭ ئۇكىسىمۇ بار بولىدۇ. ئۇ چاغدا ئىككىسى بىر بولۇپ ئۆيگە جان كىرگۈزۈۋېتىدۇ. مەن ئۇلارغا ھاي، ھاي شوخلۇق قىلماڭلار بالىلىرىم ئاپاڭلار رەسىم سىزىۋالسۇن، دەيمەن. مەن يېزىقچىلىققا ئولتۇرغاندا، ئۇلار كېلىپ قەغەز - قەلەملىرىمنى تارتقۇشلىغىلى تۇرسا، مەرزىيە تىنچ ئولتۇرۇڭلار ئاپئاق بالىلىرىم، دادا ئىلارنىڭ پىكرىنى چاچماڭلار، يېزىۋالسۇن، دەيدۇ. بىز يەكشەنبە كۈنلىرى ئۇلارنى ئېلىپ باغچىلارنى ئايلىنىمىز. قول ۋاقىلارغا چۈشۈپ ئويناپمىز... بىز كېيىنچە شۇنداق ئۆم بولۇپ كېتىمىزكى... مەن بىر پەس ئەنە شۇنداق شېرىن خىياللار بىلەن مەستخۇش بولۇپ ئولتۇرغاندىن كېيىن مەرزىيەنىڭ ئۆيىگە چىقماقچى بولۇپ ماڭدىم. ئۇنىڭ ئىشىك تۈۋىدىكە كېلىش بىلەنلا نېمىشقىدۇر يۈرىكىم سېلىپ كەتتى. مەن ئىختىيارسىز ئۇنىڭغا تۇنجى قېتىم مۇھەببەت مەكتۇپىمنى ئاپارغان چاغلارغا يېنىپ قالغاندەك بولدۇم. ئۇ مېنى كۆرىسلوغا تەكلىپ قىلدى. بىراق ئۇنىڭ ئاۋازى نېمىشقىدۇر بىر ئاز بوش ئىدى. چىرايىمۇ ئۇشۇك تەگكەن يوپۇرماقتەك پۈچۈلۈپ قالغانىدى.

— نېمىشقىمۇ ئاجىزلىشىپ كەتكەنسىلەر، — دېدى ئۇ ئالدىمغا بىر تەخسە لەڭمەنىنى قويۇۋېتىپ، — بىچارە زۇلپىيەگە بەكلا ئېچىم ئاغرىۋاتىدۇ.

مەن ئۇنىڭدىن بۇنداق گەپلەرنى كۈتمىگەنىدىم، شۇڭا:

— قويۇڭا، بۇ گەپلەرنى، ھەممە ئىش پۈتۈپ بولدى. يەنە كونا خامانىنى سورۇپ ئولتۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى. ئەمدى بىزمۇ بۇنداق ئۆتۈۋەرمەيلى، بولمىسا خەقنىڭ سۆز-چۆچىكى تۈگىمەيدۇ. سىزمۇ ئۆيدىكىلەرگە مەسلىھەت سېلىڭ. مەنمۇ سالاي، يەنە بىر-ئىككى ئايغىچە تونۇش - بىلىشلەرنى چاقىرىپ چاي بېرىۋېتەيلى، — دېدىم.

مەرزىيە ئۇندىمەي جىم تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇرۇنمۇ شۇنداق ئادىتى بار ئىدى. ئۇ-نىڭ بۇ خىل ھالىتى ئالاھىدە بىر خىل سېھرىي كۈچكە ئىگە ئىدى. ئۇ جاۋاب بەرمەي جىم تۇرۇۋالغانسېرى، مەن ئۇنىڭغا شۇنچە تەلپۈنەتتىم. مەن ئۇنىڭ خىيالچان كۆزلىرىدىن جاۋاب ئىزدىدىم. ئۇنىڭ كۆزلىرى دېگىزدەك چوڭقۇر، ھەم سىرلىق ئىدى. نېمانچە ئالدىرايسىز، ئارمان، — دېدى ئۇنىڭ كۆزلىرى ئۇيناپ، ھالدا، — ئالمىغا ئۇلانغان ئۇلاقنىڭ تۈتۈشىغىمۇ خېلى ۋاقىت كېرەك تۇرسا، بىز ئۇنىڭغا قارىغاندا تېخىمۇ سەۋرچان بولغىنىمىز تۈزۈك.

مەن ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تەلمۈرۈپ، يەنە باشقا جاۋابلارنىمۇ ئىزدەشكە باشلىدىم. بۇ چاغدا مەرزىيە ئۆزى سۆز ئېچىپ قالدى.

— ئارمان، سىزگە نېمە دېسەم بولار؟ راستىنى ئېيتسام، ھازىر كاللام بەكلا قېيىپ كېتىپ بارىدۇ. بۇنداق كېيىن قانداق ياشىشىمىزمۇ بىلمەي قېلىۋاتىمەن.

مەن ئۇنىڭ سۆزىنى ۋاقىتلىق نازى دەپلا چۈشەندىم. شۇڭا ئارتۇقچە گەپمۇ قىلمىدىم. ئاخىردا ئۇنىڭغا ئوبدانراق ئويلىشىپ باقارسىز، دەپ ئۆز ئۆيىمگە چىقىپ كەتتىم.

ئىككى كۈنگىچە دەرس تەييارلايمەن، تاپشۇرۇق تەكشۈرىمەن دەپ مەرزىيە بىلەن كۆرۈشەلمىدىم، ئۇچىنچى كۈنى چۈشتە مەرزىيەنىڭ ئۆيىگە كىردىم. ئۇ مېنى ئوخشىتىپ ئەتكەن لەقمەن بىلەن كۈتۈۋالدى. بىراق ئۇ بۈگۈن نېمىشقىدۇر تولىمۇ مىسكىن كۆرىنەتتى. تولا يىغلىغاندەك قاپاقلىرىمۇ ئىششىپ كەتكەنىدى.

ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىپ كەتتى ۋە بىچارە، تېخىچىلا شۇ زۇلپىيەگە ئېچ ئاغرىتىپ يىغلاپ يۈرۈپتۇ - دە، دەپ ئويلىدىم. بۇنىڭ بىلەن ئۆزۈمۇ زۇلپىيەگە قىلىپ قويغانلىرىم ئۈچۈن ئىچىمدە ئازابلاندىم.

بىز بىر پەس پاراڭلاشقاندىن كېيىن، مەرزىيە تۈيۈقسىزلا ئېيتتى:

— ئارمان، سىزگە بىر نەرسىنى كۆرسەتسەم خاپا بولامسىز؟

— نېمىكەن ئۇ؟— دېدىم مەن قىزىقسىنىپ.

مەرزىيە ئۇستەلنىڭ تارتمىسىدىن بىر پارچە خەتنى ئېلىپ ماڭا سۇندى. بۇ خەتنىڭ تۈرمىدىن مەرزىيەگە يازغان خېتى ئىدى. خەتنى كۆرۈش بىلەنلا بىرەر شۇملۇقنى تۈيغاندەك، يۈرىكىم قارتتىدە قىلىپ قالدى.

مەن خەتنى ئوقۇشقا كىرىشتىم:

«...مەن ھەقىقەتەنمۇ نەپرەتلىك ئادەممەن. بۇنى تۇرمىگە چۈشكەندىن كېيىن تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلىپ يەتتىم. تۇرمە ھاياتى ئاجايىپ ھايات ئىكەن. ئۇ ئوتتەك يىگىتلەرنى سوغۇق قان؛ بىغەم، سەزىمەس ئادەملەرنى ئويچان قىلىپ قويۇدىكەن. مەن بۇ يەرگە كىرگەندىن كېيىن ھەر خىل ئادەملەر بىلەن ئۇچراشتىم. ئۇلارنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن خىلمۇ خىل سەرگۈزەشتىلەرنى ئاڭلىدىم. ئۇلارنىڭ ھايات، بەخت، ئىنسان ھەققىدىكى ھەر خىل قاراشلىرى مېنىمۇ ئويغا سېلىپ قويدى. مەن ئۇلار بىلەن كۆپ پاراڭلىشىپ ئۇلار ھەرقانچە ئەسكى بولغان تەقدىردىمۇ، قەلبىنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىدىكى ئىنسانىي تۈيغۇلارنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى بىلدىم. ئۇلار جىنايەت ئۆتكۈزگەن، شۇنداقتىمۇ ئۇلار يەنىلا ئىنسان، ئۇلارنىڭ ئىچىدىمۇ ياخشى ئادەملەر بار...

مەرزىيە مەن بۇلارنى سۆزلەش ئارقىلىق ئۆزۈمنى ئاقلىماقچى ئەمەسمەن. سەن مېنىڭدىن قانچىلىك نەپرەتلەنسەڭمۇ ھەقلىسەن. مەن بۇ جىنايەتلىرىم ئۈچۈن يەتتە يىل ئەمەس، يەتمىش يىل تۇرمىدە ياتساممۇ ئەرزىيدۇ... راست مەرزىيە، مەن بەڭباشلىقىمغا ئېلىپ سېنىڭ ساپ مۇھەببىتىڭنى خارلىدىم، شۇنچە ئەقىدەڭ ئۈچۈن كىشىلەر ئالدىدا يۈزۈڭنى يەر قىلدىم، غۇبارسىز يۈرىكىڭگە مەڭگۈلۈك ئازاب تاماغلىرىنى بېسىش بەدىلىگە بىرەدەملىك شادلىققا ئىنتىلدىم. بىراق مەن سېنى يەنىلا ياخشى كۆرىدىكەنمەن. بۇنى پەقەت تۇرمىگە كىرگەندىن كېيىنلا بىلدىم.

مەرزىيە، مەن بۇ يەرگە كىرگەندىن كېيىنكى ھايات، مۇھەببەت، بەخت دېگەنلەر ھەققىدە ناھايىتىمۇ كۆپ ئويلاندىم. تالاي - تالاي كېچىلەرنى پۇشايمان، ھەسرەت، سېغىنىش تۈيغۇلىرى ئىچىدە كىرپىك قاقماي ئۆتكۈزدۇم. ياشاش، ياشىلا گەپ ئىكەن، ئادەمدەك ياشاشمۇ باشقا گەپ ئىكەن. ئادەم ھەرخىل ئەسكىلىكلەرنى قىلىدىكەن. ئاق كۆڭۈل كىشىلەرنى زار - زار قاقشىتىش بىلەن ھۇزۇرلىنىدىكەن، بارا - بارا

رەزىللىك ئەۋرەزلىرىگە چۆكۈپ قالىدىكەن. لېكىن ئاخىر بەرىپ يەنىلا ساپ مۇھەببەتكە، ئاق‌كۆڭۈل كىشىلەرگە، مەنىلىك، گۈزەل تۇرمۇشقا ئىنتىزار بولۇپ قالىدىكەن، ئويلاپ باقسام سەن مەن بىلەن‌ئۆتكەندىن بېرى‌ھېچبىر خوۋلۇق كۆرۈپ باقمايسەن. شۇ چاغدا سېنى نېمىشقا ئۇنچە خارلىغىنىمغا ئۆزۈمۇ ھەيران ... ئوماق ئوغلۇم غەيرەت چۈشۈمدىن چىقمايدۇ. ئۇنى ئويلىساملا ئۆزۈمگە تېخىمۇ نەپرەتلىنىپ كېتىمەن. مېنىڭ بىر تۇرمىدىشىم بار. ئۇ مەندىنمۇ ئۇزاق كېسىلگەن. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ ئۆز بالىلىرىغا ئاجايىپ مېھرى بار. ھەر قېتىم بالىلىرىنى تىلغا ئالسا كۆزلىرىدە ياش مۆلدۈلدەپ كېتىدۇ... راست، تۇرمە ھەقىقەتەنمۇ بىر پەيلاسوپقا ئوخشايدىكەن. ئۇ ئۇن - تىنسىز ھالدا ھايات ھەققىدە دەرس ئۆتۈدىكەن، ھايۋانىي تەبىئىتىگە قايتقانلارنى ئىنسانىي تۇيغۇلار بىلەن سۇغىرىپ ئادەم قىلىپ چىقىدىكەن. مەن‌ھازىر ئىنسانىي بۇرچ، ئاتىلىق ھەققىدە كۆپ ئويلايدىغان بولۇپ قالدىم. مەن شۇنچىلىك ياشاپ، تېخى ھاياتنى چۈشەنمەپتىمەن، بوينۇمدىكى قەرزلىرىمنىڭ بىرىنىمۇ ئادا قىلماپتىمەن.

مەن ھەقىقەتەنمۇ نەپرەتلىك ئادەممەن. مەن ۋاپاغا جاپا قىلغان، ئۆزىگە تەلۈنۈپ تۇرغان ئوتلۇق يۈرەكنى ئۆزىنىڭ رەھىمسىزلىكى، نەپسانىيەتچىلىكى بىلەن نابۇت قىلغان ئادەم. قىسقىسى، ئۆز بەختىنى ئۆزى خاراب قىلغان ئادەم ... مېنى سەنمۇ كەچۈرمەيسەن. ئاتا - ئانامۇ، خەلقى - ئالەمۇ كەچۈرمەيدۇ. مەن مەڭگۈ نەپرەتكە كۆمۈلۈپ ياشاشقا تېگىشلىك.

بىلىمەن، سەن پاك، ئاق‌كۆڭۈل، سەن شۇكەمگىچە روھىي ئۇنيارىڭغا چاك قىلىنىپ دۇرۇپ باققان ئەمەس. سەن يەرنىڭ يۈرىكىدىن قايناپ چىققان سۈپسۈزۈك بۇلاقتا ئوخشايسەن. بىراق مەنچۇ؟ مەن خۇددى زاۋۇتلاردىن ئېقىپ چىققان پاسكىنا سۇغا ئوخشايمەن. سېنىڭ كۆڭلۈڭدە پۈكەن ئارزۇلىرىڭ ۋە پارلاق ئىستىقبالىڭ بار. لېكىن مېنىڭ قولۇمدىن ساختىپەزلىكتىن باشقا ئىش‌كەلمەيدۇ، ئىستىقبالىمغۇ قاراڭغۇ. شۇڭا مېنى ئۇنۇتقىن، دەسلەپتە تونۇشقان كۈنلەردىكى شېرىن سۆھبەتلەرنىمۇ، كۆڭلۈڭدىكە ئورناپ قالغان ئازابلىق ئىشلارنىمۇ، ئىشقىلىپ، ھەممىسىنىلا ئۇنۇتقىن. سەن پەقەت مېنىڭدەك رەزىل ئادەمنى ئۇنتۇش ئارقىلىقلا بەختكە، كۈتكەن‌ئارزۇلىرىڭغا ئېرىشەلەيسەن. چۈنكى مەن ساڭا لايىق ئەمەس. مەن مېڭە بەرمەيلا تۇرۇپ‌لا چۈچەك. خەير، ئۆتكەن ئىشلار ئۈچۈن كەتتى. ئەمدى پۇشايمان قىلىشنىڭمۇ ھاجىتى يوق. ئەمدى سەنمۇ ئازابلىنىپ يۈرۈۋەرمە، ئۆز بەختىڭنى تاپ. مېنى ئۆلدى دەپ ھېسابلاۋەرگىن. بىراق ساڭا تۇرمىدىن يازغان مۇشۇ تۇنجى ھەم ئاخىرقى خېتىمدىن سېنى ھېلىمۇ ياخشى كۆرىدىغانلىقىمغا ئىشىنىپ قالساڭلا بولدى.

ساڭا پەقەت بىرلا تەلىپىم بار. سەن غەيرەتنى — مېنىڭ ۋۇجۇدۇمدىن تۆرەلگەن پاك، مەسۇم ئوغلۇمنى ئوبدان تەربىيىلىگىن، ئۇ ھەرگىز مەندەك ئادەم بولۇپ قالمىسۇن.

ساڭا بەخت تىلەپ

نەپرەتلىك خەمىتىن»

مەن خەتنى ئوقۇپ بولۇپ مەرزىيەگە قاردىم. ئۇ بېشىنى تۆۋەن قىلغىنىچە جىم تۇراتتى.

ـ خەتنىڭ كەلگىنىمۇ ياخشى بوپتۇ. ئەمدى سىزمۇ بۇ خەتنى ئىسپات قىلىپ ۋاقتىدا توي خېتىنى بىكار قىلىۋېتىڭ، ـ دېدىم باشقا سۆز تاپالماي.

ـ مەرزىيە خىيالچان كۆزلىرى بىلەن ماڭا تىكىلدى. ئەمما يەنىلا لام-جىم دېمىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن شۇ تاپتا قانداق قىلىشنى بىلمەي ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالغانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

ـ خەت ئالدىنقى كۈنى كەپتىكەن، ـ دېدى مەرزىيە جاۋاب ئورنىدا، ـ سىزگە كۆرسىتەي دەپ ئويلىغان، بىراق سىزنى باشقىچە چۈشىنىپ قالامدىكىن دەپ...

مەن ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قاراپ، ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى چۈشەندىم. مېنىڭ قىلغان ئەقىدەمنى ئويلىسا، ھازىرلا مېنىڭ تەكلىپىمگە ماقۇل دېگۈسى بار. بىراق خەمىتتىن ئادا-جۇدا بولۇپ كېتىشكىمۇ سەل قىيىالماي تۇراتتى. تۇرۇپلا خەمىتكە كۈندەشلىكىم تۇتۇپ قالدى. مەرزىيەگە شۇنچە قىلغان ئەسكىلىكلىرىنى ئاز دەپ، يەنە شېرىن-شېكەر گەپلەر بىلەن ئۇنى ئالدىغىلى تۇرۇپسەن-دە، دەپ ئويلىدىم. بىراق بۇنى مەرزىيەنىڭ ئالدىدا چاندۇرۇپ قويسام بولمايتتى. شۇڭا:

ـ نېمىشقا باشقىچە چۈشىنىپ قالىدىكەنمەن، خەت يازغىنى يامان ئىش ئەمەسقۇ؟ ـ دېدىم.

مەرزىيە يەنىلا لام-جىم دېمىدى. بىراق ئۇنىڭ كۆزلىرى ماڭا ھەممىنى سۆزلەپ بەردى:

... ئارمان، سىز تېخى مېنىڭ كۆڭلۈمدىكىنى چۈشىنەلمىدىڭىز. بۇ خەت كەلمىگەن بولسىمۇ مەن ھەممىنى ئۇنتۇشقا تەييار ئىدىم. بىراق بۇ خەت كېلىپلا، ئۇنتۇلاي دەپ قالغان كۆڭۈلسىزلىكلەرنى يەنە ئېسىمگە سېلىپ قويدى. بۇرۇنقى ئىشلار كۆز ئالدىمدىن ئۆتكەنسېرى شۇنچە ئازابلانماقتىمەن. مەن ھېلىمۇ خەمىتكە نەپرەتلىنىمەن. ئۇنىڭدىن مەڭگۈ ئۆچۈم چىقمايدۇ. بىراق يۈرىكىم قان يىغلاپ تۇرغاندا، قانداقمۇ سىزنىڭ كۆڭلىڭىز ئۈچۈن تاپقۇدەك جاۋاب بېرەلەيمەن...

ـ شۇنداق قىلىپ، بۇگۈنمۇ ئۇنىڭدىن تۇزۇك جاۋاب ئالالماي ئۆيگە قايتىپ چىقتىم.

3

مەرزىيەنى ئوبدان ئويلىنىۋالسۇن دەپ بىرەر ھەپتىگىچە ئۇنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمەي يۈردۈم. ئاخىرى بىر كۈنى كەچتە يەنە مەرزىيەنىڭ قېشىغا كىردىم. ئۇ تېخىچىلا بىر قارارغا كېلەلمەي تۇرغانىكەن.

ـ سىز بەكلا ئالدىراقسان ئىكەنسىز، ـ دېدى ئۇيەنە ئۆتكەنكى كۈندىكى سۆزىنى تەكرارلاپ، ـ زۇلپىيە بىلەن ئاجراشماي تۇرسىڭىز بوپتىكەن.

ـ بولدى، ئۇنداق گەپنى قويۇڭ! ـ دېدىم سەل تېرىكىپ، ـ بۇنداق كېيىن ئۇنى ئېتىلغا ئالمايلى. سىز ئوبدانراق بىر نېمە دەڭ. بىز بۇنداق سۆزلۈپ يۈرۈۋەرمەيلى.

ئۇ يەنە يەرگە قارىغىنىچە لام - جىم دېمەي تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ بوزىرىپ قالغان چىرايىغا قاراپ، تۇرۇپ يەنە ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىپ قالدى.

— ساقلىقىڭىز يوقمۇ نېمە؟

— ئۇنداقمۇ ئەمەس،— دېدى ئۇ چىرايىغا زورمۇ زور كۈلكە يۈگۈرتۈپ،— بىراق ئاخشام بىر چۈش كۆرۈپتىمەن. شۇنداق كېيىن كۆڭلۈم بىر قىسمىلا بولۇپ قالدى،— شۇ سۆز بىلەنلا ئۇنىڭ چىرايى يەنە غەمكىن تۈسكە كىردى. ئۇ ئېغىر بىر تىنىۋەتكەندىن كېيىن ئالدىرىماي سۆزلەشكە باشلىدى،— چۈشۈمدە مەن قېلىن چاتقاللىقلار ئارىسىدا تۇرغۇدەكمەن، بىر چاغدا ئالدىمدىن خەمىت چىقىپ قاپتۇ. ئۇ مېنى كۆرۈپلا ئايىغىمغا ئۆزىنى تاشلاپ يىغلاپ كېتىپتۇمىش، ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ مەنمۇ يىغلاپ كېتىپتىمەن. بىر چاغدا خەمىت دوسلاپلا بىر ھاڭغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. ھەرقانچە قىلىپمۇ ھاڭنىڭ تەكتىگە يەتمىگۈدەكمىش، بىر چاغدا غەيرەتىمۇ دادامنىڭ قېشىغا بارىمەن دەپ ھاڭغا سەكرىمەكچى بوپتۇمىش. مەن ۋاي بالام دەپ ۋارقىرغىنىمچە ئويغىنىپ كېتىپتىمەن.

مەرزىيەنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ بىر يېرلىرىدە يەنىلا شۇ خەمىت بار ئىكەن دېگەن ئويغا كەلدىم - دە، تەشۋىشلىنىشكە باشلىدىم.

— لېكىن چۈش دېگەن بەرىبىر چۈش ئەمەسمۇ...— دېدىم مەن ئۆزۈمنىڭ گېپىنى راستقا چىقىرىپ.

مەرزىيەنىڭ ماڭا دەيدىغان نۇرغۇن گەپلىرى بارەدەك قىلاتتى. ئۇ بۇلارنى دېيىشمۇ مەن ھەممىنى بىلىپ تۇراتتىم. ئۇ ئۇزاق ئويلانغاندىن كېيىن ئېيتتى:

— ھايا تمۇ بىر قارىماقتا چۈشكىلا ئوخشايدىغۇ، ھازىر ماڭا ئىشلار خۇددى چۈشەكلا بىلىنىۋاتىدۇ.

— بولدى مەرزىيە، يوقىلاڭ خىياللارنى قىلىۋەرمەڭ،— دېدىم مەن تاقەتسىزلەنگەن ھالدا ئۇنىڭ مۇرىسىدىن تۇتۇپ،— خىيالىي دۇنيا بەرىبىر ئادەمگە بەخت ئېلىپ كېلەلمەيدۇ.

مەن ئۇنىڭ قولىنىڭ بېغىشىدىن تۇتۇپ ئۆزۈمگە يېقىن تارتتىم. بىراق ئۇ قولۇمدىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كرېسلوغا بېرىپ ئولتۇردى.

ئۇنىڭ چىرايىدا شۇ تاپتا ناھايىتى تەڭقىسلىقتا قېلىۋاتقىنى ئوچۇق بىلىنىپ تۇراتتى. سەللا چىڭ تۇرمىسام ئۇنىڭ يەنە يېنىۋېلىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى. بۇ قېتىم بار ۋەسلىم كەتسەمۇ ئۇنىڭغا ئېرىشكىنىم ئېرىشكەن. بۇنىڭ ئۈچۈن قانچىلىك يالۋۇرسامۇ مەيلى، قانچىلىك كۈتۈشكىمۇ سەۋرىم بار...

شۇكۈنى كېچىچە ئەمدى كۆرۈشكەندە مەرزىيەگە نېمە دېسەم بولار؟ ئۇنى قانداق قىلسام ئەيۋەشكە كەلتۈرەرمەن، دېگەن خىياللار بىلەن ئۇيان ئۇرۇلۇپ، بۇيان ئۇرۇلۇپ زادىلا ئۇخلىيالمىدىم. تۇرۇپلا مەرزىيەنىڭ شۇ چاغدا مېنى بىر تەستەك سالغان بولىسىڭىز، يولنى مۇنچە خاتا باسمىغان بولار ئىدىم... دېگەن سۆزى ئېسىمگە كېلىپ قالدى. ئەمما ئۇزۇم ياخشى كۆرگەن ئادىمىمگە مۇنچىلىك قوپاللىق قىلىش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيتتى. بەلكىم بۇمۇ مېنىڭ ئاجىزلىقىمدۇر...

بۇ قېتىم مەرزىيەنىڭ ئۆيىگە كىرگەندە، بۇگۈن چوقۇم بىر جاۋاب ئېلىپ چىقىمەن

دەپ قەتئىي قارارغا كەلگەنىدىم. شۇڭا ئۇنىڭغا ئۇزاقتىن ئۇزاق ئېزىپ چۈشەندۈرگەندىن كېيىن:

— ئۇنداق قىلماڭ مەرزىيە، يۈرۈڭ، دەرھال بېرىپ تىۋي خېتىگلارنى بىكار قىلۇېتەيلى. يەنە تارتىشقۇدەك نېمە ئىش قالدى. ئۆتكەن ئىشلار ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى بىز ھاياتنى باشقىدىن باشلايلى! — دېدىم.

مەرزىيە كۆزلىرىگە ياش ئالغىنىچە يەرگە قاراپ تۇراتتى.

مەن يەنە يېلىنىپ تۇرۇپ، سۆزۈمنى داۋاملاشتۇردۇم:

— مەرزىيە، ماقۇل دەڭ. مەن سىزنى دەپ ئاز ئازاب تارتمىدىم، ئەمدىلىكتە يەنە مۇشۇنداق دەپ تۇرۇۋالسىڭىز، ماڭا بۇ ھاياتنىڭمۇ ھېچقانچە ئەھمىيىتى قالمىدى...

مەن يەنە نېمىلەرنى دېگەنلىكىمنى بىلمەيمەن. خىلىدىن كېيىنلا ئۇ ماڭا ياش لىغىرلاپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن تىكىلىپ:

— ئارمان، مېنى كەچۈرۈڭ، سىز دېمىسىڭىزمۇ مەن سىزنىڭ كۆڭلىڭىزدىكىنى بىلىمەن. بىراق سىزمۇ مېنى چۈشىنىڭ... مەن كۆپ ئويلاندىم. مەن يەنىلا سىزگە لايىق ئەمەسكەنمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، خەستىتىنمۇ... ئايرىلىپ كېتەلمىگۈدەكمەن، — دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئېغىر يۈك بېسىلغان ھارۇنى داۋانىدىن تىرىشىپ - تىرمىشىپ يۇرۇپ ئېلىپ چىقىپ كېتىپ بارغاندا، بىردىنلا بويۇنتۇرۇقى ئۇزۇلۈپ كەتكەندەك، نەچچە ۋاقىتنىڭياقى كۆتۈپ كېلىۋاتقان ئۇمىدلىرىم بىراقلا تېگى يوق ھاڭغا غۇلاپ كەتكەندەك بولدى. مەن ئەسەبىيلەشكەنلىكىمدىن خەنجەر يېگەن ئېيىققىلا ئوخشاپ قالدىم ۋە ئاۋازىمنى بولۇشچە قويۇپ بېرىپ، ۋارقىراپ سۆزلەپ كەتتىم:

— نېمە دەۋاتىسىز مەرزىيە؟ يەنە شۇ خەستىنىڭ گېپىمۇ؟ خەستىنىڭ قانچىلىك رەزىل، ئېپلاس ئادەم ئىكەنلىكىنى كىم بىلمەيدۇ؟ ئۇ سىزگە زادى نېمە قىلىپ بەردى؟ ئۇنىڭ سىزگە سالغان زۇلۇملىرى ئازمىدى؟ ئۇنىڭ زۇلۇمىدىن سىز نېمە كۆنلەرنى كۆرۈۋاتىسىز؟ ئۇنىڭ ئازرۇلىغۇدەك نېمىسى بار - ھە؟ ئېسىڭىزدىمۇ؟ مەن سىزنى شۇنچىلىك چوڭقۇر ئويلىيالايدۇ دەپ يۇرۇپتىمەن، تېخى! بېشىڭىز ئايلىنىپ قاپتۇ. راستىنلا سارىڭ بولۇپ قاپسىز، سارىڭ!... ھا، ھا، ھا... مەرزىيە سىز راستىنلا ئالجىپ قاپسىز!...

بۇ چاغدا مەرزىيەنىڭ بايا خىجالەتچىلىك، پۇشايمان بىلەن تولغان كۆزى بىردىنلا ماڭا غالىبلارچە تىكىلدى:

— ياق، مېنىڭ كاللام خېلى جايىدا، — دېدى ئۇ، — خەستىنىڭ قانچىلىك رەزىللىكلەرنى قىلغىنىنى سىز دېمىسىڭىزمۇ مەن ئوبدان بىلىمەن. ئۇنىڭغا ھېلىمۇ ئۆلگۈدەك ئۆچلۇكۇم كېلىدۇ. ئۇنى ئېغىزىمغا ئېلىپ چاينap - چاينap پورکۇۋەتسەممۇ ئۆچۈم چىقمايدۇ. بىراق يەنىلا شۇنىڭ بىلەن ئۆتۈپ كېتەي دەپ ئويلاۋاتىمەن، — ئۇ شۇلارنى دېدى - دە، يەنە نېمىشقىدۇر بېشى ساڭگىلاپ كەتتى.

مەن خۇددى ئۇششۇك تەگكەن ھەرىدەك تىترەپ كەتتىم. ئۇنىڭغا دەيدىغان نۇرغۇن - نۇرغۇن گەپلىرىم بار ئىدى. بىراق ھەددىدىن زىيادە ئازابلانغانلىقىمدىن گېلىم بوغۇلۇپلا

قالغاندى. ئەمەلىيەتتىمۇ مەن ئۇنى ئاز قوغلاشمىدىم - دە. ئۇ دەسلەپىدە نۇرلۇق تولۇن ئايدەك مېنىڭ يۈمران، سەبىي تۇيغۇلىرىمغا سۆيگۈ نۇرلىرىنى سەپكەنىدى. مەن ئاجايىپ ئوتلۇق هاياجان بىلەن ئۇنىڭغا ئىنتىلگەنىدىم. بىراق ئۇ بىردىنلا يىراقلاپ كەتتى ۋە ئۆچۈش ئالدىدىكى ئۇچقۇندەك كۆرۈنىدىغان بولۇپ قالدى. ئىلگىرىكىدەك تال - تال نۇرلىرىنى ماڭا سەپمەس بولدى. مەن بۇنىڭ ئۈچۈن يەتكەچە هەسرەت چەكتىم. ئالاي - تالاي كېچىلەرنى شۇ يۇلتۇزغا قاراپ، مۇڭلۇق خىياللار، شېرىن ئارمانلار بىلەن ئۆتكۈزدۇم. بىراق يۇرەكتىكى جاراهەتلىرىم ئەمدىلا ساقىيايى دەپ تۇرۇشىغا، ئۇ بىردىنلا كۆز ئالدىمدا ۋاللىدە يورۇپ كەتتى. مەن بۇنىڭدىن خۇدۇمنى يوقتىپلا قويدۇم. بىراق مەن ئەمدىلا ئۇنىڭ ۋەسلىگە يېتەي دەپ تۇرۇشۇمغا ئۇ يەنە يىراقلاپ كەتتى... مەن بۇ قېتىم قانداقمۇ چىداپ تۇرالايمەن. مەن شۇنچىلىك مۇشەققەتتە قولۇمغا ئېلىشىپ قالغان بەختنى هەرگىزمۇ قويۇۋەتمەيمەن.... مەن شۇلارنى كاللامدىن ئۆتكۈزدۇم - دە، يەنە ئۇنىڭغا دېدىم:

— ياق، مەرزىيە، سىز ئوبدان ئويلىشىپ بېقىڭ. باشقا ئاياللار شۇنداق دېسىغۇ بىر نۆرى، سىزدەك ئىرادىلىك بىر ئايالنىكىمۇ ئاغزىدىن مۇنداق گەپنى ئاڭلاشنى خالىمايمەن.

ئۇ بۇ گېپىمنى ئاڭلاپ يەنە بېشىنى كۆتۈردى:

— سىز ئاياللارنىڭ قەلبىنى چۈشەنمەيدىكەنسىز. ئەمەلىيەتتە ئاياللارنىڭ هەممىسلا ئوخشاش. مەيلى شائىر بولسۇن، مەيلى دېھقىنى بولسۇن هەممىسلا ئۆز بەختىنى قوغلىشىدۇ.

— بىراق خەمىت سىزنى بەختلىك قىلالمايدۇ. سىز قاراپ تۇرۇپلا ئۆزىڭىزنى خارابلاشتۇرۇۋاتىسىز. بىلەمسىز، سىزدەك بىر تالانت ئىگىسىنىڭ خەمىتتەك بىر پەسكەشنىڭ قولىدا نابۇت بولۇپ كېتىشىگە چىداپ تۇرالمايمەن.

— بەلكىم شۇنداقتۇر...

— ياق مەرزىيە، سىز ئوبدان ئويلىشىپ بېقىڭ. سىز ئۆزىڭىزنى يەنە ئوتقا تىقماڭ. مېنىمۇ نائۇمىد قويماڭ. مەن ئەمدى سىزسىز ياشىيالمايمەن. ماقۇل دەڭ مەرزىيەم، مەن سىزنىڭ ئوبدان ئويلىشىپ، كۆڭلۈم تىنغىدەك جاۋاب بېرىشىڭىزنى كۈتىمەن.

مەن شۇلارنى ئېيتتىم - دە، گاڭگىرىغان هالدا ئۇنى يالغۇز قالدۇرۇپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتىم.

3

مەن ئىككى ئايلىق كامالەتكە يېتىپ، ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىشىمغا يەرده تۇرغان كونۇپەرتقا كۆزۈم چۈشتى.

«ئارمان ياخشىمۇ سىز.

ئەسلىده مەن سىز بىلەن يۈزتۇرانە خوشلىشىپ كېتەرمەن دەپ ئويلىغانىدىم. بىراق مەن سىزنىڭ يەنە ماڭا يېلىنىپ يالۋۇرۇشىڭىزنى كۆرۈشنى خالىمايمەن. مەن سىزنى ئوبدان چۈشىنىمەن. سىز هەقىقەتەن ئاق كۆڭۈل، غايىلىك ئادەم. ماڭا شۇكەمگىچە نۇرغۇن ئادەم تەكلىپ قويۇپ باقتى. بىراق ئۇلارنىڭ ئىچىده ماڭا سىزدەك ساپ هېسسىيات بىلەن ئەقىده بىلدۇرگەنلىرى يوق. مەن

دۇنياذا مۇھەببەتكە ئېرىشتىم دېسەم پەقەت سىزنىڭلا مۇھەببىتىڭىزگە ئېرىشتىم...
مەن ھاياتتىن بىزار بولغاندا، سىز مېنى ياشاش يولىغا يېتىلەپ ئېلىپ چىقتىڭىز، سىز ھەتتا مېنى دەپ ئائىلىڭىزنىمۇ ۋەيران قىلىۋەتتىڭىز... خەمىت ماڭا ۋاپاسىزلىق قىلغاندىن كېيىن مەنمۇ پەقەت سىزنىلا ئويلايدىغان بولۇپ قالغانىدىم، سىزنى ئويلىساملا كۆڭۈلسىزلىكلەرنى ئۇنتۇپ ئۆزۈمنى بەختلىك ئادەمدەك ھېس قىلاتتىم. بىراق مەن ئاقىۋەتتە يەنىلا سىزنىڭ كۆتكەن يېرىڭىزدىن چىقالمىدىم...
تارمان، سىز ئادەملەرنىڭ ھېسسىياتىنى چۈشىنىسىز، سىز ماددىي توقلۇقتىن كۆرە روھىي ئېچىرقاشنى ئەۋزەل كۆرىسىز. سىزنىڭ بۇ تەرىپىڭىز خەمىتنى بېسىپ چۈشىدۇ. مېنىڭ ئىنتىلىدىغىنىمۇ دەل سىزگە ئوخشاش، مۇنداقچە ئېيتقاندا، بىز قەلبداشلاردىن، بىز قانچىلىك سىرداشساقمۇ، مۇڭداشساقمۇ زېرىكمەيمىز. سىزگە راستىنى ئېيتسام، مەن خەمىتكە نەپرەتلىك كۆز بىلەن قارايدىغان بولغاندىن كېيىن، ھاياتىمدىكى بۇ بوشلۇقنى سىز ئارقىلىق تولدۇرماقچى بولغان. بۇنىڭ ئۈچۈن ھەرقانچە بەدەل تۆلەشكىمۇ بەل باغلاپ قويغانتىم. شۇنداق تۇرۇقلۇق، ھالا بۇگۈنكى كۈندە مېنى چۈشەنمەيدىغان، مېنىڭ ئەقىدەمنى خارلايدىغان، ماڭا ئازاب، ئۆكۈنۈشتىن بۆلەك ھېچقانداق خۇۇلۇق بەرمىگەن شۇ خەمىت بىلەن ئۆتۈپ كېتىش قارارىغا كەلدىم.
مەن ھېلىمۇ خەمىتكە نەپرەتلىنىمەن، ئۇنىڭغا ئۆلگۈدەك ئۆچلۈكۈم كېلىدۇ. ھازىر ئويلاپ باقسام سىزگە كۆڭۈل ئۈزھار قىلىشىمۇ شۇنىڭغا بولغان ئۆچمەنلىكىم، شۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈنلا ئىكەن. بۇنىڭ بەدىلىگە مەن سىزنىڭ ئائىلىڭىزنىڭ بۇزۇلۇشىغا سەۋەبچى بولۇپ قالدىم. بىراق ئاقىۋەتتە، مەن يەنىلا سىزگە كۆڭۈل بېرەلمەيدىغانلىقىمنى، مۇنداقچە ئېيتقاندا، سىزنى بەختلىك قىلالمايدىغانلىقىمنى ھېس قىلىپ يەتتىم.
سىز بىلمىسىز، خەمىت ھازىر تولىمۇ بىچارە، ئۇنى شۇنداق ھالەتتە تاشلاپ كەتسەم، ئۇ تېخىمۇ بىچارىلىشىپ كېتىدۇ. ئۇ تۇرمىدىن چىققاندىن كېيىن ياخشى ئادەم بولۇشنىڭ ئورنىغا تېخىمۇ يامان ئادەمگە ئۆزگىرىپ كېتىدۇ. بىز ئادەملەر دائىم ياخشىلار بىرگە بولۇشنى، يامانلارنى ئارىمىزدىن سقىپ چىقىرىۋېتىشنى ئىستەيمىز. بۇنداق بولغاندا، يامانلار تېخىمۇ رەزىللىشىپ كەتمەمدۇ؟ ئادەملەر تۇغۇلۇشىدىلا ئەسكى بولۇپ تۇغۇلمايدىغۇ؟! ئۇ ماڭا ھېچقانچە ۋاپا قىلمىغان بولسىمۇ مەيلى، مەن يەنىلا ئۇنىڭغا قولۇمدىن كېلىدىغان ۋاپانى ئايىماي دەپ ئويلاۋاتىمەن. بۇنداق دېسەم بەلكىم سىزگە ئەقىدىنىڭ قۇلىغا ئايلىنىپ قالغاندەك بىلىنىشىمۇ مۇمكىن، لېكىن مېنىڭچە ئەقىدە دېگەن شۇنداق بولۇشى كېرەك دەپ ئويلايمەن.
تارمان، مەن سىزگە يۈز كېلەلمەيمەن. سىز مېنىڭ بىلەن تونۇشقاندىن بۇيان مەن سىزگە ھېچقانچە خۇشاللىق بېرەلمىدىم ھەم بۇ مېنىڭ قولۇمدىنمۇ كەلمەيدىكەن. خۇددى سىز مېنىڭدىن ھېچقانچە ۋاپا كۆرمەي تۇرۇپمۇ ماڭا ئىنتىلگىنىڭىزدەك، مەنمۇ خەمىتتىن شۇنچە ئازار يەپ تۇرۇپمۇ يەنىلا ئۇنىڭدىن مېھىرىمنى ئۈزەلمەيدىكەنمەن... ئۇنىڭ ئۈستىگە، سىزنىڭ دېگىنىڭىز بويىچە ئىككىمىز تۇيۇقلىنىپ قالساق، ئىككى بالىنى قاراپ تۇرۇپلا يېتىم قىلىپ قويىدىكەنمىز. ئۇلار چوڭ بولغاندا ئاتا-ئانا دەۋاسى قىلمايلا قالمايدۇ. ئۇ چاغقا بارغاندا بىزگىمۇ تەس. توختايدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن، ئىككىمىز بەختلىك بولغان تەقدىردىمۇ، زۇلپىيە بىلەن خەمىت ئىككىمىزنىڭ بەختىنىڭ قۇربانىغا

ئايلىنىپ قالىدىكەن. مەلۇم مەنىدىن ئېيىتقانىدا، ئادەم ھامان ئۆزىنىڭ بەختى ئۈچۈنلا ياشايدۇ، بىراق باشقىلارنى بەختسىز قىلىش ھېسابىغا بەختلىك بولۇش ئەمەلىيەتتە تېخىمۇ بەختسىزلىك.

مېنىڭ بۇ يەردىن يۆتكىلىپ كېتىشىمگە سەۋەب بولغان ئىشلار بۈلا ئەمەس، سىز بىلمىسىز، ھازىر مەكتەپ ئىچىدە مېنىڭ ياخشى ئاتىقىم يوق، نۇرغۇنلىغان كىشىلەر مېنى قانداقتۇر بىر ئاياللارغا ئوخشىتىدۇ. بۇمۇ ماڭا ناھايىتى زور روھىي بېسىم بولۇپ قالدى. ھازىر مەن يەنە سىزنىڭ بېشىڭىزنى ئايلاندۇرۇپ، ئائىلىڭىزنى بۇزغان «بۇزۇق ئايال»غا ئايلىنىپ قېلىۋاتىمەن. بۇنى باشقىلارغا ھەرقانچە سۆزلەپمۇ چۈشەندۈرۈپ بولالمايمەن. مۇنداق دېگەنلىكىم بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسىلا پىتنەخور، يامان ئادەملەر دېگەنلىك ئەمەس. بىراق مەن بۇ يەردە ئۆزۈمنىڭ پەزىلەتلىك ئايال ئىكەنلىكىمنى كۆرسىتىشكە ئامالسىزمەن. ئەگەر مۇھىمى، مەن بۇ يەردە تۇرىۋەرسەم سىزمۇ ئازابتىن قۇتۇلمىغۇدەكسىز، زۇلپىيەمۇ تەشۋىش، ئەندىشىلەردىن خالىي بولالمايدىكەن. بۇنىڭ ئۈچۈن سىلەر ھەر قېتىم ئۇرۇش-جېدەل قىلغاندا مەنمۇ ھەسرەت چېكىپ كېتىدىكەنسەن... شۇڭا مەن خېلى بۇرۇنلا بۇ مەكتەپتىن يۆتكىلىپ كېتىشكە يول ماڭغان. ئاخىر بۇنى ھەل قىلدىم. يەنە كېلىپ ئۆي كۆچۈرىدىغان ۋاقتىم دەل سىزنىڭ كامانداروپكىغا كەتكەن ۋاقتىڭىزغا ئوغرا كېلىپ قالدى...

ئارمان، بۇندىن كېيىن سىزمۇ، مەنمۇ، زۇلپىيەمۇ، خەمىتمۇ، ئىشقىلىپ ھەممىمىزلا ئازابتىن قۇتۇلىدىغان بولدۇق. بىز ئازابلارنىڭ يېنىپ تەكرارلانماسلىقى ئۈچۈن، مەڭگۈ بىر-بىرىمىزنى ئىزدەشمەيلى. سىزگە قويىدىغان ئاخىرقى تەلىپىم، سىز زۇلپىيە بىلەن يارىشىۋېلىڭ. ئۇ سىزنى ياخشى كۆرىدۇ. مەن سىزگە ئاتا قىلالمىغان خۇشاللىقلارنى ئۇ سىزگە تولۇقى بىلەن بېرەلەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر-بىرىمىزنى ئۇنتۇيلى. مەنمۇ خەمىتنىڭ تۇرمىدىن چىقىشىنى كۈتەي...

سىزدىن ئاخىرقى قېتىم ئۆتۈنۈپ قالاي، بۇندىن كېيىن مېنى ئىزدىمەڭ.

خەير، سىزگە بەخت تىلەپ

مەرزىيە

مەن خەتنى ئوقۇپ بولۇپ ئەلەم بىلەن ئېغىر ئۇھ تارتىۋەتتىم. دۇنيادىكى بارلىق ئۈمىدلىرىم، ماڭا نىسىپ بولغان خۇشاللىق، ھۇزۇر-ھالاۋەتلەرنىڭ ھەممىسى كۆپۈككە ئايلانغاندەك بولدى. مەن كارىۋاتتا قانچىلىك ئۇزۇن ئولتۇرغىنىمنى بىلمەيمەن، بېشىم گويا نەشە چەككەندەك بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ، ساڭگىلاپ كېتىپ باراتتى. ئۆزۈمۈ بارغانچە كارىۋاتقا چۆكۈپ كېتىۋاتاتتىم. ماڭا يەنە كارىۋات، ئۆي، ھەتتا پۈتۈن بىنا يەرگە ئولتۇرۇشۇپ، چۆكۈپ كېتىپ بارغاندەك بىلىنىشكە باشلىدى...

خاتىمە

...

يەنە شۇ ئۇرۇمچى دەرياسى...

زۇلپىيە ئىككىسىز كامالنىڭ ئىككى قولىدىن تۇتۇپ يېتىلدىگىنىمىزچە دەريا بويلاپ ئاستا كېتىپ بارىمىز. تۇنجى قار ئاستا لەپىلدەپ ياغماقتا. دەريا دولقۇنلىرىمۇ

مەيسن تەۋرىنىپ ئاقماقتا. ئەتراپ ئاپئاق قار بىلەن چۆمكەلگەن، زېمىن بۆشۈك كە بۆلەنگەن مەسۇم بوۋاقتەك تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەن. بىراق بىز يەنىلا ئويغاق...

مەن ئاسمانغا قاراپدىم ۋە لەرزان چۈشۈۋاتقان قار چېچەكلىرى ئارىسىدىن ئاپئاق بۇلۇتلارنى كۆرگەندەك بولدۇم. مەن تەسەۋۋۇر كۆزۈم بىلەن تېخىمۇ يىراقتا، تېخىمۇ ئېگىز بىر جايغا تىكىلدىم. ئاخىرى قۇياش نۇرلىرىغا كۆمۈلۈپ قالغان سانسىز يۇلتۇزلارنى كۆردۈم. مەن يۇلتۇزلار ئارىسىدىن كۆزگە ئاسانلىقچە چېلىقمايدىغان تولىمۇ يىراق بىر جايدىكى خىرە يۇلتۇزنى ئىزدەپ تاپتىم. بۇ يۇلتۇز ماڭا قارىغانچە نۇرلۇق، قارىغانچە گۈزەل بولۇپ كۆرۈنۈشكە، چولپان، ھەتتا قۇياشتىنمۇ يارقىن تۇيۇلۇشقا باشلىدى...

مەن بىردىنلا مەرزىيەنى ئەسلەپ قالدىم...

بىر چاغلاردىكى تۇيغۇلار يەنە ئويغىنىشقا باشلىدى، بۇ تۇيغۇلار خۇددى كۆلگە كۆمۈلۈپ قالغان چوغقا ئوخشىشىپ كېتەتتى. ئۇ، ئۇستىدىكى كۈللەرنى شامالىلارنىڭ ئۇچۇرۇپ كېتىشىگە، يېلىنجاپ كۆيۈشكە تولىمۇ ئىنتىزار. بىراق يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇنىڭ ئۇستىدىكى كۈلمۇ بارغانسېرى قېلىنلىشىپ بارماقتا ئىدى.

ئاندىن مەن يەنە يېنىمدا غەمسىز كېتىپ بارغان ئايالىمغا ۋە ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدا خۇشال ھالدا تاقىلاپ كېتىۋاتقان ئوغلۇمغا قارىدىم. زۇلپىيە ھازىر بارلىق غەم ـ ئەندىشىلەردىن قۇتۇلغان، بۇرۇنقىدەك مېھنى مەرزىيەدىن كۈنلەپ، ئۇرۇش ـ جېدەل قىلىپمۇ يۈرمەيدۇ. دېمەك، ئۇ مېھنىڭ ئۇنىڭغا كۆڭۈل بەرگەنلىكىدىن خۇشال. بالام بولسا ئاپىسى بىلەن دادىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ماڭغانلىقى ئۈچۈن غەمسىز ۋە ئەركە...

مەن يەنە دەريا ئانىغا قارىدىم. ئۇنىڭ نۇرغۇن سۆزلىرى بولسىمۇ، ماڭا ئۇنتىنسىز قاراپ تۇراتتى.

مەن يەنە ھېلىقى خىرە يۇلتۇزغا قارىدىم ۋە مەرزىيەنىڭ تولىمۇ يىراق جايدىن ماڭا تىكىلىپ تۇرغان كۆزىنى كۆرگەندەك بولۇپ ھەسرەتلىك ئۇھ تارتتىم.

— ھەي ئارمان بالام، سەن نېمىدېگەن بەختسىز ـ ھە، — دېدى بۇ چاغدا دەريا ئانا ماڭا ئېچىنىپ، — سەن شۇنچە ئازاب چېكىپمۇ، ئاخىر يەنىلا كۆتكىنىڭگە ئېرىشەلمىدىڭ. لېكىن مەرزىيەگە نەپرەتلەنمىگىن. سەن ئۆز ئەقىدەڭگە سادىق بولساڭ، ئۇمۇ ئۆز ئەقىدىسىگە سادىق. سەن ئۆزۈڭنى چىن ئىنسان دېسەڭ، ئۇمۇ چىن ئىنسان.

مەن يەنە ئايالىم ۋە بالامغا قارىدىم.

— ياق ئارمان بالام، سەن بەختسىز ئەمەس، بەلكى بەختلىك، — دېدى دەريا ئانا يەنە ئۆز سۆزىنى ئىنكار قىلىپ، — زۇلپىيە ساڭا بارلىق مۇھەببىتىنى ئاتىۋەتكەن، بىلسەڭ، سەن دۇنيادىكى ئەڭ بەختلىك كىشىلەرنىڭ بىرى.

دەريا ئانىنىڭ سۆزلىرى ئورۇنلۇق ئىدى.

مەن تۇرۇپ ئۆزۈمنى بەختسىز ھېسابلىسام، تۇرۇپ بەختلىك ھېسابلايتتىم. بەختكە كۆمۈلگەن چاغلاردا خىرە يۇلتۇزغا قاراپ ھەسرەت چەككەم، بەختسىزلىك ئىچىدە ئازابلىنىپ يۈرگەن چاغلاردا زۇلپىيەنىڭ كۆزلىرىگە قاراپ شادلانغىنىم كېلەتتى.

مەسئۇل مۇھەررىر كامىل تۇرسۇن

ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

ئەدەبىيات ۋە خەلق

يولداش ماۋ زېدۇڭ «يەنئەن ئەدەبىيات ـ سەنئەت سۆھبەت يىغىندا سۆزلەنگەن نۇتۇق» ناملىق مەشھۇر ئەسىرىدە ئەدەبىيات بىلەن خەلقنىڭ قان بىلەن كۆشتەك قويۇق مۇناسىۋىتىنى روشەن يورۇتۇپ بەرگەنىدى. ماركسىزمنى جۇڭگونىڭ ئەمەلىيىتىگە ئىجادىي تەدبىقلاشنىڭ مەھسۇلى سۈپىتىدە مەيدانغا كەلگەن بۇ ئەسەرنىڭ 50 يىللىقىنى خاتىرىلەش ۋاقتىمىزدا، يولداش ماۋزېدۇڭنىڭ ئەدەبىيات بىلەن خەلقنىڭ مۇناسىۋىتىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدىكى بايانلىرىنى ئۆگىنىش ۋە مۇھاكىمە قىلىش چوڭقۇر رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە دەپ قارايمەن.

يولداش ماۋ زېدۇڭ ئۆزىنىڭ بۇ ئەسىرىدە ئەدەبىيات ـ سەنئەتنى كىم ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش مەسىلىسى ئەدەبىيات ـ سەنئەت ساھەسىدىكى مەركىزىي مەسىلە، تۈپ ئاساسىي مەسىلە، پرىنسىپلىق مەسىلە ئىكەنلىكىنى، ئەگەر بۇ مەسىلە مۇۋاپىق، توغرا ھەل قىلىنمىسا، ئەدەبىيات ـ سەنئەت خادىملىرى ئۆز ۋەزىپىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماي قالىدىغانلىقىنى، بۇ مەسىلە ماركسىزمچىلار، بولۇپمۇ لېنىن تەرىپىدىن ئاللىقاچان ھەل قىلىنغانلىقىنى، يەنى لېنىن 1905 ـ يىلىلا بىزنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتىمىز «مىليونلىغان، ئون مىلىغان ئەمگەكچىلەرگە خىزمەت قىلىشى كېرەك»، دەپ تەكىتلەپ كۆرسەتكەنلىكىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ، ئېلىمىزنىڭ ئەمەلىيىتىنى چىقىش نۇقتىسى قىلغان ھالدا ئەدەبىيات ـ سەنئەتنى ئەڭ كەڭ خەلق ئاممىسى ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئىشچى، دېھقان، ئەسكەرلەر ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش يۆنىلىشىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بەرگەنىدى. ئېلىمىز ئەدەبىيات ـ سەنئىتىنىڭ يېرىم ئەسىرلىك تارىخى يولداش ماۋ زېدۇڭ كۆرسەتكەن بۇ يۆنىلىشنىڭ تامامەن توغرا ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭدىن چەتنەشكە بولمايدىغانلىقىنى قايتا ـ قايتا ئىسپاتلىدى.

ئېلىمىز ئەدەبىيات ـ سەنئەت خادىملىرى يېرىم ئەسىردىن بۇيان يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەتنى ئەڭ كەڭ خەلق ئاممىسى ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئىشچى ـ دېھقان، ئەسكەرلەر ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش كېرەك دېگەن چاقىرىقىغا قىزغىن ئاۋاز قوشۇپ، خەلق ئاممىسىنىڭ باي مەزمۇنلۇق تۇرمۇش قاينىمىغا چوڭقۇر چۆكۈپ، خەلق ئاممىسى بىلەن ئىچقويۇن ـ تاشقويۇن بولۇپ، خەلق ئاممىسىدىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىپ

خەلق ئاممىسىنىڭ غەيرەت ـ شىجائىتىدىن پۈتمەس ـ تۈگىمەس ئىلھام ئېلىپ، دەۋر روھى چاقناپ تۇرغان سان ـ ساناقسىز نادىر ئەسەرلەرنى ۋۈجۇدقا كەلتۈردى. بۇ ئەسەرلەر خەلقىمىزنىڭ كۆپ تەرەپلىمىلىك مەنىۋى ئېھتىياجىنى قانىدۇرۇپ، ئۇلارنىڭ تارىخ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشىگە كۈچلۈك تۈرتكە بولدى. ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئازادلىقتىن بۇيانقى تەرەققىيات مۇساپىسى بۇ نۇقتىنى تېخىمۇ روشەن، تېخىمۇ گەۋدىلىك ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ.

بىز نېمىشېۋىت، زۇنۇن قادىر، تېيىپجان ئېلىيېۋ، ئابدۇكېرىم خوجا، قەييۇم تۇردى، زوردۇن سابىر قاتارلىق كۆپلىگەن ئەدىبلىرىمىزنىڭ ئىجادىيەت يولىغا نەزەر تاشلىساق، ئۇلارنىڭ جاپالىق ئىجادىيەت ئەمەلىيىتى جەريانىدا خەلق بىلەن ھەمنەپەس، تەقدىرداش بولغانلىقىنى، خەلقنىڭ ھالىغا يېتىپ، ئۇلار ئۈچۈن كۆيۈپ ـ پىشقانلىقىنى، خەلقىتىن يىراقلاشمىغانلىقىنى، شۇنىڭدەك خەلقىگە سوغۇقتا ئوتۇن ـ كۆمۈر، ئىسسىقتا مۇزدەك سۇ يەتكۈزۈپ بەرگەنلىكىنى ئېنىق كۆرىمىز. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئىشچى، دېھقانلارنىڭ ئارىسىغا چۆكۈر چۆكۈپ، مول تۇرمۇش جۇغلانمىسىغا، باي خام ماتېرىيالغا، قاينىق شېئىرىيەتكە ھېسسىياتقا ئىگە بولغان؛ بەزىلىرى خەلق ئاممىسىنىڭ جىددىي تەلەپ ـ ئېھتىياجىنى پۈختا ئىگىلەپ، ئەسەرلەرنىڭ چىنلىق پۈرىقىنى، ئېستېتىك قىممىتىنى، ئىجتىمائىي ئۇنۇمىنى ئاشۇرغان؛ بەزىلىرى خەلق ئارىسىدىكى ھەر خىل شەخسلەرنى ئۆز ئەسەرلىرىنىڭ پىروتىپى قىلىپ، ئوبرازلىرىغا ھاياتىي كۈچ بەخش ئەتكەن؛ بەزىلىرى خەلق ۋە جەمئىيەتنى ئۇستاز، مەكتەپ قىلىپ، تۇرمۇش بىلىمى ۋە ئىپادىلەش ئىقتىدارىنى ئۆزلۇكسىز بېيىتقان ھەم ئۆستۈرگەن. قىسقىسى، ئۇلارنىڭ ئىجادىي ھاياتى خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇشى ھەم تەقدىرى بىلەن چەمبەرچەس باغلانغان. شۇڭا خەلق ئاممىسى ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئۆزلىرىنىڭ يۈرەك سادالىرىنى ئاڭلىيالىغان، قاينام ـ تاشقىنلىق تۇرمۇش ئەمەلىيىتىنىڭ جانلىق بەدىئىي سۈرىتىنى كۆرەلىگەن، نۇرلۇق ئىستىقبالىنى ئېنىق تەسەۋۋۇر قىلالىغان، كۈچلۈك مەدەت ھەم ئىلھام ئالغان.

يولداش دېڭ شياۋپىڭ يېڭى تارىخىي شارائىتتا ماۋ زېدۇڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتى ئىدىيىسىنى قوغداپ ھەم راۋاجلاندۇرۇپ، ئەدەبىيات بىلەن خەلقنىڭ مۇناسىۋىتىنى تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا شەرھىلەپ بەردى. ئۇ 1979 ـ يىلى «جۇڭگو ئەدەبىيات ـ سەنئىتى خادىملىرىنىڭ 4 ـ قۇرۇلتىيىدا سۆزلەنگەن تەبرىك سۆزى» دە چۈكتۈر. مەنىلىك قىلىپ «خەلقنى تەربىيىلەش ئۈچۈن، ئەدەبىيات ـ سەنئىتى خادىملىرى ئالدى بىلەن ئۆزلىرى تەربىيە ئېلىشى كېرەك؛ خەلقنى ئوزۇقلاندۇرۇش ئۈچۈن، ئەدەبىيات ـ سەنئىتى خادىملىرى ئالدى بىلەن ئۆزلىرى ئوزۇق ئېلىشى كېرەك. ئەدەبىيات ـ سەنئىتى خادىملىرىنى كىم تەربىيەيدۇ، ئۇلارغا كىم ئوزۇق بېرىدۇ؟ ماركسىزم بۇنىڭغا خەلق دەپنا جاۋاب بېرىدۇ. خەلق ـ ئەدەبىيات ـ سەنئىتى خادىملىرىنىڭ ئانىسى، بارلىق تەرەققىيەتنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتى خادىملىرىنىڭ بەدىئىي ھاياتى. ئۇلارنىڭ خەلق بىلەن چەمبەرچەس مۇناسىۋىتى ئورنىتىشىدا. ئۇلار بۇ مۇناسىۋەتنى ئۇنتۇپ قالسا، ئۇنىڭغا سەل قارىسا ياكى ئۇنى ئۆزۈپ قويسا، ئۇلارنىڭ بەدىئىي ھاياتى پۈچەكلىشىدۇ. خەلق سەنئەتكە موھتاج. سەنئەت

خەلقىمىزنىڭ تىبخىمۇ موھتاج، خەلق تۇرمۇشىدىن ئاڭلىق ھالدا سيۇزدت، تىما، ۋەقە- لىك، تىل، شېئىرىي ھېسسىيات ۋە زوق ئېلىش، ئۆزىنى خەلقنىڭ تارىخىنى يارىتىشتىكى كۆتۈرەڭگۈ روھى ئارقىلىق تەربىيەلەش بىزنىڭ سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئىتە ئىشە لىرىمىزنىڭ گۈللىنىشىنىڭ تۈپ يولى» دەپ كۆرسەتكەنىدى.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئەدەبىيات-سەنئىتە سېپىدە كىشىنى مەمنۇن قىلىدىغان مۇۋەپپەقىيەتلەر مەيدانغا كەلدى. بىزنىڭ مەسئۇلىيەتچان ئىجادكارلىرىمىز ئەدەبىيات - سەنئىتىنىڭ توغرا يۆنىلىشىدە چىڭ تۇرۇپ، خەلقىمىزنىڭ مول مەزمۇنلۇق، قايناملىتاشقىنلىق تۇرمۇش ئەمەلىيىتىگە چوڭقۇر چۆكۈپ، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش ئەمەلىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان خەلقىمىزنىڭ كۆپ قاتلاملىق، كۆپ تەرەپلىمىلىك، مول، ساغلام مەنە- ۋى ئېھتىياجىنى، ئېستېتىك تەلىپىنى قاندۇرۇش يولىدا زور تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. ئۇلار ئىجادىيەت جەريانىدا ماركسىزم - لېنىنىزم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى يېتەكچى قىلىپ، پارتىيەمىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئىتىنى خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇ- رۇش يۆنىلىشى ۋە بارچە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىم بەس - بەستە سايراش قاتارلىقلار، ئەدەبىيات - سەنئىتىنىڭ كۆپ ئىقتىدارلىق بولۇشتەك بىرلىكىدە، ئاساسىي مۇ- قامنى گەۋدىلەندۈرۈش بىلەن تەرەققىياتنى كۆپ خىللاشتۇرۇشنىڭ بىرلىكىدە باشتىن - ئاخىر چىڭ تۇرۇپ، دەۋرىنىڭ ئالغا ئىلگىرىلەش تەلىپىنى ۋە تارىخىي تەرەققىيات يۆز- لىنىشىنى روشەن ئىپادىلەپ بېرىدىغان، خەلقىمىزنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدىن ئىبارەت تارىخىي خاراكتېرلىك ئىجادىي پائالىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشقا كۈچلۈك تۈرتە- كە بولىدىغان، ۋەتەنپەرۋەرلىك، سوتسىيالىستىك ئىنسانپەرۋەرلىك روھى تەرغىب قىلىنە- غان، مىللەتلەرنىڭ ئىشەنچىسىنى، ئۈيۇشۇش كۈچىنى ئاشۇرىدىغان، سوتسىيالىستىك يېڭى كىشىلەرنى قىزغىن مەدھىيىلەيدىغان، كىشىلەرنى دادىللىق بىلەن يېڭىلىق يارىتىش قا، جاسارەت بىلەن ئىشلەشكە، پائال ئىلگىرىلەشكە رىغبەتلەندۈرىدىغان، كە- شىلەردە ئېسىل ئەخلاق ۋە مۇھەببەت يېتىلدۈرۈشكە پايدىلىق بولغان، كە- شىلەرگە ئۈمىد، بەدىئىي زوق ۋە شادلىق بېغىشلايدىغان ئەدەبىيات - سەنئىتە ئەسەرلە- رىنى كۆپلەپ يارىتىپ، سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئىتىمىزنىڭ تارىخىغا شانلىق سەھىپە قوشتى. بۇ يىللاردا سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت ئومۇمىي نىشانىنى بويلاپ، توغرا ئىجادىيەت ئىدىيىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئەدەبىيات-سەنئىتىمىز- نىڭ يولى بارغانسېرى كېڭىيىپ، مەزمۇن ھەم شەكىلى كۈندىن-كۈنگە بېيىپ ۋە يېڭىلە- نىپ، سۈپەتلىك بەدىئىي ئەسەرلەر ئۈزلۈكسىز كۆپىيىپ، خەلقىمىزنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشى- نى تېخىمۇ جانلاندۇردى.

لېكىن بىز شۇنىمۇ سەگەكلىك بىلەن كۆرۈشىمىز لازىمكى، يېتەنقى يىللاردىن بۇيان ئەدەبىيات-سەنئىتىمىز بەزى خاتا پىكىر ئېقىملىرىنىڭ تەسىرىگىمۇ ئۇچرىمايى قالمىدى. ئەتىجىدە پارتىيەمىزنىڭ ئەدەبىيات-سەنئىتىنى خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش يۆنىلىشىدىن، زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان

ھەر مىللەت خەلقنىڭ مول مەزمۇنلۇق، قايناملىق تاشقىنلىق تۇرمۇش ئەمەلىيىتىدىن، خەلق قىممەتلىك ئورتاق مەنپەئىتىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان سوتسىيالىستىك دەۋر روھىدىن چەتنەيدىغان، خەلقىمىز ئەسىرلەر بويى ياراتقان مول ھەم قىممەتلىك مەدەنىي مىراسلارنى، ئېسىل ئەنئەنىلەرنى يەڭگىللىك بىلەن ئىنكار قىلىدىغان، غەربتىكى كاپىتالىستىك ئەللەرنىڭ قىممەت قارىشىغا ئىنتىلىدىغان، ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ كۆپ قاتلاملىق رولىنى چەتكە قاقىدىغان خاتا خاھىشلار پەيدا بولدى. بەزى ئىجادىيەت خادىملىرى ئوبىيېكتىپ رېئاللىقنى ئەكس ئەتتۇرۇشنى قانداقتۇر «ئىنسانىنىڭ سۇبىيېكتىپ ئىقتىدارىنى تەۋەنلىكتىكى، كونا پەدىگە ئۇسسۇل ئويىنىغانلىق» دەپ خاتا چۈشىنىۋالدى. بەزىلىرى بولسا، زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى، ئىسلاھات ۋە ئېچىۋېتىش ئەمەلىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان، جۇملىدىن قالاق ھەم نامرات رايونلارنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش يولىدا جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئوبرازىنى يارىتىشنى «ئۇقۇملاشتۇرۇشقا بېرىلگەنلىك، قىسمەن، كونكرېت، ۋاقىتلىق سىياسىي ۋەزىپىلەرگە بېقىنغانلىق، بۇنداق ئەسەرلەرنىڭ ئۆمرى كوتا بولىدۇ» دەپ قاراپ، تېمانىڭ مەزمۇن جەھەتتە ئۆزىنى چۈشەپ قويىدى. بەزى ئاپتورلار ئۆز ئەسەرلىرىنىڭ ئېستېتىك قىممىتى ۋە ئىجتىمائىي ئۇنۇمى بىلەن ھېسابلاشماي، ھېسسىيات جەھەتتە خەلقنىڭ بارغانسېرى يىراقلىشىپ، مۇقامى تۆۋەن، مەزمۇنى سۇس ئەسەرلەرنى يېزىشقا بېرىلىپ كەتتى. قىسقىسى، كېيىنكى يىللاردا بىر قىسىم ئىجادىيەت خادىملىرى ئەدەبىيات-سەنئەت بىلەن خەلقنىڭ، رېئاللىقنىڭ، دەۋرنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا بىر تەرەپ قىلالمىدى. شۇڭا ئۇلار خەلقنىڭ ئىبارەت بۇ ئۇلۇغ ئانىغا سۇيەتلىك مەنىۋى ئوزۇق يەتكۈزۈپ بېرەلمىدى.

«يەنئەن ئەدەبىيات-سەنئەت سۆھبەت يىغىندا سۆزلەنگەن نۇتۇق» دۇنياغا كەلگەندىن بۇيانقى يېرىم ئەسىرلىك ئىجادىيەت ئەمەلىيىتى ئەدەبىيات-سەنئەتنى خەلققە تېخىمۇ ئوبدان خىزمەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن، تۆۋەندىكى بىرقانچە مۇناسىۋەتنى توغرا بىر تەرەپ قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى قايتا-قايتا ئىسپاتلىدى:

بىرىنچى، ئەدەبىيات-سەنئەتنى خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش يۆنىلىشى بىلەن بارچە كۆللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىم بەس-بەسته سايراش فاكتىنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا بىر تەرەپ قىلمىغاندا، پارتىيەمىزنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت سىياسىتىنى توغرا ئىزچىللاشتۇرغىلى بولمايدۇ، ئېغىش يۈز بېرىدۇ.

بەزى يولداشلار، بۇ خىل مۇناسىۋەت ئاللىقاچان ھەل قىلىنغان تۇرسا، ئۇنى قايتا شەرھىلەشنىڭ نېمە زۆرۈرىيىتى بار، دېيىشى مۇمكىن. توغرا، بۇ خىل مۇناسىۋەت يولداش ماۋ زېدۇڭ تەرىپىدىنمۇ، يولداش دېڭ شياۋپىڭ تەرىپىدىنمۇ كۆپ قېتىم شەرھىلەنگەن. لېكىن بىزنىڭ ئارىمىزدا بۇ خىل مۇناسىۋەتنى توغرا ھەل قىلالمای يۈرگەن يولداشلار ھېلىمۇ بار. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئەدەبىيات-سەنئەتنى خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش يۆنىلىشىنىڭ مۇھىملىقىنىلا تەكىتلەپ، بارچە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىم بەس-بەستە سايراش فاكتىنىڭ ئانچە ئېغىزغا ئالمايدۇ. بەزىلىرى بولسا، بارچە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىم بەس-بەستە سايراش

فاڭجىنىنىڭ ئەھمىيىتىنىلا تەكىتلەپ، ئەدەبىيات - سەنئەتنى خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش يۆنىلىشىنىڭ يېتەكچىلىك رولىغا سەل قارايدۇ.

بىزنىڭچە، بۇ ئىككى تەرەپ دىئالېكتىكىلىق بىرلىككە ئىگە. ئۇلارنى بىر - بىرىدىن ئايرىپ تاشلاش ياكى بىر - بىرىگە قارىمۇ قارشى قىلىپ قويۇش سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ تەرەققىيات قانۇنىيىتىگە خىلاپ. چۈنكى خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلىش يۆنىلىشىدىن ئايرىلغان ياكى چەتنىگەن ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ توغرا نىشانىدىن ئاداشماسلىقى مۇمكىن ئەمەس، شۇنىڭدەك بارچە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىم بەس - بەستە سايراش فاڭجىنىدىن ئايرىلغان ياكى چەتنىگەن ئەدەبىيات - سەنئەتنىمۇ خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ئىقتىدارىدىن ئايرىلماسلىقى مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا بىز سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ ئالاھىدىلىكىنى چىقىش نۇقتىسى قىلىپ، بۇ ئىككى تەرەپنىڭ بىرلىكىنى ساقلاشنى تەشەببۇس قىلىمىز.

مەلۇمكى، بىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئىتىمىز سىياسىي يۆنىلىشىنىڭ بىردەكلىكى ۋە مەزمۇن، شەكىل، ئۇسلۇب، ئېقىملارنىڭ كۆپ خىل بولۇشى بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن ئەدەبىيات - سەنئەت. شۇڭا ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىغا ئەدەبىيات - سەنئەتنى خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش تۈپ يۆنىلىشى جەھەتتە ئورتاقلىققا ئىگە بولۇش، جۈملىدىن سوتسىيالىزم قۇرۇش ۋە ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى قوغداش تۈپ ۋەزىپىسى جەھەتتە بىردەك بولۇش تەلىپى قويۇلىدۇ. يەنە بىر جەھەتتىن ئالغاندا، ئەدەبىيات - سەنئەت بىر خىل جاپالىق ئىجادىيەت، مەنسۇي ئەمگەك. بۇ ئەمگەك بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنىڭ تەربىيىلىنىشى، ئىجادىيەت شارائىتى، ئارزۇسى، ھەۋىسى، ئېستېتىك قارىشى، بىلىم جۇغلانمىسى، بەدىئىي ئۇسلۇبى ئوخشاش بولمايدۇ. شۇڭا ئۇلار سىياسىي يۆنىلىشىنىڭ بىردەكلىكى ئاساسىدا ئىجادىيەت ھوقۇقىدىن تولۇق بەھرىمەن بولۇشقا؛ تېما، ئاساسىي تېما، شەكىل، ئۇسۇل، ئۇسلۇب ۋە ئېقىم قارىلىق جەھەتلەردە كەڭ ئەركىنلىكتىن بەھرىمەن بولۇشقا تېگىشلىك. ئۇلارنىڭ بۇ ھوقۇقى دۆلىتىمىزنىڭ ئاساسىي قانۇنى تەرىپىدىن كاپالەتكە ئىگە قىلىنغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە، خەلق ئاممىسىنىڭ ئېستېتىك تەلىپى كۆپ قاتلاملىق، كۆپ تەرەپلىمىلىك بولۇشتەك ئالاھىدىلىككە ئىگە. شۇڭا يولداش دېڭ شياۋپىڭ «جۇڭگو ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرىنىڭ 4 - قۇرۇلتىيىدا سۆزلەنگەن سۆز» دە لېنىننىڭ «شەخسىي ئىجادكارلىق ۋە شەخسىي ھەۋەس ئۈچۈن كەڭ زېمىن بولۇشىغا، ئىدىيە ۋە فانتازىيە، شەكىل ۋە مەزمۇن ئۈچۈن كەڭ زېمىن بولۇشىغا مۇتلەق كاپالەتلىك قىلىش زۆرۈر» دېگەن سۆزىنى نەقىل كەلتۈرۈپ، تۆتتىن زامانىۋىلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت ئومۇمىي نىشانىنى بويلاپ، ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ يولى بارغانسېرى كېڭىيىپ بېرىشى زۆرۈرلۈكىنى، توغرا ئىجادىيەت ئىدىيىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە سىيۇژېت ۋە ئىپادىلەش ۋاستىلىرىنىمۇ كۈندىن - كۈنگە بېيىپ، يېڭىلىنىپ بېرىشى كېرەكلىكىنى، مەنسۇي مەھسۇلاتلارنى ئۆلۈك ھالدا بىرلا خىل، جانسىز قىلىپ قويىدىغان قېلىپبازلىق ھەم شوئارۋازلىق خاھىشلىرىدىن ساقلىنىش ۋە ئۇنى تۈگىتىش

لازىملىقىنى ئالاھىدە تەكىتلەپ كۆرسەتكەنىدى. يولداش دېڭ شياۋپىڭ سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئىتىنىڭ تەرەققىيات قانۇنىيىتىگە ئاساسەن ئوتتۇرىغا قويغان بۇ نوقتىنىزەرلەر پارتىيەمىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئىتىنى خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش يۆنىلىشى بىلەن بارچە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىم بەس - بەستە سايراش فاڭجېنىنىڭ دىئالېكتىكىلىق مۇناسىۋىتىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىشنىڭ نەمۇنىسى سۈپىتىدە ئىجادىيەت خادىملىرىغا ئۇزلۇكسىز ئىلھام بېرىپ كەلمەكتە.

بۇ يەردە يەنە مۇنداق بىر خىل مۇناسىۋەتمۇ مەۋجۇت: بىز ئىجادىيەت ئەھلىيىتى جەريانىدا نېمە ئۈچۈن تەرەققىياتنى كۆپ خىلالاشتۇرۇش بىلەن ئاساسىي مۇقامنى گەۋدىلەندۇرۇشنىڭ بىرلىكىدە باشتىن - ئاخىر چىڭ تۇرىمىز؟ ئىجادىيەت مەزمۇنىنى كۆپ خىلالاشتۇرۇش جەھەتتە نېمە ئۈچۈن دەۋر ۋە تۇرمۇشنىڭ ئاساسىي ئېقىمىنى گەۋدىلەندۇرۇشنى تەكىتلەيمىز؟ بۇنداق قىلغاندا، بارچە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىم بەس - بەستە سايراش فاڭجېنىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشكە دەخلى يېتەمدۇ - يوق؟ بۇنداق قىلىش «تېما بەلگىلەپ بېرىش» بولامدۇ - يوق؟ نۆۋەتتە بۇ مەسىلىنى مۇھاكىمە قىلىش چوڭقۇر رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە.

ئەدەبىيات - سەنئىتىنى ئىبارەت بۇ مۇرەككەپ مەنبەڭى ئەمگەك ئىجادىيەت خادىملىرىنىڭ ئىجادكارلىق روھىنى تولۇق ئۇرغىتىشنى بەكمۇ تەلەپ قىلىدۇ. نېمىنى يېزىش، قانداق يېزىش كېرەكلىكى ئۈستىدە ئىجادىيەت خادىملىرىنىڭ ئىجادىيەت ئەھلىيىتى جەريانىدا داۋاملىق ئىزدىنىشىگە توغرا كېلىدۇ. بۇ جەھەتتىكى ئاچچىق ساۋاقلارنى ئۇنتۇپ قېلىشقا بولمايدۇ، لېكىن ئەدەبىيات - سەنئىتى خادىملىرىنىڭ خەلق ئاممىسىنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىتى ۋە ئىدىيە - ئەخلاق سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشتىن ئىبارەت مۇقەددەس ۋەزىپىنى زىممىسىگە ئالغانلىقىمۇ كۆز يۇمغىلى بولمايدىغان پاكىت. شۇڭا ئۇلارنىڭ جەمئىيەتنى ساغلام، سۈپەتلىك، پايدىلىق مەنبەڭى مەسئۇلاتلار بىلەن تەمىنلەش، زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى بىلەن شۇغۇللىنىڭ ئەھلىيىتىدىن ئىبارەت. مانا مۇشۇ ماھىيەتلىك ئەھلىيەتنى يورۇتۇپ بېرىش ئارقىلىق سوتسىيالىستىك تۈزۈمنىڭ ئۆزىللىكىنى نامايان قىلىش، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش جەريانىدا مەيدانغا كەلگەن يېڭىچە ئۆزگىرىشلەرنى ئەكس ئەتتۈرۈش ئارقىلىق خەلقىمىزنىڭ زامانىۋىلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت تارىخىي خاراكتېرلىك ئىجادىي پائالىيەت بىلەن دادىل شۇغۇللىنىشىغا تۈرتكە بولۇش — بۈگۈنكى ئەدەبىيات - سەنئىتىمىزنىڭ ئالدىغا قويۇلغان ئېنىتايىن مۇشكۈل ھەم شەرەپلىك ۋەزىپە. مەسئۇلىيەتچان ئىجادىيەت خادىملىرى تۇرمۇشنى مىزنىڭ، دەۋرىمىزنىڭ ئاساسىي ئېقىمىدىن، ئەدەبىيات - سەنئىتىمىزنىڭ ئاساسىي مۇقابىلىدىن ھەرگىزمۇ ئۆزىنى قاچۇرمايدۇ، بەلكى دەۋرنىڭ ئەدەبىياتىنى ئالدىغا قويغان بۇ

تەلىپىنى ئورۇنداشنى ئۆزلىرىنىڭ ۋەجدانى بۇرچى ھېسابلايدۇ.

شۇنىسى ئېنىقكى، بىزنىڭ بىر مەركەز، ئىككى ئاساسىي ئوقتىدىن ئىبارەت بۇ ئاساسىي لۇشيەنىمىز ھەرگىزمۇ ۋاقىتلىق تەدبىر ئەمەس. خەلقىمىزنىڭ، پارتىيىمىزنىڭ، دۆلىتىمىزنىڭ تەقدىرى مۇشۇ ئاساسىي لۇشيەنىدىلەن چەمبەرچەس باغلانغان. شۇڭا بىزنىڭ ھەر قايسى سېپىمىز، جۈملىدىن ئەدەبىيات - سەنئەت سېپىمىز سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت مۇشۇ مەركەزنى دەۋر قىلىدۇ، ئۇنىڭدىن چەتنەپ، ئايرىلىپ كېتىلمەيدۇ. بۇنى ھەرگىزمۇ «ئەدەبىيات - سەنئەتنى قىسمەن، كونكرېت، ۋاقىتلىق سىياسىي ۋەزىپىلەرگە بېقىندۇرغانلىق» دېگىلى بولمايدۇ. چۈنكى زامانىۋىلاشتۇرۇش خەلقىمىزنىڭ تۇرمۇشى ۋە رېئاللىقنىڭ ماھىيىتى ھەم ئاساسىي ئېقىمى، خەلقىمىزنىڭ تارىخىي خاراكتېرلىك ئىجادىي پائالىيىتى، ئۇ خەلقىمىزنىڭ بارلىق ئەملىيىتى، ئارزۇسى، مەنپەئىتى، غايىسى، ئىستىقبالى بىلەن زىچ باغلانغان. بىز ھەرقانداق ئەدەبىنىڭ تارىختا تۇيۇنغان رولى ۋە تارىختا تۇتقان ئورنى ئۇنىڭ ئۆز دەۋرىدىكى ماھىيەتلىك مەسىلىلەرگە كۆڭۈل بۆلگەن - بۆلمىگەنلىكى، تۇرمۇشنىڭ ماھىيەتلىك تەرەپلىرىنى ئەكس ئەتتۈرگەن - ئەتتۈرمىگەنلىكى ۋە ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ ئۆز دەۋرىدە قانداق ئىجتىمائىي ئۈنۈم پەيدا قىلغانلىقىغا باغلىق بولۇپ كەلگەنلىكىنى ئېنىق بىلىمىز. شۇڭا زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا بېغىشلانغان ئەسەرلەرنىڭ ئىستىقبالىدىن ئەنسىرەش ھاجەتسىز. ئىجادىيەت خادىملىرىغا ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ ئىجادىيەت يۈنىلىشى، ئېستېتىك قىممىتى، ئىجتىمائىي ئۈنۈمى قاتارلىق جەھەتلەردە زۆرۈر تەلەپلەرنى قويۇپ، ئۇلارنىڭ مەسئۇلىيىتى تۇيغۇسى ۋە بۇرچ تۇيغۇسىنى ئۆزلۇكسىز كۈچەيتىش ئىجادىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى كۆپ خىللاشتۇرۇشقا دەخلى يەتكۈزمەيدۇ.

ئىككىنچى، نۆۋەتتە ئەدەبىيات بىلەن تۇرمۇشنىڭ، ئەدەبىيات بىلەن رېئاللىقنىڭ، ئەدەبىيات بىلەن دەۋرنىڭ مۇناسىۋىتى ئۇستىدە چوڭقۇر مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىش ئىنتايىن زۆرۈر. چۈنكى بەزى كىشىلەر بىر مەھەل بۇ خىل مۇناسىۋەتنى بۇرمىلايدىغان ياكى ئاجىزلاشتۇرىدىغان خاتا نۇقتىنەزەرلەرنى كۈچەپ تەرغىپ قىلىپ، ئاپتونوم ھەم كىتابخانلار ئارىسىدا ئىنتايىن يامان تەسىر پەيدا قىلدى. نەتىجىدە بەزى ئاپتورلىرىمىزنىڭ مەسئۇلىيىتى تۇيغۇسى ۋە بۇرچ تۇيغۇسى ئۆزلۇكسىز كۈچەيتىش ئىجادىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى كۆپ خىللاشتۇرۇشقا دەخلى يەتكۈزمەيدۇ.

ئىككىنچى، نۆۋەتتە ئەدەبىيات بىلەن تۇرمۇشنىڭ، ئەدەبىيات بىلەن رېئاللىقنىڭ، ئەدەبىيات بىلەن دەۋرنىڭ مۇناسىۋىتى ئۇستىدە چوڭقۇر مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىش ئىنتايىن زۆرۈر. چۈنكى بەزى كىشىلەر بىر مەھەل بۇ خىل مۇناسىۋەتنى بۇرمىلايدىغان ياكى ئاجىزلاشتۇرىدىغان خاتا نۇقتىنەزەرلەرنى كۈچەپ تەرغىپ قىلىپ، ئاپتونوم ھەم كىتابخانلار ئارىسىدا ئىنتايىن يامان تەسىر پەيدا قىلدى. نەتىجىدە بەزى ئاپتورلىرىمىزنىڭ مەسئۇلىيىتى تۇيغۇسى ۋە بۇرچ تۇيغۇسى ئۆزلۇكسىز كۈچەيتىش ئىجادىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى كۆپ خىللاشتۇرۇشقا دەخلى يەتكۈزمەيدۇ.

ئىككىنچى، نۆۋەتتە ئەدەبىيات بىلەن تۇرمۇشنىڭ، ئەدەبىيات بىلەن رېئاللىقنىڭ، ئەدەبىيات بىلەن دەۋرنىڭ مۇناسىۋىتى ئۇستىدە چوڭقۇر مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىش ئىنتايىن زۆرۈر. چۈنكى بەزى كىشىلەر بىر مەھەل بۇ خىل مۇناسىۋەتنى بۇرمىلايدىغان ياكى ئاجىزلاشتۇرىدىغان خاتا نۇقتىنەزەرلەرنى كۈچەپ تەرغىپ قىلىپ، ئاپتونوم ھەم كىتابخانلار ئارىسىدا ئىنتايىن يامان تەسىر پەيدا قىلدى. نەتىجىدە بەزى ئاپتورلىرىمىزنىڭ مەسئۇلىيىتى تۇيغۇسى ۋە بۇرچ تۇيغۇسى ئۆزلۇكسىز كۈچەيتىش ئىجادىيەتنىڭ تەرەققىياتىنى كۆپ خىللاشتۇرۇشقا دەخلى يەتكۈزمەيدۇ.

قايسىسام ـ تاشقىنلىق جايلىرىمۇ، تىنچ ئاقسىدىغان جايلىرىمۇ بولىدۇ. ئىجادىيەت خادىملىرى مانا مۇشۇلار بىلەن ئىمكان قەدەر كۆپرەك تونۇشۇپ، تۇرمۇشنىڭ ئەڭ ماھىيەتلىك، ئاساسىي ئېقىمىنى كۆپرەك ئىگىلەپ، بىر قەدەر مول، ئەتراپلىق تۇرمۇش جۇغلانمىسىغا ئىگە بولۇشى لازىم. زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ئالدىنقى سەپىدە جان پىدالىق بىلەن كۆرەش قىلىۋاتقان، ئەجىر سىڭدۈرۈۋاتقان كىشىلەرنىڭ مادديي، مەنىۋى تۇرمۇشىنى بىلمىگەن، ئۆگەنمىگەن ئەدىب ئۇلارنىڭ جانلىق ئوبرازىنى يارىتالمايدۇ. شۇڭا بىز يازغۇچى، سەنئەتكارلارنىڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ئوتتەك قىزىق تۇرمۇش ئەمەلىيىتىگە چوڭقۇر چۆكۈشىنى، زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ شىددەتلىك ئېقىمىغا پائال ئاتلىنىشىنى داۋاملىق تەشەببۇس قىلىمىز. ئامما ئارىسىغا چوڭقۇر چۆكۈشنى قەتئىي بوشاشماي داۋاملاشتۇرغانىدىلا، تۇرمۇشنى ئۆگىنىش ھەم ئىنچىكە كۆزىتىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغىلى، مول ھەم قىممەتلىك ئىجادىيەت خام ماتېرىياللىرىنى توپلىغىلى، خەلقنىڭ تۇرمۇش ئەمەلىيىتى، ئىدىيە ـ ھېسسىياتى ۋە دەۋر روھىنى روشەن، چوڭقۇر ئىپادىلەپ بېرىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغىلى بولىدۇ.

ئۇچىنچى، نۆۋەتتە ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ ئېستېتىك رولى، تەربىيىۋى رولى، بىلىش رولى، كۆڭۈل ئېچىش رولى قاتارلىق كۆپ خىل رولى ۋە ئۇلارنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتىگە قانداق قاراش مەسىلىسىدىمۇ ھەر خىل مۇجىمەل تونۇشلار ساقلانماقتا. بەزى يولداشلار ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ تەربىيىۋى رولى بىلەن بىلىش رولىنىڭ مۇھىملىقىنىلا تەكىتلەپ، ئېستېتىك رولى بىلەن كۆڭۈل ئېچىش رولىغا ئانچە ئېتىبار قىلمايدۇ. بەزىلىرى بولسا، پەقەت ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ ئېستېتىك رولىنىلا ئېتىراپ قىلىپ، قالغان روللىرىنى ئىنكار قىلىدۇ. قىسقىسى، ئۇلار ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ كۆپ خىل رولىنى يا بىر ـ بىرىدىن ئايرىپ تاشلايدۇ، يا بىرىنى مۇھىم بىلىپ، يەنە بىرىگە سەل قارايدۇ.

مېنىڭچە، ھەقىقىي بەدىئىي ئەسەرلەردە ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ كۆپ خىل رولى بىرلىككە كەلگەن بولىدۇ، لېكىن ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ باشقا روللىرى ئۇنىڭ ئېستېتىك رولى ئارقىلىقلا نامايان بولىدۇ. شۇڭا ئېستېتىك قىممىتى يۇقىرى بولمىغان بەدىئىي ئەسەرلەرنىڭ تەربىيىۋى قىممىتىمۇ جەزمەن تۆۋەن بولىدۇ. بەزىدە بەدىئىي ئەسەرلەرنىڭ كۆپ خىل رولىنى بىر ـ بىرىدىن ئايرىماقمۇ ناھايىتى تەس. چۈنكى ئۇلار ئادەتتە ئۆزئارا جىپسلىشىپ، سىڭىشىپ كېتىدۇ. بەزى ئەسەرلەر قارىماققا كۆڭۈل ئېچىش رولى ئىلا ئىگىدەك تۇيۇلىدۇ. لېكىن ئۇلارنى چوڭقۇرراق تەھلىل قىلساق، ئۇلارغا گۈزەللىك، تەربىيە، بىلىش ئامىللىرىنىڭمۇ يوشۇرۇنغانلىقىنى كۆرىمىز. دېمەك، مۇنەۋۋەر بەدىئىي ئەسەردە ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ كۆپ خىل رولى تولۇق ھازىرلانغان، ئۆزئارا گىرەلىشىپ، بىر پۈتۈن گەۋدىگە ئايلىنىپ كەتكەن بولىدۇ.

بەدىئىي ئەسەرلەرنىڭ كۆپ خىل رولىغا ئىگە بولۇشتەك ئالاھىدىلىكىنى ئېتىراپ قىلماسلىق، ماھىيەتتە، ئەسەرنىڭ ئىدىيىۋى مەزمۇنى بىلەن بەدىئىيلىكىنى بىر ـ بىرىدىن ئايرىپ تاشلىغان بىلەن باراۋەر. بەزى يولداشلار بەدىئىي ئەسەرلەرنىڭ سۈپىتىنى پەقەت

ئۇلارنىڭ ئىدىيەۋىلىكى ئارقىلىقلا ئۆلچەيدۇ، يەنە بەزى يولداشلار بولسا، ئەسەرنىڭ بەدىئىيلىكىنى ئۇنىڭ سۈپىتىنىڭ بىردىنبىر بەلگىسى ھېسابلايدۇ. بىزنىڭچە، ئىدىيەۋىلىك بىلەن بەدىئىيلىكمۇ كونكرېت بەدىئىي ئەسەرلەردە تامامەن بىرلىكىكە كەلگەن بولىدۇ. ئۇلارنى بىر-بىردىن ئايرىۋەتكەندە، بەدىئىي ئەسەر مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش ئاساسىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ. شۇڭا ئۇلارنىڭ بىرىگىلا ئېتىبار بېرىپ، يەنە بىرىگە سەل قاراش ياكى بىرى ئارقىلىق يەنە بىرىنى چەتكە قېقىش قاتارلىق ئېغىشلاردىن ساقلىنىشقا دىققەت قىلىشىمىز كېرەك.

تۆتىنچى، نۆۋەتتە ئېسىل ئەنئەنىلەرگە ۋارىسلىق قىلىش، چەت ئەل مەدەنىيىتىدىكى پايدىلىق، ئاكتىپ، ئىلغار نەرسىلەرنى دادىللىق بىلەن قوبۇل قىلىش، يۈرەكلىك ھالدا يېڭىلىق يارىتىش قاتارلىق تەشەببۇسلارغا قانداق قاراش ۋە ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش مەسىلىسىمۇ مۇھىم تەتقىقات تېمىسى ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ھازىر بۇ جەھەتتىمۇ بەزى مەسىلىلەر مەۋجۇت.

ئاتا-بوۋىلىرىمىز ئەسرلەر بويى ياراتقان مول ھەم قىممەتلىك مەدەنىيەت مىراسلىرىنى، ئېسىل ئەنئەنىلەرنى كەمىستىش ياكى ئىنكار قىلىش، چەت ئەل مەدەنىيىتىدىكى ھېچنېمە بىلەن شاكالنى ئايرىماسلىق ياكى ئۇنىڭغا قارىغۇلارچە چوقۇنۇش، ئېلىمىزنىڭ جۇغلىدىن سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات-سەنئىتىمىزنىڭ خاراكتېرىنى، ئۆزىگە خاس ئەنئەنىسىنى، شۇنىڭدەك خەلقىمىزنىڭ رېئال تۇرمۇشىنى چىقىش نۇقتىسى قىلماي، ئەمەلىيەتكە ئويغۇن كەلمەيدىغان يوغان ھەم قوروق گەپلەرنى قىلىش ئەدەبىيات-سەنئىتى ھەققىدە تەرەققىياتى ئۈچۈن ئىنتايىن زىيانلىق.

يولداش ماۋ زېدۇڭ «يەنئەن ئەدەبىيات-سەنئىتى سۆھبىتى يېغىنىدا سۆزلەنگەن نۇتۇق» ناملىق ئەسىرىدە «بىز جۇڭگونىڭ ۋە چەت ئەللەرنىڭ ئۆتكەن دەۋرلەردىن قالغان باي ئەدەبىيات-سەنئىتى مىراسلىرىغا ۋە ئوبدان ئەدەبىيات-سەنئىتى ئەنئەنىلىرىگە ۋارىسلىق قىلىمىز، لېكىن مەقسىتىمىز يەنىلا خەلق ئاممىسى ئۈچۈن خىزمەت قىلىش. بىز ئۆتكەن دەۋرلەرنىڭ ئەدەبىيات-سەنئىتى شەكىللىرىدىن پايدىلىنىشنىمۇ رەت قىلمايمىز، لېكىن بۇ كونا شەكىللەر بىزنىڭ قولىمىزغا ئۆتۈشى بىلەن ئۆزگەرتىلىدۇ، ئۇلارغا يېڭى مەزمۇن كىرگۈزۈلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارمۇ خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان ئىنقىلابىي نەرسىگە ئايلىنىدۇ» دېگەنىدى. ئېلىمىز ئەدەبىيات-سەنئىتىنىڭ تارىخى يولداش ماۋزېدۇڭنىڭ مۇددىئا يېتەرلىك ئەسىر بۇرۇن ئوتتۇرىغا قويغان بۇ نۇقتىنىزەرلەرنىڭ ئىنتايىن توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. ئېلىمىزنىڭ نۇرغۇن مۇنەۋۋەر ئەدەبىيات-سەنئىتى ئەسەرلىرى ئەمەلىيەتتە مۇشۇ ئىدىيەنىڭ يېتەكچىلىكىدە، يەنى يولداش ماۋ زېدۇڭ كۆرسەتمىسى بەرگەن كونكرېت ئاساسىدا يېڭىلىرىنى يارىتىش، چەت ئەلنىڭكىنى جۇڭگو ئۆچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش، قەدىمكىنى بۈگۈنكى دەۋر ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش قاتارلىق چىڭ ئىدىيەۋى تۇرغاز لىتىنىڭ ۋە دادىل ئىزدىنىپ، پائال يېڭىلىق يارىتىقانلىقىنىڭ مەھسۇلى. سۈپىتىدە مەيدانغا كەلدى.

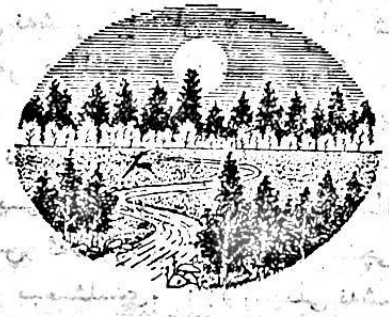
يولداش دېڭ شياۋپىڭ «جۇڭگو ئەدەبىيات-سەنئىتى خادىملىرىنىڭ 4-قۇرۇلتىيىدا

سۆزلەنگەن تەبرىك سۆز» دەپ ناھايىتى ئېنىق ھالدا: «بارلىق ئەدەبىيات-سەنئەت خادىملىرى قەدىمكى ۋە ھازىرقى، جۇڭگودىكى ۋە چەت ئەللەردىكى بەدىئىي ماھارەتكە دائىر بارلىق ياخشى نەرسىلەرنى ئەستايىدىل تەتقىق قىلىپ، قوبۇل قىلىپ، ئۆزلەشتۈرۈپ ۋە راۋاجلاندۇرۇپ، مىللىي ئۇسلۇبقا ۋە دەۋر ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بولغان مۇكەممەل بەدىئىي شەكىلنى يارىتىشى لازىم» دەپ كۆرسەتكەنىدى. يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ بۇ سۆزىدە بەدىئىي ئىقتىدارنى ئۆزلۈكسىز بېيىتىش ۋە ئۆستۈرۈش، مىللىي ئۇسلۇبقا ۋە دەۋر ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بولغان مۇكەممەل بەدىئىي شەكىلنى يارىتىش بىلەن ئىنسانىيەتنىڭ، جۈملىدىن قەدىمكى زامانىنىڭ ۋە چەت ئەللەرنىڭ بەدىئىي ماھارەتكە دائىر بارلىق پايدىلىق، ئاكتىپ، ئىلغار نەرسىلىرىنى ئەستايىدىل تەتقىق قىلىش، قوبۇل قىلىش، ئۆزلەشتۈرۈش ھەم راۋاجلاندۇرۇشنىڭ مۇناسىۋىتى روشەن يورۇتۇپ بېرىلگەن.

ئىجادىيەت ئەمەلىيىتى ئىسپاتلىدىكى، تەتقىقاتنى چوڭقۇرلاشتۇرغاندىلا، قوبۇل قىلىش، ئۆزلەشتۈرۈش ۋە راۋاجلاندۇرۇش پۈختا ئاساسقا ئىگە بولالايدۇ. تەتقىقات كۆچەيتىلمىسە، شاكال بىلەن مېغىزنى، دان بىلەن پاخالنى، يارامليق نەرسىلەر بىلەن يارامسىز نەرسىلەرنى پەرق ئېتىش تەس. تەتقىق قىلىش، قوبۇل قىلىش، ئۆزلەشتۈرۈش ۋە راۋاجلاندۇرۇش ئاخىرقى ھېسابتا مىللىي ئۇسلۇبقا ھەم دەۋر ئالاھىدىلىكىگە ئىگە بولغان مۇكەممەل بەدىئىي شەكىلنى مەيدانغا كەلتۈرۈشنى مەقسەت قىلىدۇ.

يېغىنچاقلىغاندا، يۇقىرىقىدەك بىر قاتار مۇناسىۋەتلەرنى توغرا بىر تەرەپ قىلىش ئەدەبىيات بىلەن خەلقنىڭ قان بىلەن گۆشتەك مۇناسىۋىتىنى تېخىمۇ چىڭىتىشتا، ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ئىقتىدارىنى تېخىمۇ كۈچەيتىشتە چوڭقۇر رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە. بىز سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات-سەنئىتىمىزنىڭ ئىسىل ئەنئەنىلىرىگە ئىجادىي ۋارىسلىق قىلىپ، ئەدەبىيات بىلەن خەلقنىڭ مۇناسىۋىتىنى تېخىمۇ قويۇقلاشتۇرۇش يولىدا ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىمىز شەرت.

مەسئۇل مۇھەررىر سارەم ئىبراھىم

ئارسلان

لاۋۇلداپ پىشۋاتقان ھايات مەشئىلى

شائىر تۆمۈر داۋامەتنىڭ شېئىرلار توپلىمى — « ھايات مەشئىلى » نىڭ خەنزۇ تىلى ۋە ئۇيغۇر تىلىدىكى نۇسخىلىرى يېقىندا يازغۇچىلار نەشرىياتى، مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن ئايرىم-ئايرىم نەشر قىلىنىپ، ھەر مىللەت كىتابخانىلىرى بىلەن يۈز كۆرۈشتى. بۇ باش شۇجى جياڭ زېمىن كىتاب ئىسمى يېزىپ بەرگەن تۇنجى ئەدەبىي ئەسەر بولۇپ، مەملىكەت ئىچى ۋە شىرتىدا چوڭ زىلزىلە پەيدا قىلدى.

تۆمۈر داۋامەت جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى. ئۇ كىچىك چاغلىرىدىن تارتىپلا ئەدەبىيات-سەنئەتكە ھەۋەس قىلىپ، چۆچەك، قوشاقلارنى توپلاپ، ناخشا ئېكسىتى، ئۇششاق شېئىر ۋە بەزى ماقالىلەرنى يازغان. شائىر 1963-يىلى « قارىغاينىڭ خىسلىتى »، « كەتمىنىم » ناملىق شېئىرلىرى بىلەن ئەدەبىيات سەپىگە كىرىپ كەلدى. تىرىشچان شائىر شۇندىن بۇيانقى 30 يىلغا يېقىن ۋاقىت داۋامىدا شېئىر ئىجادىيىتىدە ئۈزلۈكسىز ئەجىر قىلدى. پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك ۋەزىپىلىرىنى، بولۇپمۇ ئاپتونوم رايونىنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتىنى زىممىسىگە ئالغاندىن كېيىنمۇ خىزمىتىنىڭ ئېغىر ۋە ئالدىراشلىقىغا قارىماي، ئېشتىن سىرتقى ئىجادىيىتىنى داۋاملاشتۇردى، تىرىشىپ ئۆگىنىپ، پۈرسەت تاپسىلا ئەسەرلىرىنىڭ سۈپىتىنى تەدرىجىي ئۆستۈرۈپ باردى. بولۇپمۇ يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئۇنىڭ شېئىر ئىجادىيىتىدە زور يۇكسىلىش بارلىققا كەلدى. شائىرنىڭ ئۇيغۇر تىلىدا ھازىرغىچە 4 شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلىندى. ئۇ ئۆزىنىڭ تۇنجى شېئىرلار توپلىمىنى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئانا يۇرتىغا بېغىشلىدى. 1982-يىلى نەشر قىلىنغان « تىيانشان شادلىقى » ناملىق بۇ توپلام يۇرتىمىزنىڭ مەنزىرىلىرى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇشى، كۆرەشلىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ رۇپ بەردى. ئۇنىڭ ۋەتەنگە بېغىشلانغان « ۋەتەنگە مۇھەببەت » دېگەن ئىككىنچى شېئىرلار توپلىمى 1987-يىلى نەشر قىلىندى. شائىر ئۇنىڭدا پارتىيەگە، ۋەتەنگە بولغان چوڭقۇر مۇھەببەتنى، ھەر قايسى سەپلەردىكى قېرىنداش رېئال ھاياتقا ئوقۇلغان قىزغىن مەدھىيىلەرنى گەۋدىلىك ئەكس ئەتتۈردى. شائىر ئۇچىنچى شېئىرلار توپلىمى — « دەۋر ئىلھاملىرى » نى دەۋرىمىزگە بېغىشلىدى. 1991-يىلى نەشر قىلىنغان بۇ توپلام دەۋرىمىزنىڭ باھار ئەركىلەۋاتقان كەڭ قۇچىقىدىن تىزىلغان گۈل-غۇنچىلاردىن تۈزۈلگەن

رەڭدار گۈل دەستىنى جىلۋە قىلدۇردى. «ھايات مەشئىلى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى ئاشۇ ئىجادىيەت بايلىقلىرىدىن تاللاپ تۈزۈلۈپ، كىتابخانلارغا سۇنۇلغان قەلب جەۋھەرلىرى، پىكىر دۇردانىلىرى، ھايات سۇۋغىسىدۇر. 1990-يىلى شائىرنىڭ «يۇرتقا مۇھەببەت»، «يۈرەك ناخشىسى» ناملىق ئىككى شېئىرلار توپلىمى خەنزۇ تىلىدا نەشر قىلىندى. بۇ توپلاملار ئاردىدىن ئۈزاق ئۆتمەيلا ياپون تىلىغا تەرجىمە قىلىنىپ، ياپونىيىدە نەشر قىلىندى. بۇلاردىن باشقا شائىرنىڭ ھېسسىيات لاۋۇلداپ تۇرغان چوڭ ھەجىملىك ئەدەبىي خاتىرىسى — «يالقۇنلۇق شېئىرىي تەسىرات» قاتارلىقلارمۇ ئىلان قىلىنىپ، كىتابخانلار ئىچىدە چوڭقۇر تەسىر قوزغىدى. شائىرنىڭ نۇرغۇن شېئىرلىرى قازاق، ئۇزبېك، خەنزۇ، ياپون، رۇس، تۈرك قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ تىللىرىدا نەشر قىلىندى. «ئالتاي لىرىكىسى» ناملىق چاتما شېئىرى 1989 - يىلى ئاپتونوم رايونى بويىچە يېڭى دەۋردىكى مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرمۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

«ھايات مەشئىلى» گە شائىرنىڭ يۇزدىن ئارتۇق شېئىرى تاللاپ كىرگۈزۈلگەن. بۇ توپلام شائىرنىڭ ئىجادىيەت مېۋىلىرىنىڭ بىر قەدەر...ئەتراپلىق گەۋدىلەندۈرۈلۈشى، ئومۇمىي شېئىر ئىجادىيىتىنىڭ جەۋھىرى، يەكۈنى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭدا شائىرنىڭ ئىجادىيەت يولى بىر قەدەر روشەن ئىپادىلەنگەن، بەدىئىي ئىجادىيەت ماھارىتىنىڭ ئۆسۈپ-يېتىلىش جەريانى بىر قەدەر ئېنىق. ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. بۇ توپلامدا ھېسسىيات ئۇنچىلىك رەگە، پەلسەپىۋى تۇسكە باي گۈزەل لىرىكىلار، ۋەتەنىنىڭ ھەيۋەتلىك تاغ-دەريالىرىغا، يېڭى ھاياتقا، ئەمگەكچان، باتۇر خەلقىگە، جۇملىدىن چارۋىچىلار، دېھقانلار، سۈتچىلەرگە ئوخشاش ئاددىي ئەمگەكچىلەر، شۇنىڭدەك زور تۆھپە يارىتقان ئالىملار، سەنئەتكارلارغا بولغان چوڭقۇر مۇھەببەت ئىپادىلەنگەن. ئەسەرلەر، شائىرنىڭ چەت ئەللەردە بولغان چاغلاردىكى ھېسسىياتلىرى، ئاڭلىغان-كۆرگەنلىرى، چەت ئەل مەنزىرىلىرى، تۇرمۇش كۆرۈنۈشلىرى، خەلقئارا دوستلۇق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ئەسەرلەر بار. ساددا، ئوبرازلىق تىلدا جانلىق تەسۋىرلەنگەن قەدىمىي تاجىك خەلق رىۋايىتى ئاساسىدا يېزىلغان داستانىمۇ بار.

توپلامدىكى شېئىرلاردىن شائىرنىڭ ئىجادىيەت ئۇسۇلى ئىنقىلابىي رېئاللىزم بىلەن ئىنقىلابىي رومانتىزم بىرلەشتۈرۈلگەن ئىجادىيەت يولىغا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ تېمىسى خىلمۇ خىل، ئوبرازلىرى جانلىق، پىكىرلىرى كۆپ قاتلاملىق، ئىدىيىۋىلىكى يۇكسەك، ھېسسىياتى سەمىمىي، تىلى ساددا، ساپ، چۈشىنىشلىك، رېتىمى لەرزان، قۇرۇلمىسى بىر قەدەر تەبىئىي، پىشىشىق بولۇپ، كىتابخانلار قەلبىدە چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرىدۇ.

بۇ توپلامدىكى شېئىرلاردىن شائىرنىڭ خەلق بىلەن قەلبداش، دەۋر بىلەن قەدەمداش بولۇپ، خەلقچىللىقنى گەۋدىلىكلەشتۈرگەنلىكىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ، بۇ ئەسەرلەردە تۇرمۇش پۇرىقى، سوتسىيالىزم رېئاللىقىنىڭ تۇسى قۇيۇق، دەۋر روھى چاقناپ تۇرىدۇ. يۇرتقا، ۋەتەنگە، خەلقە، ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇشقا بولغان قايناق مۇھەببەت ئىپادىلەنگەن.

سېنى دەپ ئۆگەندىم، سېنى دەپ ئىشلەپ،
ساڭا نەپ بېرىشتىن ئۆزگە نىسىەت يوق.
مەن سېنى ئويلىدىم، ئويلايمەن خەلقىم،
سېنى دەپ ياشاشتىن ئۇلۇغ شۆھرەت يوق.
.....
يېشىك تەك تەكشۈرىتاغ يېشىغا خەلقىم،
سەن ئەمگەك، زېھنىڭدىن تارىخ ياراتقان.
ھۆرلۈكنىك ئاشىقى بولۇپ ئەزەلدىن
بېشىڭغا باتۇرلۇق تاجىنى تاققان.
ھۈنەرمۇ، سەنئىتمۇ ئالار سەندىن جان،
ئادەتىك ئىزدەنمەك ھەم قىلماق ئىجاد.
چاقنايدۇ كۆزۈڭدە ئەقىل - پاراسەت،
ئالدىڭدا يوق چېگىش، سىرلىق تىلسىمات.
.....
بۈركۈتتەك مەغرۇرسەن، دەريادەك ئويناق،
ھەقىقەت بايرىقىك لەپىلدەپ تۇرغان.
.....
سېھىرلەر كۆزۈڭنى باغلىيالمىدى
قەلبىڭدە يالقۇنجاپ يانغاچقا قۇياش.
.....
بەختىمسەن، تەختىمسەن جانىجان خەلقىم،
مېھرىڭدەك چوڭ بايلىق ھەم خاسىيەت يوق.
سېنى دەپ ئىشتا مەن، جەڭدە مەن ئەبەد،
سېنى دەپ ياشاشتىن ئارتۇق لەززەت يوق.

شائىرنىڭ «خەلقىم» ناملىق شېئىرىدىكى بۇ مىسرالاردا ئەلنىڭ ئەرنى، تارىخنى يارىتىش ئىقتىدارىنىڭ نامايىشى، ئىرادىلىك، ۋاپادار ئەرنىڭ ياشاش مەقسىتىنىڭ يۈكسەك پەللىسى — ھاياتلىق قىممەت قارىشىنىڭ جىلۋىسى قاينىاق ھاياجان، رەڭدار پىكرى سېيما (ئىماژ)، كۆپ قاتلاملىق پىكىر ئارقىلىق تەسىرلىك سۈرەتلەپ بېرىلگەن بولۇپ، كىشىنى تاڭخان قالدۇرۇپ ئاپىرىن دولقۇنى قوزغىماي قويمايدۇ.

يىللىق ئاپتاپ يايماقتا ئېتەك،
يېشىللىققا ئۇرالدى ھەريان.
بۇ يېشىللىق ھايات بەلگىسى،
بۇ ئاجايىپ جۇشقۇنلۇق جەريان.

(«باھار ئىلھامى»)

سالام دەيمەن گۈزەل تارىم، ئەزىز قەشقەر، خوتەن، كورلا،
سالام دەپ مەرد دېھقانلارغا ئېگەي قەددى چىنارىمنى.
كېلەر دەپ ئاڭلىدىم ئەلدىن تۇمەن شاۋقۇنىدىن كۆلكە،
چىمەنزار بويىدا تاپتىم دىلىمغا چىن ئارامىمنى.
كۆلۈپ مۇز تاغ ئېتىكىدە بۇلۇتنى قايرىغان چوپان
كۆيىگە جور قىلاي دەپ ھەم ئېلىپ كەلدىم ساتارىمنى.
يەنە، ئاقسۇ ـ گۈرۈچ كانى، قىزىلسۇ سۇت ـ قىمىز يۇرتى،
قوبۇل قىلغىن ساڭا مېھرىم، يۈرەك ناخشام ـ سالامىمنى.
(« قوبۇل قىلغىن سالامىمنى »)
گۈللىگەن قۇچىقىڭغا كېلىپ بۇگۈن،
قانمىدىم كۆرۈپ بەزمە ـ شاد تۇيۇڭنى.
ئېھتىرام ، سۆيگۈم ساڭا بولدى دەريا،
ئېھ، سۈيى چايقاپ ئۆتسۇن گۈل بويۇڭنى.
تەبەسسۇم جىلۋە قىلار ئەل لېۋىدە،
تۇمەندە دولقۇنلىنىپ كۈلكە ئاقار.
باغلىرىڭ جامالىدا چاقنايدۇ نۇر،
گۈل رەڭدار، گۈلىدەك گۈزەل ھايات رەڭدار.
ھاياجان خىيال بىلەن گىرەلەشتى،
خىياللار ئەسرەلەرگە يېغىن ئاچتى.
ئەسرەلەر بەس ـ بەس بىلەن چۈشتى سۆزگە،
ئالتۇندەك تارىخىدىن كۆز قاماشتى.
(« كۆلگەن قەشقەر »)

ھېسسىيات ۋە مەنە دولقۇنلىرىغا تۇيۇنغان بۇ مىسرالار شائىر قەلبىنىڭ باشتىن ـ ئاخىر خەلق ۋە دەۋر بىلەن زىچ باغلىنىپ كېلىۋاتقانلىقىنىڭ بەدىئىي مەھسۇلى. بۇ مىسرالاردا سۆتسىيالىستىك رېئال تۇرمۇش بىلەن شائىرنىڭ ئاشۇ تۇرمۇشقا بولغان مۇھەببەتتى يۇغۇرۇۋېتىلگەن بولۇپ، ئۇنىڭدىن شائىرنىڭ خەلق يۇرتىغا تېڭىشقا قۇلاق سېلىشقا ماھىر ئىنكەنلىكى مانا مەن دەپلا كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. شائىر بۇ يەردە تارىخىي بۇرچ تۇيغۇسىنى، ئېستېتىك بۇرچىنى ئۇنۇتمىغان. ئۇنىڭ ئىپادىلىگىنى ئۆزىنىڭ شەخسىي ھېسسىياتى بولىماستىن، بەلكى شائىر ئۆزى بايقىغان خەلقنىڭ ھېسسىياتىدۇر. شائىر خەلق قەلبىدىكى ھېسسىياتنى ئىپادىلىگەچكە، بۇ مىسرالار خەلق قەلبىدە ئورتاق سادا قوزغىيالىغان. بەدىئىي ئىنقىتىدارىنىڭ يۇكسەلىشى، ھايات يولىنىڭ ئۆزىرىشىغا ئەگىشىپ روشەنلەشكەن بۇ خىل ئالاھىدىلىك ئەسلىدە ئۇنىڭ ياش ۋاقىتلىرىدىلا بىخ سۈرۈشكە باشلىغانىدى. 1963 ـ يىلى شائىر تېخى ئۆز يۇرتىدىكى چاغدا يازغان « كەتمىنىم » دېگەن شېئىردا دېھقان بىلەن كەتمەننىڭ دوستلۇقى تەسۋىرلەنگەن. بۇ شېئىردا دوستلۇقنى سىمۋول، كەتمەننى پىكرى سىيما قىلىش ئارقىلىق ئەمگەك بىلەن ئەمگەكچىلەرنىڭ ئەزەلدىن ئەبەدكە داۋاملىشىدىغان ئايرىلماس مۇناسىۋىتى يورۇتۇپ بېرىلىپ، ئەمگەكنىڭ چۆللەرنى بوستان قىلىدىغان، دۇنيانى يارىتىدىغان، ئىنسانىيەتكە بەخت ـ سائادەت ياغدۇرىدىغان

«ئېچىل داستىخان» ئىكەنلىكى شېئىرىدىي بايان قىلىنغان. ئەمگەكنىڭ مۇقەددەسلىكى، تەڭداشسىز كارامەتلىكى ئەگىتمە ئۇسۇلدا مەدھىيىلىنىپ، مەزمۇن قاتلىمى ھاسىل قىلىنغان. «قارىغاينىڭ خىسلىتى» دە قارىغاينىڭ قەيسەر ئالاھىدىلىكىنى تەسۋىرلەش ئارقىلىق ۋەتەن جەڭچىسىنىڭ ئېگىلمەس ـ سۇنماس ئوبرازىنى ياراتقان. «بامبۇك» پەلسەپىۋى قائىدىلەرگە باي بولۇپ، كىشىنى چوڭقۇر، لەززەتلىك ئويلارغا سالىدۇ. «كۆلىگىن قەشقەر»، «ئالتاي لىرىكىسى»، «كۆچا تەسىراتلىرى»، «قاراماي ناخشىلىرى»، «تاغلار قۇچاقلىغان ئاتۇشتا» قاتارلىق لىرىكىلار شائىرنىڭ يۇرتىغا، ۋەتىنىگە بولغان ئوتلۇق مۇھەببىتىنى گەۋدىلىك ئىپادىلەپ بەرگەن، ئۇ ۋەتەننىڭ تاغ ـ دەريالىرىنىڭ شېئىرىي مەنزىرىسىنى كۆرۈپمۇ، كۆيلەپمۇ تويمايدۇ. بۇ شېئىرلار ئۇنىڭ ئاشۇنداق ئوتلۇق مۇھەببىتىنىڭ شولىسى، ئەكس ساداسىدۇر. «باھار كەلدى»، «كۆكەرتەيلى ۋەتەننى»، «تەنتەنە»، «كورلىغا بارغۇچە ئويلىغانلىرىم»، «شانلىق پويىز»، «مېھرلىك دىيار»، «ئالىيجاناب قەلبكە مەدھىيە»، «كۆيلەيلى بەختىيار دەۋرانىنى» قاتارلىق ئەسەرلىرى سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى مەزمۇن قىلغان يېڭى دەۋردىكى يېڭى روھقا، رېئال تۇرمۇشقا ئۇقۇلغان مەدھىيىدۇر. «داڭنىڭ خۇشاللىقى»، «ناخشىمىز دىلبەرگە»، «سالام ۋە ئۈمىد»، «جۇڭغارغا پۇتۇلدى قانات»، «يۇرت تەسىراتلىرى»، «گۈھەر زېمىندا توي» قاتارلىق ئەسەرلىرى يېڭى دەۋردىكى ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش دولقۇنى ۋە بۇ ئارقىلىق بارلىققا كەلگەن چوڭ ئۆزگىرىشلەرنىڭ شائىر قەلبىدە قوزغاتقان ھەيۋەتلىك شاۋقۇنى، قۇدرەتلىك ئەكس ساداسىدۇر. «بىسلىم نۇرى»، «قولىمىزدا كومپۇنىزم بايرىقى»، «ئاي دەيمۇ، كۈن دەيمۇ سېنى پارتىيەم»، «قولىڭىزدا ئىسلاھات تۇغى لەپىلدەر»، «جۇمھۇرىيەت، لەپىلدىسۇن بايرىقىڭ» قاتارلىق شېئىرلار ئىنقىلاب جەڭچىسىنىڭ يۈكسەك ئېتىقادى ۋە سوتسىيالىزم، كومپۇنىزم غايىسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا كۆرەش قىلىش ئىرادىسى ۋە ئىشەنچىسىنىڭ توغرا ئىپادە تېپىشىدۇر. «ئىتتىپاقلىق گۈلدەستىسى»، «چىن قەرىنداش بىز»، «خۇش كېلىپسىز سەنئەتكارلار»، «قۇتلۇق دەستۇر» قاتارلىق ئەسەرلەر مارکسىزملىق مىللەت قارىشىنىڭ شېئىرىي يول بىلەن ھېسسىياتلىق تەشۋىق قىلىنىشى، مىللىي سىياسەت ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ سوتسىيالىزم ئىشلىرى تەرەققىياتى جەريانىدىكى ئاجايىپ مۇھىم رولىنىڭ چوڭقۇر گەۋدىلەندۈرۈلۈشى، مىللىي ئىناقلىقنىڭ زۆرۈرىيىتى ۋە مۇقەررەرلىكىنىڭ تەسىرلىك قەيت قىلىنىشىدۇر. شائىر ئۆزىنى تۇرمۇشنىڭ باھالىغۇچىسى، يېتەكچىسى ئورنىغا قويمىدى. بەلكى تۇرمۇشنىڭ ئادەتتىكى بىر ئەزاسى، كۆرەشلەرنىڭ ئاددىي بىر جەڭچىسى بولۇپ، ئەمگەكچان خەلق ئېقىنلىرىغا، قەلب قاينامىلىرىغا تېرىشىپ چۆكتى. ئۇ بازارلاردىكى مولچىلىقتىن، شەھەر ـ يېزىلاردىكى ھايات قاينامىلىرىدىن، ناخشا ـ مۇزىكا ئۇسۇللىرى، ئۇسسۇل، يۈرۈش ـ تۇرۇشلىرىدىن خەلقنىڭ روھىي قىياپىتىنى چوڭقۇر ھېس قىلغان، ئۇنىڭدىن شېئىرىي ئىلھام ئالغان. ئۇ شائىرلىق بىلەن جەڭچىلىكنى، پۇقرالىقنى ئاشۇنداق بىرلەشتۈردى. ئۆز ـ ئۆزىنى ئىپادىلەشتە شائىر ئۆز ـ ئۆزىنى ھەم ئۆزىنىڭ ئېچىكى دۇنياسىنى ھېس قىلىدىغان سۇبېيېكت، ھەم سەرتقى ئوبيېكتىمائىي مۇناسىۋەتلەر سىستېمىسىدىكى

ئوبيېكت قىلىپ ئىپادىلىدى. ئەمەلىيەتتىمۇ ھەر قانداق ئۆزلۈك ئۆزىدىكى ئىچكى مىكرو دۇنيادىن سىرت، ئۇنىڭ بىلەن باغلىنىشلىق ھالدا بىر-بىرىنى تەقەززا قىلىدىغان ھەم ئۆزىنى چۈشەندۈرىدىغان ماكرو دۇنياغا ئىگە. شائىر ئۆز-ئۆزىنى ھەم خۇسۇسىي ئادەم، ھەم جەمئىيەت ئادىمى قىلىپ تەسۋىرلەش ئارقىلىق ئۆزلۈك ئېڭىنىڭ جەمئىيەتنىڭ مەھسۇلى ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. شائىر خەلق قوشاقلىرىدىن ۋە كلاسسىك ئەدەبىياتتىن ئوزۇقلۇق، خەلق تۇرمۇشىدىن ئىلھام ئېلىپ، مىللىي ئۇسلۇبقا، ئالاھىدىلىكىگە ئىگە ئەسەرلەرنى يازدى. سەنئەتنى خەلق بىلەن بىرلەشتۈرۈش يولىدا ئىزدىنىپ، شېئىرىيەتنى مىزگە ئۆزىگە خاس رەڭگە ئىگە سەھىپىلەرنى قوشتى. ئۇنىڭ شېئىرلىرى ماركسىزملىق ئەدەبىيات-سەنئەت ئىدىيىسىنى ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزگەنلىكىنىڭ مېۋىسىدۇر، ماركسىزملىق ئېستېتىكا پرىنسىپلىرىنىڭ شېئىرىي ئىجادىيەت گۈلزارلىقىدىكى جۇلالىرىدىندۇر.

توپلامدىكى شېئىرلار تۇرمۇش رېئاللىقىنى مەنبە قىلغان، لېكىن رېئاللىقتىن ئۈستۈن تۇرىدىغان كۆچلۈك ئىجادىيەت ئېڭى بىلەن پىسخىك پائالىيەتنىڭ بەدىئىي جەۋھەرلىرى بىرلەشتۈرۈلگەن ئالاھىدىلىكىگە ئىگە. «باھار ئىلھامى»، «ئۆزگىرىش»، «بەشىم ئەمدى ساقايدى»، «كۆر دېھقان كۆلكىسىنى مايسىلاردا»، «مۇئەللىم، سىز نامسىز قەھرىمان»، «شىخەنزە»، «ئادالەت»، «ئۆزگىچە كەلدى بۇ يىلقى باھار» قاتارلىق شېئىرلار شائىرنىڭ ھايات ھادىسىلىرىدىكى ھەر بىر ئۆزگىرىشتىن ماھىيەتنىڭ يېڭى بىر قاتلىمىنى كۆرەلەيدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ. روشەنكى، شائىر ھاياتنى ۋە تەبىئەتنى قەلب ھەم ۋۇجۇدى بىلەن كۆزىتىدۇ. ئېستېتىك جەھەتتە يېڭىلىقنى، گۈزەللىكنى، قىممەتنى ئۆزىگە خاس تۇيغۇ نەزەردە بىۋاسىتە بايقايدۇ. ئۇنىڭ شېئىرلىرى بەزى چۇقانچىلارنىڭ باشقىلارنىڭ قەھرىمانلىقىنى، تۆھپىلىرىنى كۆيلىمەسلىك، ئۆزىنىلا يېزىش، دۇنيادا بىر ئۆزى ئۇچۇنلا ياشاش تەشەببۇسى، ئۆزىدىن باشقىلارنى، جۇملىدىن ئاتا-ئانا، ئەجدادلارنىمۇ ئىنكار قىلىش، ئۆچ كۆرۈپ گۇناھكار قىلىۋېتىش، ئۆلۈمدىن قورقۇپ، ھاياتتا گۆردىن، مازاردىن باشقىنى كۆرەلمەسلىك خاھىشى ئىپادىلەنگەن شېئىرلىرىدىن روشەن پەرقلىنىدۇ. ھېلىقى چۇقانچىلار ئەنئەنەئىنكار چىلىقى ۋە مىللىي ئىنكارچىلىقىنى بازارغا سالدى. شېئىر بىلەن رېئاللىقنىڭ، دەۋرنىڭ مۇناسىۋىتى، شېئىرنىڭ تەسىرلەندۈرۈش رولى بىلەن ئېستېتىك رولىنىڭ بىرلىكىگە كۆز يۇمدى، شائىرنىڭ ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەتچانلىقى، تارىخىي بۇرچ تۇيغۇسى، خەلقنى ھۆرمەتلىشى، سۆيۈشى، خەلققە خىزمەت قىلىشى كەبىرەكلىكى ۋەھاكازالارنى يوققا چىقاردى. ئىنسانىيەتنىڭ مەنىۋى بايلىقلىرىنى، مىللىي مەدەنىيەتنى، جۇملىدىن ئەدەبىيات-سەنئەتنى بىراقلا ئىنكار قىلىپ، مەدەنىيەت تارىخىنى ئۆزلىرىدىن باشلانغان قىلىپ چۈشەندۈرۈشكە ئۇرۇندى. ئەمەلىيەتتە ئەنئەنە دېگىنىمىز، بىر خىل ھالەت ئۇقۇمىدۇر. يېڭى ئەنئەنە كونا ئەنئەنىنىڭ ئورنىغا دەسسىگەندە، ھەمىشە كونا ئەنئەنىدىكى ھاياتىي كۈچكە ئىگە، ئەقىلگە مۇۋاپىق ئامىللارنى ساقلاپ قالىدۇ، قوبۇل قىلىدۇ ياكى ئۆزگەرتىدۇ. قارىقويۇق چۆرۈۋەتمەيدۇ. چۆرۈۋېتەلىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. يېڭىلانغان ئەنئەنىمۇ ئاللىقاچان كونىرىغان ئەنئەنىنىڭ ئورنىنى باسقانىدا، ئوخشاشلا ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز ھالدا شۇنداق قىلىدۇ. شۇنارۋازلىق، قۇرۇق، چوڭ گەپ سېتىمشلارغا كەلسەك، ئۇلار ھېچقانداق بەدىئىي ئەدەبىيات دائىرىسىگە كىرمەيدۇ، ئەلۋەتتە. غەربتىن ئۆگىنىش مەسىلىسىدە بولسا، ئىشكىنى تاقىۋېلىشقا قارشى تۇرۇش كېرەك، غەربنىڭ شەكىل، ماھارەت، ئىپادىلەش ۋاسىتىلىرى، تىل-يېزىكىملىرى ئۈسۈلى قاتارلىقلاردىن

پايدىلىق ئىجادىي ئەرسلەرنى ئۆگىنىش، قوبۇل قىلىش كېرەك. لېكىن ئۆز مىللىتىنىڭ مۇنەۋۋەر مەدەنىيەت ئەنئەنىلىرىنى بىراقلا يوققا چىقىرىش، ئۆز مىللىتىنى مەخسۇس مەدەنىيەت ئەخلەتلىرى ياساپ چىقىرىدىغان مىللەت ھېسابلاش، ماھىيەتتە، ئۆزىنىمۇ ئەخلەتچى ھېسابلىغانلىق. شائىر تۆمۈر داۋامەت بولسا، ئەنئەنىلەرگە ئىجادىي ۋارىسلىق قىلىپ، دۇنيا ئەدەبىياتىدىكى ئىلغار ئەرسلەرنى تەرجىمە ئۆگىنىپ، ئەدەبىياتنى خەلق چىلاشتۇرۇش يولىدا جاپالىق ئىزدەندى. دەۋر روھىنىڭ جارچىسى بولۇشنى، خەلق ۋە ئۇنىڭ قەھرىمانلىرىنى، خەلق قەھرىمانلىرىنىڭ ئۇلۇغ تۆھپىلىرىنى مەدھىيىلەشنى شان - شەرەپ ھېسابلىدى. چىنلىق، پاكلىق، گۈزەللىكنى كۈيلىدى. ساختىلىق، رەزىللىك، قەبىھ لىكنى قامچىلىدى. بۇ ئەسەرلەر رېئال تۇرمۇشتىن بەدىئىستە ئىلھاملانغان ماتېرىياللار ئاساسىدا پىششىقلانغان بولۇپ، ئۇلاردا ئاددىي ئەمگەكچىلەرنىڭ، كەڭ ئىشچى، دېھقان، ئەسكەر، زىيالىيلارنىڭ قەلبىدىكى گۈزەللىك بىرقەدەر چوڭقۇر قېزىلغان. شېئىرلارنىڭ ئىجتىمائىيلىقى، دەۋر بەلگىسى ھەم شائىرنىڭ ئىجادچانلىقى، خەلقچىللىقتا ئىپادىسىنى تاپقان. بۇنداق بولۇشتا شائىرنىڭ ئۆزىدىكى باشقىلار بىلەن ئوخشىشىدىغان تۇرمۇش تەجرىبىسى، ھېسسىيات دۇنياسى ۋە ھايات دۇنياسىنى نامايان قىلىشقا تەرىشقانلىقى ئاساسىي رول ئوينىغان. مانا بۇ شائىرنىڭ ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى ۋە بۇرچ تۇيغۇسىنىڭ كونكرېت ئىپادىلىنىشى ھېسابلىنىدۇ. بۇرچ ئېڭى قەلبىگە چوڭقۇر بىلتىز تارتقاچقا، شائىرنىڭ شېئىرلىرى خەلقمىزنىڭ، دەۋرىمىزنىڭ، رېئال تۇرمۇشىمىزنىڭ مەدھىيە ناخشىسى بولۇپ قالدى. ھەر مىللەت خەلقىنى جۇڭگوچە سوتسىيالىزم بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئىنسانىيەتنى ئەڭ پارلاق غايىگە قاراپ ئىلگىرىلەشكە ئۇنىدەيدىغان يۈرەك چاقىرىقى، دەۋر كۈيى، يۈرۈش مارشى بولۇپ قالدى. شۇڭا بۇ ئەسەرلەر سوتسىيالىزم، كوممۇنىزم ئىشلىرى، ۋەتەن ۋە خەلق بىلەن بىللە چەكسىز ھاياتىي كۈچكە ئىگىدۇر.

توپلامدىكى شېئىرلار تېمالىرىنىڭ مەزمۇن جەھەتتىن كەڭ بولۇش، ھەرقايسى ساھەلەرنى ئەكس ئەتتۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىش، پەلسەپىۋى چوڭقۇرلۇققا ئىگە بولۇش، ئىپادىلەش ۋاستىلىرى مول بولۇشتەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە، ئۇنىڭدا جەمئىيەت ۋە رېئال تۇرمۇش ئوخشىمىغان نۇقتىلاردىن يورۇتۇلۇپ، خەلقنىڭ، مىللەتنىڭ روھىي دۇنياسىدىكى خاسلىق، چوڭقۇرلۇق، بايلىق نامايىش قىلىنغان. ئۇ ھادىسىلەرنى پەلسەپە يۈكسەكلىكىدە يورۇتۇپ، ئادەتتىكى ئادەملەر دائىم كۆرۈپ يۈرگەن شەيئىلەردىن ئۇلار سەزمىگەن بەلگىلىك يېڭى پەلسەپىۋى قائىدىلەرنى تاپالىدى. ھالبۇكى، بۇنداق يېزىلغان پەلسەپىۋى شېئىرلاردا كىشىلەرنىڭ ئالغا ئىلگىرىلەش ئىرادىسى ئىپادىلەنگەچكە، ئۇلار كىتابخانلارنىڭ روھىنى ئۇرغۇتالىدى. كىتابخانلارغا ئاددىيلىق ئىچىدىكى چوڭقۇرلۇق ۋەخىيالىيلىق ئىچىدىكى ھەقىقىيلىك تۇيغۇسىنى بېرەلىدى.

توپلامدىكى شېئىرلار تۇرمۇشنى كۆزىتىش ئۇسۇلى بىلەن بەدىئىي تەپەككۇرىدىكى ئىچىۋېتىش ئېڭىنى گەۋدىلەندۇرۇش ئالاھىدىلىكىگە ئىگە. شائىرنىڭ نەزەرى ئۆز يۇرتى، ۋەتىنى بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن، بەلكى پۈتۈن دۇنياغا تاشلانغان. ئۇ دۇنيا يۈكسەكلىكىدە تۇرۇپ، ۋەتىنىمىز، جۇملىدىن ئۆزى بىۋاسىتە ئۆتكەن يولنى ئىسلاھات نەزىرىدە كۆزەتكەن، تونۇغان، قايتا ئويلانغان. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزگە، ئىسلاھات باھارىغا بولغان مۇھەببىتى ۋە ئىشەنچىسى تېخىمۇ كۈچەيگەن، ئۇنى ئىزھارلاشتىكى ۋاستىلىرى تېخىمۇ يېڭىلىنىپ، ئىپادىلەشى

تېخىمۇ چوڭقۇرلاشقان. ئەسەرلىرىدىكى يوشۇرۇن ئوخشىتىشلار كۆپەيمەپ، سىمۋولچانلىق چوڭىيىپ، جاسارەت كۈچەيگەن، ئۇنىڭ «ئەرەب خەلپىلىكىگە زىيارەت»، «ئوكيانلارنىڭ ئۇ چېتىگە سەپەر»، «تۇركىيە ئىلھاملىرى»، «دۇنياغا يۈزلەنىشۇن مۇقام» قاتارلىق ئەسەرلىرىدە ئىنتېرناتسىئونالىزم، ۋەتەنپەرۋەرلىك، غايە، ئەقىدىلەر تەبىئىي يۇغۇرۇلۇپ بىرلەشتۈرۈۋېتىلگەن. شائىرنىڭ ئېچىۋېتىش تۇيغىسىگە ئىگە بۇ خىل بىلىش ۋە تەپەككۇر قىلىشتىكى ئەقىل جىلۋىلىرى ۋەتەنپەرۋەرلىك دېگىزىنىڭ ئۇنچىلىرىدىن، سوتسىيالىستىك دەۋرىنىڭ يالقۇنىدىن كېلىدۇ. ئۇنىڭ ھايات مەشئىلى ۋەتەن ئىشقىدا لاۋۇلداۋاتقان مەشئەل. خەلق قەلبىگە، ئىنسانىيەت قەلبىگە تېگىشلىك نۇر، دەۋرگە تېگىشلىك ھۆسىن بېغىشلايدىغان ئۆچمەس مەشئەلدۇر. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىكى ئېسىتېتىك ئالاق، بەدىئىي تەپەككۇرمۇ ئاشۇ نۇرلار جۇلاسىدا چاقناپ ناماياں بولۇپ تۇرىدۇ، توپلامغا ئالاھىدە بىر خىل بەدىئىي تەسىرلەندۈرۈش، جەلبكارلىق كۈچى، ئالاھىدە بەدىئىي قىممەت بېغىشلايدۇ.

بۇ شېئىرلار رەڭگارەڭ سىيما (ئىماژ) يارىتىش ۋە پىكىر يۈكسەكلىكىنى ئامالىيان قىلىشتەك ئالاھىدىلىككە ئىگە. پىكرى سىيما شېئىر مول ئىچكى تۇيۇنۇشقا ئېرىشكەندىلا جانلىنىدۇ. پىكىر يۈكسەكلىكى، يەنى مەنىۋى يۈكسەكلىكنىڭ نامايان بولۇشى شېئىرىدىكى ئېستېتىك قىممەتنىڭ مېغىزىدۇر. شېئىرىي سەنئەتنىڭ ياخشى ـ يامانلىقىنى ئېستېتىك مەنىۋى يۈكسەكلىكنىڭ قانداقلىقى بەلگىلەيدۇ. چۈنكى مەنىۋى يۈكسەكلىك شېئىرىي سۈرەت بولۇپلا قالماستىن، تېخىمۇ مۇھىمى، بەدىئىي يۈكسەكلىكنى كۆرسىتىدۇ. بۇ جەھەتتىن بۇ ئەسەرلەردە ھەر خىل ئوخشىتىش، ئىستىئارە، مەجاز، يېڭىچە ئوبرازلاشتۇرۇش، مەنىلەرنىڭ چوڭقۇرلۇقى، غايىنى ئىپادىلەش ئۇسۇلۇنىڭ ئۆزگىچىلىكى، ھېسسىياتنىڭ قويۇق بولۇشىدەك ئالاھىدىلىكلەر ئۆزلىرىدە نامايان قىلغان. بۇ توپلامدىكى شېئىرلارنىڭ تىلى بىر قەدەر جانلىق ۋە راۋان. توپلامدا يۈزەلىكىتىن ئىچكىرىلىككە، تېخىز لىقتىن چوڭقۇرلۇققا قاراپ ماڭمىغان بىر قەدەر مۇرەككەپ خاراكتېرلىك، بىرقەدەر چوڭقۇر قاتلاملىق تىل قۇرۇلمىسى شەكىللەنگەن. شۇنداقلا بۇ خىل تىل قۇرۇلمىسىنى شائىرنىڭ قەلبىدىكى ئوبېيېكتىقا بولغان ئاساسىي تۇيغۇ، ھېسسىيات، پوزىتسىيە، كۆز قاراشلار پەيدا قىلغان. ھالبۇكى، بۇ نەرسىلەر ئابستراكت، ئۇتۇق ئىپادىلىنىدىغان بولۇپ، شائىرنىڭ تاللىشى، پىششىقلاپ ئىشلىشىدىن ئۆتكەندىن كېيىن جانلانغان، روشەنلەشكەن. شۇڭلاشقا توپلامدىكى شېئىرلاردا بەلگىلىك قايىل قىلىش كۈچى پەيدا بولغان. پاكىتلارغا قاراپ باقايلى: «ئىلھامبەخش ئېتەر كۆڭۈلگە، تەبىئەتنىڭ نازۇك جىلۋىسى. تويغا ماڭغان قىزلاردەك گويا، تەبەسسۇمدا چاقنار چېھرىسى.» «چوغدەك ئاپتاپتا كۆيگەن چىرايلار، تولۇن ئايدەك كۆرۈنىشۇن ساڭا» باھار ۋە دېھقانلار ئوبرازلىرى يارىتىلغان ئىككى شېئىردىن ئىلىنغان بۇ مىسرالار ھېسسىيات رەڭدارلىرىگە باي بولۇپ، شائىرنىڭ ئىدىيىۋى غايىسى، ھايات قارىشى ۋە ئېستېتىك ھەۋىسى ھېسسىيات ئېقىملىرىغا سىڭگەن.

«ئون ئىككى مۇقام سەندە ئاتقان ئاچچىق،
قەددىڭنى ئاسمان قىلغان ئاماننسىز.
ئالدىمدا ئالتۇن چوققا زوربېيدۇ،
سازەندەڭ مۇقاملارنى جارانىلاتسا.....

لەززەتلىك تاتامىكدىن يېسە ئەگەر،
جەننەتنىك ئۇستىسىمۇ تاك قالار ھەم.

.....

غۇرۇرۇم، شەۋكىتىمنىك تاجىسى سەن،
سايات باش ئەمەسمىزكى، پاكىتى سەن.»

.....

«يورغا ئاتلار تۇيىقىدىن گويا كى
مەن ئاڭلىدىم لەرزان قوموز كۆيىنى.»

شائىر ئۆز قەلبىنى بىۋاسىتە ئىزھارلاپ يازغان «كۆلگىن، قەشقەر»، «يورغا» دېگەن شېئىرلاردىن ئېلىنغان بۇ مىسرالاردا قەرىنداش ئىككى مىللەتنىك تۆھپىلىرى، مىللىي ئالاھىدىلىكلىرى ئىخچام، ئەمما ئىنىق سۈرەتلەپ بېرىلگەن. يارىتىلغان رەڭگا - رەڭ پىكرى سىيمالار مىللەتنىك، يۇرتنىڭ بەلگىسىگە، دەۋرنىڭ بەلگىسىگە باي بولغان. «سەن ياشسەن، دەرەخلەر يېشىك بىلەن، تەڭ، سەن گۈزەل، ھۆسنىڭدىن گۈللەر ئالار رەڭ»، «ئەسرلىك سۆكۈتنى بۇزدى كۆلكىلەر، ياۋا ئات ئىزىدا ئۆستى گۈلبوستان»، «ئاشۇ بوۋاي نۇر بىلەن ئوتنىڭ سىيماسى بولۇپ قالدى تاريختا.» قاراماي شەھىرىنىڭ تۈنۈگۈنى ۋە بۈگۈنى تەسۋىرلەنگەن «قاراماي ناخشىلىرى» دېگەن چاتمىدىن ئېلىنغان بۇ مىسرالار ئەسرلەرنى جەمجىت ئۈيغۇدا ئۆتكۈزۈپ كەلگەن قاقاس چۆلنىڭ ياۋا ئاتلار توپلىرى ئىزلىرىنى قالدۇرغان ئادەمىزاتسىز كۆكسىدە دەرەخلەرگە ئورالغان ئاۋات يېڭى شەھەرنىڭ بارلىققا كېلىش مۆجىزىسىنى رومانتىك كۆرۈنۈشلەر بىلەن جانلاندۇرىدۇ. سەلىم بوۋايىنىڭ يارقىن ئوبرازىنى يارىتىپ، ئۇنىڭ يەر ئاستىدىكى بۇرۇقتۇم بولغان ئىنىپتقا، يەنى نۇر بىلەن ئوتقا چىقىش يولى تېپىپ بەرگەن نۇرانە سىمۋول سۈپەتتىدىكى تاريخىي ئورنىنى ئېچىپ كۆرسەتكەن. بۇمىسرالاردا شائىر ئۆتمۈشنى بۈگۈنگە، ھازىرقى رېئاللىقنى كەلگۈسىگە باغلىيالغان. شۇنداقلا ئۇ ھەم شائىرنىڭ تاريخىي تۈيغۇسىنىڭ كۈچلۈكلۈكىنى بىلدۈرىدۇ. «چەكسىز رەڭدار زىلچىدەك ياكى، گۈلشەن ئوخشاش نۇردىن ئىچكەن ھەل. نەپىس كەشتە كەبى گويا كى تەڭرىتاغنىڭ يايلىقى گۈزەل. تىزما تاغلار ئۇنىڭغا سېپىل، ئورمانزارلار توسۇق ۋە ئۆتكەل، گىياھ - گۈللەر لىباس مىسالى، دەريا بەلباغ باغلاش ئۈچۈن بەل.» («رەڭدار يايلاق»)، «چۆللۈكلەر يارىلىش يولۇڭدا شۇنداق، گۈزەللىك دۇنياسىغا تاشلايدۇ قەدەم.» («شىخەنزە») بۇ مىسرالار يېڭىچە ئوخشىتىشلار، جانلاندۇرۇشلار ئارقىلىق شىنجاڭنىڭ گۈزەللىكىنى ھەسەن - ھۈسەندەك رەڭدار شېئىرىي مەنزىرە ئىچىدە نامايان قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن بىز شائىرنىڭ قانداق سەمىمىي ۋە يالقۇنلۇق مۇھەببەتتە شىنجاڭدىكى ئۆزگىرىۋاتقان تۇرمۇش قوينىغا، خەلقنىڭ يېڭىلىق باغرىغا بارغانلىقىنى كۆرەلەيمىز. شۇنىڭ بىلەن بىللە شائىرنىڭ تەبىئەت مەنزىرىلىرىنى نوقۇل مەنزىرە تەسۋىرلەش ئۇچۇنلا يازماي، بەلكى مەنزىرىدىن پايدىلىنىپ ھېسسىيات ئىزھارلىغانلىقى، ھېسسىياتنى، پىكرىنى مەنزىرىگە سىڭدۈرۈۋەتكەنلىكىنى ھېس قىلىمىز. «تومۇرلىرىڭدا ئۇرغۇپ ئاققان قانلىرىڭدا، ئىندىئانلارنىڭ قارام باتۇرلۇقى بار. لاپلاتا دەرياسى شارقىرار، شاۋقۇنلىرىدا خاتىرلىنەر قانچىلىغان ئازاب - ئاپەت، سان مارتىن ھەيكىلدە ئايان، مىللىي روھنىڭ نەمۇنىسى، ئۇلگىسى ۋە جاسارەت»، «بىردەم ئات ئۇستىدە تىك تۇرار، قەد كېرىپ قارىغايدەك قەيسەر. بىردەم ئات قورسىقىغا چۈشەر، كۆرىستىپ جۈرئەت»، «ئېگىز توسالغۇلاردىن لەپپىدە ئۇچۇپ ئۆتەر، يامغۇر تامچىسىدەك يېنىك چۈشەر.» ئارگېنتىنا زىيارىتىخاتىرىلەنگەن «ئوكيانلارنىڭ ئۇ چېتىگە سەپەر» ناملىق چاتمىدىن ئېلىنغان بۇ مىسرالاردا ئاشۇ

يىراق يۇرتلاردىكى خەلقنىڭ ئۆزگىچە ئىپادە قىلىنىدىغان باتۇرلۇقلىرى، روھىلىرى، كەچمىشلىرى، تۆھپىلىرى، ئۇ يەرلەردىكى ئۆرپ – ئادەت، مىللىي ئالاھىدىلىكلەر جانلىق، قىزىقارلىق تەسۋىرلەنگەن. مىسرالاردىكى سەممىيلىكتىن شائىرنىڭ ئىجادىيەت سۈبيېكتىلىق ھالىتىگە بولغان سېزىش كۈچى، تەسەۋۋۇر كۈچىنىڭ موللۇقىنى بايقايمىز.

«ياتار قۇش ئارىلى قولتۇقى ھامان
ئېگىلگەن يايى كەبى كېرىلىپ يوغان.
.....
مەززىسىز قولتۇقتا چوقچىيىپ چىققان
بىر ئارال تۇرىدۇ يېگانە غېرىب.
مىسالى چارچىغان غايەت زور بىر قۇش
ئانىسى قوينىدا ياتار دەم ئېلىپ.
ئەي ئارال، تاغ سېنىڭ مىسلى دەرىپەردەك،
دېڭىزلار قۇچقىنىڭ گويا ئاچقان كەك.
قۇشلارنىڭ ناۋاسى يوقالغاچقىمۇ
قارىسا غېرىبتەك كۆرۈنىسەن زەپ.
قارىسا بىتاقەت شۇنچىۋالا ئۆزۈك.
.....
بىھىساب ئەسرلەر ئۆزگىرىشلىرى
قوينۇر تاشلارغا بولغان مۇجەسسەم.
قەد كېرىپ مەغرۇر قارايدۇ ئۇلار
دېڭىزنىڭ دولقۇنى بورانلارغا غەم.»

«تۈركىيە ئىلھاملىرى» دېگەن چاتمىدىكى «قۇش ئارىلى» شېئىرىدىن كەلتۈرۈلگەن بۇ كۆپلېتلاردىكى شېئىرىي تەسەۋۋۇر كەك، ھېسسىيات چوڭقۇر، مەزمۇن قاتلاملىق بولۇپ، شائىر قۇش ئارىلىنىڭ ئۆتمۈشتىكى ئادەمسىز غېرىب مەنزىرىلىرى ۋە بۈگۈنكى قاينىاق كۆرۈنۈشلىرىنى تەسۋىرلەپ، يوشۇرۇن سېلىشتۇرما ئارقىلىق «ئەسرلىك ئۆزگىرىش»لەرنىڭ غايەت زورلۇقىغا تۈتۈق ئىشارە قىلىدۇ. بۇ شېئىردا شائىر ھېسسىيات ئارقىلىق مەنزىرىنى، ئوبراز ئارقىلىق روھىنى ئىپادىلىگەن. بەزىلىرىدە مەنزىرە ئىچىگە ھېسسىيات يوشۇرۇنغان. شائىر بۇنداق شېئىرلىرىدا، ئاساسلىقى، گۈزەللىكنى، گۈزەللىكنىڭ مول ئىچكى مەنىسىنى ئىپادىلىگەن. تەبىئەت گۈزەللىكى ئارقىلىق ھايات گۈزەللىكىنى، غەملىرىنى، ئۆزگىرىشلىرىنى، دەۋر يۆكسىلىشلىرىنى ئىپادىلىگەن. بۇنداق گۈزەللىك كۆپ قاتلاملىق بولغاچقا، شائىردىن ئۆزىنىڭ پۈتكۈل قەلبى ۋە پۈتكۈل ھېسسىياتىنى سەممىي ئىزھار ولاشنى، سۈبيېكتىلىق ئېگىنىنى كۈچەيتىشنى تەلەپ قىلىدۇ. يەنە قاراپ باقايلى: «ۋەتەنىنىڭ مېھرىلىك كەڭ دىيارى بۇ، جىمىكى ئادەمنى قىلار مەھلىيا. «مىڭبىر كىچە» نىڭ چۆچەكلىرىدە سۆزلەنگەن دۇنياغا ئوخشايدۇ گويا... بار تومۇز ئىسسىقى تۇنۇر تەپتىدەك ۋە سىم – سىم يامغۇرلار سوغۇق قەھرىتان... جۇڭنى سېلىپلا كىرىسىز يازغا، كۆپ دەشتى – چۆللىرى ئادەم بارمىغان» («مېھرىلىك دىيار»)، «بارچىدىن ئايرىلار ئادەم، پۇل، ھوقۇق، نام – شوھرەت، مەرتىۋىدىن ھەم. يوقىتىپ قويۇشقا بولمايدىغىنى، پەقەت سەن سۆيۈملۈك ئانىجان ۋەتەن.» («ئانام سەن ۋەتەن») بۇ مىسرالاردىكى شېئىرىي پىكىرلەر

هېسسىيات ئىچىدىكى شېئىرنىڭ سۈرەتتە جىلۋە قىلىدۇ. مىسرالار ئىچىدە شائىرنىڭ سۈبيېكتىلىق ئېڭى، هېسسياتى، خاسلىقى ياتىدۇ. شائىرنىڭ مۇناسىۋەت شېئىرلىرىدا تەپەككۇرنىڭ ئاساسلىق ئىككى قاتلىمى يەنى ۋەتەننىڭ تاغ ـ دەريالىرىنىڭ ئوبرازى، شائىرنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىكى دولقۇنلار ئىپادىلەنگەن. ئىپادىلەش جەريانىدا شائىر بۇ ئىككى قاتلامنى تەدرىجىي چوڭقۇرلاشتۇرغان هەمدە گۈزەللىكنى ئاشۇ ئىككى قاتلام بويىچە نامايان قىلغان.

روشەنكى، يۇقىرىقى شېئىرلار كۆز ئالدىمىزدا پەيدا قىلغان ئوبرازلارنىڭ خىلمۇ خىللىقى مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدۇ. كۆرۈپ تۇرۇپتىمىزكى، ئۇ شېئىرلاردىكى تىل ئۆزىگە خاس قۇرۇلۇشنى، ئادەتنى شەكىللەندۈرگەن. ئۇ ئادەتتىكى تىلدىن ئىخچام، ئادەتتىكى تىلدىن راۋان، زىننەتلىك، ئىجادىيلىق ۋە سىرلىق ئالامەتلەرگە ئىگىدۇر. ئىستىلىستىكىنىڭ بەزىدىن شائىردىن تىلنىڭ گۈزەللەشتۈرگۈچى ئۇسۇلى هەم سەنئەتنىڭ ئويمىكىشى بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. توپلامغا كىرگۈزۈلگەن شېئىرلاردىكى مىسرالاردا تاشقى شەكىل ئانچە پەردازلانمىغان بولسىمۇ، ئىچكى سۈپەتنى تەشكىل قىلغۇچى شېئىرىي هېسسىيات، سۈرەتلىك مەنە يارقىن يورۇتۇپ بېرىلگەن. شائىرنىڭ ئىستىلىستىكىلىق پەردازلىشى هەر قانداق شېئىردا ماددىي ئوبرازنىڭ تاللىنىشى، پىكرىي سىيمانىڭ جەۋلان قىلىشى، شېئىرىي مۇهىتنىڭ يۇقىرى بەلگىسى قاتارلىقلارنىڭ هەممىسى بىلەن زىچ باغلانغان بولىدۇ. ئۇنىڭدىكى يۇكسەكلىك يېڭى ۋە مەنىلىك، روشەن، لېكىن غەلىتە ئەمەستۇر. توپلامدىكى ئەسەرلەردە شائىر بۇ نۇقتىلارغا دىققەت قىلغان.

بۇ توپلامدىكى شېئىرلار شېئىرىي قۇرۇلمىسىنىڭ بىر قەدەر ئورگانىك بولۇشى بىلەنمۇ كۆزگە چېلىقىدۇ. شېئىر ئىجادىيىتى سىستېمىلىق چوڭ بىر بەدىئىي قۇرۇلۇشتۇر. قۇرۇلما دېگىنىمىز هەر خىل بەدىئىي ئامىللار بىرلەشتۈرۈلگەندىن كېيىنكى شېئىرىي گەۋدىنىڭ تىكلىنىشى بولۇپ هېسابلىنىدۇ. توپلامدىكى شېئىرلارنىڭ ئاساسىي رامكىلىرى شائىرنىڭ كاللىسىدىكى ئوي ـ پىكىرگە ئۇيغۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ئىدىيىۋى مەزمۇن بىلەن ئىپادىلەش شەكىلىنىڭ بىرلىككە كېلىشى ئارقىلىق ۋۇجۇدقا چىقىقان. بۇ شېئىرلاردىكى قۇرۇلمىلار بىر قەدەر چوڭ بولغاچقا، كىتابخانىلارغا يوشۇرۇن بېشارەتلەر، كېرەكلىك لىروس بوشلۇقى قالدۇرۇلغان. ئوقۇغان كىشىدە بىر خىل ئەسلەش، ئۆز هېسسىياتىدىن هالقىش تۇيغۇسى پەيدا قىلالايدۇ.

ئومۇمەن «هايات مەشئىلى» توپلىمىدىكى شېئىرلاردا كىشىلەر ئومۇمىيۈزلۈك كۆكۈل بۆلۈۋاتقان زور تېمىلارغا نەزەر سېلىنىپ، ئېنىق ئىجتىمائىي تەسىر دولقۇنلىرى قوزغىتىلغان. سۈبيېكت بىلەن ئوبيېكت، ئىچكى هېسسىيات بىلەن تاشقى ماددىلار بىرقەدەر مۇۋاپىقلىشىپ تېمىلاردىكى بىرىكتۈرۈلگەن. ئوبيېكت سۈبيېكتلاشتۇرۇلۇپ، تۇرمۇش روهلاشتۇرۇلغان. سۈرەتلىك كۆرۈنۈشلەرنىڭ خىلمۇخىل ئۆزگىرىشى بىلەن پىكرىي سىيمانىڭ ئىچكى جانلاندۇرۇشىغا ئىگە قىلىنىشىغا ئەجىر سىڭدۈرۈلگەن. ئاساسىي مۇقام بىلەن كۆپ خىللاشتۇرۇش ئورگانىك بىرلىككە ئېرىشكەن. شۇڭلاشقا ئۇ ئىلگىرى كۆپ ئېزىلغان ئەنئەنىۋى تېمىلاردىمۇ يېڭىچە رەڭدار شېئىرىي گۈزەللىك نامايان قىلالىغان، يېڭىچە تەسىراتنى ئىپادىلىگەن. ئۆزىگە خاس شەكىل ۋە ئىپادىلەش ئۇسۇلىنى ئىشلىتەلىگەن.

مەسئۇل مۇهەررىر ئەنۋەر ئابدۇرەھىم

مۇھەممەت ئىمىن

چىنلىق، ماھىيەت ۋە خاھىش

چىنلىق ئەدەبىياتنىڭ جېنى. چىنلىقتىن ئايرىلغان ھالدا ھەقىقىي ئەدەبىياتتىن سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ. ئەدەبىيات چىن بولغاندىلا، ئاندىن بەدىئىي جەلپ قىلىش‌كۈچى ۋە ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولىدۇ، چىنلىق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ئەدەبىي ئەسەر كىتابخانلارغا كىشىلىك تۇرمۇشنى ئەسلىتىپ، ئۇلاردا ئورتاق ھېسسىي سادا قوزغايدۇ. چىن بولمىغان ئەسەرلەر كىتابخانىنى قايىل قىلالمايدۇ، ئۇنىڭدىكى كۆز قاراشنىڭ ھەرقانچە ئىلغار، يازغۇچى نىيىتىنىڭ ھەر قانچە ياخشى بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، كىتابخانىنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئالالمايدۇ، كىتابخان ئۇنى مەڭگۈ رەت قىلىدۇ. شۇڭا ئەدەبىيات تارىخىدىكى بۈيۈك يازغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئەدەبىياتنىڭ چىنلىقىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەرگەن. گوركى «ئەدەبىيات چىنلىق ساھەسى»، «ئەدەبىيات غايەت ئۇلۇغ ۋە مۇھىم ئىش، ئۇ چىنلىقنى ئۆزىگە ھۇل قىلىدۇ، يەنە كېلىپ ئۇنىڭغا باغلىنىشلىق بولغان جىمى تەرەپلەرنىڭ تەلەپ قىلىدىغىنى چىنلىقتۇر» دېگەن. بالزاك «يازغۇچى ئۇچۇن ئېيتقانداك، دۇنياغا تونۇلغان ئۆچمەس مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ سىرى چىنلىقتا» دېگەن. ل. تولستوي «چىن بولمىغان نەرسىنى يېزىش ئۇيات» دېگەنىدى. ئەدەبىي ئىجادىيەت ئەمەلىيىتىمۇ ئىسپاتلىدىكى، ئەدەبىياتنىڭ چىن بولۇش - بولماسلىقى ئەدەبىياتنىڭ بەدىئىي قايىل قىلىش كۈچى، ھاياتىي كۈچىگە بىرىپ تاقىلىدىغان مەسىلە بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئەدەبىياتنىڭ خەلقنىڭ ئىشەنچىگە ئىگە بولۇش - بولماسلىقىغا بىرىپ تاقىلىدىغان چوڭ مەسىلە. ئون يىللىق مالىمانچىلىق مەزگىلىدە خەلق ئاممىسى ئەدەبىي ئەسەرلەردىن نارازى بولدى، جىياك چىڭ گۇرۇھىنىڭ رېئالىزمغا قارشى سەپسەتىسىنىڭ كالتەكلىشى ئارقىسىدا تۇرمۇش يالغاندىن ياسالدى، بېزەپ كۆرسىتىلدى، ئەقەللىي چىنلىق دېگەن نەرسىمۇ بولمىدى. نەتىجىدە «پېتىنە - پاسات ئەدەبىياتى»، «يالغان - ياۋداق ئەدەبىياتى»، «سۈيىقەست ئەدەبىياتى» يامراپ بىر ئاپەتكە ئايلانغانىدى. جىياك چىڭ گۇرۇھى تار مار قىلىنغاندىن كېيىن، ئەدەبىياتنىڭ چىنلىق پرىنسىپى ئەسلىگە كېلىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ كۆڭلىگە ياقىدىغان كۆپلىگەن ئىسىل ئەسەرلەر مەيدانغا كەلدى، بۇنىڭ ئىچكى مۇھىم سەۋەب شۇكى، بۇ ئەسەرلەرنىڭ ئاپتورلىرى رېئاللىققا چىددىي قارىدى، رېئاللىقنىڭ يورۇقلۇق تەرىپى بولسۇن ياكى قاراڭغۇ تەرىپى بولسۇن، گۈزەل نەرسىلەر بولسۇن ياكى يىرگىنىچلىك نەرسىلەر بولسۇن،

ئۇلارنى بويسۇندۇرۇش، ھېچقانداق كۆپتۈرمەي سادىقلىق بىلەن ھەقىقانىي يوسۇندا ئەكس ئەتتۈردى، خەلق ئاممىسىنىڭ كۆڭلىدىكى گەپنى قىلىپ، خەلقىتە ئورناق سادا قوزغىدى. بۇ ئەسەرلەر خەلقنىڭ قەلبىدە بەدىئىي ھاياتىي كۈچىنى ساقلايدۇ.

ئەدەبىيات چىنلىقنىڭ كونكرېت مەنىسىنى بىلىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئىككى خىل ئوخشاش بولمىغان چىنلىقنى، يەنى تۇرمۇش چىنلىقى ۋە بەدىئىي چىنلىق دېگەن ئىككى ئۇقۇمنى، ئۇلارنىڭ پەرقى ۋە مۇناسىۋىتىنى ئېنىق بىلىشىمىز كېرەك. تۇرمۇش چىنلىقى دېگىنىمىز ئادەمنىڭ سۇبېيېكتىپ خاھىشىغا باغلىق بولماي ئوبيېكتىپ مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان تەبىئىي ھالەتتىكى تۇرمۇش چىنلىقىدۇر. ئۇ تاسادىپىيلىق بىلەن مۇقەررەرلىكنىمۇ، ھەقىقىي قىياپەت بىلەن ساختا قىياپەتنىمۇ، گۈزەللىك بىلەن سەتلىكنىمۇ، ئالىيجانابلىق بىلەن رەزىللىكنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، قىسقىسى، تۇرمۇش چىنلىقى چەكسىز كەڭ، چەكسىز مول بولۇپ، ئۇنىڭ ھەم ياخشىسى، ھەم يامىنى بولىدۇ. بەدىئىي چىنلىق دېگىنىمىز يازغۇچىنىڭ تۇرمۇش چىنلىقى ئاساسىدا تاللاش، تاۋلاش، پىششىقلاپ ئىشلەش، تەھلىل قىلىش، مەركەزلەشتۈرۈش، ئومۇملاشتۇرۇش ۋە تىپىكلەشتۈرۈش ئۇسۇلى بىلەن ئوبرازغا ئايلاندۇرۇلغان تۇرمۇشتۇر، ئۇنىڭدا تۇرمۇشنىڭ مەلۇم ماھىيىتى ۋە قانۇنىيىتى ئېچىپ بېرىلگەن بولىدۇ. بەدىئىي چىنلىق تۇرمۇش چىنلىقىنى مەنبە قىلىدۇ. لېكىن ئۇ تۇرمۇش چىنلىقىنىڭ ئەينەن كۆچۈرۈلمىسى ئەمەس، بەلكى تۇرمۇش چىنلىقىنى تاللايدۇ، چەككىلەيدۇ، مەركەزلەشتۈرىدۇ، يېغىنچاقلايدۇ ۋە بەدىئىي توقۇلما، سەۋۈۋۇر ئارقىلىق بەدىئىي ئوبراز يارىتىدۇ، يارىتىلغان بەدىئىي ئوبراز ھەرگىزمۇ ھەقىقىي ئادەم، ھەقىقىي ئىشلارنىڭ ئۆزى ئەمەس ياكى ئىش يۈزىدىكى چىنلىق ئەمەس، بەلكى تەسەۋۋۇردىكى چىنلىقتۇر. بەدىئىي چىنلىق گەرچە يازغۇچى تەسەۋۋۇرنىڭ، توقۇلمىسىنىڭ ۋە ئىجادىيىتىنىڭ مەھسۇلى بولسىمۇ، ئەمما ئۇ ھەرگىز سۇبېيېكتىپ خاھىش بويىچە تەسەۋۋۇر قىلىنغان، خىيالى ئويدۇرما قىلىنغان نەرسە ئەمەس، بەلكى تۇرمۇشنىڭ ماھىيىتى ۋە قانۇنىيىتىگە ئۇيغۇن بولغان نەرسىدۇر. خۇددى لۇشۈن ئېيتقاندەك: «بەدىئىي چىنلىق تارىختىكى چىنلىق ئەمەس... چۈنكى تارىختىكى چىنلىقتا شۇ ۋەقەنىڭ بولغان بولۇشى شەرت، ئىجادىيەتتە بولسا، ئومۇملاشتۇرۇش، تەسۋىرلەش مۇمكىن، ۋەقە چىنداك بولسلا بولدى، شۇ ۋەقەنىڭ ئۆزىنىڭ بولۇشى شەرت ئەمەس.»

ئەدەبىيات تەرەققىياتىنىڭ تارىخى ئىشەنچلىك تۇردە ئىسپاتلىدىكى، ھەر قانداق ئىسىل ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئەسەرلىرى تۇرمۇش چىنلىقىدا يىلتىز تارتقان ۋە تۇرمۇشتىكى چىنلىق ئەندىزىسىنىڭ چەكلىمىسىدىن بۇزۇپ تاشلىغان بولىدۇ، چۈنكى يازغۇچىنىڭ بەدىئىي چىنلىقنى يارىتىشى «خۇددى ھەسەل ھەرىسىنىڭ ھەسەل چىقارغىنىغا ئوخشاش ئىش. ھەسەل ھەرىسى تۇرلۇك گۈللەردىن ئازراق نەرسىنى تېترىپ يەيدۇ، لېكىن ئۇ ئاق كېرەكلىك نەرسىنى تېترىپ يەيدۇ» (گورکى)، مۇبادا يازغۇچى بىر ياكى بىر نەچچە ۋەقە ئارقىلىق ئۇنىڭ ماھىيىتىنى ئېچىپ بەرمەكچى بولسا، ئۇ ھالدا شۇ تۇرمۇش چىنلىقىنى ئۇستىدە تەھلىل قىلىش، سېلىشتۇرۇش، تاللاش، چەككىلەش، پىششىقلاپ ئىشلەنگەندىن كېيىن چىنلىق تېشى ئېلىپ بارماسلىقى مۇمكىن ئەمەس، پەقەت پىششىقلاپ ئىشلەنگەندىن كېيىن چىنلىق

ۋە گۈزەللىك تەلىپىگە ئۇيغۇن بولغان تۇرمۇشلا ئەدەبىي ئەسەرگە كىرىپ، بەدىئىي چىنلىققا ئايلىنالايدۇ. شۇڭا ئەدەبىي ئەسەردىكى بەدىئىي چىنلىق ئەمەلىي تۇرمۇشتىن كەلگەن بولسىمۇ، تۇرمۇش چىنلىقىغا قارىغاندا مەركەزلەشكەن، تىپىكلەشكەن، غايىۋىلەشكەن، گۈزەللەشكەن بولىدۇ.

بەدىئىي چىنلىق پېرسوناژنى تىپىكلەشتۈرۈشتە ئىپادىلىنىپلا قالماي، يەنە مۇھىتنى تىپىكلەشتۈرۈشتىمۇ ئىپادىلىنىدۇ، چۈنكى پېرسوناژ بىلەن مۇھىت دىئالېكتىكىلىق مۇناسىۋەتتە بولىدۇ، مۇھىت پېرسوناژغا تەسىر كۆرسىتىدۇ، پېرسوناژمۇ مۇھىتقا تەسىر كۆرسىتىدۇ. بۇنىڭدىن كۆرۈشكە بولىدۇكى، تىپىكلەشتۈرۈلگەن مۇھىت بولمىسا، ھەقىقىي بەدىئىي چىنلىقتىن سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ. ئۇنداقتا بۈگۈنكى دەۋرىمىزنىڭ تىپىك مۇھىتى نېمە؟ دەۋرىمىزنىڭ تىپىك مۇھىتى جۈملىدىن خەلقىنىڭ پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىدە بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، ھەر خىل تۇسالغۇلارنى چەتكە قېقىپ قەتئىي تەۋرەنمەي ئىلگىرىلەۋاتقان ۋە ئېچىۋېتىش، سوتسىيالىستىك ۋاتاندا لاشتۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىشىدىن ئىبارەت. دەۋرىمىزنىڭ بۇ تىپىك مۇھىتىنى كۆرەلمىگەندە، دەۋرىمىزنىڭ تارىخىي چىنلىقىنىمۇ تۇتۇۋالغىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىزنىڭ جەمئىيىتىمىزدە كونا جەمئىيەتتىن قېپقالغان ۋە كىشىلەرنىڭ روھىي دۇنياسىنى چىرىتىدىغان تۆرەچىلىك، پاراڭخورلۇق، تەمەخورلۇق، ئالدامچىلىق، بۇزۇقچىلىق، تەخسىچىلىك، تەكەببۇرلۇقتا ئوخشاش پاسسىپ ھادىسىلەر ھېلىھەم بار. بۇنداق روھىي ھەرىكەتلەرنى خەلقىمىزنىڭ خاراكتېرى، شەرەپلىك ئەنئەنىسى ۋە سوتسىيالىستىك تۈزۈم بىلەن زادىلا سىغىشالمايدۇ، بۇنداق ئىللەتلەرمۇ ئەدەبىياتىمىزدا ئىپادىلىنىشى، قامچىلىنىشى، كۈلكە ئاستىغا ئېلىنىشى كېرەك، بۇ تارىخىي تەرەققىياتنىڭ ئېھتىياجى ۋە يۇزلىنىشى. يازغۇچى جەمئىيەتتىكى پاسسىپ ھادىسىلەرنى ئەكس ئەتتۈرگەندە، بۇ خىل پاسسىپ ھادىسىلەر بىلەن ئۈزلۈكسىز كۈرەش قىلىۋاتقان، ئاخىرى ئۇلار ئۈستىدىن غەلىبە قىلىدىغان ئاكتىپ ئىجتىمائىي كۈچلەرنى روشەنلىككە ئېگە قىلىشى، ئۇلارنىڭ ئارزۇسى ۋە ئىستىقبالىنى يېزىشى، يورۇقلۇق ھامان قاراڭغۇلۇقنىڭ ئۈستىدىن غەلىبە قىلىدىغان ۋە ئۇنىڭ ئورنىنى ئىگىلەيدىغان مۇقەررەرلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىشى كېرەك. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن مەدھىيىلەشكە تېگىشلىك شەيئىلەرنى مەدھىيىلىگىلى، پاش قىلىشقا تېگىشلىك شەيئىلەرنى پاش قىلغىلى بولىدۇ؛ مەدھىيىلەشمۇ دەل جايىدا، ھەققانىي بولىدۇ؛ پاش قىلىشمۇ چوڭقۇر، كۈچلۈك بولىدۇ. ئەگەر يازغۇچى دەۋرىنىڭ تىپىك مۇھىتىدىكى ئەڭ زور چىنلىقىنى تۇتمىسا، يەنى قىسمەنلىكتىكى بەزى ۋەقە، ھادىسىلەرنى ئەينەن تەسۋىرلىسىمۇ ئۇنىڭ بەدىئىي چىنلىقى ۋە تېپىكلىكىنى راۋشەنلەشتۈرگىلى بولمايدۇ. دەۋرىمىزنىڭ ماھىيىتى ۋە تەرەققىيات يۆزلىنىشىنىمۇ ئەكس ئەتتۈرگىلى بولمايدۇ.

لېنىن ل. تولىستوينىڭ ئەسەرلىرىنى مۇھاكىمە قىلىپ: «ئەگەر بىزنىڭ ئالدىنقى تۈرغىنى ھەققىي ئۇلۇغ ئىنقىلابىنىڭ بولماسا، ئۇ ئۆزىنىڭ يېتەرلىدە ھېچ بولمىغا ئىنقىلابنىڭ بەزى ماھىيەتلىك تەرەپلىرىنى چوقۇم ئەكس ئەتتۈرىدۇ» دېگەنىدى. ئۇنىڭدىن مەدھىيە چىنلىقىنىڭ دەۋرىنىڭ ماھىيىتى ياكى بەزى ماھىيەتلىك تەرەپلىرى

ئاساسي ئىدىيىسىنى ئىپادىلەيدىغانلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ.

ئۇنداقتا ماھىيەت دېگەن نېمە؟ ماھىيەت شەيئىلەرنىڭ مۇھىم ئالاھىدىلىكى ۋە شۇ شەيئى تەرەققىياتىنىڭ قانۇنىيىتى بولۇپ، ئۇ رېئاللىقنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنغان، شەيئىلەر تەرەققىياتىنىڭ يۆزلىنىشىنى بەلگىلەيدىغان بولىدۇ. پەقەت ھادىسە، يەنى تاشقى ئىپادىنى ئېچىپ تاشلاش ئارقىلىقلا، ئاندىن ماھىيەتنى بىلگىلى ۋە ئىگىلگىلى بولىدۇ.

تۇرمۇش دېگىزى ھەر مىنۇت، ھەر سائەتتە دولقۇنلۇق مەۋج ئۇرۇپ، ھەر خىل-ھەر ياكىزا تۇزۇلۇشتە، تۇرلۇك-تۈمەن ئۆزگىرىشلەردە ئىپادىلىنىدۇ، مەيلى ئۇ قانچىلىك مۇرەككەپ، چېگىش ھالەتتە ئىپادىلەنسۇن، ئۇنىڭ ھەممىسى ماھىيەتلىك قانۇنىيەتكە ۋە مۇقەررەر باغلىنىشقا ئىگە بولىدۇ، نەزەر دائىرىسى كەڭ، ئىقتىدارلىق يازغۇچى بۇنداق مۇرەككەپ، چېگىش ھادىسىلەردىن ئۆتۈپ، ئۇنىڭ ماھىيەتلىك قانۇنىيىتىنى بىلەلەيدۇ ۋە ئىگىلىيەلەيدۇ. جانلىق ئوبرازلار ئارقىلىق تۇرمۇشنىڭ بۇ ماھىيەتلىك قانۇنىيىتىنى ئەكس ئەتتۈرەلەيدۇ. تۇرمۇشنىڭ بۇنداق ماھىيەتلىك قانۇنىيىتىنىڭ كونكرېت بەدىئىي ئەسەردىكى ئىپادىلىنىشى خۇددى تۇرمۇش قانۇنىيىتىگە ئوخشاش ئەسەرنىڭ ئالاھىدىلىكى، خاسلىقى ۋە مۇرەككەپلىكىدە ئىپادىلىنىدۇ. يەنى ئۇ ئايرىم تۇرمۇش كۆرۈنۈشى ھەمدە ئوخشاش بولمىغان پېرسونۇژلار خاراكتېرىنىڭ سۈرەتلىنىشى ئارقىلىق، شۇنداقلا پېرسونۇژلار ئىدىيىسى، ھېسسىياتى، ھەرىكىتى ھەم ئەتراپىدىكى مۇھىت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئارقىلىق شەكىللەنگەن سەرگۈزەشتىسى ۋە تەقدىرىدە ئىپادىلىنىدۇ. يازغۇچى شەيئىلەرنىڭ ماھىيىتى ۋە ئۇنىڭ تەرەققىيات قانۇنىيىتىنى قانچە توغرا ئىگىلىسە، قانچە ئوبرازلىق ئىپادىلىسە، تۇرمۇشنىڭ، شەيئىنىڭ روشەنلىك دەرىجىسىمۇ شۇنچە كۈچلۈك بولىدۇ. ئادەتتىكى ئەھۋالدا، شەيئىلەرنىڭ ماھىيىتى ئۇنىڭ ئېچىدىكى مۇھىم بولغان ۋە مۇھىم بولمىغان ئىككى تەرەپلىك زىددىيەتتىن تۈزۈلگەن بولىدۇ، بۇلارنىڭ بىرىدىن ئايرىلغاندا، يەنە بىرىمۇ مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا ئەسلىدە گۈزەللىك بىلەن سەتلىك، ياخشىلىق بىلەن يامانلىق، توغرىلىق بىلەن خاتالىق، ئىلغارلىق بىلەن قالاقلىق، ئىنقىلابىيلىق بىلەن ئەكسىيەتچىلىك، ئاساسىي ئېقىم بىلەن تارماق ئېقىم قاتارلىقلارنىڭ زىددىيىتى ۋە كۈرىشى مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. بۇ خىل زىددىيەت ۋە كۈرەشنىڭ ئۇزلۇكسىز داۋاملىشىشى نەتىجىسىدە تارىخ ئىلگىرىلەيدۇ، ئىنسانىيەت ئالغا بېسىدۇ، چىن، ياخشى، گۈزەل نەرسىلەر ھامان ساختا، يامان، سەت نەرسىلەر بىلەن كۈرەش قىلىش داۋامىدا تەرەققىي قىلىدۇ، شۇڭا ئەدەبىيات-سەنئەت ئەسەرلىرىدە رېئاللىقتىكى بۇ خىل زىددىيەت ۋە كۈرەش چوقۇم ئەكس ئەتتۈرۈلۈشى كېرەك. شۇنى ئېيتىش كېرەككى، بەدىئىي چىنلىق يالغى ماھىيەت ھەرگىزمۇ ساپ ھالەتتىكى سان-مىقدار چۈشەنچىسى ئەمەس، ئۇنى شەيئىلەرنىڭ ئاساسىي ئېقىم تەرەپ ئىپادىسىمۇ، تارماق ئېقىم تەرەپىدىمۇ، بىخ ھالەتتىكى شەيئىدىمۇ ئىپادىلەشكە بولىدۇ، كۆپ ئۇچرايدىغان شەيئى، ھادىسىلەردىمۇ، ئاز ئۇچرايدىغان شەيئى، ھادىسىلەردىمۇ ئىپادىلەشكە بولىدۇ، يورۇقلۇق تەرەپ بىلەن ئىپادىلەشكىمۇ، قاراڭغۇ تەرەپ بىلەن ئىپادىلەشكىمۇ بولىدۇ، مەسىلىنىڭ ئاچقۇچى شەيئىلەرنىڭ ماھىيىتىنى ھەققىي تۇرىدە تۇتۇش-تۇتالماسلىقتا

ئىجتىمائىي ھادىسىلەر ئىنسانىيەن مۇرەككەپ بولىدۇ، مەلۇم تۈرمۇش ۋە پەرسونازنىڭ ئۆزگىرىشى ھەم ئۇنىڭ تەرەققىيات يۆزلىنىشى ھەر خىل ئامىللارغا، يەنى ئۇنىڭ ئىچكى-تاشقى شەرت-شارائىتى، مىللىتى، ياشلىغان دەۋرى، سەرگۈزەشتىسى، تارىخى، ئىدىيىسى، تەربىيىلىنىشى، كېلىپ چىقىشى، مەدەنىيەت سەۋىيىسى، مىجەز-خاراكتېرى ۋە ئۇنىڭ ئائىلە مۇھىتىنىڭ تەسىرى قاتارلىق ئامىللارنىڭ ئومۇمىي يىغىندىسىغا باغلىنىق بولىدۇ. ئۇنداقتا ئەدەبىيات-سەنئەت ئەسەرلىرىدە شەيئىلەرنىڭ ماھىيىتىنى قانداق ئەكس ئەتتۈرۈش كېرەك؟ ئوبيېكتىپ شەيئىلەرنىڭ ئومۇمىيلىق ئېھتىياجىدىن ئالغاندا، ئالدى بىلەن شەيئىلەرنىڭ باغلىنىشى ۋە تەرەققىيات يۆزلىنىشىنى چىڭ تۇتۇش كېرەك. چۈنكى ئىجتىمائىي تۈرمۇش ھادىسىلىرى ھەر قانچە كۆپ، تاردىخىي تەرەققىيات ھەر قانچەمۇرەككەپ بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى قانۇنىيەتكە ئىگە بولىدۇ. ئەگەر ئىجتىمائىي ئومۇمىيلىقتىن ئايرىلىپ تۇرۇپ، ھەر خىل تۈرمۇش ھادىسىلىرىنى يەككە ھالدا، بىلىپ يەككە ھالدا باھالىساق، باغلىنىشى ۋە تەرەققىيات يۆزلىنىشىگە ھۆكۈم قىلىدىغان ئاساستىن ھەم ئۇنىڭ ماھىيەتلىك ئەھمىيىتىنى بىلىشتىن مەھرۇم قالىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن رېئاللىقنىڭ يىغىندىسىدىن، شەيئىلەرنىڭ باغلىنىشىدىن ئۇنىڭ مېغىزىنى ئىلىپ، شاكىلىنى چىقىرىۋېتىشىمىز، تېشىدىن ئىچىگە كىرىشىمىز كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن تۈرمۇش ھادىسىلىرى ئارقىلىق تۈرمۇشنىڭ ماھىيىتىنى، تاسادىپىيلىق ئارقىلىق مۇقەررەرلىكىنى ئىپادىلەپ بېرەلەيمىز، شۇنىڭ بىلەن تۈرمۇشنى ئەكس ئەتتۈرۈشتە بىر پۈتۈن چىنلىققا ئېرىشەلەيمىز. تۈرمۇشتىكى يالغۇز بىر شەيئى، بىر پاكىتنى تەسۋىرلەش بىلەن ياكى بەزى يىرىم چىنلىك، رەزىل ھادىسىلەرنى دۆۋىلەپ قويۇش بىلەن ھەرگىزمۇ بەدىئىي چىنلىقنى ئېرىشكىلى، شۇنداقلا شەيئىنىڭ ماھىيىتىنى، خاراكتېرلىك بەلگىسىنى ئىپادىلەپ بەرگىلى بولمايدۇ. مۇبادا يازغۇچى تۈرمۇشتىكى مەلۇم شەيئىي ۋە پاكىت ئارقىلىق ئۇنىڭ ماھىيىتىنى ئېچىپ بەرمەكچى بولىدىكەن، ئۇنىڭ تۈرمۇش چىنلىقى ئۈستىدە سېلىشتۇرۇش، تەھلىل قىلىش، پىششىقلاش ۋە ئۆزگەرتىش ئېلىپ بارماسلىقى مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى مەلۇم تۈرمۇش ھادىسىنىڭ تۈرمۇشنىڭ ماھىيىتىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىش-بەرمەسلىكىنى پەقەت ئوبراز يارىتىش جەريانىدىلا بىلگىلى بولىدۇ. ئەدەبىي ئىجادىيەت تۈرمۇشنىڭ تاشقى ھالىتىنىڭ چىنلىقىنى تەسۋىرلەشنىلا ئەمەس، بەلكى ئەڭ مۇھىمى، تۈرمۇشنىڭ ئىچكى ماھىيىتىدىكى بىر پۈتۈن چىنلىقنى ئېچىپ بېرىشنىمۇ تەلەپ قىلىدۇ. دېمەك، بىز بۇلاردىن شۇنداق خۇلاسىگە كېلەلەيمىزكى، بەدىئىي چىنلىق تۈرمۇشنىڭ ماھىيىتى ۋە قانۇنىيىتى دېگەن ئۇقۇم بىلەن ۋە ئەدەبىي ئىجادىيەت دېگەن ئۇقۇم بىلەن مەڭگۈ باغلانغان بولىدۇ.

سۇبيېكتىپ شەيئىلەر بىر زىددىيەتلىك گەۋدە، ئۇنىڭ ئىچى توقۇنۇش ۋە كۈرەش بىلەن تولغان، ئۇنىڭغا ئىجابىيلىق بىلەن سەلبىيلىك، توغرىلىق بىلەن خاتالىق، يورۇقلۇق بىلەن قاراڭغۇلۇق سىڭگەن بولىدۇ. جەمئىيەتنىڭ بىر ئەزاسى ھېسابلانغان يازغۇچى ئوبيېكتىپ مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان بۇ زىددىيەتلىك گەۋدىنى بەدىئىي چىنلىققا ئايلاندۇرۇش داۋامىدا ئۇنىڭغا چوقۇم ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز ھالدا ئۆزىنىڭ سىياسىي

مەيدانى، ئىدىيۇى خاھىشى، ھېسسىياتى، پوزىتسىيىسى ۋە ئېھتىياجلىرىنى سۆزلەپ رۇپ، شۇ ئارقىلىق تۇرمۇشقا بولغان باھاسىنى ئىپادىلەيدۇ. «سەنئەتنىڭ ماھىيىتى قوللاش ياكى قارشى تۇرۇشتىن ئىبارەت، ئېتىبارسىز قالايدىغان سەنئەت بولمايدۇ ھەم بولۇشمۇ مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى ئادەم ھوتو سۈرەت ئاپپاراتى ئەمەس، ئۇ رېئال لىقنى رەسىمگە تارتمايدۇ، ئۇياكى رېئاللىقنى مۇئەييەنلەشتۈرىدۇ، ياكى رېئاللىقنى ئۆزگەرتىدۇ ۋە ياكى رېئاللىقنى ۋەيران قىلىدۇ» (گوركى). ئەدەبىي ئىجادىيەت جەريانىدا ھېسسىياتقا بېرىلمەي، بىپەرۋا ياكى ئوبيېكتىپ شەيئىدىن خالىي تۇرىدىغان يازغۇچىنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئىجادىيەتتە مۇۋەپپەقىيەت قازانغان نۇرغۇن يازغۇچىلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئىجادىيەت داۋامىدا ئۇرغۇپ تۇرغان ھېسسىياتنى بېسىۋالالماسلىقتەك تەجرىبىلەرنى بېشىدىن كەچۈرگەن. مەسىلەن، ل. تولستوي ئۆزىنىڭ مەشھۇر ئەسەرلىرى - «ئۇرۇش ۋە تىنچلىق»، «ئاننا كارىنىنا»، «تىرىلىش»نى قان - ياشنى سىياھ قىلىپ، بىرمۇ بىر يېزىش نەتىجىسىدە ئىجاد قىلغان. شۇڭا بۇ ئەسەرلەر بىر ئەسىردىن بۇيان كىشىلەرنىڭ كىتابخانلارنى تەسىرلەندۈرۈپ، ھاياجانغا سېلىپ كەلمەكتە. بۇنىڭ بۇنداق بولۇشىنى ئاپتورنىڭ ھەر بىر قۇر، ھەر بىر سۆزگە سىڭدۈرگەن مۇھەببەت - نەپرەتلىرىدىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. ھەر قانداق يازغۇچى مۇئەييەن ئىدىيۇنى خاھىش ۋە مۇھەببەت - نەپرەت تۇيغۇسى بىلەن ئىجتىمائىي تۇرمۇشنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ. ئىلغار ئىدىيۇنى خاھىشقا يازغۇچى ئۆزىنىڭ ئەسىرىنى تۇرمۇشنىڭ ئىچكى قانۇنىيىتىنى ۋە تەرەققىيات يۆزلىنىشىنى تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ ئېچىپ بېرىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدۇ ۋە شۇ ئارقىلىق ئەسىرىنىڭ بەدىئىي چىنلىقىنى تېخىمۇ ئۆستۈرىدۇ ھەم كۈچەيتىدۇ. ئەسەرنىڭ بەدىئىي خاھىشى ھامان بەدىئىي چىنلىقنى ئاساس ۋە تايانچ قىلىدۇ. بەدىئىي چىنلىق ئەسەرنىڭ جېنى بولسا، خاھىش ئەسەرنىڭ روھى. بەدىئىي ئوبراز قانچە چىن بولسا، ئۇنىڭ ئىدىيۇى خاھىشىمۇ شۇنچە پۈختا ئاساسقا ئىگە بولىدۇ. پېرسونالار ئوبرازى ھەقىقىي، جانلىق، قايىل قىلارلىق قىلىپ تەسۋىرلەنسىلا، خاھىشمۇ ناھايىتى روشەن ئىپادىلىنىدۇ. بۇنى مۇھاكىمە، بايان ۋە مونولوگ ئارقىلىق چۈشەندۈرۈپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى بولمايدۇ. يازغۇچىنىڭ ئىدىيۇى خاھىشى، ھېسسىياتى، كۆز قارىشى، پوزىتسىيىسى ۋە پىكرىنى ئوبراز ئارقىلىق ئىپادىلەش ئەدەبىياتىنىڭ پەۋقۇلئاددە خۇسۇسىيىتى. شۇڭا ئەدەبىي ئىجادىيەتتە ئەسەرنىڭ ئىدىيۇى خاھىشى ئالاھىدە كۆرسىتىلمەسلىكى، بەدىئىي ئوبرازلار ئارقىلىق تەبىئىي ئىپادىلىنىشى، يەنى بەدىئىي ئوبرازلارغا سىڭدۈرۈۋېتىلىشى كېرەك. «ئاپتورنىڭ كۆز قارىشى قانچە يوشۇرۇن بولسا، بەدىئىي ئەسەر ئۇچۇن شۇنچە ياخشى بولىدۇ» (ئېنگېلس).

بەدىئىي چىنلىق بىلەن خاھىشنىڭ مۇناسىۋىتى مەسىلىسىدە، چىنلىقسىلا تەكىتلەپ، خاھىشقا سەل قارايدىغان ياكى خاھىشنىلا تەكىتلەپ، چىنلىقنى سەل قارايدىغان بىر تەرەپلىمىلىك قاراشلارغا قارشى تۇرۇش كېرەك. بەدىئىي چىنلىق ئىدىيۇى خاھىشنىڭ ئاساسى - ۋە تايانچىنى دېگەندە، ئەسەردە چىنلىق بولسىلا ھەممە ئىشنىڭ پۈتكىنى، شۇ دەپ قارىساق بولمايدۇ، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىكى چىن ئەسىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ياخشى، گۈزەل بولۇشى ناتايىن. مەسىلەن، تۇرمۇشتىكى يىرگىنچلىك، رەزىل نەرسىلەرنى

ئوبيېكتىپ هالدا پاش قىلغان ئەسەرلەرنىڭ بەزى تەپسىلاتلىرى ناھايىتى چىن بولۇشى مۇمكىن، ئەمما ئەسەردە باھا، ئىلغار خاھىش بولمىغانلىقى ئۈچۈن، كىشىلەردە يىرگىنچ لىك نەرسىلەرگە ھېسداشلىق قىلىدىغان ۋە ئۇنىڭدىن زوقلىنىدىغان ئەھۋال يۈز بېرىشىمۇ مۇمكىن. شۇڭا يازغۇچى قايسى خىلدىكى چىنلىقىنى يازمىسۇن، ئەسەرنىڭ ئىدىيىۋى خاھىشىغا تولۇق ئەھمىيەت بېرىشى، ئەسەردە چىنلىق، ياخشىلىق ۋە گۈزەللىكنى بىرلىككە كەلتۈرۈشى، شۇ ئارقىلىق كىتابخانلارنى ئالىيجاناب، گۈزەل ئېستېتىك ھېس - تۇيغۇ قوزغىشى لازىم. ئەسەرنىڭ خاھىشىنىلا تەكىتلەپ ئەسەرنىڭ چىنلىقىغا سەل قارايدىغان، ئىدىيىۋى خاھىش ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ، قالغانلىرى ئاساسلىق ئەمەس دەپ ھېسابلايدىغان، خاھىش بىلەن چىنلىقنى قارمۇ قارشى قىلىپ قويىدىغان، ھەتتا خاھىش ئارقىلىق بەدىئىي چىنلىقنى بۇزىدىغان ئەھۋاللارمۇ بار. بۇ ئىنتايىن خاتا ۋە زىيانلىق. پېرسوناژلار خاراكتېرى، سيۇژېت ۋە كونكرېت توقۇنۇش تەسۋىرىدىن ئايرىلغان خاھىشنىڭ مۇقامى قانچىلىك يۇقىرى، كۆچلۈك بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇ ئەسەرنىڭ بەدىئىي چىنلىقى ۋە ئىجتىمائىي ئۇنۇمىنى زىيانغا ئۇچراتماي قالمايدۇ. شۇڭا ئەدەبىي ئىجادىيەتتە بەدىئىي چىنلىق بىلەن خاھىشچانلىق ئورگانىك ھالدا بىر گەۋدىگە ئايلانىدۇرۇلۇشى لازىم.

بىز بەدىئىي چىنلىقنى تەشەببۇس قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ناتۇرالىزمدىن ھوشيار بولۇشىمىز لازىم. چۈنكى مەيلى رېئالىزم بولسۇن، مەيلى ناتۇرالىزم بولسۇن، ھەر ئىككىلىسى چىنلىقنى تەكىتلەيدۇ. ئەمما بۇلار تەكىتلىگەن چىنلىق ماھىيەت جەھەتتە بىر - بىرىدىن پۈتۈنلەي پەرقلىنىدۇ. رېئالىزمۇ تۇرمۇشنىڭ تاشقى قىياپىتىنىڭ ۋە ئېپىزوتلىرىنىڭ چىنلىقىغا ئەھمىيەت بېرىدۇ. ئەگەر مۇھىمى، تۇرمۇشنىڭ ئىچكى مەنىسى ۋە بىر پۈتۈنلۈكنىڭ چىنلىقىغا ئەھمىيەت بېرىدۇ. رېئالىزمچىلار نېمىنى كۆرسە شۇنى يېزىۋېرىۋېرىدۇ. ئۇلار جەزمەن تۇرمۇشتىكى خاراكتېرلىك، تىپىك ئەھمىيەتلىك ۋەقە، ھادىسىلەرنى تەسۋىرلەيدۇ ۋە بۇ ھادىسىلەرنى بارلىق بەدىئىي ۋاستىلەرنى قوللىنىپ كۆچەيتىدۇ، گەۋدىلەندۇرىدۇ، ئۇلارنى تۇرمۇشنىڭ ماھىيىتىنى ۋە قانۇنىيىتىنى كۆرسىتىپ بېرىشكە قادىر قىلىدۇ. ئەمما ناتۇرالىزم ئۇنداق قىلمايدۇ. ناتۇرالىزم بىر خىل ئىجادىيەت ئۇسۇلى بولۇش سۈپىتى بىلەن دەللىچىلىكنى پەلسەپىۋى ئاساس قىلىدۇ. جەمئىيەتنى نوقۇل بىئولوگىيىلىك نۇقتىئىنەزەر بىلەن كۆزىتىپ ۋە بايان قىلىپ، تۇرمۇشنى ئەينەن كۆچۈرۈپ ئىپادىلەشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. تۇرمۇشنى تىپىكلەشتۈرۈپ پىششىقلاشنى ۋە ئومۇملاشتۇرۇشنى رەت قىلىدۇ. رېئال تۇرمۇشتىكى يۈزە، ئۇششاق - چۈششەك ئىشلارنى خاتىرىلەش بىلەنلا قانائەتلىنىدۇ، تۇرمۇشنى سىياسىي، ئەخلاقىي جەھەتتىن باھالاشنى پۈتۈنلەي رەت قىلىپ، تۇرمۇشنى ئۆلۈك ھالدا ئۆز پېتىچىلا كۆچۈرۈپ، تۇرمۇشنىڭ ماھىيىتىنى ۋە قانۇنىيىتىنى نامايان قىلايدۇ. شۇڭا بىز چىنلىقنى تەكىتلىگەندە، شەيئىي ئەھۋالنىڭ ماھىيىتى، تەرەققىيات يۈزلىنىشىنى ئەكس ئەتتۈرۈشكە، چىنلىق بىلەن خاھىشنى بىر دەكلىككە كەلتۈرۈشكە ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم. ئۇنداق بولمىغاندا، ئەدەبىياتىمىزنىڭ ساغلام تەرەققىي قىلىشىغا نۇقسان يېتىدۇ.

مەسئۇل مۇھەررىر: ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

ئەكبەر قادىر

«ئاقساق بۇغا» ئۇستىدە مۇلاھىزە

يازغۇچى مۇھەممەت باغراشنىڭ «ئاقساق بۇغا» ناملىق ئەسىرى ئادەم بىلەن تەبىئەت ۋە جانلىق مەۋجۇداتلارنىڭ مۇناسىۋىتى ھەققىدىكى مۇلاھىزىلىك ئەسەردۇر. ئەسەردە ئادەمنىڭ ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت ۋە تەبىئەت فۇنكسىيە مۇھىتى جەريانىدىكى ئادەم ئىكەنلىكى مىللىي ئەخلاقىي چۈشەنچىلەر ھەم پەلسەپىۋى نۇقتىلاردىن مۇلاھىزە قىلىنغان.

ئادەم بىلەن تەبىئەتنىڭ مۇناسىۋىتى تېمىسى يېڭى تېما ئەمەس. ئۇ بۇنىڭدىن بۇرۇنمۇ «قىزىل تاغ باتۇرلىرى» قاتارلىق ئەسەرلەردە ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان، ئەمما بۇنداق ئەسەرلەردىكى خاھىش تەبىئەتكە قارشى قەتئىي كۈرەش قىلىش، تەبىئەت ئالدىدا قىلچە تىز پۈكمەسلىكتىن ئىبارەت بولدى. ئۇلارنىڭ سىيۇژىت لىنىيىسى تەبىئەت بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى كۈرەشنى بويلاپ راۋاجلانىدۇرۇلدى. ئادەملەرنىڭ تەبىئەت ئۇستىدىن غەلىبە قىلىشى تەبىئىي ھالدا ئەسەرنىڭ خاتىمىسى قىلىندى. بۇلار بىلەن «ئاقساق بۇغا» دىكى ئادەم بىلەن تەبىئەتنىڭ مۇناسىۋىتى تېمىسىنى سېلىشتۇرغىنىمىزدا، ئالدى بىلەن ھېس قىلىدىغىنىمىز يازغۇچىلاردىكى ئوخشاش تېما ئۇستىدىكى ئوخشىمىغان تەپەككۇر ۋە ئوخشىمىغان خاھىشتۇر.

ئىنسانىيەت ئۆزىنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق مەۋجۇتلۇق ئاساسىنى پەقەت ئىجتىمائىي تۈرمۇش مۇھىتى ئاساسىدىلا يارىتىپ قالماستىن، يەنە ئىنسانىيەت تاينىپ ياشايدىغان تەبىئەت مۇھىتى ئاساسىدىمۇ بەرپا قىلغان. ئىنسانىيەت ئۆزىنىڭ كۈچ-قۇدرىتىنى بىلىشكە باشلىغان ئەڭ دەسلەپكى ۋاقىتلاردىلا ئالدى بىلەن ئۆزلىرى ياشاۋاتقان مۇھىت ۋە بۇ مۇھىت بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلەر ئۇستىدە ئويلانىدى. تەبىئەت ئەپسانىلىرىنىڭ يارىتىلىشى ئۇنىڭ نەتىجىسى بولدى. ئەخلاق قارىشى بۇ تەبىئەت ئەپسانىلىرىنىڭ مەركىزىدۇر. كىشىلەر ئەڭ دەسلەپكى ياخشىلىق ۋە يامانلىقنى تەبىئەتنى سۆيۈش-سۆيمەسلىك، ئاسراش ياكى ئاسرىماسلىق بىلەن ئۆلچىدى ياكى ئايرىدى. دېمەك، تەبىئەتنى مەركەز قىلغان ئەخلاق قارىشى ئىنسانىيەتنىڭ ئۇزاق ئەسرلىك تارىخىي تەرەققىياتى جەريانىدا ئىنتايىن مۇھىم رول ئويناپ كەلدى. ئۇ گەرچە ئىنسانىيەت پىسخىكىسىدا ئاللىقاچان بىر خىل ئورتاق ئەنئەنىۋى ئەخلاق قارىشىغا ئايلىنىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەمما ئادەم بىلەن تەبىئەتنىڭ مۇناسىۋىتى ئۇستىدە يېڭىباشتىن مۇلاھىزە ئېلىپ بېرىش بۈگۈنكى يازغۇچىلارغا نىسبەتەن سەل قارىغىلى بولمايدىغان بىر تەرەپ بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. چۈنكى ئىنسان بىلەن تەبىئەتنىڭ مۇناسىۋىتى بۈگۈن ئىلگىرىكى ھەر قانداق دەۋردىكىدىنمۇ مۇرەككەپلەشتى. ئۇ ئەمدى دۇنياۋى مەسىلىگە ئايلىنىپ، ئىنسانىيەتنى ئۆز تارىخى، ھاياتلىق ئاساسى ئۇستىدە قايتا ئويلىنىشقا ئۇندىمەكتە. ئادەملەر

تەبىئەتكە زامانىۋى ئالاقە بىلەن مۇناسىۋەتلىك قىلماقتا. مۇشۇنداق شارائىتتا يازغۇچى مۇھەممەت باغراش بۇ تېمىغا يۈرۈش قىلدى. ئۇ ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق تەلىپى نۇقتىسىدىن قەلەم تەۋرەتتى. ئىخچام سىيۇژىت، قىسقا ھەجىم ۋە قىسقا جايانلار بىلەن ئەمەس، ئەكسىچە ھەرىكەتچان، ستېرېئولۇق سىيۇژىت، ئەتراپلىق مۇلاھىزە ئارقىلىق ئۆز كۆز قارىشىنى ۋە يېڭى خاھىشنى ئەكس ئەتتۈردى.

يازغۇچى خۇداغا ئەمەس، ئادەمگە ئېتىقاد قىلدۇ دېيىلسە، ئۇنداقتا ئادەم تۇرمۇشى، ئادەمنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئۈچۈن شەرتلىك باغلانغان مۇناسىۋەتلەر ـ شەيئى، ھادىسە، جانلىقلار ئۈستىدە باش قاتۇرۇش يازغۇچىدىكى بۇ خىل ئېتىقادنىڭ مەركىزىدۇر. ئەدەبىياتنى ھەقىقىي مەنىدىكى بىر خىل مەدەنىيەت ھادىسىسى، ئالاقە، تۇيغۇ ھادىسىلىرىنى كەڭلىككە يېيىپ كىتابخان بىلەن ئورتاق مۇلاھىزە قىلىش دەپ چۈشىنىش بۇ ئېتىقادنى ھەسسىلەپ ئاشۇرۇۋەتتى، كىتابخانلىنىڭ ئوبرازغا بولغان چۈشەنچىسىنمۇ كېڭەيتتى. مۇھەممەت باغراش ياراتقان ئىشقىيار (ئەسەردىكى باش قەھرىمان) ئەنە شۇنداق ئۆزىگە خاس ئىچكى كۆچكە، ئىرادىگە، پىكىر ـ مۇلاھىزىلەرگە ئىگە قىلىنغان پېرسوناژ. ئۇ ئىجتىمائىي نۇقتىدىن مىللەت، سىنىپقا تەۋە بولسىمۇ، ئەمما ئەسەردىكى ئورنى، ئۆزىگە خاس روھىي دۇنياسى بىلەن كىتابخان قەلبىدە پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ بۈگۈنكى تەقدىرى بىلەن چەمبەرچەس باغلانغان بىر ئىنسان سۈپىتىدە گەۋدىلىنىدۇ. ئۇنىڭدا بۈگۈنكى دۇنيا كىشىلىرى ئورتاق دۈچ كېلىۋاتقان، سېزىۋاتقان كرىزىس ئېڭى بار. ئەسەردە ئۇ بۇ خىل ئورتاق ئاڭنىڭ مۇجەسسەملەشكەن تىپى قىلىنغان. ئۇ يەنە ئاپتور بىلەن كىتابخان ئورتاق باش قاتۇرۇۋاتقان ئادەم بىلەن تەبىئەتنىڭ مۇناسىۋەتىدىكى يېڭى خاھىش، يېڭى مۇلاھىزىلەرنىڭ مەركىزىگە قويۇلغان. شۇڭا ئىشقىيار ئەسەردە باشتىن ـ ئاخىر تەبىئەتنى، جانلىق مەۋجۇداتلارنى ئويلايدۇ، ئۇلارنى سۆيىدۇ، ئۇلارنىڭ ئىنسانىيەت بىلەن بولغان ئىچكى مۇناسىۋەتلىرى ئۈستىدە ئويلىنىدۇ. ئىشقىيارنىڭ يەنە بۈگۈنكى ئىنسانىيەتنىڭ كرىزىس تۈيغۇسى بىلەن باغلىنىپ كېلىدىغان، ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقنىڭ بۇزۇلۇشىدىكى سەۋەبلەرنى ئۆزىنىڭ تەبىئەتكە، جانلىق مەۋجۇداتلارغا تۇتقان پوزىتسىيىسىنىڭ ئىلمىي بولمىغانلىقىدىن، تەبىئەتنى ئۆزگەرتىش ئەمەلىيىتىدە قارىغۇلارچە ئىش ئېلىپ بارغانلىقىدىن ئىزدەيدىغان «ئۆز ـ ئۆزىنى سوتلاش ئېڭى» مۇ بار. ئىشقىيار خاراكتېرىگە سىڭگەن بۇ خىل ئاڭ ئۇنىڭ بۇغا بالىسىنى پولك كوماندىرىنىڭ كېسىلى ئۈچۈن دورا قىلىپ بېرىدىغان ۋاقىتتىكى مونولوگىدا ئىنىق ئىپادىلىنىدۇ: «ئۇلار مۇشۇ گۈناھسىز، بىچارە ھايۋانىنى ئۆلتۈرمەكچى. يەنە كېلىپ ئۆزۈمگە، ماڭا ئۆلتۈرگۈزمەكچى! بىز ئادەممۇ؟! ئۇ ئۆزىنىڭ ئەركى بويىچە ياشاشقا ھەقلىق...مەن شۇ چاغدىلا ئۆزۈمنىڭ ئەقىدىسىگە سادىق بولۇپ قالالايمەن. تەبىئەتكە، ئەجدادلىرىمنىڭ روھىغا، ئاتا ـ بوۋامغا يۈز كېلەلەيمەن... ئۇ ئىنسانىيەتنىڭ دوستى. ئانا تەبىئەتنىڭ بالىسى. ئۇ ھاياتقا گۈزەللىك، دوستلۇق بېرىدۇ. مۇشۇنداق بىباھا ھايۋاننى، ئىنسانىيەتنىڭ دوستىنى ھېچ سەۋەبسىزلا ئۆلتۈرۈش ھېنىكچە بەكمۇ شەپقەتسىزلىك!»

ئىشقىيار يەنە بىر تەرەپتىن، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ھوشيار، قاۋۇل، ياراملىق جەڭچىسى. بىزنى تولىمۇ رازى قىلىدىغان يېرى شۇكى، ئىشقىيار ۋۇجۇدىدا خەلق، ۋەتەن تاپشۇرغان ۋەتەننىڭ زېمىنى، تۇپرىقى، ئورمىنى، جانلىقلىرىنى قەتئىي قوغداش، ئاسراشتىن ئىبارەت شەرەپلىك بۇرچ بىلەن بۇۋىسى ئۆگەتكەن تەبىئەتنى مەركەز

قىلغان ئەخلاق قارىشى زىچ بىرلىشىپ كەتكەن. ئىشقىيار خاراكتېرىنىڭ ھايات-لىقى كۆچمە مۇشۇ ئىككى تەرەپنىڭ بىرىكمىسىدە. ئۇ پەقەت مۇشۇ ئىككى تەرەپنىڭ بىرىكمىسىدە يارىتىلغانلىقى بىلەنلا ئۇلۇغلىنىدىغان ئوبراز. ئۇنىڭدا مۇشۇ ئىككى تەرەپ بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئۇ بىزنىڭ كۆز ئالدىمىزدا چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ «ئاق پاراخوت» ناملىق ئەسىرىدىكى سەبىي بالا ئوبرازى بولۇپ ئەمەس، بەلكى ئۆزىمىزنىڭ تۇپرىقى، ئۆزىمىزنىڭ قېنىمىز-دىن يارالغان ھەقىقىي ئىشقىيار بولۇپ گەۋدىلىنىدۇ. ئىشقىيار روھىدىكى تەبىئەتنى مەر-كەز قىلغان ئەخلاق قارىشى ئەسەردە مۇنداق ئىپادىلەنگەن: «بوۋام ماڭا ھاياتنى، ئىنسانلارنى، تەبىئەتنى قەدىرلەشنى، ئىنسانىيەتنىڭ بەخت - سائادىتىنى، مەدەنىيىتىنى ئالىي بىلىشنى، شەخسىيەتسىز، توغرا، ئادىل بولۇشنى، تەبىئەت ۋە ئىنسانىيەتكە يالقۇن-لۇق سۆيگۈ، ئوتلۇق مېھىر - مۇھەببەت باغلاشنى ئۆگەتتى».

ئادەمنى ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق ئېڭى يۈكسەكلىكىگە كۆتۈرۈش ۋە جىسمانىي جە-ھەتتىن تەبىئەتكە قېتىشتىش، روشەنكى، ئادەم بىلەن تەبىئەتنىڭ مۇناسىۋىتىنى قايتا مۇلاھىزە قىلىدىغان «ئاقساق بۇغا» غا ئوخشاش ئەسەرلەرنىڭ ئەڭ دىققەت قىلىدىغان نۇقتىسى. بۇ خىل يېڭى ئالەم ئەسەردىكى ئىشقىيار ئوبرازىدا ئىپادىلەنگەن. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا كىچىكىدىنلا ئانا يۇرتقا، ئۇنىڭ ئوتلاق، دەل - دەرەخ، ئۇچار قۇشلىرىغا، جا-نلىقلىرىغا بولغان يالقۇنلۇق مۇھەببەت يېنىپ تۇرىدۇ. بۇ مۇھەببەت شۇنىڭغا بىر كۈنى سەپداشلىرى بىلەن مەشق مەيدانىدىن بازىغا قايتىۋاتقاندا ماشىنىغا سوقۇلۇپ كەتكەن يېرىمجان بۇغا بالىسىنىڭ يولۇقۇپ قېلىشى ۋە كېيىن ئۇنى «ھەربىي نىزامغا خىلاپ» ھالدا بېقىۋېلىپ ساقايتىش جەريانى بىلەن ماس ھالدا تەدرىجىي ئاشكارىلىنىپ كۆچىيىپ بارىدۇ، ئاخىرىدا بولسا، بۇغا بالىسىنى قوغداپ ئانا تەبىئەتكە قايتۇرۇپ بېرىش بىلەن ئۇنىڭ قۇربان قىلىۋېتىش ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىن زىددىيەتكە دۇچ كېلىدۇ. بۇ زىددىيەتنىڭ بىر تەرەپ قىلىنىپ، بۇغا بالىسىنىڭ ئۆز ئەركىنى تېپىشىدا ئىشقىيار بىر تەرەپتىن باشتىن - ئاخىر مىللىي ئالاھ، مىللىي پىسخىكىنىڭ ئىچكى قوزغىتىشىدا بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن، بۇگۈنكى ئىنسانىيەت دۇچ كېلىۋاتقان «كرىزىس ئېڭى» نىڭ مەددىتىگە ئېرىشىدۇ. ناھايىتى ئىنچىكە، ئىشقىيار ئۆزىنى بۇ ئىككى خىل ئالاھ - پىسخىكا-سىنىڭ تالالۇېلىشىغا تاپشۇرغان. بۇرۇنىڭ ئىشقىيار تەرىپىدىن ئېتىمپ ئۆلتۈرۈلۈشى ئىشقىيار خاراكتېرىنى ئويلىمىغان يەردىن بىر مۇرەككەپلىككە باشلاپ كىردى. ئەمدى ئىشقىيار ئۆز ۋۇجۇدىدىكى تەبىئەتنى سۆيۈش، جانلىق مەۋجۇداتلارنى سۆيۈشتەك ئەنە-ئەنىۋى مىللىي ئالاھ بىلەن بۇرۇنقى تۇنۇنىش، بۇرۇنقى ئۇلۇغلاش چۈشەنچىسىنىڭ ئۆتكۈر كۈرىشىگە دۇچ كەلدى. ئەتىجىدە ئۇ بىر تەرەپتىن بۇغىنى قوغداپ قېلىپ، زامانىۋى ئالاھ، ئۆزىگە خاس گۈزەللىك چۈشەنچىسىنى ناھايان قىلىپ خۇشاللانسا، يەنە بىر تەرەپ-تىن، بۇرۇنقە تۇنۇنۇشتىن ئىبارەت بۇ مىللىي ئەنىۋىنى ئاڭنىڭ يەنە بىر قاتلىمى تە-رىپىدىن جازالىنىدۇ، ئازابلىنىدۇ.

ئىشقىيار كىچىكىدىن ئۈيغۇر ھاياتىنىڭ تازا قايناق بۇلىقى بولغان ئاۋات بىر يېزىدا تۇغۇلۇپ، قويۇق ئەنىۋىنى مىللىي تۇرمۇش مۇھىتىدا ئۆسۈپ چوڭ بولغان. يېزىدا ئېلىپ بېرىلىدىغان كۆك مەشرەپ، نوروز ئۈيۇنى شۇنىڭدەك تۇرلۇك مۇراسىملار، يېزا كىشىلىرىنىڭ ساپ دىل مەجەزى، ئۇلارنىڭ تەبىئەت، سۇ، يەر، جانلىقلار بىلەن خۇددى «تەڭ يارىلىپ، تەڭ يوقايدىغان» دەك پىسخىك كەيپىياتى ئىشتىيارغا بوۋىسى بىلەن

مەشرەپلەرگە ئەگىشىپ باردىغان ئاشۇ كىچىك ۋاقىتلاردىلا چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەن ئۇنىڭ روھىي قاتلىمىدا ئاشۇ ساپ دىل يېزا ئادەملىرىگە ئوخشاشلا مەنسۇي ھالەت ـ تەن بىلەن تەبىئەتنىڭ بىرلىكى ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالەتتە چوڭقۇر يىلتىز تارتقان ئىدى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا بوۋىسى ئېيتىپ بەرگەن «ئوغۇز رىۋايىتى» دىكى ئوغۇزلارنىڭ يەر، تەبىئەت، جانلىقلار ھەققىدىكى بىرلىك قارىشى، مۇناسىۋەتلىرى، شۇنداقلا «يەر ئانىنى ئۇلۇغلاش، دەل ـ دەرەخ، گۈل گىياھ، ئۇچار ـ قاناتلارنى ئۆز قېرىندىشى ساناش ئۇلارنىڭ ئەڭ يۇكسەك ئەخلاقى، ئەۋلادتىن ئەۋلادقا قالىدىغان ئادەم بولۇش نىزامى» ئىكەنلىكى ۋە بۇ جەھەتتىكى پائالىيەتلىرى، بوۋىسىنىڭ مانا بۇ نىزاملارنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالماسلىق ھەققىدە تەكىتلەپ ئېيتقان سۆزلىرى ئېڭىمدا كۆرۈلۈۋاتقان ئەنىقسىز مىللىي چۈشەنچىلەرنىڭ كېلىش مەنبەسىدۇر. ئىشقىيارنىڭ خاراكتېرى مانا شۇ ۋاقىتتىلا يارىتىلىپ بولغانىدى. ئۇنىڭ كېيىنكى پائالىيەت، ئۇي ـ خىيالىرى يەقەت شۇ خاراكتېرىنىڭ بۈگۈنكى زامانىۋى ئاڭ، ئىنسانىيەت ئورتاق كرىزىس ئېڭىغا دۇچ كەلگەن ۋاقىتتىكى تۇرلۇك ئۆزگىرىش، تەرەققىي قىلىش جۈملىسىدىندۇر. ئىشقىيارنىڭ تەبىئەت ۋە تەبىئەت بىلەن ئادەملەرنىڭ مۇناسىۋىتى ھەققىدىكى چۈشەنچىسىمۇ باشتىن ـ ئاخىر بىر دەك.

ئىشقىيار خاراكتېرىدە ئەنىئەنىۋى مىللىي پىسخىكىنىڭ بۆرىگە تېۋىنىشتىن ئىبارەت يەنە بىر تەرىپىمۇ بار. ئۇ ھەربىي سەپكە ماڭىدىغان كۈنى بوۋىسى كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا «بۆرىدەك باتۇر، ۋاپادار، ھوشيار، ئەقىللىق، چىدامچان، مەردانە بول!» دەپ بۆرە ھوشۇقىنى ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىپ قويىدۇ، شۇنداقلا بۆرە رىۋايىتىنى سۆزلەپ بېرىپ، بۆرىنى ئۇلۇغلاش، بۆرىگە تەۋىنىشنىڭ سەۋەبلىرىنى سۆزلەپ بېرىدۇ.

تەبىئەتنى، جانلىقلارنى سۆيۈش، ئاسراش، قوغداش بىلەن بۆرىنى ئۇلۇغلاش، ئۇنىڭغا تەۋىنىش ئىشقىيار ئەنىئەنىۋى مىللىي پىسخىكىسىنىڭ ئايرىلماس ئىككى تەرىپىدۇر. ئەمما ئىشقىيار خاراكتېرىنىڭ قىممىتى يالغۇز ئۇنىڭ ئەنىئەنىۋى مىللىي پىسخىك ئامىللىرىغا پاي بولغانلىقى بىلەنلا ئۆلچەنمەيدۇ، ئەڭ مۇھىمى، ئۇنىڭ خاراكتېرىدە يەنە زامانىۋى ئاڭ ـ بۇگۈنكى ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق ئېڭى ۋە كرىزىس ئېڭى، كرىزىس تۈيغۇسى قويۇق ھەم كۈچلۈك بولغانلىقىدا، غالىب كەلگەنلىكىدە، ئىنسانىيەتكە خاس بولغان گۈزەللىك قارىشىنى قورقماي ناماياں قىلغانلىقىدا كۆرۈلىدۇ. ئىشقىيار نېمە ئۈچۈن چىشى بۆرىنى ئېتىۋېتىپ، بۇغا بالىسىنى قوغداپ قالدى؟ مۇلاھىزىمىزدە يەنە مۇنداق نۇقتىنىمۇ چىقىش قىلىمىز: بۆرىنىڭ بۇغا بالىسىغا قەھرى بىلەن يېقىنلىشىۋاتقان ۋاقىتتىكى ھالىتى بۈگۈنكى ئىنسانىيەتنىڭ ئىشقىيارىدىن ئىبارەت ۋەكىلىنىڭ ئېڭىدا گۈزەللىك بىلەن رەزىللىكنىڭ كۈرىشى بولۇپ گەۋدىلەندى. بۇ ئىشقىيارنىڭ مىللىي ئەنىئەنىۋى پىسخىكىسىنىڭ قۇلى بولماستىن، يازغۇچى زامانىۋى ئاڭ يۇكسەكلىكىدە ياراتقان ئىجادىي ئوبرازى ئىكەنلىكىنى ئىنتايىن ئېنىق جايىدا دەللىلەيدۇ.

ئىشقىيار ئەنىئەنىۋى مىللىي پىسخىكىنىڭ قۇلى بولماستىن، ئۇنى ئىجادىي راۋاجلاندۇرغۇچى، ئۇنى زامانىۋى ئاڭ يۇكسەكلىكىگە كۆتۈرۈپ بۈگۈن ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇش تەرەپدارىدۇر. يازغۇچىنىڭ ئىشقىيار ئوبرازىنى، ئۇنىڭ بۇغا بالىسى بىلەن بولغان «قېرىنداشلىق» مۇناسىۋىتىنى، تەبىئەتنى سۆيۈش روھىنى شۇنچە ئېنىقكى، شۇنچە چوڭقۇر، ھۇنچە تەسىرلىشىمۇ ئىشقىيار خاراكتېرىدىكى بۇ خىسلەت

ماهىيەتلىك تەرەپنى ئۆز مىللىتىنىڭ مىللىي پسىخىكىسىغا ھەقلىق سادىق بولغان ھالدا ئوغرا، تەسىرلىك قىلىپ يورۇتۇپ بېرىشتىن ئىبارەتتۇر. ئەگەر يازغۇچى ئىشقىيار خاراكتېرىدىكى بۇ ماھىيەتلىك تەرەپنى گەۋدىلەندۈرۈشكە سەل قارىغان بولسا، ئىشقىيار خاراكتېرى بۇنچە جەلپ قىلارلىق يارىتىلمىغان بولاتتى. ھەتتا ئۇ ئەنئەنىۋى مىللىي پسىخىك ئامىللار چىرماپ كەتكەن، بۇگۈن ئۇچۇن ھېچقانداق بەدىئىي ئويلانمۇرۇش قىممىتى بولمىغان ئوبرازغا ئايلىنىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى.

ئادەم بىلەن تەبىئەتنىڭ مۇناسىۋىتى مەسىلىسى پەلسەپە نۇقتىسىدىن ئالغاندىمۇ ئەزەلدىن پەيلاسوپ، مۇتەپەككۇرلارنىڭ ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىدىغان مەسىلىسى بولۇپ كەلدى. پۈتكۈل پەلسەپە تارىخىدا بۇ مۇناسىۋەت ھەققىدىكى كۆز قاراش، تەتقىقاتلار مۇھىم رول ئويناپ كەلدى. بۇ خىل قاراشلار بۇگۈنكى كۈندە دۇنياۋى خاراكتېر ئېلىپ، شەرق - غەرب ئۇچۇن ئورتاق مەسىلىگە ئايلانماقتا. بىز ئۆزىمىزنىڭ مىللىي پەلسەپە تارىخىمىزنى ۋاراقلىغان ۋاقتىمىزدا، بۇ مۇناسىۋەت تېمىسىنىڭ بىزنىڭ بۇگۈنكى ئەدەبىياتىمىزدا ئەكس ئەتتۈرۈلۈشى قانداقتۇر غەربتىن «ئېلىپ كىرىش» نىڭ مەھسۇلى بولماي، بەلكى ئۆز مىللىي مەدەنىيىتىمىزنىڭ ئۆز تۇپرىقىمىزدا يېڭىباشتىن جانلىنىشقا، پارلاشقا باشلىغانلىقىنىڭ مەھسۇلى ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلىمىز.

ھەممىگە مەلۇمكى، غەرب ئەللىرىدە تەبىئەتنى بويسۇندۇرۇش، ئۆزگەرتىش غايىسى بولۇپمۇ 20 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن كېيىن ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى سەۋىيىسىنىڭ ئۆسۈشى، سانائەت، پەن - تېخنىكىنىڭ تېز راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ ھەسسىلەپ ئېشىپ باردى. ئەمما بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە چەكتىن ئېشىپ كەتكەن بۇ «تەلەپ، ئارزۇ، غايە» لەرنىڭ تەبىئەتنى ئۆزگەرتىش قانۇنىيىتىگە ئۇيغۇن كەلمەيلا قالماستىن، ئەكسىچە، تەبىئەتنى زور بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىتىپ، ئىنسانىيەتكە ئاپەت خاراكتېرلىك ئاقىۋەت ئېلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى مۇتەخەسسىلەر ئىسپاتلىماقتا. ئىنسانىيەت بۇنداق ئەھۋالدا يەنە نېمىنى ئويلىشى كېرەك؟ مۇھىتنى ئاسراش، گۈزەل تەبىئەتنىڭ ئالقاندەك قىسمىنىڭمۇ ۋەيران بولۇشىغا يول قويماسلىق ئۇلار ئۇچۇن ھەممىدىن ئۇستۇن تۇرىدىغان ئورتاقلىقتا ئايلاندى. قىسقىسى، ئىنسانلار ئادەم بىلەن تەبىئەتنىڭ مۇناسىۋىتى ئۇستىدە قايتىدىن ئويلىنىشقا باشلىدى. بىر قىسىم غەرب مۇتەپەككۇرلىرى 70 - يىللاردىن كېيىن نەزەرىنى شەرققە ئاغدۇرۇپ، شەرق خەلقلىرىنىڭ مىللىي مەدەنىيەت ئەنئەنىسىدىكى تەبىئەتنى سۆيۈش، ئاسراشقا دائىر پەلسەپىۋى چۈشەنچىلەرگە ناھايىتى قىزىقتى. ئۇلار ئېلىمىز خەلقىنىڭ «ئاسمان - زېمىنىدىكى بارلىق شەيئىلەر بىر گەۋدە»، «تەڭرى بىلەن ئادەمنىڭ بىرلىكى» ئىدىيىلىرى ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان تەبىئەتنى قوغداش پائالىيەتلىرىنى مەدھىيىلىدى.

ئەپسانە، رىۋايەت بىلەن يازما ئەدەبىياتىمىز زېچ مۇناسىۋەتكە ئىگە. يازما ئەدەبىيات بارلىققا كەلگەندىن كېيىن بۇلار ئوخشىمىغان خاراكتېردىكى مەدەنىيەت ھادىسىسى سۈپىتىدە ئايرىلىپ تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن ھەر قايسى دەۋرلەردىكى يازغۇچىلارنىڭ ئۆز ئىجادىيەتلىرىنى تېخىمۇ ئاممىباپ، تەسىرلىك يارىتىشىدا ئۇنۇملۇك رول ئويناپ كەلمەكتە. كىلاسسىك ئەدەبىياتىمىزدىكى ناۋايىنىڭ «سەددى ئىسكەندەر» داستانىدا شائىرنىڭ فېئودال ھۆكۈمرانلارنىڭ چىرىكلىكى، ئادالەتسىزلىكى، ئىنتىتىپاقسىزلىقىغا قارشى تۇرۇپ، تىنچ ئاسايىشلىقنى تەشەببۇس قىلىش ئىدىيىسى ھەلق ئارىسىدا تارقىلىپ يۈرگەن

غايىۋى شاھ ئىسكەندەر رىۋايىتى ئارقىلىق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. موللا ئەلەم شەھيارىنىڭ «گۈل ۋە بۈلبۈل» داستانىدىكى ئەركىن نىكاھ، ئەركىن مۇھەببەت قارىشى خەلق ئارىسىدىكى گۈل بىلەن بۈلبۈلنىڭ مۇھەببەت پاجىئەسى ھەققىدىكى رىۋايەتتىن ئىجادىي پايدىلىنىش ئارقىلىق تەسىرلىك، ئوبرازلىق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. بىز مۇلاھىزە قىلىۋاتقان «ئاقساق بۇغا» ئەنە شۇنداق ئىجادىيەت ئەنئەنىمىزگە ۋارىسلىق قىلغان ئەسەرلەرنىڭ بىرى. ئەسەردە خەلق ئارىسىدا تارقىلىپ يۈرگەن، تۈتەم ئېتىقادىغا مۇناسىۋەتلىك بولغان «بۆرە ئەپسانىسى» بىلەن تەبىئەتنى سۆيۈش، ئاسراش، قوغداشتەك ئەنئەنىۋى مىللىي پىسخىكىمىزغا مۇناسىۋەتلىك بولغان «ئوغۇز رىۋايىتى» تەپسىلىي بايان قىلىنغان.

ئەسەرنىڭ تەبىئەتنى سۆيۈش، قوغداش، ئاسراشقا چاقىرىش خاھىشى ئۈستىدە يۇقىرىدا ئەخلاقىي، دىنىي، پەلسەپىۋى نۇقتىدىن مۇلاھىزىلەر ئېلىپ بارىدۇق. بۇ خاھىشنىڭ بۈگۈنكى دۇنيادا ئوينايدىغان ئىجابىي ئەھمىيىتىنى مۇئەييەنلەشتۈرىدۇق. مەسىلىنىڭ نەزەرىدىن ساقىت قىلىۋېتىشكە زادى بولمايدىغان مۇنداق بىر تەرىپىمۇ بار. بۇ تەرەپ ئۈستىدە توختىلىشنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى مۇشۇ خىل تېمىسىدىكى ئىجادىيەت ئىشلىرىدا ئەھمىيىتى بار، دەپ قارايمەن.

بىرىنچى، ئىنسانىيەتنىڭ تەبىئەتنى ئۆزگەرتىش كۈرىشىنى قانداق باھالاش مەسىلىسى. ئادەم تەبىئەتنى قوغدايدۇ، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىدۇ ھەم ئۇنىڭغا تايىنىپ ياشايدۇ. ئەمما بۇنداق دېگەنلىك ئىنسانىيەتنىڭ تەبىئەتنى ئۆزگەرتىش يولىدا ئېلىپ بارغان بارلىق پائالىيەتلىرى خاتا دېگەنلىك ئەمەس ياكى بولمىسا تەبىئەتكە چوقۇنۇش دېگەنلىكمۇ ئەمەس. ئەدەبىيات ئادەم بىلەن تەبىئەتنىڭ مۇناسىۋىتى تېمىسىنى ئەكس ئەتتۈرگەندە، ئادەمنىڭ تەبىئەتكە نىسبەتەن ئۆزگەرتىش، بويسۇندۇرۇش پوزىتسىيىسىنى ئاددىي ھالدا ئىنكار قىلىۋەتمەسلىكى، ساپ ماسلىق مۇناسىۋىتىگە ئايلاندۇرۇپ قويماسلىقى لازىم. ئەدەبىياتتا تەنقىدلىنىدىغان، پاش قىلىنىدىغان ئۆزگەرتىش ۋە بويسۇندۇرۇش ـ ئىنسانىيەت ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقى ھەم تەرەققىياتى جەريانىدا تەبىئەتنىڭ قانۇنىيىتىگە ھۆرمەت قىلىش ئاساسىدا، ئىلغار پەن ـ تېخنىكىنىڭ كۈچى بىلەن ئېلىپ بېرىلمىغان ئۆزگەرتىش ۋە بويسۇندۇرۇش ئەمەس، بەلكى تەبىئەتنى ئۆزگەرتىش قانۇنىيىتىگە ماس كەلمەيدىغان، ئېكولوگىيىلىك مۇھىت، تەڭپۇڭلۇقتا زىيان يەتكۈزۈپ، ئىنسانىيەتكە ئاپەت ئېلىپ كېلىدىغان «ئۆزگەرتىش» ۋە «بويسۇندۇرۇش» دۇر. شۇڭا ئەدەبىياتىمىزدا بۇ تېمىدا تەسۋىرلەنگەندە مانا شۇنداق خاراكتېر جەھەتتىكى پەرقنى ئالاھىدە ئېتىبارغا ئېلىش ئىنتايىن مۇھىم. «ئاقساق بۇغا» ناملىق ئەسەردە ئالدى بىلەن دەل مۇشۇ نۇقتىغا سەل قارالغان. تەبىئەتنىڭ قانۇنىيىتىگە ماس ھالدىكى ئۆزگەرتىش، بويسۇندۇرۇش بىلەن ئۇنىڭغا قارشى ھالدىكى ئۆزگەرتىش، بويسۇندۇرۇشنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ماھىيەتلىك پەرق ئېنىق تاپشۇرۇلمىغان. لوگىكىلىق نۇقتىدىن ئالغاندا، ئەسەردە ئانا يەرگە، جانلىق مەۋجۇداتلارغا، گۈل ـ گىياھ، دەل ـ دەرەخلەرگە كۆيۈنۈش، ئۇلارنى سۆيۈش، ئاسراش لازىمكى، ئۇلارغا زادى «قول تەگكۈزمەسلىك» كېرەك، ئۇلارنى ئۆز «قېرىنداشى» دەك كۆرۈش لازىمكى، ئۇلارنى ھەرگىز «يات كۆرۈش» كە بولمايدۇ، ئۇنداق قىلمىغاندا،

تەبىئەتنىڭ «جازا» سىغا ئۇچراپ، ھالاك بولىدۇ، دېگەنىدەك بىر خىل قورقۇنچلۇق، ۋەھىمىلىك خاھىش گەۋدىلىنىپ قالىغان. ھەتتا ئەسەردە «ھايۋانات باغچىسى» دىن ئىبارەت بۇ خىل مەدەنىيەت بەلگىسىمۇ يازغۇچى تەرىپىدىن ھايۋانات، ئۇچار قۇشلارنى «ئۆز ئەركىسىگە قويۇپ بەرمىگەنلىك»، «چۈشەپ قويغانلىق»، «ياشاش ئەركىنلىكىدىن مەھرۇم قىلغانلىق» دەپ ھېسابلىنىپ، يەڭگىللىك بىلەن ئىنكار قىلىۋېتىلگەن. پىكرىمىزىنىڭ دەللىلى سۈپىتىدە ئەسەردىكى باغچا خىزمەتچىسىنىڭ مۇنۇ سۆزلىرىنى مىسال كەلتۈرىمىز: «مۇشۇ بىچارە ھايۋانغا نېمە كۈن مۇشۇ؟! مۇشۇلارمۇ خۇدا ياراتقان جان ئەمەسمۇ؟ خەقنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ۋە پۇل تېپىش ئۈچۈنلا بۇلارنى ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قىلىش، بالا - ۋاقىلىرىدىن، كەلگە تەبىئەتتىن مەجبۇرىي ئايرىپ، مۇشۇنداق قەپەسكە بەند قىلىۋېتىش ئۇلار(ھايۋانلارنى دېمەكچى) ئۈچۈن ئۆلۈمدىنمۇ ئارتۇقراق ئازاب ئەمەسمۇ؟» بىز ئەلۋەتتە ئادەم بىلەن تەبىئەتنىڭ، جانلىقلارنىڭ مۇناسىۋىتىدىكى ئۆزئارا ماسلىقنى تەشەببۇس قىلىمىز. بىراق بۇ ماسلىق مۇناسىۋەت ھەرگىزمۇ تەبىئەتنى ئۆز قانۇنىيىتىگە ئويغۇن ھالدا ئۆزگەرتىش مۇناسىۋىتىدىن ۋاز كېچىشنى بىلدۈرمەيدۇ. شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەككى، تەبىئەتنىڭ قانۇنىيىتىگە ئويغۇن بولغان ئۆزگەرتىش، بويسۇندۇرۇش ئىنسانىيەتكە بەخت، گۈزەللىك يارىتىشنىڭ بىر ئاساسى، ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ ئاخىرقى مەقسىتى. شۇڭا ئىنسانىيەت زامانىۋى ئىلىم - پەن ۋاسىتىسى بىلەن تەبىئەت سىرلىرىنى ئاچىدۇ، ئۇنى ئېگىلەيدۇ، ئۆزگەرتىپ بارىدۇ. جانلىق مەۋجۇداتنىڭ ئاسراش، ئۇلارنىڭ نەسلىنى تېخىمۇ كۆپەيتىشكە كاپالەتلىك قىلىش شەرتى ئاستىدا، ئۇلارنى كۆڭدۈرۈپ تۇرۇلۇك مەدەنىيەت پائالىيەتلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. بۇلارنى نەزەردىن ساقىت قىلىۋېتىپ، «قوغداش، ئاسراش» نىلا تەكىتلەپ، ئۇلارنى مۇتلەق «ئەركىن ياشاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش» نى تەشەببۇس قىلىش، ئىنسانىيەتنى بىر تەرەپلىمە ھالدا ئەيىبلەش، ئىنسانىيەتنىڭ تەبىئەتنى ئۆزگەرتىش، بويسۇندۇرۇش پائالىيەتلىرىنىڭ ھەممىسى ئۈستىدىن قارىقويۇق «چىرىكلىك» دەپ شىكايەت قىلىش چەمئىيەت تەرەققىياتىنى توسقۇنلۇققا، بۇگۈنكى ئىنسانىيەتنىڭ كرىزىس تۇيغۇسى ھەم بۇنىڭدىن بارلىققا كەلگەن ئۆز - ئۆزىنى سوتلاش ئېڭى ئوقتىسىدىنمۇ توغرا ئەمەس. ئەسەردە ئىشقىيار بىلەن روتا كوماندىرى ئوتتۇرىسىدا بۇغا بالىسىنى ئۆلتۈرۈپ، پولىك كوماندىرىنىڭ كېسىلىگە دورا قىلىش مەسىلىسى ھەققىدە تەپسىلات بېرىلگەن. بىز بۇ تەپسىلاتنى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزىنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنغان، ئاپتور تەرىپىدىن ئادەملەرگە قويۇلغان ئېتقاد مۇنداق ئورۇنسىز سوئاللارنى ھېس قىلمايدۇ، دەپ قارىمايمىز: «ئەبىئەتتىكى جانلىق مەۋجۇداتلارغا ئىنسانپەرۋەرلىك مۇئامىلىسى نېمىشقا ماس كەلمەيدىكەن؟»، «جانلىقلار تەبىئەتنىڭ بىر ئەزاسى دەپ قارىلمىدىكەن، ئۇنداقتا ئۇلارنىڭمۇ تەبىئەتتە خۇددى ئادەملەردەك ياشاش ھوقۇقى بولمامدۇ؟»، «ئادەم بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى ئەخلاق مۇناسىۋىتى ئادەم بىلەن ھايۋانات ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرگىمۇ باپ كەلمەمدۇ؟» دېگەنگە ئوخشاشلار. ئادەم بىلەن تەڭرىنىڭ بىرلىكى توغرىسىدىكى ئەنئەنىۋى پەلسەپىۋى ئىككىنچى،

قاراشلارغا قانداق ۋارىسلىق قىلىش مەسىلىسى.

بىز ئۇيغۇر ئىدىئولوگىيىسىنىڭ ئۆزاق ئەسىرلىك تەرەققىيات جەريانىغا نەزەر تاغدۇرۇدىغان بولساق، ئەدەب، مۇتەپەككۇرلىرىمىز ئۆزلىرىنىڭ پەلسەپىۋى، ئەدەبىي ئەسەرلىرىدە تەبىئەت، تەڭرى، ئىنسان توغرىسىدىكى كۆز قاراشلىرىنى ئەكس ئەتتۈرگەنلىكىنى بىلىمىز. ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر، پەيلاسوپ فارابىنىڭ فانتىزملىق پەلسەپىسىنىڭ شەرقتە قازانغان ئۆتۈقى شۇكى، ئۇنىڭدا تەڭرى (ئىلاھ) ئىنكار قىلىنمايدۇ. بەلكى تەڭرى تەبىئەتتىن تاشقىرى بولماي، تەبىئەت ئىچىگە سىڭگەن دېگەن قاراش ئىلگىرى سۈرۈلدۇ. تەڭرى تەبىئەت بىلەن بىر گەۋدە دەپ قاراپ، تەبىئەتتىن ھالقىغان ئىلاھنىڭ بولۇشى كەسكىن رەت قىلىنىدۇ. فارابى يەنە ئادەمنى ماددىي نۇقتىدىن تەبىئەت بىلەن قوشۇۋېتىدۇ. نەتىجىدە فارابىنىڭ فانتىزملىق پەلسەپىسىدە «ئادەم بىلەن تەڭرىنىڭ بىرلىكى» دەلىللىنىدۇ.

11 - ئەسىردىكى مۇتەپەككۇر يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئۆزىنىڭ تەبىئەت قاراشلىرى پەلسەپىسىدە تەڭرىنى تەبىئەتكە زىت ئورۇنغا قويماستىن، تەبىئەت ۋە تەبىئەت ھادىسلىرى بىلەن، ئالەم گارمونىيەسى ۋە تەبىئەت قانۇنىيىتى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئىزاھلىغان. ئەنئەنىۋى مىللىي مەدەنىيىتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا باشتىن - ئاخىر سىڭگەن بۇ خىل ئىلغار پەلسەپىۋى قاراشلار ئوتتۇرا ئەسىر خۇراپاتلىقىدا، فېئودال ھاكىمىيەتچىلىك قىلىقى، ئىلاھىيەتچىلىك قاراشلىرى ئاستىدا خورلىنىۋاتقان ئادەمنى، ئادەمنىڭ ئەركىنى ئۇلۇغلاش، ئۇنى ئالەم بىرلىكى قارىشى ئاساسىدا قوغداشتا ئىنتايىن مۇھىم رول ئويناندى.

يۇقىرىقىلاردىن ئىنىنكى، مىللىي ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىمىزدىكى ئاۋۋال «تەڭرى بىلەن تەبىئەتنىڭ بىرلىكى» دىن «تەڭرى بىلەن ئىنسانىنىڭ بىرلىكى» نى يارىتىش چۈشەنچىلىرىدە باشتىن ئاخىر بىر تەرەپتىن تەبىئەتنى ئۇلۇغلاش، سۆيۈش، قەدىرلەش ئىدىيىسى تەشەببۇس قىلىنسا، يەنە بىر تەرەپتىن، ئادەمنىمۇ ئۇلۇغلاش، قەدىرلەش ئىدىيىسى ئاساسىي ئورۇندا تۇرۇپ كەلگەن. تەڭرى - تەبىئەت - ئادەمنىڭ مۇناسىۋىتى «ئالەم بىرلىكى» نۇقتىسىنەزەرىنىڭ يادروسى قىلىنغان. ئەمەلىيەتىمىزدا ئەنئەنىۋى مىللىي مەدەنىيىتىمىزدىكى مۇشۇنداق تەرەپلەرنىڭ مۇناسىۋىتىگىمۇ ئالاھىدە دىققەت قىلىش زۆرۈر. «ئاقساق بۇغا» دا ئەنئەنىۋى پەلسەپىۋى قاراشلىرىمىزدىكى پۇقرىقىدەك تەڭرى - تەبىئەت - ئادەم مۇناسىۋىتىدىكى ئىچكى گارمونىيە بىرلىككە دىققەت قىلىنمىغانلىقتىن، ئادەمنىڭ پۈتۈنلەي ئىجتىمائىيەتشۇناسلىق نۇقتىسىدىن باھالاپ، ئۇنى تەبىئەتتىن ئايرىپ تاشلاپ، تەبىئەتكە ئاپەت ئېلىپ كەلگۈچى تاشقى ئامىلغا ئايلاندۇرۇپ قويغان. بەزى تەپسىلاتلاردا ھەتتا ئادەمنىڭ ئورنى كەمسىتىلىپ، بىر ئاتەرپەرەس ھالدا تۆۋەنلىتىۋېتىلگەن، تەبىئەت ئالدىدا، جانلىقلار، ئالدىدا جاۋابكارلىق سەھنىسىگە چىقىرىپ قويۇلغان. ئىشقىيار بۇ سەھنىدىكى جاۋابكارلارنىڭ بىرىدۇر.

«ئاقساق بۇغا» ئادەم بىلەن تەبىئەتنىڭ، جانلىقلارنىڭ مۇناسىۋىتى ھەققىدىكى مۇلاھىزىلىك ئەسەر بولغاچقا، مەزكۇر ماقالىدىمۇ مۇلاھىزە ئاساس قىلىندى. ئاخىرقى ھۆكۈم، باھا يەنىلا ھۆرمەتلىك كىتابخانلارغا مەنسۇپ.

مەسئۇل مۇھەررىر ھاراھەم ئىبراھىم

چەتئەل ئەدەبىياتىدىن

فرانسوۋا كاركو (فرانسىيە)

گۈل ساتقۇچى قىز

(ھېكايە)

— ئەپەندى، ئەپەندى، گۈلدىن ئازراق ئېلىڭ.

ئەر كىشى قەدىمنى توختىتىپ، تاكى تاڭ ئاتقۇچە ئۇزۇن ئورۇندۇقتا تىك تۇرۇپ چىققان گۈل ساتقۇچى قىزچاقىقا تىكىلدى.

— قانداق گۈل؟ — سورىدى ئۇ.

— ماما، — دېدى بىچارە قىزچاق يىرتىق جىلىتكىسىنىڭ ئىچىدىن سولىشىپ قالغان ئىككى دەستە گۈلنى ئېلىۋېتىپ، — ماڭا ئوخشاش گۈل... ماكچىيىپ كەتكەن.

— بوپتۇ ئالاي.

— چۈنكى بۇنى تۇنۇگۈن ئەتىگەن ئۈزگەن.

تاتىراڭغۇ قۇياش كۆتۈرۈلۈپ، قىش تىكى كۆكۈش كۈن نۇرىغا چۆمگەن كىرىس كوچىسى ئەتىگەنلىك تۇمانىدا غۇۋالىشىپ كەتكەنىدى. ھېلىقى ئەر كىشى ئوك قولىنى پەلتۇسىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ، ئۇششاق كۆمۈش تەڭگىدىن بىرنى ئالدى-دە، قىزچاقتا ئۇزاتتى. قىزچاق پۇلنى ئالدى.

— قايسىسى ياخشىراقتۇ؟ — شۇئان سورىدى گۈل ساتقۇچى قىز.

— بولدى، ماڭا لازىم ئەمەس، ئۆزۈڭدە قالسۇن.

— رەھمەت سىزگە، ئەپەندى! — دېدى قىزچاق.

ئەر كىشى ماشىنا ئىشىكىنى ئېچىپ ماڭدى. قىزچاق كوچىنىڭ پىيادىلەر يولىدا ئېغىر پۇتلىرىنى سۆرەپ بېسىپ، ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى. ئۇ ئون ئىككى ياشتا ئىدى. قىزچاق ساپسېرىق چاچلىرىنى ئوقەتچى قىزچاقلاردەك تۇرۇپ، پېشانىسىگە قىستۇرۇۋالغانىدى. تېۋىتلىق يۇڭ رەختتىن تىكىلگەن پەلتۇسى تىزىدىن ئاشمىغاچقا، ئۇنىڭ ئىنچىكە پاقالچاقلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قارا پايپېقى ئۇنى كىشىنىڭ مەپتۇن قىلىدىغان پاھىشە ئايالىلارنىڭ سىياقىغا كىرگۈزۈپ قويغانىدى.

— ئەپەندى! — ۋاراقسىزدى قىزچاق ئىتتىك-ئىتتىك مېڭىپ.

ئەر كىشى كەينىگە بۇرۇلۇپ، قىز يېقىنراق كەلگەندە ئۇنىڭدىن:

— نېمە ئىشىڭىز بار ئىدى؟ — دەپ سورىدى پەس ئاۋاز بىلەن.

— بۇ، — دېدى قىزچاق قورۇنۇپ، — بۇ ئەتراپتىن ماشىنا تاپالمايسىز، ياخشىسى، مەيخانىغا بارايلى، قانداق دەيسىز؟

— مەيخانىغا؟

— ھەئە، ھازىر مەيخانىلار ئېچىلىدى، مەشھەد ماشىنا كۆتكەن ۋاراسلىقتا ماڭا بىر پىيالە قەھۋە ئىچىپ بېرىڭ،

ماقۇلمۇ؟ — قىزچاقنىڭ چىرايىدا بىلىنەر-بىلىنمەس تەبەسسۇم پەيدا بولدى. ئۇ گەپ-سۆز قىلماي، گۈلنى ئويناپ تۇراتتى.

— ماقۇل، ئېلىپ بېرەي، — دېدى ئەر كىشى ئوچۇق - يورۇقلۇق بىلەن. شۇنىڭ بىلەن ئىككىسى مەيخانىغا كىردى. ئۇيقۇسى ئېچىلمىغان مەيپۇروش هېسابلاش ماشىنىسىنى سۈرتۈۋاتاتتى.

— سۈتلۈك قەهۋەدىن ئىككى پىيالە كەلتۈرۈڭ، — ۋارقىردى گۈل ساتقۇچى قىز. ئۇ هارغىنلىق چىقىپ تۇرغان كۆڭ كۆزلىرىنى ئەر كىشىگە تىكىپ پەس ئاۋازدا قوشۇپ قويدى، — ماڭا ئوخشاش كېچىنى تالادا ئۆتكۈزسىڭىز، توڭۇپ كېتىسىز، ئۆزىڭىزمۇ بايقىغانسىز؟ تەلىيىمگە بەزى ئەپەندىلەر مېنى پات - پات كېلىپ... ئەتە گەندە... كىنو كۆرۈپ چىقىپ...

— هە!

— راست دەۋاتىمەن، — دېدى قىز قەتئىيىلىك بىلەن.

ئەر كىشى ئارامسىزلىنىپ چوڭ يولغا قارىدى، ئۇ بۇ يەردە خۇددى يېپىقلىق قەلەي تونىكىدەك خىرە - شىرە كۆن نۇرىدا تولىمۇ مەينەت كۆرۈنەتتى.

— ئەپەندىلەرمۇ، — دېدى ئۇ غەلىتە تەلەپپۇزدا تەكرارلاپ.

— هەئە، — دېدى گۈل ساتقۇچى قىز يەنىمۇ چۈشەنمەۋرۈپ، — ئەپەندى دېمەكچى ئۇلار خۇش بولۇپ كېتىشىدۇ. مەن گۈلنى ئېلىپ بارسام، ئۇ مەن بىلەن گەپلىشىدۇ. راستىنى ئېيتسام، گەپلىشىشكە پۇرسەت كۈتۈشىنىڭ ئۆزى سودا، لېكىن گەپنىڭ ئايىغىنى چىقارمايدىغانلارمۇ چىقىپ قالىدۇ.

— نېمىشقا؟

— نېمىشقا؟ — دېدى قىز ئەر كىشىنىڭ قىياپىتىنى مەنمۇنسىيەت بىلەن دوراپ.

— مەن ... —، دېدى ئەر كىشى، — مەن خالىمايمەن...

قىزچاقنىڭ يۈزىدە يەنە بىلىنەر-بىلىنمەس تەبەسسۇم پەيدا بولۇپ، شۇئانلا يوقالدى.

— چۈنكى مېنىڭ يېشىم تېخى كىچىك - تە، — دېدى ئۇ گەپنىڭ تۇغرىسىنى ئېيتىپ، كۆزلىرىدىن سوغۇق نۇر چاقنىتىپ، — بولمىسا باشقا هەر خىل ياھانىلەرنى تاپىدۇ، مېنى ياراتمىغانلارنى مۇشۇ مەيخانىغا باشلاپ كېلىمەن. تىرالىنبۇس ئۆتۈپ كەتكىچە ساقلايدۇ. لېكىن مەن بىلەن بىللە سىنتۇئان كوچىسىغا بارمايدىغانلار ناھايىتى ئاز... چۈنكى سىنتۇئان كوچىسىدىكى ئۆيمىزدە يەنە بىر ئاچام بار. ئاچام مەندىن خېلىلا چوڭ، — دېدى ئۇ ئاخىرىدا سۆزىنى ئايىغلاشتۇرۇپ.

(«جۇڭگو ۋە چەت ئەل مىكرو هىكايىلىرىدىن زوق ئېلىش لوغىتى»دىن)

مۇساجان ئەزىزى تەرجىمىسى.

سىراۋومبل مولوسكو (پولشا)

بىر پۇقرانىڭ تەقدىرى

(هىكايە)

گەپنى تولا ئەگىتمەيلا قىلايلىچۇ. بۇ ۋەقە دۆلىتىمىزنىڭ چەت بىر بۇلۇڭىدا بولغان. ئۇ يەرنىڭ هاۋارايى شەھەرنىڭكىدىن پەرقلەنمەيدۇ. تۆت پەسىلنىڭ

ئالمىشىش، بوران، شامال، يامغۇر - يېشىن، كۈننىڭ چىقىشى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ۋاسىي چوڭ شەھەرلەرنىڭكىگە ئوخشاش. پەقەت يەرلىك دائىرىلەرنىڭ ئىجادكارلىقىلا ئادەمنىڭ ئەقلىگە سىغمايدۇ، ھەتتا ئادەمنى ھاڭ - تاڭ قالدۇرىدۇ. ئۇلار شۇ يەرنىڭ ھاۋارايى ئەھۋالىنى بىلىپ تۇرۇش ئۈچۈن مۇشۇ بۇلۇڭ - پۇچقاقتا بىر ھاۋارايى پونكىتى قۇرۇشنى قارار قىلىغان. بۇ ئەسلىدە ھەيران قالغۇدەك چوڭ ئىشمۇ ئەمەس، كىچىككىنە بىر پارچە تۆت چاسا يەرنى ئاجرىتىپ، ئەتراپىنى ئاق سىرلانغان زىشاتكا بىلەن قورشاپ، بوش يەرنىڭ مەركىزىگە ئۆلچەش ئاپپاراتى سېلىنغان ساندۇقنى ئىنچىكە، ئۇزۇن، تۆت پۇتلۇق جاھازىنىڭ ئۈستىگە ئورنىتىپلا قويغان، خالاس.

باشقۇرغۇچى خادىمنىڭ ئۆيى ھاۋارايى پونكىتىنىڭ يېنىدا بولۇپ، ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتى ئۆلچەش ئاپپاراتىغا قاراپ قويۇش، ھاۋارايىغا مۇناسىۋەتلىك ئەھۋاللار توغرىسىدا ئەينەن دوكلات يېزىش، يۇقىرى سۇرۇشتۇرۇپ قالسا ھودۇقۇپ قالماي، ھازىر جاۋاب بولۇش ئۈچۈن زۆرۈر ماتېرىياللارنى تەقلىپ قويۇشتىنلا ئىبارەت.

باشقۇرغۇچى خادىم ئىنتايىن سەمىمىي يىگىت ئىدى. ئۇنىڭ دوكلاتىنىڭ خەتلىرى ئېنىق، رەتلىك، مەزمۇنىمۇ ھامان توغرا، ئىشەنچلىك بولاتتى. ناۋادا يامغۇر يېغىپ قالسا، ئۇ بۇ يامغۇرنى ئېھتىمالى بولغان ھەممە جەھەتتە لەردىن تولۇق بايان قىلىمغۇچە كۆڭلى ئارام تاپمايتتى. مەسىلەن، يامغۇرنىڭ قانداق ۋاقىتتا ياغقانلىقى، يامغۇر مىقدارىنىڭ ئاز - كۆپلۈكى، قانچە ۋاقىت داۋام قىلغانلىقى قاتارلىقلارنى ئۇ كۈن چىقىپ، ھاۋا ئېچىلىپ كەتسىمۇ ھېچقانداق بوشلۇق قالدۇرماي تولۇق يازاتتى. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ ئىنتايىن راستچىل ئىدى، لىللا ئىش قىلاتتى. ئۇ پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەممىلا يېرىدە ئۆزىنى بېقىۋاتقان كىشىلەرنىڭ تىرىشىپ ئىشلەۋاتقانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭا ئۆز خىزمىتىنى ھەقلىق يوسۇندا جان - دىلى بىلەن بېرىلىپ ئىشلىشى لازىملىقىنى ھېس قىلاتتى. ئۇنىڭ زادى قولى بوشىمايتتى، چۈنكى بۇ يەرنىڭ ھاۋارايى ھېلىمىدىن ھېلىغا ئۆزگىرىپ تۇراتتى.

يازنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدە بوران، شامال ئەدەپ، بوران، شامال بىلەن تەڭلا قاتتىق يامغۇر ياغاتتى. ئۇ، بوران، يامغۇر ئەھۋالىنى ئۇجۇر - بۇجۇر غىچە ئىنچىكىلەپ خاتىرىلەپ، باش شتابقا ئۇدۇللۇق يوللاپ تۇراتتى، بوران، يامغۇر بېسىقمايدا داۋام قىلاتتى.

بىر كۈنى ئۇنىڭ ئۆيىگە ياشانغان، تەجرىبىلىك بىر خىزمەتدىشى كېلىپ قالدى ۋە ئۇنىڭ ئىش - ھەرىكىتىگە سەپ سالدى. ئۇ كېتەر چاغدا پەرۋاسىزلىق بىلەن:

— بۇرادەر، ھېنىكچە، يازغان دوكلاتىڭدا ئازدۇر - كۆپتۇر ھەسرەت - نادامەت ئامىللىرى بارمۇ - قانداق؟ — دېدى.

— بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ — دەپ سوردى باشقۇرغۇچى خادىم ھاڭ - تاڭ بولۇپ، — سەرتتا چېلەكتىن قۇيۇلغاندەك شارقىراپ يامغۇر يېغىۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋاتمسەنغۇ.

— شۇنداق، توغرا. ئەلۋەتتە، بۇنى ھەممە ئادەم كۆرەلەيدۇ. لېكىن - زە، سەن بۇنى چۈشەنمەيسەن، بۇ مەسىلىگە نىسبەتەن سەگەك بولۇپ، ئىلمىي قارىشىمىز كېرەك، دىققەت قىل، لېكىن بۇ مەن بىلەن ئالاقىسىز ئىش، پەقەت دوستلۇق

يۇزىسىدىنلا بۇ گەپنى قىلىۋاتىمەن.

بۇ پېشقەدەم ھاۋارايى خادىمى كالىچىنى كىيىپ، بېشىنى چايقىغىنىچە چىقىپ كەتتى. ئۇينىڭ ئىچىدە باشقۇرغۇچى خادىم يالغۇز قېلىپ، دوكلات يېزىشقا كىرىشتى. ئۇ تەشۋىشلىنىپ كۆكە كۆز يۇگۈرتتى، لېكىن يەنىلا يېزىشنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى.

ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا، ئۇ ئۇشتۇمتۇت يۇقىرى رەھبەرلىكنىڭ چاقىرتقان قەغىزىنى تاپشۇرۇۋالدى. بۇيرۇق چۈشۈرگۈچى ئەڭ ئالىي رەھبەرلىك بولمىسىمۇ، لېكىن يەنىلا يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلىك ئىدى. ئاخىرى ئۇ يامغۇرلۇقىنى كۆتۈرۈپ شەھەرگە كەلدى. باشلىق ئۇنى ئازادە ـ كۆركەم ئۆيدە قوبۇل قىلدى. سىرتتا يېغىۋاتقان يامغۇر ئۆگزىگە تاراسلاپ چۈشۈۋاتاتتى.

ـ سېنى چاقىرتىشىمىزدىكى سەۋەب، ـ دېدى باشلىق، ـ يوللىغان دوكلاتنىڭدا بىر تەرەپلىمىلىك بار ئىكەن. بىز بۇنى كۆرۈپ چۈچۈپ كەتتۇق. يېقىندىن بۇيان يوللىغان دوكلاتلىرىڭدىن قانداقتۇر بىر خىل ئۈمىدسىزلىك چىقىپ تۇرىدۇ. كۆزلۈك يېغىم يېقىنلىشىۋاتسا، سەن ھەدىسلا يامغۇر ياغقانلىقى توغرىلىق توختىمايدوكلات يېزىۋېرىسەن، سەن ئۆز مەسئۇلىيىتىڭنىڭ ئېغىرلىقىنى بىلمەمسىنا؟

ـ ئۇنداق دېگەن بىلەن يامغۇر توختىمايدىغىلا تۇرسا... ـ دېدى باشقۇرغۇچى خادىم.

ـ خۇپسەنلىك قىلىپ ئۆزۈڭنى مەسئۇلىيەتتىن قاچۇرما، ـ دېدى باشلىق تەلەتىنى بۇزۇپ ۋە ئۈستەل ئۈستىدە تۇرغان ھۆججەتلەرنىڭ ئۈستىگە مۇشتلاپ، ـ يېقىندىن بېرى يوللىغان دوكلاتلىرىڭنىڭ ھەممىسى مۇشۇ يەردە، تېخنىۋالىمدىن دەپ خام خىيال قىلما. سەن ئۆزۈڭ بىر مۇنەۋۋەر خىزمەتچى، لېكىن تازا بېلى بوش بىر نېمىكەنسەن، ساڭا شۇنى ئېيتىپ قويايكى، بىز ھەرقانداق ئۈمىدسىزلىك خاھىشلىرىغا ھەرگىز يول قويالمايمىز.

قوبۇل قىلىش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ھاۋارايى خادىمى يامغۇرلۇقىنى قولتۇقىغا قىستۇرغىنىچە توپتوغرا ھاۋارايى پونكىتىغا قايتىپ كەلدى. ئۇ يول بويى چىلىق ـ چىلىق قارا تەرگە چۆمدى. ئاخىرى زۇكامداپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. لېكىن بۇنىڭ قاتتىق يامغۇر سەۋەبىدىن بولغانلىقىنى ئۇنىڭ زادىلا ئىقرار قىلغۇسى كەلمىدى.

ئەتىسى ھاۋا بىرئاز ياخشىلاندى، ئۇ يەنىلا ھاياجان ئىچىدە دەررو بىر دوكلات يازدى:

«يامغۇر پۈتۈنلەي توختىدى، شۇڭا ئېتىراپ قىلماي بولمايدۇكى، بۇ يەردە ئەزەلدىن قاتتىق يامغۇر يېغىپ باقمىغان ئەمەس، پەقەت ئانچە ـ مۇنچە تامچىلاپلا يېغىپ باقمىغان. ھازىر قۇياش نۇرى كۆزنى نەقەدەر چاقنىتىپ تۇرىدۇ ـ ھە!»

بەللى، قۇياش راستتىنلا بۇلۇت قاتلاملىرىنى يېرىپ چىقتى؛ ھاۋا يىلىشقا باشلىدى، يەردىن ھور كۆتۈرۈلدى، باشقۇرغۇچى خادىم خۇشاللىقتىن شادىيانە مۇزىكىلارغا كەلتۈرۈپ ئىسقىرتقىنىچە ئۆز ئىشىغا كىرىشتى. چۈشتىن كېيىن يەنە سوغۇق شامال چىقىپ، ئاسمانىنى قارا بۇلۇت قاپلىدى. ئۇ زۇكامداپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ، دەررو بۆلۈمىگە كىرىۋالدى. كېيىنكى دوكلاتنى يېزىش ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى. ئۇ مۇنداق يازدى: «قۇياش يەنىلا بۇرۇنقىدەك نۇر چېچىپ تۇرىدۇ، كوپېرنىك ئالىلىقاچان

شۇنسى ئىسپاتلىماقىكى، قۇياشنىڭ يەنىشى يەققەت بىر خىل يۇزەكى ھادىسە. ئەمەلىيەتتە قۇياشنىڭ نۇر چاچمايدىغان ۋاقتى بولۇق، يەققەت...»

ئۇ دوكلاتنى يېزىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە بىردىنلا توختاپ قالدى. كۆڭلىدە دەككە - دۈككە پەيدا بولدى. بىرنېچچى چاقماق چېقىلغاندىن كېيىن، ئۇ ئۆزىنىڭ ئەلەي سىناپ بېقىش ضىيالىنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، توغرىسىنلا يازدى: «سائەت 17 دە قانتىق بوران، يامغۇر باشلاندى».

ئەتىسىمۇ بوران - چاپقۇنلۇق كۈن بولدى، ئۇ، بۇ ئەھۋالنى خەۋەر قىلدى. ئۈچىنچى كۈنى بوران - يامغۇر بەسەقتى، لېكىن مۆلدۈر يېغىشقا باشلىدى. ئۇ، بۇنىمۇ خەۋەر قىلدى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ كۆڭلى سۈيۈنۈپ كەتتى. تاكى پوچتە كەش يەنە بىر پارچە چاقىرتىش خېتىنى تاپشۇرغانغا قەدەر ئۇ مۇشۇ تۈيغۇدا بولدى. بۇ قېتىمقىسى بىۋاسىتە مەركىزدىي باشقۇرغۇچى دائىرىلەردىن كەلگەنىدى.

ئۇ شەھەردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، غەم - ئەندىشىلەردىن پۈتۈنلەي خالىي بولدى. ئۇنىڭ ئۈچۈن بىرنەچچە كۈن مەلۇم قىلغىنى ھاۋانىڭ تامامەن ئوچۇقلۇقى، قۇياش نۇرىنىڭ كۆزنى چېقىپ تۇرغانلىقىدىن ئىبارەت ئىدى. كۈتۈلمىگەندە ئۇنىڭ مەلۇماتىدا دېئالېكتىكا ئامىللىرى بار دەپ ھېسابلىنىپ قالدى. مەسىلەن، «قىسقا مۇددەتلىك يامغۇر گەرچە مەلۇم دەرىجىدە قىيىنچىلىق پەيدا قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ھەرقانداق قىيىنچىلىق توسالغۇسى ئەسكەرلەرنى بىلەن ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش قىسىملىرىنىڭ جەڭگىۋار روھىنى توسۇپ قالالمىغان.»

ھاۋانىڭ ئوچۇقلۇقى توغرىسىدىكى مەلۇمات بارغانسېرى كۆپەيدى. بەزىلىرى ھەتتا شېئىرىي شەكىلدە بايان قىلىنىدى. لېكىن تەخمىنەن ئىككى ئايدىن كېيىن، ئۇ، دائىرىلەرنى جەزمەن ئالاقزادە قىلىۋېتىدىغان مەلۇماتتىن بىرنى يوللىدى. ئۇنىڭدا: «شورى قۇرغۇر قاتتىق يامغۇر» دەپ باشلىنىپ، ئۇنىڭ ئاخىرى قېرىنداش بىلەن قالايمىقان ئۆچۈرۈلگەن مۇنۇ قۇرلار بىلەن ئاخىرلاشتى: «لېكىن كەنتتىكى ھېلىقى تۇل خوتۇننىڭ ئۆيىدە دۇنياغا كەلگەن بوۋاقنىڭ كېسىلىنى گەرچە ھەممىلا ئادەم ساقىيالمايدۇ، دەپ قارىغان بولسىمۇ، لېكىن سەللىمازا ساقىيىپ ياخشى بولۇپ كەتتى.»

تەكشۈرۈش نەتىجىسى ئىسپاتلىنىدىكى، ئۇنىڭ بۇ مەلۇماتىنى يازغان ۋاقتى دەل ئۇنىڭ ئىچىپ غەرق مەست بولۇۋالغان ۋاقتى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچكىنىمۇ ھاۋارايىنى ئۆلچەش ئۈسكۈنىلىرىنى سېتىپ، ئۇنىڭ پۇلىغا ئېلىنغان ھاراق ئىدى.

شۇندىن كېيىن، بۇ يەرنىڭ قۇياش نۇرى چاقناپ تۇرىدىغان ھاۋاسىمۇ كاشكىلسىغا ئۇچرىمايدىغان بولدى. ئۇ، لورد شەھىرىدە① ياسالغان شەيتان قوڭغۇرقىنى كۆتۈرۈپ، ئاسماندىكى قارا بۇلۇتنى تارقىتىۋېتىش كويىدا كېلىۋاتقان ھەرىيان چېپىپ يۈرگەن چېغىدا ئۈستىگە چاقماق چۈشۈپ ئالەمدىن ئۆتتى. ئەسلىدە ئۇ بىر سەممىي ئادەم ئىدى.

(«تەرجىمىلەر» ژۇرنىلىنىڭ 1991 - يىل 3 - سانىدىن)

رەيھان ئابابەكرى تەرجىمىسى
مەسئۇل مۇھەررىر ئەنۋەر ئابدۇرېھىم

① لورد شەھىرى — فرانسىيىنىڭ بىر شەھىرى.

ئەدەب ۋە يول

تىنىچلان ئىنسانىيەت، قەيۇم تۈردى. ئابدۇشۈكۈر بالقىنلار ئامما ئارىسىدا.

ئابدۇ رېھىم ئۇنكۇر، ئابدۇ شۈكۈر بالقىن ۋە ئابدۇللا تالىبلار يىغىندا.

ئىسىن سۇرۇنۇن، زوردۇن سابىر، قەيۇم تۈردىلار چارۋىچىلار ئارىسىدا.

سۈزۈك، مۇھەممەت رېھىم، ئابلىمىت ھاجى، ئابدۇ سەمەت خىلىل، ھاجى ئەخمەت، تاھىر تالىپ، جىلىللار مۇھبەتتە.

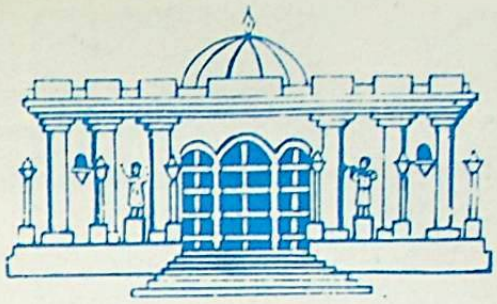
ياش ئەبىلەر تۈرمۇش قايىنىمدا.

قەشقەردىكى بىر تۈركۈم ياش ئەدىبلەر.

بىر تۈركۈم ياش ئەدىبلەر تۈرپاندا.

تارىم TARIMA MONTHLY LITERATURE JOURNAL IN UIGHUR LANGUAGE

《塔里木》文学月刊（维吾尔文）

1992 - يىل 5 - سان (375 - سان) . 42 - يىل نەشرى .

توزگۈچى « تارىم » ژۇرنىلى تەھرىر ھەيئىسى .

ئۇرۇمچى جەنۇبىي دوستلۇق يولى 22 - فورۇ . تېلېفون نومۇرى : 416214 .

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى . شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى .

ئۇرۇمچى پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ . ھەممە جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ .

编　　辑：《塔里木》编辑部
出　　版：新疆人民出版社
印　　刷：新疆新华印刷厂
发　　行：乌鲁木齐市邮局
订阅、零售：各地邮局所

خەلقئارالىق بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى : ISSN 1002 - 9044

国际统一刊号：ISSN 1002－9044

ھەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى : CN 65 - 1010 / I

国内统一刊号：CN 65－1010／I

پوچتا ۋاكالەت نومۇرى : 66 - 58 . باسما تاۋاق : 10 . باھاسى : 1.70 يۈەن

邮发代号：58－66 定　价：1.70 元

پوچتا نومۇرى : 830000

邮政编码：830000